

วิถีชีวิตคนใน "ชุมชนชายขอบ" ของสังคมเมือง
: กรณีศึกษาคณะศิษย์ในชุมชนกองขยะชานเมือง

โดย

สิริพร สมบูรณ์บุรณะ

งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
กระทรวงศึกษาธิการ
ประจำปีงบประมาณ 2535

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา

วิทยานิพนธ์

ของ

นางสาวสิริพร สมบูรณ์บุรณะ

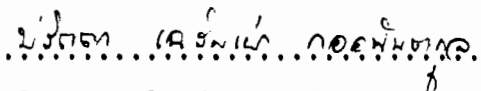
เรื่อง

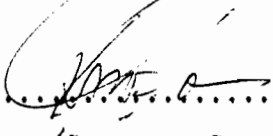
วิถีชีวิตคนใน "ชุมชนชายขอบ" ของสังคมเมือง
: กรณีศึกษาคนค้ายขยะในชุมชนกองขยะชานเมือง

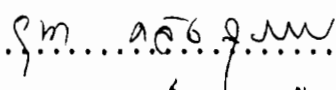
ได้รับการตรวจสอบและอนุมัติให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
สังคมวิทยาและมานุษยวิทยามหาวิทยาลัย (มานุษยวิทยา)

เมื่อวันที่ 12 พฤษภาคม พ.ศ. 2536

ประธานกรรมการและอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ฉวีวรรณ ประจวบเทมาช)

กรรมการวิทยานิพนธ์
(ดร.ปริศตา เจลิมเฒ่า กอนันตกุล)

กรรมการวิทยานิพนธ์
(อาจารย์จิรัฏฐ หนูมี)

กรรมการวิทยานิพนธ์
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ยุพา คลังสุวรรณ)

คณบดี
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์กมลลา แสงสีทอง)

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นงานศึกษาถึงวิถีชีวิตคนใน "ชุมชนชายขอบ" ของสังคมเมือง กรณีศึกษา คนค้ายขยะในชุมชนกองขยะชานเมือง โดยพิจารณาลักษณะการใช้และความสำคัญของทรัพยากร "ขยะ" รวมทั้งความสัมพันธ์ทางสังคมของบุคคลกลุ่มต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องและไม่เกี่ยวข้องกับการใช้ทรัพยากร "ขยะ" ภายในชุมชน การศึกษานี้ได้เน้นให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของคนในชุมชนที่มีต่อเมือง ซึ่งถูกมองว่าเป็นทั้งภาวะของเมืองและมีหน้าที่ต่อเมือง

จากการศึกษาพบว่า การเจริญเติบโตของเมืองและอุตสาหกรรม มีผลทำให้จำนวนปริมาณขยะเพิ่มมากขึ้น จนกลายเป็นทรัพยากรของคนกลุ่มหนึ่งในสังคม ความสำคัญของทรัพยากร "ขยะ" ถูกนำมาจัดประเภทตามคุณค่าและราคาทางเศรษฐกิจ เช่น "ของจริง" "ของดี" "ของเก่า" และ "ของเสีย" เป็นต้น ทรัพยากร "ขยะ" จึงอยู่ในฐานะ "สินค้า" และ "โศคลาภ" ของคนค้ายขยะขณะเดียวกัน ขณะเดียวกันทรัพยากร "ขยะ" ยังมีผลต่อความสัมพันธ์ทางสังคมของคนกลุ่มต่าง ๆ ทั้งภายในและนอกชุมชน ทรัพยากร "ขยะ" จึงเป็นบริบทหนึ่งของสังคม ซึ่งมีบทบาทและอิทธิพลต่อพัฒนาการของชุมชนและสังคมเมือง

การศึกษานี้พยายามชี้ให้เห็นความสัมพันธ์ของชุมชนและเมือง ชุมชนกองขยะมักจะถูกมองว่าเป็น "ชายขอบ" ของสังคมเมือง ซึ่งเป็นภาวะหรือปัญหาของเมือง ขณะเดียวกันพบว่าชุมชนกองขยะมีหน้าที่ต่อเมือง ถ้าปราศจากคนกลุ่มนี้แล้ว เมืองย่อมจะเกิดปัญหาต่าง ๆ เช่น ขยะล้นเมือง ไม่มีผู้ทำหน้าที่กำจัดขยะ มลภาวะเป็นพิษ เป็นต้น

แม้ว่าขยะจะเป็นตัวปัญหาของสังคม เป็นสิ่งที่คนส่วนใหญ่รังเกียจ แต่สำหรับคนอีกกลุ่มหนึ่งในสังคม "ขยะ" คือชีวิตของพวกเขา เป็นทรัพยากรที่มีค่า เพราะพวกเขาสามารถแปลงสภาพให้เป็น "สินค้า" และมี "ราคา" โดยหน้าที่ดังกล่าวคนกลุ่มนี้ได้มีส่วนในการรักษาระบบนิเวศน์ของสังคมในปัจจุบัน

Abstract

This thesis is a study work of the "suburban people". It is the study of garbage pickers in the suburban garbage community, by considering the aspect of the garbage use and the significance of the garbage resource, including the social relationship of different groups of people concerned and not concerned with the use of garbage resources in the community. This study emphasizes the relation of the people of the community and the city itself, who are looked as the burden of the city and having the duty to it.

From the study, it is found that the expansion of the city and industry results in the increase of the garbage which becomes the resources of a group of people in the society. The importance of "garbage" is classified according to its values and economic prices such as a "real thing", a "good thing", an "old thing" and an "unuseable thing". Therefore, the "garbage resources" are classified as "commodity" and "luck" of the garbage pickers. At the same time the "garbage resources" have an impact on the social relationship of different groups of people within and without the community. From this point of view, the "garbage resources" are a context in the society, which has a role and influence on the development of the community and the city.

This study tries to point out the relationship of the community and the city. The garbage community is frequently looked as the "suburb" of the city which is its burden or problem.

Simultaneously, it is found that the garbage community has a duty to the city. Without this group of people, the city will have problems such as the garbage surplus in the city, lack of garbage eliminaters and pollutions.

Although the garbage is a social problem and a thing disliked by most people, for another group of people "the garbage" is their lifes and the valuable resources because they can convert it into "valuable goods". Considering the afore-mentioned duty, this group of people plays a role in maintaining the ecological system of the present society.

กิติกรรมประกาศ

ความสำเร็จของวิทยานิพนธ์ชิ้นนี้ ไม่สามารถเกิดขึ้นได้ถ้าปราศจากบุคคลกลุ่มต่าง ๆ ที่มีส่วนสนับสนุนปัจจัยต่าง ๆ ให้แก่ผู้ศึกษา บุคคลแรกที่ผู้ศึกษาขอกราบขอบพระคุณคือ "แม่" ผู้เป็นทุกสิ่งทุกอย่างของลูก ผู้อดทนและต่อสู้เพื่อความสำเร็จของลูก ๆ ทำให้ลูกสามารถก้าวมาสู่จุด ๆ หนึ่งของสังคมได้อย่างภาคภูมิใจ และบุคคลที่สองผู้เป็นเสมือน "แม่คนที่ 2" ผู้มีพระคุณให้ความอนุเคราะห์แก่ผู้ศึกษาทั้งด้านวิชาการและคำแนะนำที่ไม่สามารถประเมินค่าได้ตลอดจนได้เสียสละเวลาอันมีค่ายิ่งในการอ่านแก้ไขวิทยานิพนธ์ด้วยความอดทนยิ่ง คือ ผศ.ดร.ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ อีกทั้งคณะกรรมการวิทยานิพนธ์ ดร.ปริตตา (เฉลิมเผ่า) กอนันตกุล, อาจารย์ธีรยุทธ บุญมี และ ผศ.ยุภา คลังสุวรรณ ซึ่งท่านเหล่านี้ให้คำแนะนำช่วยเหลือ และโอกาสด้านวิชาการแก่ผู้ศึกษา และ ผศ.นิรชาติ นิลวิเศษ ช่วยตรวจแก้สำนวนภาษาอังกฤษ

ขอขอบคุณ ครอบครัวอรุณสุวรรณศรี, นายบรรจง แซ่อึ้ง และชาวบ้านชุมชนกองขะเขนงเมืองทุกท่าน ที่กรุณาให้ข้อมูล ที่ปรึกษา ความเป็นมิตร ความเอื้อเฟื้อห่วงใยและความอบอุ่นตลอดช่วงระยะเวลาที่ผู้ศึกษาเข้าไปใช้ชีวิตอยู่ในชุมชน

ขอขอบคุณ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ผู้ให้โอกาสและสนับสนุนทุนรอนในการทำวิทยานิพนธ์ชิ้นนี้ โดยเล็งเห็นความสำคัญของชุมชนเล็ก ๆ ซึ่งเป็นเสี้ยวหนึ่งของสังคม

นอกจากนี้ยังมีบุคคลต่าง ๆ ซึ่งให้ความช่วยเหลือและสนับสนุนวิทยานิพนธ์ชิ้นนี้ สำเร็จทันตามกำหนดเวลา คือ คุณปัทมา บุญอินทร์ , คุณนิเชษฐ์ สายพันธ์ , คุณจุฑามาศ ชัยโชติกิจ , คุณวิชัย แสงดาวฉาย และกัณยานมิตร สาขามานุษยวิทยาทุกท่านผู้ให้กำลังใจ และคำปลอบยามท้อแท้ ซึ่งผู้ศึกษาขอขอบคุณมา ณ.ที่นี้ ;

ท้ายสุดนี้ ผู้ศึกษาขอขอบคุณ "สังคม" ที่สอนประสบการณ์ในการอยู่รอด ท่ามกลางความแก่งแย่งและเห็นแก่ได้ของบุคคลผู้ซึ่งมิเคยเห็นความสำคัญของบุคคลที่ต่ำกว่า นับว่าเป็นความรู้มหาศาลสำหรับผู้ศึกษา

สิรินทร สมบูรณ์บุรณะ

มิถุนายน 2536

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ.....	(1)
กิตติกรรมประกาศ.....	(4)
สารบัญตาราง.....	(5)
สารบัญภาพ.....	(6)

บทที่

1. บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของประเด็นที่ศึกษา.....	1
ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกลุ่มคนที่ใช้ประโยชน์จากกองขยะ.....	7
ขยะกลายเป็นทรัพยากรช่องโหว่ของสังคมเมือง.....	7
กลุ่มคนใช้ประโยชน์จากขยะ.....	9
แนวทางในการศึกษา.....	16
การรวบรวมข้อมูล.....	17
2. สถานที่ไปของชุมชนกองขยะชานเมือง.....	24
ที่ตั้ง.....	24
การคมนาคม.....	24
สภาพทางกายภาพ.....	25
สาธารณูปโภค.....	26
ประวัติความเป็นมาของกองขยะและชุมชนชานเมือง.....	28
การขยายตัวของกองขยะ.....	28
การขยายตัวของชุมชนกองขยะชานเมือง.....	32

ประชากร.....	33
สุขภาพอนามัย.....	33
การอุปโภค-บริโภค.....	35
การพักผ่อนหย่อนใจ.....	37
การศึกษา.....	38
ลักษณะครอบครัวและเครือญาติในการตั้งถิ่นฐาน.....	40
การเลี้ยงเด็ก.....	42
ความเชื่อและพิธีกรรม.....	44
ความเป็นชุมชนของชุมชนกองขยะซานเมือง.....	49
3. ขยะในฐานะทรัพยากรของชุมชนกองขยะ "ซานเมือง".....	52
ความหมายของขยะ.....	52
ขยะในทัศนะของชาวบ้าน.....	54
การจำแนกขยะของชาวบ้าน.....	57
ลักษณะของขยะและพฤติกรรมที่มีต่อขยะแต่ละประเภท.....	58
กระบวนการใช้ประโยชน์ขยะของชาวบ้าน.....	62
การแลกเปลี่ยนขยะในฐานะสินค้า.....	64
กลุ่มคนที่เกี่ยวข้องกับการใช้ประโยชน์ขยะ.....	69
เจ้าหน้าที่กรุงเทพมหานคร.....	69
คนค้าขยะ.....	75
ผู้มีอาชีพแปรรูปขยะ.....	81
พ่อค้าคนกลางรับซื้อ "ของ" แปรรูป.....	83
ผู้บริโภค หรือ โรงงานแปรรูป.....	85
4. ความสัมพันธ์ทางสังคมของชาวบ้านและกลุ่มบุคคลกลุ่มต่าง ๆ	88
กลุ่มเครือญาติ.....	90

ความสัมพันธ์ระหว่างสามี-ภรรยา.....	90
ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกต่างวัย.....	94
ความสัมพันธ์ระหว่างพี่น้อง.....	97
กลุ่มเพื่อนบ้านละแวกเดียวกัน.....	100
ความสัมพันธ์ในฐานะคู่แข่งเชิงธุรกิจ.....	103
พนักงานขายของผ่อน.....	103
เจ้าของร้านขายของชำ.....	106
พ่อค้าคนกลางรับซื้อ "ของ" แปรรูป.....	106
นายทุนเงินกู้.....	109
เจ้าหน้าที่กรุงเทพมหานคร ฝ่ายโรงงานกำจัดมูลฝอยชานเมือง.....	110
กลุ่มผู้นำ.....	112
ความสัมพันธ์กับองค์กรพัฒนาเอกชน.....	117
ศูนย์สาธารณสุขมูลฐานสำหรับแม่และเด็ก.....	117
มูลนิธิศุภนิมิต.....	118
ศูนย์สังคมพัฒนา เครือคริสตจักรคาทอลิก.....	119
5. ลักษณะสังคมของชุมชนกองขยะและความสัมพันธ์กับเมือง.....	124
พัฒนาการของชุมชนกองขยะชานเมือง.....	124
ลักษณะการใช้ทรัพยากร "ขยะ".....	125
ทรัพยากร "ขยะ" ในฐานะเป็นโศคลาภ.....	126
ทรัพยากร "ขยะ" ในฐานะเป็นสินค้า.....	127
แบบแผนความสัมพันธ์ทางสังคม : เจื้อนไขจากการใช้ทรัพยากร "ขยะ".....	130
บทส่งท้าย : คุณลักษณะของความเป็น "ชายขอบ" และหน้าที่ที่มีต่อเมือง..	134

ภาคผนวก

ก	138
---------	-----

ป	144
ค	155
ง	169
บรรณานุกรม	172

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	เปรียบเทียบราคาขยะที่ขายได้ในปี 2523-2527-2530-2535.....	65

สารบัญภาพ

		หน้า
แผนภาพที่		
1	Existing unregulated waste collection and recycling system.....	11
2	แผนที่ที่ตั้งกองขยะและชุมชนกองขยะชานเมือง.....	22
3	แผนที่ชุมชนกองขยะชานเมือง.....	23
4	แผนที่แสดงที่ตั้งกลุ่มต่าง ๆ ภายในชุมชน.....	41
5	ภาพแสดงขั้นตอนตัดแปลงรองเท้าเก่า.....	66
6	ภาพแสดงขั้นตอนตัดแปลงถุงพลาสติกเก่า.....	68
7	ภาพแสดงส่วนราชการต่าง ๆ ของสำนักรักษาความสะอาด.....	70

ความเป็นมาและความสำคัญของประเด็นที่ศึกษา

มานุษยวิทยาเป็นการศึกษาเพื่อแสวงหาคำตอบเกี่ยวกับมนุษย์และผลงานของมนุษย์ ในช่วงระยะเวลากว่า 2 ศตวรรษที่ผ่านมามานุษยวิทยาสามารถคลaysบข้อสงสัยเกี่ยวกับมนุษย์ในแต่ละท้องถิ่นต่าง ๆ และในกาลเวลาที่ต่างกัน การศึกษามานุษยวิทยายุคแรก ๆ ได้ข้อมูลจากกลุ่มพ่อค้า หมอสอนศาสนา นักล่าอาณานิคม เป็นต้น ข้อมูลเหล่านี้เป็นบันทึกส่วนบุคคลในการเดินทางไปยังสถานที่แปลก ๆ ใหม่ ๆ ข้อมูลที่ได้จึงมีข้อจำกัดและบันทึกอย่างฉาบฉวย บางครั้งเป็นเรื่องเหลือจริงสร้างความเข้าใจและน่าตื่นเต้นให้กับผู้อ่าน การศึกษาในยุคแรก ๆ ส่วนใหญ่เป็นผลงานของชาวตะวันตก มักจะมองเผ่าพันธุ์หรือชนชาติอื่นต่ำต้อยกว่าพวกตน การศึกษาเชิงมานุษยวิทยาของชาวตะวันตกในยุคแรก ๆ จึงเป็นการศึกษาวัฒนธรรมแปลก ๆ ของ "คนป่า" หรือชนเผ่าดั้งเดิม (primitives) เช่น งานของ Lewis Morgan (1818-1881), Edward Burnett Tyler (1832-1917), Franz Boas (1858-1942), Alfred L. Kroeber (1876-1960) และ Robert H. Lowie (1883-1957) เป็นต้น (จุไรรัตน์ จันทรธำรง และยุภา คลังสุวรรณ, 2531:35-79)

ต่อมาในทศวรรษที่ 1930-1940 เริ่มมีนักมานุษยวิทยาคนแรก ๆ ที่ได้ให้ความสนใจกับสังคมชาวนาซึ่งเป็นสังคมอีกประเภทหนึ่ง คือ Robert Redfield (1930-1962) ศึกษาสังคมชาวนา (Peasant Societies) ในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของสังคมใหญ่ (part Societies) (Silverman, 1979:49) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งประเทศต่าง ๆ ได้รับเอกราชจากเมืองล่าอาณานิคมทำให้เกิดการแบ่งประเทศต่าง ๆ ในโลกอย่างชัดเจน คือกลุ่มประเทศพัฒนาและกลุ่มประเทศกำลังพัฒนา และมีความสัมพันธ์กันทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ จากกระบวนการความสัมพันธ์ดังกล่าวระบบการผลิตเชิงพาณิชย์มีอิทธิพลครอบงำสังคมชาวนามากขึ้นด้วย (Silverman:50-52) และสังคมที่โดดเดี่ยวเป็น

เอกเทศอย่างสังคมเผ่าพันธุ์ก็กลายมาเป็นส่วนหนึ่งของรัฐประชาชาติและมีลักษณะเป็นสังคมชาวนามากขึ้น ซึ่งนักมานุษยวิทยาอีกหลายคนจึงเริ่มหันมาศึกษาสังคมชาวนาเพิ่มมากขึ้น เช่น Eric R. Wolf (1955-1966) ได้ศึกษาชาวนา (peasant) ที่มีอาชีพทำการเพาะปลูกพืชผล และเลี้ยงปศุสัตว์อยู่ในชนบทและอธิบายว่า ชาวนามักจะติดต่อสัมพันธ์กับเมืองและเป็นส่วนหนึ่งของรัฐอยู่ตลอดเวลา ซึ่งแสดงให้เห็นในเรื่องการส่งส่วยหรือเสียภาษีให้กับรัฐ ชาวนาจึงแตกต่างจากสังคมชนเผ่าดั้งเดิม (Primitive Society) ที่อาจจะอยู่อย่างอิสระได้โดยไม่ต้องอยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐ (วูล์ฟ, 2527:2-4) หรือ Julian Steward (1958-1960) และลูกศิษย์ให้ความสนใจกับการศึกษากระบวนการเปลี่ยนแปลงในสังคมชาวนา หรือสังคม ประเพณี (Traditional Societies) ที่ได้รับผลกระทบจากการแพร่ขยายทางการค้าและอุตสาหกรรมของชาติตะวันตก (Steward, 1967:1-5)

สำหรับงานทางมานุษยวิทยาที่ศึกษาสังคมชาวนาไทย มีอยู่หลายงาน เช่น

An Examination of Character and Socialization in a Thai Peasant Community (Steven Piker, 1964), Thai Peasant Social Structure (Jack M. Potter, 1967), Rice and Man: Agricultural Ecology in Southeast Asia (Lucien M. Hanks, 1972) เป็นต้น

อย่างไรก็ตามในช่วงเวลา 30 ปีที่ผ่านมา นักมานุษยวิทยาเริ่มหันมาสนใจสังคมอื่น ๆ ที่สลับซับซ้อนขึ้น เริ่มแรกการศึกษาสังคมเมืองมิได้เป็นงานเชิงมานุษยวิทยาโดยตรง แต่เป็นงานของกลุ่มนักสังคมวิทยาที่มหาวิทยาลัยชิคาโก ในช่วงต้นศตวรรษที่ 20 กลุ่มชิคาโก (Chicago School) มีนักวิชาการที่สำคัญ ๆ ได้แก่ Robert Park, E.W. Burgess, R.D. McKenzie และ Louis Wirth ซึ่งพยายามอธิบายพฤติกรรมต่าง ๆ ของมนุษย์ท่ามกลางสภาพแวดล้อมแบบเมืองอย่างธรรมชาติและมุ่งเน้นการอธิบายเชิงมนุษย์นิเวศวิทยา เพื่อพิจารณาความสัมพันธ์ของรูปแบบการใช้พื้นที่กับลักษณะทางสังคมวัฒนธรรม และปรากฏการณ์ทางสังคมในระดับใหญ่ โดยเน้นการมองชุมชนเมืองจากแง่มุมของนิเวศวิทยา รวมมนุษย์ สัตว์ พืช ที่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน อาศัยอยู่บนพื้นที่เดียวกัน นอกจากนี้ยังได้ศึกษาชุมชนย่อยในเมือง การอพยพเข้าสู่เมือง ซึ่งเรื่องราวที่ศึกษาล้วนใหญ่เป็นเรื่องราวปัญหาสังคม (Press and Smith, 1980:2-3)

ส่วนนักมานุษยวิทยาคนแรก ๆ ที่เริ่มสนใจกลุ่มสังคมที่เป็นปัญหา ได้แก่ Robert Redfield [The Cultural Role of Cities (1954)], Oscar Lewis [The Culture of Poverty (1966)], F.J.Jocano [Slum as A way of life (1975)], Akin Rabibhadana [Bangkok Slum:Aspect of Social Organization (1975) เป็นต้น

เราอาจกล่าวได้ว่า มานุษยวิทยาเป็นการศึกษาพฤติกรรมของมนุษย์ในขอบข่ายที่กว้างมากและสนใจพฤติกรรมทุก ๆ ด้านเป็นส่วนรวม ซึ่งเดิมนักมานุษยวิทยาจะศึกษาสังคมวัฒนธรรมอย่างธรรมชาติ โดยการเข้าสังเกตและมีส่วนร่วมอย่างใกล้ชิด พยายามไม่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือชี้แนะการเปลี่ยนแปลงใด ๆ นักมานุษยวิทยามักพยายามทุกวิถีทางที่จะหลีกเลี่ยงการทำให้เกิดความไม่สงบขึ้นในสังคมที่พวกเขาศึกษา เพราะถือว่าควรรักษาสถานภาพเดิมของสังคมนั้น ๆ ไว้ แต่นับตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่ 2 นักมานุษยวิทยาได้เข้ามามีบทบาทในการแก้ปัญหาในเมืองและประเทศด้อยพัฒนามากขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากชนเผ่าดั้งเดิม (primitive societies) หรือสังคมชนเผ่าขนาดเล็กซึ่งบัดนี้ส่วนใหญ่ได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมโลกไปแล้ว หรือกล่าวได้ว่าชนกลุ่มนี้ส่วนหนึ่งกลายเป็นสังคมชาวนา (peasant society) และบางส่วนอพยพเข้าสู่เมืองเป็นส่วนหนึ่งของสังคมเมืองที่ซับซ้อน ซึ่งต้องมีความสัมพันธ์กับอำนาจรัฐทั้งในทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม เป็นต้น ดังนั้นนักมานุษยวิทยาจึงต้องหันมาศึกษาสังคมที่ซับซ้อนและปัญหาของสังคมที่ซับซ้อนมากขึ้นเรื่อย ๆ

แต่เราจะพบว่าการศึกษาสังคมเมืองของนักมานุษยวิทยาจะมุ่งเน้น กลุ่มคนในสลัม และชนกลุ่มน้อยในสังคมเมืองเสียเป็นส่วนใหญ่ แต่ขณะเดียวกันยังมีกลุ่มอื่น ๆ ที่นักมานุษยวิทยาเริ่มหันมาสนใจ เป็นกลุ่มที่เกิดขึ้นจากความล้มเหลวของการพัฒนาประเทศ และเป็นกลุ่มที่มีลักษณะเฉพาะ เช่น โสเภณี เกย์ พวกติดยาเสพติด หรือติดเหล้า เป็นต้น ดังเช่นงานของ ยศ สันตสมบัติ (แม่หญิงสี่ชายตัว : ชุมชนและการค้าประเวณีในสังคมไทย (2534) ทำให้งานทางมานุษยวิทยาในปัจจุบันจึงมีความหลากหลายมากขึ้น

ที่ผ่านมาคูเหมือนว่า "ชุมชนสลัม" ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นที่อยู่อาศัยของคนยากจนจะได้รับความสนใจจากนักมานุษยวิทยามากเป็นอันดับแรก ๆ แต่แนวทางการนิจรรณาชุมชนสลัมคูเหมือนว่าจะมีความแตกต่าง พอจำแนกได้อย่างน้อยเป็น 2 แนว คือ ในแนวทางของ Oscar

Lewis (1968) มองว่า สลัมเป็น "ชุมชนชายขอบ" (marginal) ของสังคมใหญ่ (Lewis 1968:4-20) มีวัฒนธรรมเป็นของตนเองและเป็นวัฒนธรรมย่อยของสังคมเมือง เรียกว่า "Culture of Poverty" ซึ่งพบว่าภายในวัฒนธรรมนี้มีลักษณะการจัดระเบียบทางสังคมอยู่ในระดับต่ำ ไม่มีประสิทธิภาพในการกำหนดแนวทางสำหรับแบบแผนพฤติกรรมของบุคคลและความรู้สึกนึกคิดในชีวิตประจำวัน มีความหวังจากการช่วยเหลือของผู้อื่น รวมทั้งมีแนวโน้มจะทำการต่าง ๆ ตามอารมณ์ที่เป็นอยู่ขณะนั้นโดยปราศจากการควบคุม และที่สำคัญมีความพอใจและคิดที่จะต้องแสวงหาความสุขในช่วงเวลาเฉพาะหน้าเท่านั้น

สำหรับแนวคิดกลุ่มทฤษฎีพึ่งพา (Dependency) ไม่แตกต่างจากความคิดของ Lewis นัก ทั้งนี้เนื่องจากการมองกลุ่มคนจนในสลัมว่าเป็นผู้ไม่มีประโยชน์ต่อเศรษฐกิจ สังคม และไม่สามารถเปลี่ยนแปลงหรือแก้ไขตนเองได้ ทั้งนี้เกิดจากการพัฒนาอย่างรวดเร็วทำให้ประชาชนภาคชนบทส่วนหนึ่งตกไปอยู่นอกกระบวนการผลิตของสังคม ไม่สามารถยังชีพอยู่ได้ในชนบท ประชาชนส่วนเกินนี้ส่วนมากจะเข้ามาอาศัยอยู่ในเมือง อยู่รวมกันอย่างแออัด พวกนี้จึงไม่มีประโยชน์ในการผลิตของระบบอุตสาหกรรม แต่กลับก่อให้เกิดปัญหาสังคม จึงเรียกคนเหล่านี้ว่าเป็น "'กาฝากของสังคม" (parasitic classes) อาศัยแบบชายขอบ (Marginality) คือมีการดำรงชีวิตอยู่ในชุมชนแออัดนั่นเอง" (ปราณี พนมเริงไชย, 2532: 24-25)

ในทางตรงกันข้ามยังมีนักคิดอีกกลุ่ม มองว่าคนกลุ่มเหล่านี้มีความสำคัญต่อสังคมใหญ่ ดังเช่นงานศึกษาของ Evers และ Korff (1982) พบว่าชุมชนแออัดหรือสลัมเป็นส่วนหนึ่งของเมือง มีวิถีชีวิตควบคู่มากับการพัฒนาเมือง สลัมจึงเป็นแหล่งของปัจจัยการผลิตด้านสินค้า บริการและแรงงานเพื่อเกื้อหนุนระบบเศรษฐกิจโดยรวม โดยมีครัวเรือนเป็นหน่วยย่อยในการผลิต ซึ่งต้องอาศัยแรงงานจากสมาชิกทุกคนในครัวเรือนลำพังรายได้จากการออกทำงานนอกบ้านของหัวหน้าครอบครัวมีเพียงน้อยนิด ค่าแรงที่ได้ย่อมไม่เพียงพอ

นอกจากนี้ Akin (1975) ศึกษากลุ่มคนในสลัมและมองลึกลงไปพบว่า กลุ่มคนเหล่านี้แม้ไม่มีความมั่นคงในชีวิตทั้งเรื่องการทำมาหากินและที่อยู่อาศัย แต่พวกเขาอาศัยความสัมพันธ์ทางสังคมหรือมิตรภาพ เป็นเครื่องมือสำคัญในการดำรงอยู่ในสังคม เพื่อสร้างความก้าวหน้าและมั่นคงสำหรับตนเอง นอกจากนี้ภายในชุมชนยังเป็นแหล่งรวมของคนทำงานระดับ

ล่าง เช่น กรรมกร, หาบเร่ เป็นต้น และ สมพงษ์ นิตฺย (2527) ได้กล่าวไว้ว่าสลัมมีบทบาทต่อระบบเศรษฐกิจเมือง คือ ผลิตแรงงานราคาถูก สามารถทำได้สารพัด ทำงานที่คนอื่นไม่ยอมทำเพราะถือว่าเป็นงานชั้นต่ำ "คนจนเมือง" (Urban Poor) จึงเป็นกลุ่มชนกลุ่มหนึ่งในเมืองที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมต่ำ ไม่มีที่อยู่อาศัยเป็นของตนเอง ร้อนเร่เช่าบ้านหรือเคลื่อนย้ายหาแหล่งสลัมใหม่ ๆ เป็นที่พักพิงหลบหนีจากการไล่รื้อ คนกลุ่มนี้ถูกความเจริญของเมืองผลักดันทำให้พวกเขาเริ่มรวมตัวกันเป็นกลุ่มก้อนมากขึ้น และมีบทบาทที่แน่นอนต่อเศรษฐกิจและสังคมของเมือง

เราจึงอาจจะกล่าวได้ว่ามุมมอง สลัมมีอย่างน้อย 2 มุมมอง ซึ่งดูเหมือนว่าจะขัดกันตามทัศนะของผู้มอง ซึ่งฝ่ายหนึ่งอาจจะมองว่าสลัมเป็น "ชายขอบ" คือเป็นภาวะ เป็นกาฝาก หรือเป็นปัญหาของสังคมเมือง แต่อีกฝ่ายหนึ่งมองว่าสลัมมีหน้าที่ที่มีคุณประโยชน์ต่อระบบเศรษฐกิจของเมือง ซึ่งที่จริงสลัมก็อาจจะมียุทธศาสตร์ทั้งสองอย่างผสมผสานกันไปก็ได้

ในงานนี้ผู้ศึกษาไม่ได้มีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาสลัม เพื่อที่จะพิสูจน์ว่าแนวคิดใดผิดหรือถูก แต่จะอาศัยแนวทางดังกล่าวพิจารณา "กลุ่มคนจน" อีกแบบหนึ่ง ซึ่งเราอาจจะจัดให้เป็นประเภทสลัมก็อาจจะได้ แต่เป็นสลัมที่ได้มีลักษณะการใช้ทรัพยากรเหลือกลุ่มคนจนในสลัมทั่วไป และคนทั่วไปอาจจะคิดว่าการใช้ทรัพยากรของชุมชนแบบนี้ "เลวร้าย" กว่าสลัมที่มีอยู่โดยทั่วไปก็เป็นได้ ชุมชนที่ว่่านี้เรียกว่า "ชุมชนกองขยะ"

ในแง่หนึ่ง "ชุมชนกองขยะ" มีลักษณะคล้ายจะเป็นสังคมชนบทในแง่ที่ว่ามีการขยายอยู่ใกล้ชุมชน แต่มีความแตกต่างในเรื่องของลักษณะทรัพยากร ซึ่งเป็นของเหลือใช้จากสังคมอื่นมิใช่เป็นทรัพยากรจากธรรมชาติโดยตรง ชุมชนเหล่านี้แม้ว่าจะมีไม่มากนักแต่ก็ควรได้รับความสนใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งถูกมองว่าเป็นกลุ่มคนยากจนหรือกลุ่มคนชั้นล่างของสังคมกรุงเทพมหานคร (สุริยชัย หวันแก้ว, 2527: 44-49)

ยิ่งกว่านั้นสิ่งที่น่าสนใจก็คือว่า การใช้ทรัพยากรของ "ชุมชนกองขยะ" มีลักษณะของการอนุรักษ์ทรัพยากร คือ การนำเอาของที่ถูกทิ้งไปแล้วมาแปลงสภาพเป็น "สินค้า" และ "ของใช้" ได้อีกครั้งหนึ่ง ซึ่งในแง่ที่นอกจากการมีคุณประโยชน์ต่อระบบเศรษฐกิจแล้ว ยังมีคุณประโยชน์ต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรด้วย ซึ่งยากนักที่คนทั่วไปจะมองเห็นได้ ในการศึกษาครั้งนี้ผู้ศึกษามีความปรารถนาที่จะเข้าใจคุณลักษณะของ "ชุมชนกองขยะ" ให้มากขึ้นกว่าเดิมเพราะ

ที่จริงแล้วชุมชนประเภทนี้เป็นผลมาจากการพัฒนาประเทศที่ให้ประโยชน์กับภาคเมืองมากกว่าภาคชนบท การเน้นการพัฒนาภาคอุตสาหกรรมทั้งเพื่อทดแทนการนำเข้าและเพื่อการส่งออกแล้วแต่เป็นการพัฒนาความสามารถในการผลิตของภาคเมืองโดยดึงดูดทรัพยากรในชนบทเข้ามาสร้างเสริมภาคอุตสาหกรรม ชนบทตกอยู่ในฐานะเสียเปรียบมากขึ้นเพราะกำลังทรัพยากรทุน และกำลังแรงงานล้วนแล้วแต่ถูกดูดซับมาจากชนบททั้งสิ้น ในขณะที่การพัฒนาความสามารถในการผลิตของชนบท ไม่เคยได้รับความสนใจอย่างจริงจัง

ในรอบยี่สิบปีที่ผ่านมา การอพยพโยกย้ายถิ่นที่อยู่อาศัยและที่ทำกินจากชนบทสู่เมืองที่เพิ่มขึ้น แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนถึงภาวะล้มละลายของระบบเศรษฐกิจและการผลิตในชนบท ในขณะที่การขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมที่ได้รับการโอบอุ้มอย่างดีจากรัฐก็ไม่เพียงพอจะดูดซับแรงงานที่เพิ่มขึ้น เนื่องจากการเติบโตของประชากร และภาวะการว่างงานในภาคเกษตรระบบตลาด หรือ การผลิตเพื่อการค้าที่เข้ามาปะทะประสานกับการผลิตแบบเลี้ยงตนเอง ทำให้ชาวไร่ชาวนามักตกเป็นเหยื่อของการควบคุมราคาผลผลิตโดยพ่อค้าคนกลางและตลาดโลก ในขณะที่เดียวกันอำนาจในการตัดสินใจ การพึ่งตนเองและอำนาจต่อรองลดลง ต้นทุนการผลิตสูงขึ้น ผนวกกับสินค้าไม่เพียงพอที่เข้ามาพร้อมวัฒนธรรมบริโภคนิยม ทำให้ชาวไร่ชาวนาต้องพยายามดิ้นรนด้วยฐานะของตนเอง และถลาลึกลงสู่วัฏจักรแห่งการกักหนี้ยืมสิน ภาวะการล้มละลายของระบบเศรษฐกิจในชนบทเกิดขึ้น ปัญหาหนี้สิน และการสูญเสียที่ดินทำกิน ภาวะการว่างงานในภาคเกษตรกรรม ประกอบกับการขยายตัวของโรงงานอุตสาหกรรมขนาดใหญ่และขนาดกลางในเมือง และความต้องการแรงงานราคาถูกลง ทำให้การอพยพโยกย้ายถิ่นทำกินเพื่อเข้ามาหางานทำในเมือง กลายเป็นทางเลือกสุดท้ายที่หลงเหลืออยู่ (ยศ, 2535: 133-134)

แต่เมื่อเข้ามาหางานทำในเมือง ชาวชนบทกลับพบว่าค่าจ้างตอบแทนหยาดเหงื่อแรงงานของพวกเขา แทบไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพไปวันหนึ่ง ๆ ขณะเดียวกันการขยายตัวของวัฒนธรรมการบริโภคโดยผ่านสื่อต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง โทรทัศน์ ทำให้ความต้องการรายได้ที่เป็นตัวเงินก็เพิ่มสูงขึ้น เงินกลายเป็นมาตรฐานของความดี ความงามและความมีหน้ามีตาทางสังคม ชาวบ้านเริ่มถูกบีบบังคับให้หาเงินมาซื้อและครอบครองปัจจัยเพื่อบริโภคเพิ่มมากขึ้น ทำให้ความล้มพันธ์ทางสังคมถูกมองแต่ในแง่ของผลประโยชน์และเหตุผลทางธุรกิจ จึงทำให้กลุ่มคนบางกลุ่มต้องดิ้นรนแสวงหาทรัพยากรและวิธีการทำมาหากินให้คงอยู่ในสังคมได้

ชุมชนกองขยะชานเมืองเอง เกิดขึ้นจากผลกระทบของการพัฒนาดังกล่าวและ ยังเป็นผลมาจากการพัฒนาเมือง เพราะพบว่า การได้มาซึ่งทรัพยากร "ขยะ" นั้น เป็นผลจากปัญหาการกำจัดขยะที่มีจำนวนปริมาณเพิ่มขึ้น จนไม่สามารถกำจัดได้หมด ส่วนที่เหลือก็นำไปเทกองทิ้งไว้ตามธรรมชาติ ชาวบ้านกลุ่มนี้จึงเป็นผู้มีส่วนช่วยในการกำจัดขยะและนำขยะมาใช้ประโยชน์ใหม่ ดังนั้นรูปแบบการใช้ทรัพยากรของชุมชนจึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจ เพราะชาวบ้านใช้ทรัพยากรที่ถูกละทิ้งหรือน่ารังเกียจไว้ประโยชน์ในสายตาของคนทั่วไป และพวกเขามองว่าขยะเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตพวกเขาที่จะช่วยให้มีความอยู่รอดในสังคมเมืองสังคม

ที่ผ่านมาได้มีผู้ให้ความสนใจกับ ชุมชนประเภทนี้บ้างแล้ว ซึ่งเราควรได้ทำความเข้าใจเป็นพื้นฐานก่อนที่จะศึกษาเจาะลึกต่อไป

ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกลุ่มคนที่ใช้ประโยชน์จากกองขยะ

ขยะในฐานะทรัพยากรที่เกิดจากช่องโหว่ของสังคมเมือง

เนื่องจาก "ขยะ" ถูกละทิ้งว่าเป็นทรัพยากรหนึ่งที่สำคัญของคนในชุมชนชานเมือง ก่อนอื่นต้องทำความเข้าใจ เกี่ยวกับนิยามของคำว่า "ทรัพยากร" นัทยา สายหุ (สุริชัย หวันแก้ว, 2535: 138) ให้ความหมายว่า "ทรัพยากรคืออะไรก็ได้ ที่เราเห็นประโยชน์ ถ้าไม่เห็นประโยชน์ก็ไม่เป็นทรัพยากร ถ้าเห็นประโยชน์ก็เป็นทรัพยากร ทรัพยากรจึงแบ่งเป็น 2 อย่าง คือ ทรัพยากรวัตถุและทรัพยากรมนุษย์"

ดังนั้นผู้ศึกษาจึงอาศัยคำว่า "ทรัพยากร" เป็นเครื่องมือในการบ่งบอกความสำคัญของ "ขยะ" ว่าเป็นสิ่งที่เห็นว่าเป็นประโยชน์ สำหรับคนกลุ่มหนึ่ง แต่สำหรับคนอีกกลุ่มหรือกลุ่มใหญ่ไม่ได้มองว่า "ขยะ" คือ "ทรัพยากร" เพราะเป็นสิ่งที่พวกเขาไม่ได้มองเห็นประโยชน์ในการนำมาใช้ ทรัพยากรของคนแต่ละกลุ่มแต่ละสังคมอาจแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับสถานะแวดล้อมของแต่ละท้องถิ่น รวมทั้งจุดประสงค์ของการใช้แต่ละกลุ่ม เช่น นิคิษฐ์ ชาญเสนาะ กล่าวว่าทรัพยากรที่สำคัญของชาวใต้ คือ ป่าไม้ ป่าชายเลน การประมง อย่างกรณีชาวประมง อ.สิเกา จ.ตรัง ต้องพึ่งพาปู ปลา เป็นทรัพยากรในการดำรงชีวิตของพวกเขา (สุริชัย, 2535: 55) หรือชุมชนที่อยู่ใกล้เขตป่าต้องอาศัยทรัพยากรจากป่าในการดำเนิน

ชีวิต ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบ ๆ ตัวมนุษย์ และมีประโยชน์ต่อมนุษย์สิ่งนี้เป็นทรัพยากรทั้งสิ้น แต่ขณะเดียวกันทรัพยากรก็มีอยู่อย่างจำกัด เกิดการแข่งขันเพื่อให้ได้มาซึ่งสิทธิการครอบครองในการใช้ประโยชน์ทรัพยากรนั้น ๆ แม้ว่าการใช้ทรัพยากรนั้น ๆ มีวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกันก็ตาม ปัญหาความขัดแย้งในการแย่งชิงทรัพยากรจึงเกิดขึ้นนับวันค่อนข้างรุนแรง ทั้งนี้เพราะทุกสิ่งทุกอย่างก็เป็นเรื่องของแต่ละคนแต่ละผลประโยชน์ ปัญหาความขัดแย้งจึงมีผลกระทบโดยตรงต่อชีวิตความเป็นอยู่ของคนกลุ่มต่าง ๆ ในสังคม

ในช่วงระยะสามทศวรรษ นับตั้งแต่ประเทศไทยมีแนวทางการพัฒนาประเทศ นโยบายระดับมหภาคที่เร่งการเติบโตและการรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ นั้นหมายถึง ทรัพยากรของชาวชนบทหรือชาวไร่ชาวนาสลบลินไป ทำให้พวกเขาต้องค้นหาทรัพยากรจากแหล่งอื่นเข้ามาทดแทนในขณะที่ทรัพยากรอื่น ๆ มีกลุ่มคนที่จับจองหรือแย่งชิงกันมากมาย พวกเขาจึงจำเป็นต้องเข้ามาแสวงหาทรัพยากรในเมืองซึ่งมีจำนวนมากเหลือเฟือเพื่อนั้นมิได้หมายถึงทรัพยากรเหลือใช้ จำนวนประชากรที่เข้ามาในเมืองก็มีจำนวนเพิ่มขึ้นเช่นกัน ดังนั้นโอกาสของคนจนที่จะสามารถแย่งชิงทรัพยากรกับคนอื่น ๆ ได้จึงมีน้อย

ขณะเดียวกันเมื่อประชากรเพิ่มจำนวนมากขึ้น ประจวบกับความเจริญด้านอุตสาหกรรมและความนิยมการบริโภคของประชาชนในกรุงเทพมหานครมีมากขึ้น ผลที่ติดตามมาคือ ปริมาณขยะสูงขึ้น ขยะจึงเป็นปัญหาสำคัญในการกำจัดทำลายให้หมดสิ้น ขยะจึงยังคงตกค้างเป็นจำนวนมากท่ามกลางความรังเกียจของคนส่วนใหญ่ของสังคม ผนวกกับกลุ่มผู้ด้อยโอกาสจำนวนหนึ่งต้องการแสวงหาทรัพยากรเพื่อดำรงอยู่ในสังคม พวกเขาเหล่านี้จึงหันมาให้ความสำคัญกับขยะ ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่มีผู้ใดสนใจหรือให้ความสำคัญ ขยะเมื่อถูกนำมาใช้โดยคนกลุ่มนี้ ทำให้ขยะกลายเป็นสิ่งมีความสำคัญมีประโยชน์ สามารถทำให้คนกลุ่มนี้มีโอกาสดำรงอยู่ในสังคมได้ด้วยทรัพยากรของตนเอง แม้ว่าทรัพยากรนี้จะเป็สิ่งที่น่ารังเกียจและเป็นทรัพยากรที่ต้องอาศัยจากบุคคลภายนอก (คนส่วนใหญ่ของสังคมเมือง) แต่ก็เป็สิ่งที่มีความหมายมีค่าสำหรับพวกเขา ขยะจึงเป็นทรัพยากรที่เกิดขึ้นเพื่อสนองผลประโยชน์สำหรับกลุ่มคนด้อยขยะ หรือ ผู้ที่มีอาชีพเกี่ยวข้องกับขยะ หรือ อาจกล่าวได้ว่าขยะเป็นทรัพยากรที่เกิดขึ้นจากการขยายตัวของสังคมเมือง

กลุ่มคนใช้ประโยชน์จากขยะ

สำหรับในบทความ Involvement of the urban unregulated sector in waste management (United Nations, 1992; 22-28) กล่าวถึง ส่วนไร้ระเบียบของเมือง (Urban unregulated sector) หรือ เศรษฐกิจนอกระบบในประเทศกำลังพัฒนา การใช้แรงงานจะมีลักษณะการจ้างเหมา (own account worker) และ แรงงานที่ไม่ได้รับค่าจ้างภายในครอบครัว (unpaid family labour) ซึ่งมีลักษณะต่างจากแรงงานค่าจ้างรายวัน (wage workers) กลุ่มคนที่อยู่นอกระบบได้แก่ คนชนชยะ, คนขัด หรือซ่อมรองเท้า, คนข้างถนน ฯลฯ คนในกลุ่มนอกระบบมีบทบาทสำคัญในระบบเศรษฐกิจเมือง เป็นกลุ่มที่มีรายได้ต่ำ สำหรับบทความนี้อ้างอิงงานศึกษาของ ESCAP ซึ่งศึกษา แรงงานในส่วนนอกระบบที่มีความสำคัญต่อการจัดการขยะภายในเมือง พบว่าคนกลุ่มนี้มีประมาณร้อยละ 10 ของกลุ่มแรงงานนอกระบบทั้งหมดแบ่งเป็น 4 กลุ่ม คือ

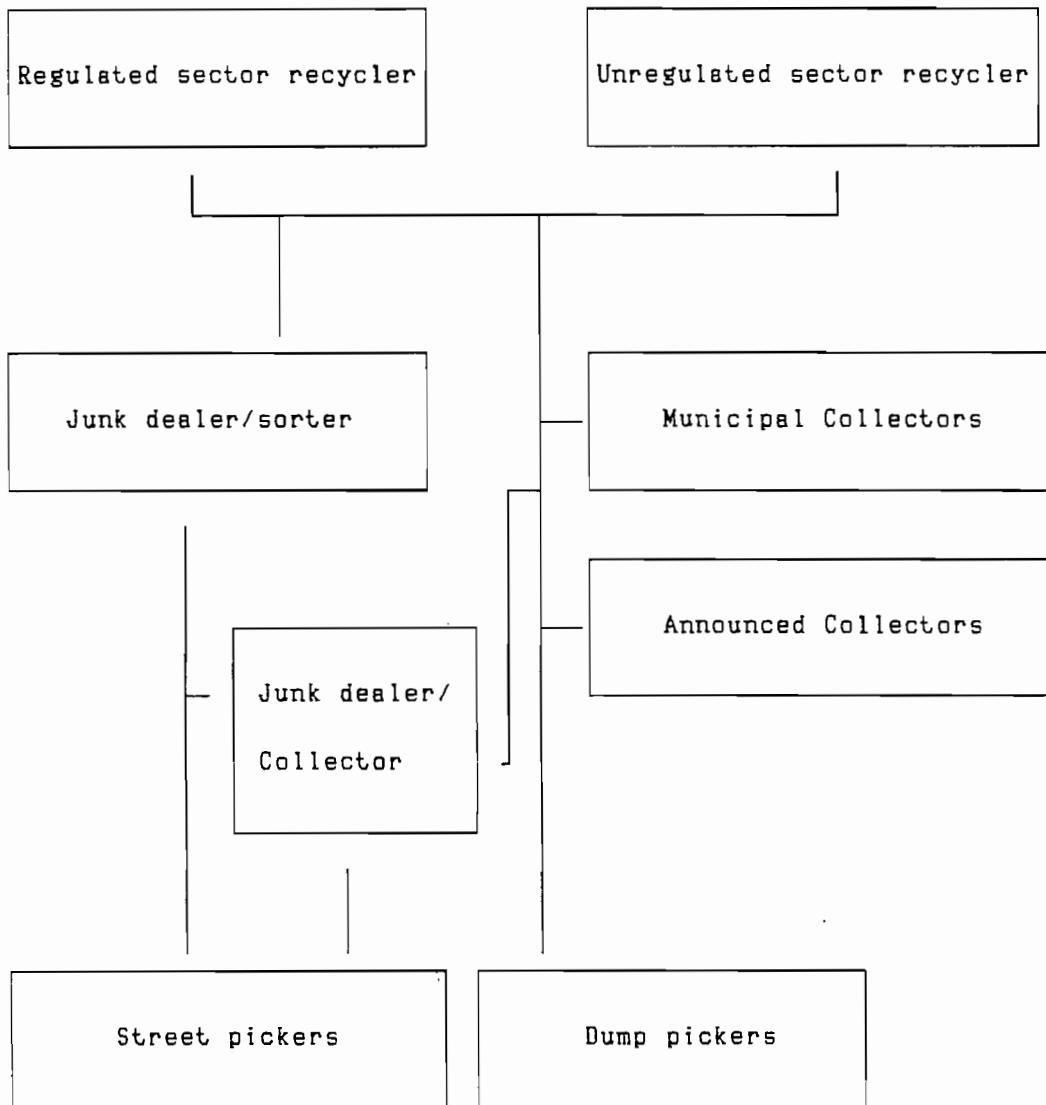
1. พ่อค้ารับซื้อของเก่าตามบ้าน (hawkers) รับซื้อของเก่าบริเวณหมู่บ้านและย่านที่นักอาศัย มีทั้งการรับซื้อและแลกเปลี่ยนสิ่งของ พวกนี้มักถูกเรียกว่าพวก "itinerant collectors" หรือ "announced collectors" (พวกรับซื้อของตามที่ต่าง ๆ หรือ พวกป่าวประกาศ) คนกลุ่มนี้จะแตกต่างจากพวกเก็บข้างถนน
2. เจ้าของร้านรับซื้อของเก่า (Junk-dealers) จะรับซื้อจากพวกรับซื้อตามบ้านและคนเก็บขยะ (handpickers)
3. โรงงานแปรรูป หรือ กิจการที่รับซื้อของเก่าเฉพาะอย่างแล้วนำมาแปรรูป
4. คนเก็บขยะตามบริเวณที่สาธารณะ, ริมถนน และบริเวณกองขยะ (handpickers) (ได้แบ่งตามแผนภูมิที่ 1 ดังนี้)

การศึกษาเน้นเงื่อนไขสิ่งแวดล้อม โดยศึกษา 5 ประเทศ คือ ไทย-กรุงเทพ, อินเดีย-บอมเบย์, ปากีสถาน-การาจี, มาเลเซีย-กัวลาลัมเปอร์ และ จีน-เซี่ยงไฮ้ พบว่า อุตสาหกรรมการแปรรูปขยะถูกขยายจากส่วนที่ไร้ระเบียบ (unregulated sectors) เช่น ในบอมเบย์ เด็ก ๆ ข้างถนนหัวดงหนึ่งใบเก็บวัสดุตามถังขยะข้างถนน เช่น พลาสติก กระดาษ เหล็ก นำมาขายให้พ่อค้าคนกลางรับซื้อของเก่า คน

กลุ่มนี้มีรายได้ต่ำสุด ส่วนคนคุ้ยขยะ (dump pickers) คุ้ยขยะและอาศัยอยู่บริเวณกองขยะหรือใกล้ ๆ มีรายได้สูงกว่าคนเก็บขยะข้างถนนเล็กน้อย คนกลุ่มนี้จะทำเหมืองเป็นที่พักชั่วคราวบนกองขยะ และยังพบว่าคนคุ้ยขยะบางคนทำหน้าที่เป็นคนกลางรับซื้อของบริเวณกองขยะแล้วนำมาขายต่อให้พ่อค้าคนกลางรับซื้อของเก่าเป็นจำนวนมาก ส่วนพ่อค้าคนกลางที่ขึ้นมารับซื้อบนหัวกองขยะจะมีรถบรรทุกขนของลงมา และรับซื้อวัสดุทั้งหมดจากคนคุ้ยขยะ จากงานศึกษานี้มองเห็นว่าความสำคัญของแรงงานนอกระบบโดยเฉพาะผู้มีอาชีพเกี่ยวข้องกับขยะจัดว่าเป็นคนจนเมือง มีความสำคัญต่อการกำจัดขยะภายในเมือง โดยกระบวนการนำของเก่ามาใช้ประโยชน์ใหม่ เพื่อทดแทนทรัพยากรใหม่ ๆ ของสังคม

ภาพที่ 1

Existing unregulated waste collection and recycling system

Furedy, C (1989; 13-41) ศึกษาการจัดการขยะมูลฝอยนอกระบบ ในประเทศแถบเอเชีย 4 ประเทศ คือ ฟิลิปปินส์-มะนิลา, ไทย-กรุงเทพ, อินเดีย-กัลกัตตา และมาเลเซีย-กัวลาลัมเปอร์ โดยศึกษากลุ่มคนเก็บขยะซึ่งส่วนใหญ่เป็นกลุ่มคนจนเมือง ทำหน้าที่จัดการขยะ โดยการนำมาใช้ประโยชน์และทดแทนทรัพยากรใหม่ งานศึกษานี้ได้กล่าวถึงกลุ่มคนที่เกี่ยวข้องกับการเก็บขยะสรุปได้ดังนี้ (ฉ.ชัยเสน, 2530; 46-48)

1. นักการภารโรง มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงต่อการจัดการขยะ
2. พ่อค้ารับซื้อของใช้แล้วตามบ้าน คนกลุ่มนี้รับซื้อกระดาษหนังสือพิมพ์ ขวดเปล่า ภาชนะพลาสติก ฯลฯ สมัยก่อนคนกลุ่มนี้เป็นคนจีน แต่ต่อมาคนจีนเหล่านั้น เขยิบฐานะขึ้นเป็นผู้รับซื้อของเก่าอีกทีหนึ่ง หรือเป็นพ่อค้าคนกลาง ส่วนคนไทยหันมาประกอบอาชีพนี้มากขึ้นทั้งชายและหญิง สำหรับในอินเดีย Furedy พบว่าพวกซื้อของเก่าจะเป็นผู้หญิง เข้าไปหาแม่บ้านตามบ้านเพื่อรับซื้อและแลกเปลี่ยนสำหรับเก่า ๆ เพื่อส่งไปขายทางตะวันตก
3. คนเก็บขยะสัญจร พวกนี้จะคุ้ยขยะตามถังขยะต่าง ๆ ก่อนที่รถเทศบาลจะมารับขยะ คนกลุ่มนี้สังคมน่าสงวน เพราะถูกกล่าวหาว่าทำให้เลอะเทอะ แต่ Furedy ก็ยืนยันว่า เคยสังเกตคนเก็บขยะเหล่านี้ พบว่าบางคนทำงานด้วยความประณีตและระมัดระวังอย่างมาก
4. คนเก็บขยะเทศบาล พวกนี้เป็นชายล้วน รถขยะเทศบาลคันหนึ่ง ๆ มักจะมีพนักงานทำงาน 3 คน คือ พนักงานขับรถ 1 คน และ พนักงานเก็บขยะ 2 คน คนกลุ่มนี้จะเก็บของที่ขายได้ เช่น กระดาษ ขวด และโลหะ ไปขายให้พ่อค้าคนกลางก่อนที่ จะนำขยะไปที่กองขยะ
5. คนเก็บขยะจากกองขยะ คนกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่ได้รับประโยชน์จากขยะน้อยที่สุด เพราะขยะถูกเลือกสรรออกไปหลายขั้นตอนแล้ว คนเก็บกลุ่มนี้จัดเป็นกลุ่มที่ยากจนที่สุดและอยู่ในสภาพแวดล้อมที่เลวร้ายที่สุด ทั้งในด้านสุขภาพและความต่ำต้อยในฐานะทางสังคม แม้กระนั้น ก็พบว่า คนเก็บขยะจากกองขยะหลายคนมีรายได้จากกองขยะมากกว่าครอบครัวที่มีพ่อบ้านทำงานตามโรงงาน เพราะคนเก็บขยะจะทำงานตั้งแต่เช้ายันค่ำ และทำงานกันทั้งครอบครัว รวมทั้งเด็ก ๆ 4-5 ขวบขึ้นไป

นอกจากนั้นเป็นที่สังเกตกันว่ากลุ่มทำงานเก็บขยะจากกองขยะนั้น เป็น เด็กและผู้หญิงเป็นส่วนมาก ในกัลกัตตาเป็นเด็กและผู้หญิง ในมะนิลาเป็นทั้งชายและหญิง ส่วน ในกัวลาลัมเปอร์มีเฉพาะผู้ชาย (ภาคผนวก ง)

Furedy ได้กล่าวถึงลักษณะของกองขยะเทศบาลที่นำไปทิ้งรวมกันใน แถบชานเมืองของทั้ง 4 ประเทศ ดังนี้

1. กัลกัตตา อินเดีย สภาพกองขยะไม่มีถุงพลาสติก มีแต่เศษถ่านและ เศษไม้เท่านั้น ขยะที่นี้จึงเป็นขยะที่มีลักษณะย่อยไปตามธรรมชาติ ส่วนคนเก็บขยะไม่สวม รองเท้าและถุงมือ

2. มะนิลา ฟิลิปปินส์ คนเก็บขยะที่นี่ใส่ถุงมือ รองเท้าและสวมหมวก ขนกองขยะมีของให้เก็บทำรายได้มากกว่าที่อินเดีย แต่เนื่องจากที่ดินที่ทิ้งขยะบางแห่งไม่ใช่ ของรัฐบาลแต่เป็นของเอกชน คนเก็บขยะที่เข้าไปทำงานในเขตนี้ต้องเสียค่าคุ้มครองให้กับผู้ คุ้มครอง แลเมื่อเก็บของได้จากกองขยะ ก็จะต้องขายให้กับพ่อค้าที่ผู้คุ้มครองจัดหามาเท่านั้น จะนำไปขายเองไม่ได้ หากฝ่าฝืนลักลอบนำออกไปขายเอง มักถูกผู้คุ้มครองทุบตี และไม่ อนุญาตให้กลับเข้าไปเก็บขยะในเขตนั้นอีก

3. กัวลาลัมเปอร์ มาเลเซีย กองขยะที่นี้เป็นกองขยะที่ร่ำรวยที่สุดใน บรรดากองขยะของประเทศอื่น ๆ เพราะเป็นประเทศที่มีฐานะทางเศรษฐกิจอยู่ในเกณฑ์ดี กว่าประเทศอื่น

4. กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย กองขยะที่นี้เป็นภูเขา และเป็น กองขยะที่ใช้ประโยชน์ได้น้อยที่สุดในด้านวัฏจักรการหมุนเวียนของขยะ เพราะขยะส่วนมาก เป็นถุงพลาสติกที่ไม่คืนสภาพตามธรรมชาติ คนเก็บขยะเองก็จะเลือกเก็บเฉพาะถุงพลาสติก ขึ้นใหญ่ เพราะต้องล้างทำความสะอาดนำไปตากแห้ง จึงจะนำไปซึ่งกิโลขายได้

งานของพรรณทิพย์ เพชรมาก (2533) เรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างแรงงานนอก ระบบในชุมชนแออัดกับระบบเศรษฐกิจเมือง : ศึกษาเฉพาะกรณีอาเซียนเก็บและรับซื้อของเก่า ในเขตกรุงเทพมหานคร แสดงว่า ผู้ประกอบอาชีพเก็บและรับซื้อของเก่าเป็นเพียงหนึ่งใน หลายอาชีพที่นอกกรอบ แต่เป็นส่วนหนึ่งของเศรษฐกิจเมือง ที่คนส่วนใหญ่มองไม่เห็นคุณค่า และไม่เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างคนกลุ่มนี้กับเมือง จากผลการศึกษาเป็นสิ่งยืนยันได้ว่า คน

กลุ่มนี้มีส่วนในการผลิตของเศรษฐกิจภาคเมืองเช่นเดียวกัน ก่อให้เกิดรายได้ทั้งส่วนที่เป็นตัวเงินเห็นได้ชัดเจน และผลประโยชน์ที่ไม่สามารถคิดคำนวณเป็นตัวเงินได้ (2533; 52-53)

งานศึกษานี้จึงมองว่า อาชีพเก็บขยะและรับซื้อของเก่า มีหน้าที่บางอย่างในระบบเศรษฐกิจและสังคมของเมืองดังนี้ คือ

1. สามารถสร้างอาชีพให้คนจนเมืองที่มีการศึกษาต่ำ ขาดทักษะและเงินทุนที่จะประกอบอาชีพอื่น ให้สามารถทำงานหารายได้เลี้ยงตนเองและครอบครัว โดยไม่ต้องเป็นภาระแก่สังคม แม้ว่ารายได้จากอาชีพนี้เป็นรายได้ที่ค่อนข้างต่ำเมื่อเทียบกับอาชีพอื่น และเป็นเพียงส่วนน้อยมาก ๆ ของระบบเศรษฐกิจเมืองที่กำลังเติบโตอย่างรวดเร็ว แต่อาชีพนี้ได้สร้างงานให้คนจนเมืองที่มีโอกาสและทางเลือกอันจำกัดไม่ต่ำกว่า 3,000 ครอบครัวให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้

2. ก่อให้เกิดการจ้างงานที่ต่อเนื่อง ทั้งในร้านรับซื้อของเก่าและโรงงานแปรรูป

3. ช่วยลดปริมาณ และ ภาระในการกำจัดขยะของกรุงเทพมหานคร และสามารถนำของเก่ามาใช้ประโยชน์ใหม่

4. ลดต้นทุนการผลิตสินค้า ลดการนำเข้าและประหยัดทรัพยากร การผลิตสินค้าในภาคอุตสาหกรรมทุกอย่าง มีทั้งผลที่ได้และการสูญเสีย การเอาของเก่ามาใช้ใหม่ ทำให้ลดต้นทุนการผลิตที่เห็นเป็นตัวเงินได้ชัดเจน และยังเป็นการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่จำกัดอย่างคุ้มค่า ลดการทำลายทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

นอกจากนี้ทราบว่า ปัญหาบทบาทของกลุ่มคนกำจัดขยะนอกระบบนี้ แบ่งเป็น 2 ปัญหาคือ

1. ด้านเศรษฐกิจ เนื่องจากความคุ้มค่าใช้จ่ายในการนำวัสดุมาผ่านกระบวนการrecycle เมื่อเทียบกับการผลิตทรัพยากรใหม่ คุ้มค่าต่างกันอย่างเห็นได้ชัด โดยเฉพาะการใช้แรงงาน

2. ด้านสังคม พบว่าคนกลุ่มนี้มักจะไม่ได้การยอมรับจากคนกลุ่มอื่น ๆ ในสังคมได้รับการดูถูกเหยียดหยาม รวมทั้งการไม่ได้รับความช่วยเหลือหรือรับประกันจากรัฐบาล และผู้วางแผนนโยบาย

แม้ว่างานวิจัยศึกษาวัฒนธรรมชุมชนกองขยะในเชิงมานุษวิทยายังไม่ปรากฏแต่ความสนใจเรื่องชุมชนกองขยะก็มีบ้างแล้ว ตั้งแต่ในช่วงปี 2531 เป็นต้นมา งานที่ได้รับ ความสนใจและถือว่าเป็นงานแรก ๆ ที่ศึกษาชุมชน และวิถีชีวิตชุมชนกองขยะได้ละเอียด คือ งานของ มานพ ประทุมทอง เรื่อง "ลมหายใจแห่งมหานคร : เรื่องราวชีวิตและการต่อสู้ ของผู้คนบนกองขยะ" (2531) ศึกษาประวัติความเป็นมา "ชุมชนสลัมกองขยะ ซอยอ่อนนุช วิถีชีวิต ความสัมพันธ์ และอาชีพค้ายขยะของชาวสลัมซอยอ่อนนุช รวมทั้งแนวทางการพัฒนาและ องค์กรในชุมชน ส่วนงานของ พรรณทิพย์ เพชรมาก ค่อนข้างมีลักษณะเฉพาะ (2531) ได้ ศึกษา "ปัจจัยที่มีผลต่อการแสวงหาที่ดินเพื่อสร้างความมั่นคงในการอยู่อาศัย ศึกษาเฉพาะกลุ่ม สหกรณ์เครดิตยูเนียน ร่วมใน ชุมชนอ่อนนุช เขตพระโขนง กรุงเทพฯ"

งานทั้ง 2 คน ศึกษาชุมชนกองขยะอ่อนนุช ซึ่งจัดได้ว่าเป็นกองขยะใหญ่แห่งหนึ่งใน กรุงเทพฯ สรุปได้ว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่ ร้อยละ 32.39 มีอาชีพค้ายขยะ รายได้เฉลี่ยต่อคน เท่ากับ 931.20 บาทต่อเดือน ขนาดครอบครัวมีสมาชิกเฉลี่ย 4.62 คนต่อครอบครัว หัวหน้า ครัวเรือนส่วนใหญ่มีอาชีพเป็นลูกจ้างกรุงเทพมหานคร อายุคนในชุมชนเฉลี่ยร้อยละ 42.85 อยู่ในช่วง 31-40 ปี ลักษณะความสัมพันธ์ภายในชุมชนเป็นแบบปฐมนิคม มีการแบ่งกลุ่มโดย ธรรมชาติ 3 กลุ่ม ซึ่งแต่ละกลุ่มมีความสัมพันธ์ทางสังคมที่เหนียวแน่น เนื่องจากมีความเกี่ยว ข้องกันในหลายเรื่อง เช่น กลุ่มเครือญาติมีภูมิลำเนาเดิมเดียวกัน กลุ่มอาชีพเดียวกัน กิจกรรมทางศาสนาและประเพณีร่วมกัน ขณะเดียวกันระหว่างกลุ่มก็มีความขัดแย้งแฝงอยู่ การ ตั้งบ้านเรือนของสมาชิกกระจายตามกลุ่มบ้านรอบกองขยะ ภูมิลำเนาเดิมเป็นคนต่างจังหวัด แถบภาคกลาง แต่ส่วนใหญ่อพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในชุมชนรอบกองขยะดินแดงก่อนแล้วจึงเข้ามา อยู่ในชุมชน (พรรณทิพย์, 2531: 139)

จากงานศึกษาเหล่านี้ พบว่าเป็นการศึกษาชุมชนกองขยะ มุ่งเน้นการพัฒนาชุมชน เพื่อแสวงหาวิธีการที่เหมาะสมในการช่วยเหลือ แก้ไข และพัฒนาชุมชนนี้ และงานศึกษาอื่น ๆ มุ่งศึกษาชีวิตคนเก็บขยะในลักษณะของการมุ่งเน้นถึงการรักษาสภาวะแวดล้อม และการหาวิถี กิจาจัดขยะ โดยขาดความสนใจในวิถีชีวิตของเขา เฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับโลกทัศน์ที่มีต่อ "ขยะ" ซึ่งเป็นทรัพยากรสำคัญและระบบความสัมพันธ์ที่มีในชุมชน รวมทั้งประเด็นที่ว่าชุมชน ลักษณะนี้อาจถูกจัดว่าเป็น "ชายขอบ" ของสังคมเมือง ในแง่ของความเป็นชุมชนที่ถูกมองจาก

บุคคลภายนอกเป็นแหล่งที่น่ากลัว ผู้คนไม่น่าไว้วางใจและเป็นกลุ่มผู้ต้อโอกาสในสังคม ซึ่งในความเป็นจริงคนกลุ่มนี้มีความสำคัญ สามารถช่วยเหลือคนส่วนใหญ่ในสังคม โดยที่คนในสังคมใหญ่ไม่รู้ตัวและให้ความสำคัญกับคนกลุ่มนี้มากนัก

แนวทางในการศึกษา

การศึกษา วิถีชีวิตของคนใน "ชุมชนชายขอบ" ของสังคมเมือง:กรณีศึกษาคนคู่ชชะชุมชนกองขยะซานเมือง มีประเด็นสำคัญที่พิจารณา ดังต่อไปนี้ คือ

1. การก่อตัวและพัฒนาการของชุมชนกองขยะในบริบทของปัญหาที่เกิดจากการพัฒนาเมือง
2. ลักษณะการใช้ทรัพยากร "ขยะ" และความสัมพันธ์ที่มีกับเมือง
3. แบบแผนความสัมพันธ์ทางสังคมของชุมชนกองขยะและความสัมพันธ์กับเมือง

การรวบรวมข้อมูล

งานศึกษานี้มีจุดเริ่มต้นจากงานที่บันทึกลงใจตัวผู้ศึกษาเองคือ "ลมหายใจแห่งมหานคร" ของมานพ ประทุมทอง ทำให้ผู้ศึกษาเองมีความต้องการเข้าไปใช้ชีวิต และมีส่วนร่วมอย่างใกล้ชิดกับบุคคลซึ่งมีอาชีพเกี่ยวกับขยะ ด้วยความอยากรู้อยากเห็นวิถีชีวิตของคนในชุมชนและความอดทนของพวกเขา เราอาจจะเรียกว่าเป็นการมองที่ความแปลก (Exotic) ที่ต้องการศึกษา (แปลกจากสังคมที่เราดำรงอยู่) และปัจจัยอื่น ๆ ที่สนับสนุน คือ เป็นพื้นที่ที่อยู่ในกรุงเทพมหานคร การเดินทางสะดวก และการใช้ภาษากลางสื่อสารเข้าใจง่าย

การศึกษาวิจัยนี้ ผู้ศึกษาจึงได้ใช้วิธีการศึกษาทางมานุษยวิทยา (Anthropological approach) เป็นการศึกษาชีวิตมนุษย์ในสภาพธรรมชาติ (Natural setting) นั่นคือ นักมานุษยวิทยาจะต้องเข้าไปอาศัยในชุมชนที่ตัวเองเลือกศึกษาวิจัย การเข้าไปใช้ชีวิตประจำวันร่วมกับชาวบ้าน หรือ ประชากรที่ศึกษาเพื่อทำความเข้าใจพฤติกรรมมนุษย์ในชุมชนนั้น ๆ โดยการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนและร่วมสังเกตการณ์ (participant observation) รวมทั้งการสอบถามข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูล (Informants) โดยใช้ระยะเวลาเก็บข้อมูล 7 เดือน ตั้งแต่เดือนมิถุนายน 2535 ถึง เดือนธันวาคม 2535

จากการทำงานในภาคสนาม ผู้ศึกษาใช้วิธี participant observation เป็นหลัก โดยวิธีการสังเกต และสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ (การซักถามหรือพูดคุย)

การสังเกต : ผู้ศึกษาสังเกตการกระทำหรือพฤติกรรมต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันของชาวบ้าน เช่น วิธีการทำงาน และกระบวนการทำงาน (คีย์ขยะ, การผ่าถุง ฯลฯ), ที่อยู่อาศัย, อาหาร, เสื้อผ้า, การปฏิสัมพันธ์หรือการพูดคุยกันระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ทั้งภายในญาติพี่น้อง เพื่อนบ้านและบุคคลภายนอก ทั้งนี้รวมทั้งกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายในชุมชนและครอบครัวด้วย เช่น พิธีศพ, พิธีทำบุญ, การเซ่นไหว้ เป็นต้น อาจกล่าวได้ว่าการสังเกตมีความสำคัญมากในการศึกษา เพราะบางครั้งผู้ศึกษามีอาจตั้งคำถามตามชาวบ้านในชุมชนได้ เพราะเป็นเรื่องที่อ่อนไหวต่อความรู้สึก

การสัมภาษณ์ : ผู้ศึกษาจะเน้นสัมภาษณ์บุคคลหลัก ๆ ภายในชุมชน โดยเฉพาะบุคคลที่อยู่อาศัยในชุมชนนานมากกว่า 10 ปี และเป็นผู้ที่มีบทบาทในชุมชน จะสามารถมองเห็น

ภาพการพัฒนากายและการเคลื่อนไหวภายในชุมชนได้ นอกจากนี้ Key informants ของผู้ศึกษาจะเน้นเฉพาะเรื่อง ๆ เช่น เรื่องเกี่ยวกับประวัติของชุมชนกองชยะ ผู้ศึกษาจะสัมภาษณ์ผู้ที่อาศัยอยู่ในบริเวณชุมชนนานกว่า 10 ปี หรือ เรื่องราวเกี่ยวกับเด็กและคนชรา ได้ข้อมูลจากซีลเตอร์ศูนย์รับเลี้ยงเด็ก เป็นต้น ซึ่งคำถามต่าง ๆ ผู้ศึกษาจะตั้งเป็นเค้าโครงคร่าว ๆ ไว้สำหรับเป็นแนวทางในการสัมภาษณ์

สำหรับการสัมภาษณ์สมาชิกภายในครัวเรือน ผู้ศึกษามีแบบสอบถามชุดหนึ่งใช้ในการสัมภาษณ์ ซึ่งช่วยให้คำตอบบางอย่างได้เป็นอย่างดี นอกจากผู้ศึกษาสัมภาษณ์สมาชิกภายในครัวเรือนแล้ว ถ้าครัวเรือนใดผู้ศึกษาสนิทสนมด้วย จะสามารถเข้าไปสังเกตได้อย่างใกล้ชิด

กระบวนการศึกษาวิจัยมีขั้นตอนที่สำคัญ คือ

1.) **ขั้นเริ่มต้น** จากที่กล่าวแล้วข้างต้นในเรื่องของแรงจูงใจในการศึกษา ทำให้ผลที่ตามมาคือ ความสับสน ไม่รู้จะเริ่มต้นที่จุดไหน ผู้ศึกษาจึงค้นคว้าข้อมูลจากหนังสือและเพื่อน ๆ พบว่ามีกองชยะแหล่งใหญ่อีกกองหนึ่ง นอกจากกองชยะที่อ่อนนุชแล้ว ยังมีภูเขาชยะที่ย่านฝั่งธนบุรี ทำให้ผู้ศึกษาสนใจเดินทางไปขอข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับชุมชนกองชยะที่สำนักงานเขต และได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีจากพัฒนาการผู้รับผิดชอบพื้นที่ โดยพาผู้ศึกษาเข้าไปในชุมชนและแนะนำให้รู้จักกับผู้นำชุมชน ซึ่งช่วงนั้นเป็นช่วงเดือนมิถุนายน 2534 (ฤดูฝน) สภาพภายในชุมชนค่อนข้างแออัด และชยะส่งกลิ่นเน่าเหม็น (ผู้ศึกษารูสึกท้อแท้กับพื้นที่ศึกษา) การเข้าไปช่วงนั้น เป็นเพียงการเข้าไปพูดคุยกับผู้นำชุมชนเท่านั้น และถูกมองจากชาวบ้านว่าเป็นครูโรงเรียนสอนเด็กเล็ก ในช่วงแรกเป็นการเข้าไปสำรวจสภาพทั่ว ๆ ไป มิได้เข้าไปสัมผัสกับชาวบ้านอย่างแท้จริง

2.) **ขั้นเตรียมการ** หลังจากผู้ศึกษานพยายามสร้างความคุ้นเคยทางจิตใจเป็นเวลาหลายเดือนประกอบกับการศึกษาข้อมูลเอกสาร และลู่ทางการเข้าไปศึกษาคนในชุมชนนี้ ซึ่งผู้ศึกษาเองไม่มีประสบการณ์ในการศึกษาวิจัยชีวิตของคนสลัม จากภาพพจน์และการพูดคุยจากภายนอก ผู้ศึกษามักจะได้ภาพสลัมในแง่ลบเสมอ แต่ด้วยข้อจำกัดบางประการผู้ศึกษานพยายามเปลี่ยนทัศนคติเกี่ยวกับสลัมและกองชยะ และเตรียมตัวในการเข้าไปศึกษาชุมชนนี้ไม่ว่าความรู้พื้นฐานของสลัม ข้อมูลเกี่ยวกับชุมชน อุปกรณ์การจดบันทึก กล้อง ฟิล์ม เครื่องบันทึกเสียง, สมุดโน้ต เป็นต้น รวมทั้งการเตรียมคำถามหลัก ๆ เพื่อตอบปัญหาของ

วัตถุประสงค์การศึกษา

3.) ขึ้นเริ่มเข้าชุมชน การเริ่มเข้าชุมชนอย่างจริงจังช่วงเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2535 โดยเข้าไปเยี่ยมกลับ เริ่มทำความรู้จักกับชาวบ้านและแนะนำตัว โดยบอกวัตถุประสงค์ของการเข้ามาและทำความรู้จักกับผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่องค์กรเอกชน, ครู, เจ้าหน้าที่กรุงเทพมหานคร เป็นต้น ผู้ศึกษาใช้เวลาประมาณ 1-2 เดือน ในการเดินทางเข้า-เยี่ยม เพื่อสร้างความคุ้นเคยและความเคยชินให้แก่ชาวบ้านในชุมชน (ช่วงแรกผู้ศึกษาถูกมองว่าเป็นครูสอนเด็กเล็ก นับถือศาสนาคริสต์ เป็นการสังเกตของชาวบ้าน) ช่วงการสร้าง ความคุ้นเคย ผู้ศึกษาเริ่มทำแผนที่ชุมชนทางกายภาพ (Physical map) ซึ่งได้รับความสนใจจากชาวบ้าน และรู้จักชาวบ้านมากขึ้น ในช่วงนี้เองผู้ศึกษาต้องคอยหลีกเลี่ยงคนเมา (ยาม้า) มักจะมองและพูดจาด้วยสายตาที่น่ากลัว และผู้ศึกษารู้จักผู้นำชุมชนท่านหนึ่ง ซึ่งเข้าใจวัตถุประสงค์ของผู้ศึกษา และอนุญาตให้พักที่บ้านของท่าน จึงได้รับความต้อนรับอย่างอบอุ่น และเสมือนผู้ศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของครอบครัว

การสร้างความสัมพันธ์ในชุมชนของผู้ศึกษาเริ่มจากกลุ่มเด็ก ๆ ช่วงเย็นเด็ก ๆ จะรวมกลุ่มเล่นเกมต่าง ๆ เช่น เตย, ตีจ๊ับ, เป็นต้น ผู้ศึกษาจะเข้าร่วมเล่นด้วย จนเด็ก ๆ สนุกสนมและคุ้นเคย ทำให้ผู้ศึกษาสนิทกับเด็ก ๆ และครอบครัวของพวกเขา เด็ก ๆ เหล่านี้ เป็นผู้ช่วยนักวิจัยในการเก็บข้อมูลอย่างดี และเป็นแหล่งข้อมูลบางประการที่น่าสนใจ

ในช่วงเดือนสิงหาคม-กันยายน 2535 ผู้ศึกษาเริ่มเข้ามานักในชุมชนแต่เป็นลักษณะเข้ามาพัก 4-5 วัน เป็นช่วง ๆ บทบาทของผู้ศึกษาเริ่มเปลี่ยนไป ชาวบ้านยอมรับผู้ศึกษา มากขึ้น ประกอบการเก็บข้อมูลหรือไปไหนมาไหนภายในชุมชนจะมีเด็ก ๆ ติดตามไปด้วยเสมอ ชาวบ้านเริ่มรู้สึกว่าผู้ศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน เมื่อมีกิจกรรมหรือเรื่องราวใด ๆ ผู้ศึกษาจะมีโอกาสร่วมรับรู้ด้วยเสมอ บางกรณีจะมีผู้ขอคำปรึกษาหรือขอแนะนำบางประการ บางครั้งผู้ศึกษาเองต้องจำกัดบทบาทของตนเอง เพื่อไม่ต้องการสร้างความคาดหวังให้ชาวบ้าน

4.) ขึ้นตอนการใช้ชีวิตในชุมชน ช่วงกลางเดือนตุลาคม พฤศจิกายน ธันวาคม 2535 ผู้ศึกษาเข้ามาใช้ชีวิตภายในชุมชนอย่างจริงจัง หลังจากผ่านช่วงของการปรับตัว จนเป็นที่ยอมรับของชุมชนในระดับหนึ่ง และกลุ่มที่ผู้ศึกษาสนิทคือ กลุ่มเด็ก ๆ (อายุ 10-15 ปี) เป็นข้อดีคือ กลุ่มเด็ก ๆ เหล่านี้ นำไปสู่ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ศึกษากับผู้ปกครองของพวกเขา

เขาและนำผู้ศึกษาไปสถานที่ต่าง ๆ ที่น่าสนใจ พวกเขาเป็นเพื่อนที่ดีไม่ทิ้งให้ผู้ศึกษาโดดเดี่ยวหรือไปคนเดียว (เพราะค่อนข้างอันตราย เมื่อไปไหนมาไหนคนเดียว)

จากการเริ่มทำงานอย่างจริงจัง หลังจากผู้ศึกษาทำแผนที่ชุมชนและกองขยะทั้งหมด ผู้ศึกษาเตรียมข้อมูลในการถามผู้ให้ข้อมูลหลัก ๆ และแบบสอบถามสำหรับชาวบ้านแทบทุกครัวเรือน (เพื่อทราบข้อมูลพื้นฐานของชาวบ้านในชุมชน) การเตรียมข้อมูลสัมภาษณ์ key informants ผู้ศึกษาจะขออนุญาตในการจดบันทึกหรือการบันทึกเสียงและภาพ นอกจากข้อมูลจากการสัมภาษณ์และการบอกเล่าแล้ว ผู้ศึกษาได้ประโยชน์อย่างมากจากการมีส่วนร่วมสังเกตทั้งเจตนาและไม่เจตนาทำให้ได้ข้อมูลที่น่าสนใจบางประเด็น รวมทั้งการร่วมกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การเซ็นไหว้, ทำบุญกองขยะ, งานศพ, งานแต่งงาน, งานปีใหม่ เป็นต้น

บางครั้งผู้ศึกษาออกจากชุมชน 2-3 วัน เมื่อผู้ศึกษาเข้าไปชาวบ้านจะเล่าเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเมื่อผู้ศึกษาไม่อยู่ เช่น ผู้หญิงตายบนหัวกอง ถูกไม้กระดานล้มทับ หรือเด็กถูกรถแทรกเตอร์ชนแต่ไม่เป็นอะไร เป็นต้น

การเก็บข้อมูลในชุมชนส่วนใหญ่เป็นช่วงกลางวัน เนื่องจากกลางคืนบริเวณชุมชนเงียบ เจ้าของบ้านเป็นห่วงไม่อยากให้ผู้ศึกษาออกจากบ้านในเวลากลางคืน ดังนั้นช่วงเวลากลางคืน เป็นช่วงที่ผู้ศึกษานุดคุยกับชาวบ้านละแวกใกล้เคียง และภายในบ้านที่ผู้ศึกษาอาศัย และเป็นช่วงการเขียนบันทึกประจำวัน

ผู้ศึกษาเริ่มออกจากพื้นที่ประมาณกลางเดือนมกราคม 2536 แต่ก็ไม่ค่อยไป มา ๆ เสมอเพื่อเก็บตกข้อมูลบางประการ

ปัญหาการทำงานของผู้ศึกษา

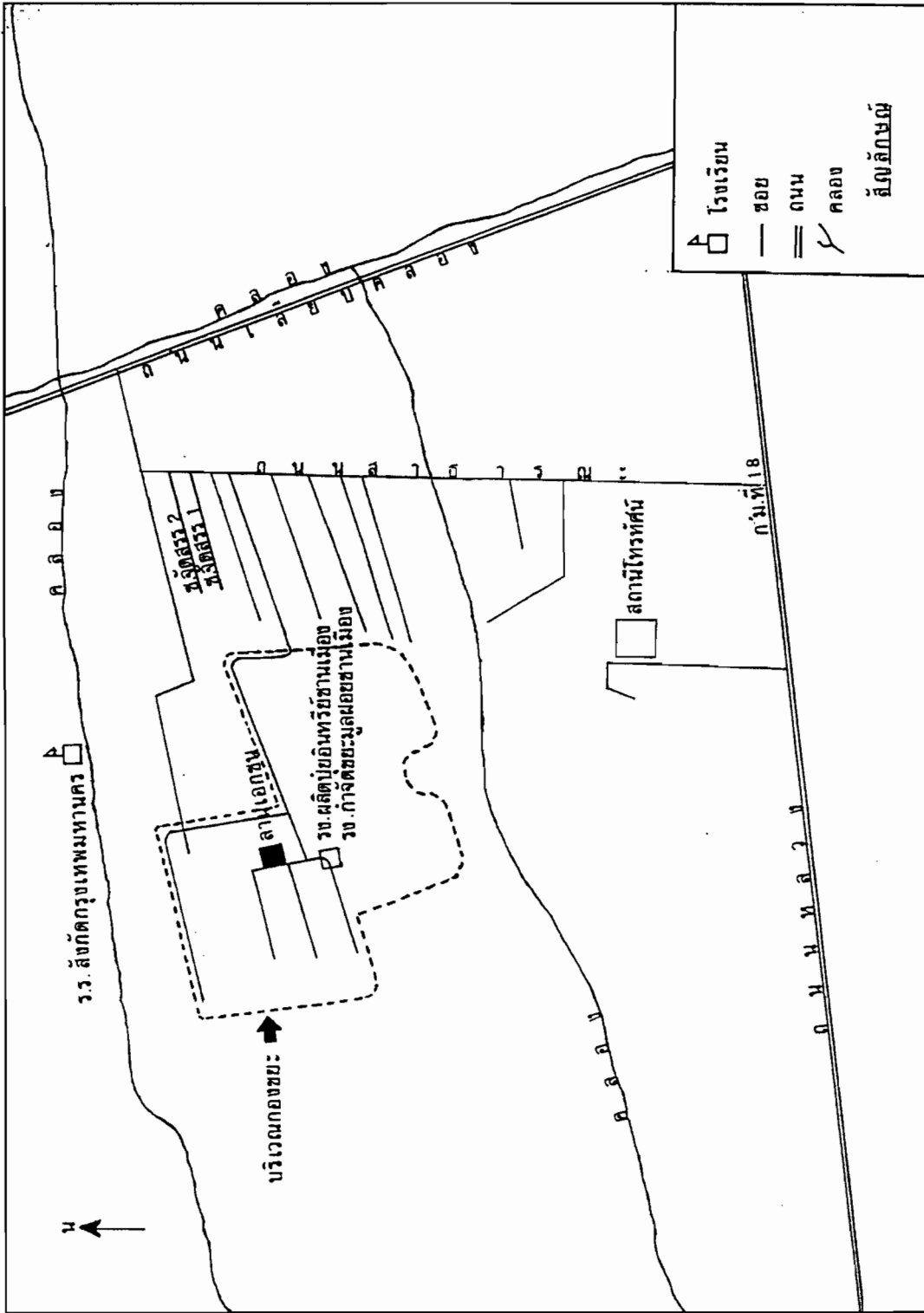
ปัญหาการทำงานที่สำคัญคือ การใช้เวลาในการปรับตัวค่อนข้างนาน ทั้งนี้เนื่องจากผู้ศึกษาต้องเผชิญกับสังคมใหม่ ซึ่งไม่เคยมีประสบการณ์ การไม่รู้จักรักใคร่ในชุมชนต้องพยายามสร้างความสัมพันธ์และการเปลี่ยนสถานะภาพของตน นั่นคือ ผู้ศึกษาเองก็มีการมองโลกเป็นฐานในการตีความของตัวเองอยู่แล้ว การเกิดความล่าเอียงมากบ้างน้อยบ้างจึงเป็นที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยเฉพาะในเรื่องการเป็นมิตรกับผู้ช่วยเหลือและสนิทสนมกับผู้ศึกษา การถูกลูกสังคมนั้นเป็นสิ่งสำคัญที่ต่อกรรวมทั้งความเครียดและความกดดัน ปัญหาอีกประการคือ ความเป็นหญิงของผู้ศึกษา ในเรื่องความปลอดภัย การถูกจำกัด การซักถามข้อมูลบางประเภทและการสัมภาษณ์

บุคคลบางคน โดยเฉพาะผู้ชาย ผู้ศึกษาต้องระมัดระวังเป็นพิเศษ ซึ่งเกิดเหตุการณ์ที่ผู้ศึกษาไม่รู้มาก่อน คือ ผู้ศึกษาอาศัยรถขนขยะไปธุระ ปรากฏว่าตอนเย็นภรรยาคนขับรถขยะคันนั้นมาขอดูตัวผู้ศึกษา และพูดว่าอยากดูตัวหน้าคนที่สามีของเขามาติดพัน ถ้ามีอะไรกันจะถูกตบ ซึ่งเป็นคำบอกเล่าของผู้ที่ผู้ศึกษาอาศัยอยู่ด้วย ทำให้ผู้ศึกษาเองต้องระมัดระวังรอบด้าน หากมองอีกแง่หนึ่งในเชิงปลอบใจแล้ว ตัวผู้ศึกษาอาจเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนนี้ไปแล้วก็ได้

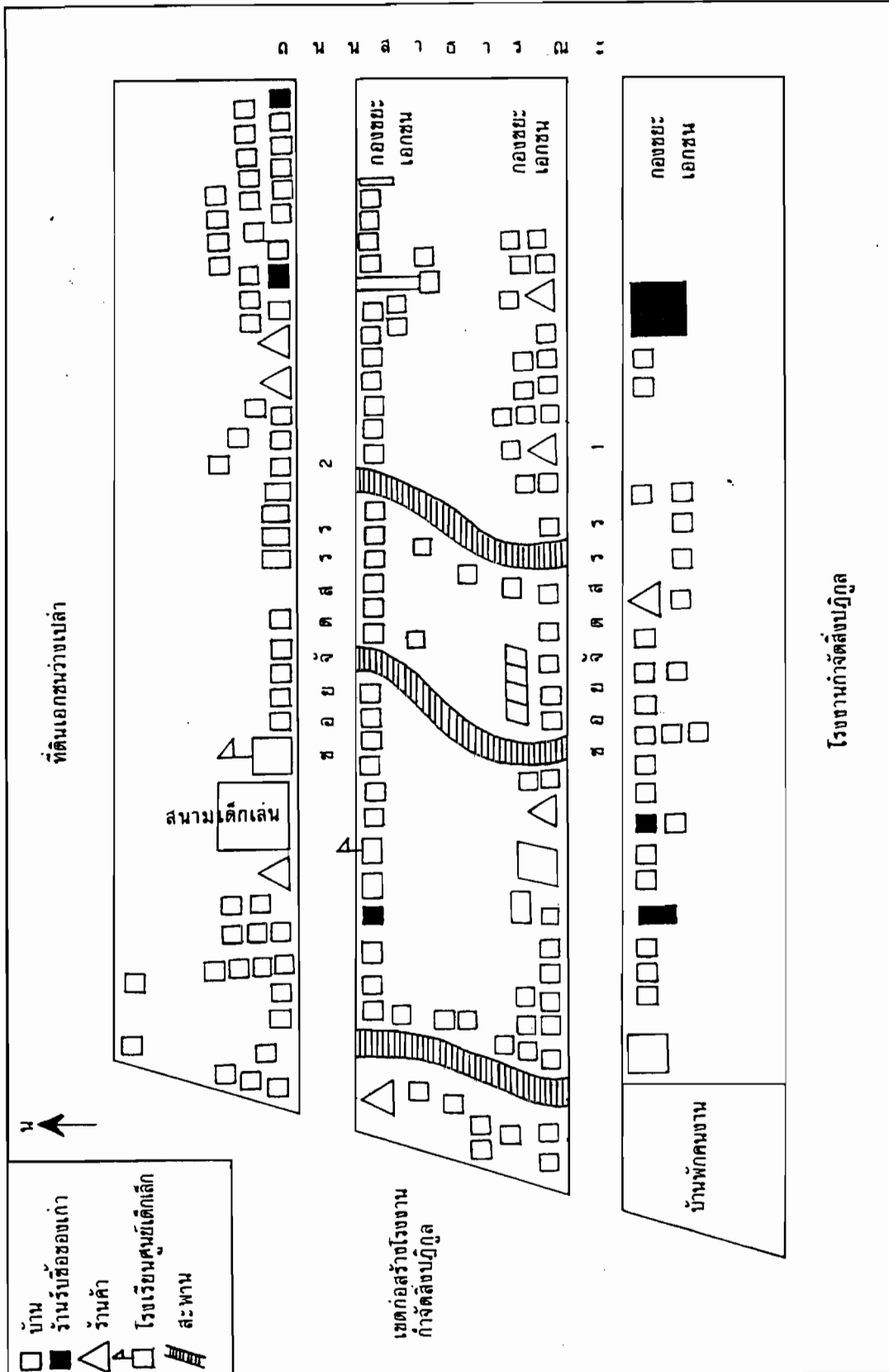
การศึกษาเชิงมานุษยวิทยาจึงนับว่าเป็นการแฝงตัว (Immersion) ของผู้ศึกษาที่ค่อนข้างสำเร็จในระดับหนึ่งในการเข้าไปในสังคมนั้น ๆ แต่นั่นมิใช่ว่าผู้ศึกษาเองจะเข้าถึง (Involvement) ได้ข้อมูลต่าง ๆ อย่างลึกซึ้ง เป็นการยอมรับว่าบางอย่างมิได้เข้าถึงอย่างแท้จริง โดยเฉพาะบุคคลบางกลุ่ม (เช่น พ่อค้ารับซื้อของเก่า, วัยรุ่นติดดาว, พ่อค้ายาบ้า, เจ้าหน้าที่กรุงเทพมหานคร เป็นต้น) ซึ่งมีความสัมพันธ์ในระดับที่มีความระแวงในแง่ของกฎหมาย หรือการเป็นคู่แข่ง

สำหรับตัวผู้ศึกษาเองยอมรับว่าไม่ใช่ นักมานุษยวิทยาที่ตื่นัก เพราะการเข้าไปอยู่ในชุมชนบางครั้งเกิดความอึดอัด เมื่อเกิดปัญหาบางประการกระทบตัว และมีข้อมูลบางอย่างค่อนข้างลำเอียง ทั้งนี้อาจด้วยสำนึกของความเป็นมานุษยธรรมบางอย่างในจิตใจ และผู้ศึกษาเองคิดว่าการเป็นนักมานุษยวิทยามีใช่เป็นหุ่นหรือตุ๊กตา เมื่อเข้าไปอยู่ในสังคมใด ๆ แล้วไม่มีความรู้สึกใด ๆ ทั้งสิ้น โดยยอมรับว่าตนเองมีลักษณะแปลกแยก หรือเป็น margin ของสังคมนั้น ๆ มีความอ่อนไหวกับปัญหาและขัดแย้งบางประการในตนเอง โดยเฉพาะความขัดแย้งในตัวระหว่างการเป็น นักมานุษยวิทยาที่ได้รับการอบรมสั่งสอนให้ทำตัวเป็นนักวิทยาศาสตร์ทางสังคม กับความเป็นมนุษย์ปุถุชนของตนเอง

อย่างไรก็ตามการศึกษา ภาคสนามของผู้ศึกษา ต้องการถือปฏิบัติตามประเพณีของนักมานุษยวิทยาแบบเก่า ว่าจะต้องมีประสบการณ์ทางภาคสนามจึงจะถือว่าเป็นนักมานุษยวิทยา โดยสมบูรณ์ จากคำกล่าวของศรีศักร วัลลิโภดม "เปรียบเสมือนกับผู้ชายในสังคมไทย ที่ต้องบวชเรียน แล้วจึงจะบรรลุนิติภาวะก็ได้ ดังนั้นการทำงานภาคสนามทางมานุษยวิทยา ก็เท่ากับการบวชที่ เปลี่ยนแปลงคนดิบให้เป็นคนสุก"

แผนภาพที่ 2 แสดงแผนที่ที่ตั้งของขยะและชุมชนของซอยชานเมือง

แผนภาพที่ 3 แสดงแผนที่ชุมชนของชุมชนเมือง

สภาพทั่วไปของชุมชนกองขยะชานเมือง

ที่ตั้ง

ชุมชนกองขยะ ชานเมือง (ชื่อสมมติ) เป็นชุมชนแออัดอยู่ในเขตหนึ่งของ กรุงเทพมหานคร เขตนี้ประกาศยกฐานะเป็นอำเภอเมื่อปี พ.ศ. 2445 (เอกสารเผยแพร่กิจการของกรุงเทพฯ, 2533-34 : 82) ในปี พ.ศ. 2472 ทางราชการเห็นว่ามิเชตการปกครองน้อย จึงประกาศยุบเป็นกิ่งอำเภอ สังกัดอีกอำเภอหนึ่งของจังหวัดธนบุรี ต่อมาปี พ.ศ. 2501 ทางกรุงเทพมหานครเห็นว่ากิ่งอำเภอดังกล่าวจำนวนประชากรหนาแน่นขึ้น มีการคมนาคมสะดวกขึ้น จึงยกฐานะเป็นอำเภออีกครั้ง จวบจนกระทั่งปี 2515 ตามประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 335 ลงวันที่ 13 ธันวาคม 2515 เปลี่ยนฐานะอำเภอเป็นเขต สังกัด กรุงเทพมหานคร มีพื้นที่ทั้งหมด 48.283 ตารางกิโลเมตร ปัจจุบันการใช้พื้นที่ส่วนใหญ่ของเขตนี้ยังมีลักษณะการเกษตรกรรม คือ เป็นพื้นที่นาข้าวและสวน

การคมนาคม

จากกรุงเทพมหานครสู่ถนนที่ย่านชุมชน มีรถประจำทาง 2 สาย และรถ บขส. เส้นทางภาคใต้บางสาย ชุมชนกองขยะ ชานเมือง แยกจากถนนหลวง กิโลเมตรที่ 18 สู่ซอย 1 และ 2 ได้ด้วยรถจักรยานยนต์ ราคา 5 บาท ต่อ 1 คน คิวรถจักรยานยนต์มีตั้งแต่ 04.00 น. - 24.00 น.

ถนนสาธารณะผ่านชุมชนได้สร้างมาตั้งแต่ปี 2501 เป็นถนนดิน จนถึงโรงเรียนสังกัด กรุงเทพมหานคร เป็นระยะทางประมาณ 7 กิโลเมตร ต่อมาในปี 2511 เริ่มทำถนนลาดยางแอสฟัลต์ ตั้งแต่ปากทางถึงโรงงานกำจัดมูลฝอย (ชาวบ้านเรียกว่าโรงปุ๋ย) ปี 2514 เริ่มสร้างถนนลาดยางแอสฟัลต์ต่อจากโรงงานกำจัดมูลฝอยถึงบริเวณโรงงานยางแอสฟัลต์ ในปี 2517-2518 ทางกรุงเทพมหานครขยายถนนและลาดยางเทคอนกรีตจากปากทางถึงบริเวณโรงงานคัดแยกมูลฝอย ทั้งนี้เพื่อความสะดวกของรถขนขยะในการนำขยะไปที่บริเวณกองขยะ และ

ปัจจุบัน ปี 2535 ทางโรงงานกำจัดขยะได้ขยายถนนและเทคอนกรีตจากบริเวณทางเข้าสู่บริเวณกองขยะกองใหญ่ และเส้นทางลัดจากโรงงานสู่บริเวณกองขยะ เพื่อความสะดวกของรถขยะประหยัดเวลา และย่นระยะทางระหว่าง สถานีซึ่งนำหนักและบริเวณกองขยะ

สภาพทางกายภาพ

บริเวณชุมชนกองขยะเป็นส่วนหนึ่งของแขวง ก้านพลู ตั้งอยู่ติดถนนสาธารณะมีเนื้อที่ทั้งสิ้น 13 ไร่ มีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่อื่น ๆ ดังนี้

ทิศเหนือ	จด	ที่ดินว่างเปล่าของเอกชน
ทิศใต้และทิศตะวันตก	จด	โรงงานกำจัดสิ่งปฏิกูล
ทิศตะวันออก	จด	ถนนสาธารณะ

บริเวณชุมชนมีอาณาเขตที่ล้อมรอบด้วยกองขยะเก่าอีกชั้นหนึ่ง ซึ่งเดิมบริเวณโรงงานกำจัดสิ่งปฏิกูลเป็นกองขยะเก่า นอกจากนี้บริเวณทางทิศเหนือของที่ดินเอกชนเป็นกองขยะเก่าเช่นกันแต่ยังมีการทิ้งขยะเฉพาะอย่างเท่านั้น เช่นเศษวัสดุจากโรงงานอุตสาหกรรม, เศษต้นไม้ไม้เก่า เป็นต้น บริเวณนี้จะเกิดปัญหาไฟไหม้บ่อยมาก ทำให้ลมพัดควันไฟเข้าสู่ชุมชน

บริเวณ 2 ข้างทางถนนสาธารณะจะเต็มไปด้วยกองพลาสติก ถุง และเศษวัสดุต่าง ๆ ของร้านค้าของเก่า รวมทั้งจะมีกลุ่มชุมชนต่าง ๆ ทั้งที่มีบ้านถาวรและชั่วคราว หรือที่ดินเช่า และที่ดินส่วนบุคคล ซึ่งกลุ่มคนเหล่านี้มีอาชีพเกี่ยวกับขยะทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็น คนค้าขยะรับจ้างคัดเลือกของ คณงานของกรุงเทพมหานคร เป็นต้น ส่วนบริเวณหลังชุมชนฝั่งตรงข้ามชุมชน ชานเมือง เป็นสวนผักเสียส่วนใหญ่ ด้านขวาของถนนสาธารณะแยกไปสู่โรงงานผลิตปุ๋ยอินทรีย์ และกองขยะเก่า รวมทั้งบริเวณกองขยะที่เอกชนรับเหมา ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า "ลาน" สำหรับชุมชนกองขยะที่ผู้ศึกษาสนใจเจาะลึกคือบริเวณซอยจัดสรร 1 และ ซอยจัดสรร 2 เป็นชุมชนแออัดที่ทางสำนักงานเขตสำรวจไว้ในปี 2533 แต่ยังไม่ได้รับการพัฒนาจากราชการ เพราะเป็นชุมชนที่อยู่ในบริเวณที่บุกรุกที่ดินของเอกชน ซึ่งเดิมอยู่ติดกับกองขยะเป็นแหล่งทำมาหากินของชาวบ้านแต่ปัจจุบันกองขยะซึ่งชาวบ้านเรียกกันว่า "ห้วงกอง" อยู่ห่างจาก

ชุมชนประมาณ 2 กิโลเมตร (ชาวบ้านต้องเดินลัดข้ามกองขยะกองเก่าหรืออาจจะอาศัยรถขนขยะที่จะนำขยะไปทิ้ง)

สภาพภายในชุมชนมีซอย 2 ซอย บ้านเรือนสร้างขึ้นอย่างแออัด มีน้ำท่วมขังรอบบ้าน บ้านเรือนส่วนใหญ่เป็นบ้านไม้ มุงหลังคาสังกะสีมีสภาพเก่าแก่ ทรุดโทรม เพราะใช้ไม้ที่หาได้จากกองขยะ ทางเดินของซอยทั้ง 2 เป็นดินลูกรัง ซึ่งศูนย์สังคมพัฒนาและชาวบ้านที่มีฐานะค่อนข้างดี 5-6 ราย ช่วยกันถมไว้ให้

สาธารณูปโภค

สภาพความเป็นชุมชนแออัดทำให้สาธารณูปโภคในชุมชนไม่ดีเท่าที่ควร จึงต้องอาศัยความร่วมมือจากชาวบ้าน และความช่วยเหลือขององค์กรเอกชนและรัฐ แต่ในฐานะที่เป็นชุมชนบุกรุกที่ดินเอกชน องค์กรของรัฐมีส่วนน้อยมากในการให้ความช่วยเหลือ เพราะรัฐมองว่าเป็นสิ่งผิดกฎหมาย ดังนั้นชาวบ้านและองค์กรเอกชนจึงต้องร่วมมือกันเอง เช่น

เส้นทางภายในชุมชน : บริเวณชุมชนแบ่งเป็น 2 ซอย มีเส้นทางลัดติดต่อระหว่างซอยทั้ง 2 โดยสะพานไม้เล็ก ๆ เป็นทางเดินติดต่อสร้างขึ้นเมื่อปลายปี 2534 โดยนักศึกษาจากวิทยาลัยแสงธรรม มีสะพานทั้งหมด 3 ช่วงด้วยกัน ส่วนเส้นทางลัดอื่น ๆ ชาวบ้านจะทำกันเองแบบง่าย ๆ โดยใช้เศษวัสดุ (เช่น ไม้รองเท้า , ไม้กระดาน , แผ่นโฟม , พลาสติก ฯลฯ) เป็นทางเดินเล็ก ๆ สำหรับซอยใหญ่ 2 ซอย รถยนต์สามารถเข้าได้ เดิมเป็นที่ดินมีน้ำขังเฉอะแฉะและเป็นหลุมเป็นบ่อ ภายหลังศูนย์สังคมพัฒนาเข้ามาช่วยเหลือโดยการถมดินลูกรัง ทำให้ถนนซอยมีสภาพดีขึ้น

ไฟฟ้า : เนื่องจากชุมชนตั้งอยู่บนที่ดินบุกรุกดังนั้นไฟฟ้าภายในชุมชนไม่มี ต้องอาศัยไฟฟ้าจากชุมชนใกล้เคียงเป็นกลุ่มชุมชนที่มีทะเบียนบ้าน หรือตั้งอยู่บนที่เช่า สามารถขอติดตั้งไฟฟ้าได้ ชาวบ้านภายในชุมชนต้องซื้อไฟฟ้าจากชุมชนริมคลอง โดยสายไฟผาดผ่านโรงงานกำจัดสิ่งปฏิกูล ชาวบ้านจำเป็นต้องซื้อไฟฟ้าราคาพิเศษ 5 บาท นอกจากนี้เคยเกิดปัญหาขึ้นกับทางโรงงานกำจัดสิ่งปฏิกูลและกรุงเทพมหานคร เพราะรถของทางโรงงานเกี่ยวสายไฟทำให้ไฟดับทั้งชุมชน ชาวบ้านทะเลาะกับผู้ควบคุมโรงงานจนถูกตัดไฟห้ามมีการพ่วงสายไฟขาย ทำให้ชาวบ้านเดือดร้อน ชาวบ้านจึงส่งตัวแทนเจรจาทันทีต่อทางกรุงเทพมหานคร ขออนุญาต

พ่วงสายไฟข้ามโรงงานโดยจะจัดทำสายไฟอย่างเป็นระเบียบไม่ให้เกะกะบริเวณโรงงาน

ปัจจุบันชาวบ้านส่วนใหญ่ได้รับการช่วยเหลือจากศูนย์สังคมพัฒนา โดยประสานการช่วยเหลือผ่านตัวแทนของชุมชนคือ นายบู เป็นผู้ติดต่อกับหน่วยงานของรัฐ (การไฟฟ้านครหลวง) เพื่อขอติดตั้งมิเตอร์ไฟฟ้า เสาไฟฟ้า การเดินสายไฟ เข้าสู่ศูนย์เด็กเล็ก (เป็นที่ดินเช่าจากเอกชน สามารถขอยกทะเบียนบ้านได้ เพราะการขอใช้ไฟฟ้าจะต้องมีทะเบียนบ้าน) ทำให้ชาวบ้านเสียค่ากระแสไฟฟ้าในอัตราที่ถูกลงคือยูนิตละ 3.50 บาท โดยมีเงื่อนไขว่า ชาวบ้านจะต้องร่วมออกค่าใช้จ่าย คือ ค่าเสา ค่าสายหลัก (สายเมน) และอุปกรณ์บางส่วน เฉลี่ยแล้วหลังคาเรือนละ 100 บาท ส่วนค่าใช้จ่ายในการขอติดตั้ง ค่ามิเตอร์ ค่าสวิทช์เบเกอร์ ค่าเสา ค่าสาย รวมทั้งสิ้นประมาณ 40,000 บาท ทางศูนย์สังคมพัฒนาเป็นผู้รับผิดชอบทั้งหมด

อย่างไรก็ตามการติดตั้งไฟฟ้ามียุทธศาสตร์คือ ไฟไม่เพียงพอ จำนวนบ้านมีมากเกินไป กำลังไฟฟ้าทำให้ไฟฟ้าตก ต้องรีบเปิดไฟตั้งแต่ตอนเย็น ดังนั้นจึงมีการขอเพิ่มจากทางการไฟฟ้า เสียเงินเพิ่มประมาณ 1 หมื่นเศษ ค่าใช้จ่ายส่วนนี้ชาวบ้านรับผิดชอบครัวเรือนละ 200 บาท ชาวบ้านสามารถใช้ไฟฟ้าได้อย่างสมบูรณ์ในต้นปี 2536

ประปา : น้ำเป็นปัจจัยสำคัญของมนุษย์ สำหรับคนภายในชุมชนแล้วเป็นปัญหาหลักที่สำคัญ เพราะชาวบ้านส่วนใหญ่ต้องซื้อน้ำจากเอกชน ใ่อ่งละ 10 บาท ซึ่งต่อจากกลุ่มชุมชนเดียวกับไฟฟ้า โดยต่อท่อประปาดินของโรงงานกำจัดสิ่งปฏิกูล 1 คน ส่วนอีกหนึ่งคนเป็นผู้ที่เช่าที่ดินบริเวณชอย 2 การขายน้ำจะใช้วิธีต่อสายยางจากบิมน้ำเพื่อให้มีแรงดันน้ำสูง ต่อมาเดือนพฤศจิกายน 2535 ทางศูนย์สังคมพัฒนาและตัวแทนชุมชนขอน้ำประปาจากการประปา นครหลวง และเปิดบริการให้ชาวบ้าน โดยคิดใ่อ่งละ 5 บาท มีคนลากสายเช่นเดิม จ้างเป็นรายเดือนและพิเศษใ่อ่งละ 1 บาท แต่ปัญหาก็คือการขายน้ำไม่ทัน บางคนได้บางคนไม่ได้ คนที่รับผิดชอบและถูกต่อว่าจากชาวบ้านคือ คนลากสายน้ำ ชาวบ้านส่วนหนึ่งเรียกร้องให้ต่อมิเตอร์ตามบ้าน จึงต้องเสียเพิ่มเฉลี่ยบ้านละ 350 บาท แต่ปัญหาก็จะตกที่ผู้ไม่มีเงินจ่าย

* นายบู เป็นบุคคลที่อยู่นอกชุมชน แต่มีความใกล้ชิดกับชาวบ้าน และเป็นหัวเรี่ยวหัวแรงในการพัฒนาชุมชน (รายละเอียดดูบทที่ 4)

ต้องซื้อน้ำในราคาแพงเช่นเดิม และปัญหาแรงดันน้ำไม่เพียงพอ จึงมีการสร้างถังเก็บน้ำและเครื่องสูบน้ำจากท่อ การแก้ปัญหาการลากน้ำก็คือ ยังคงมีคนลากสายน้ำเป็นทั้งคนในชุมชนและคนนอกชุมชน (ทางศูนย์สังคมฯจัดหามาเอง) ทั้งหมด 3 คน รับผิดชอบแต่ละสายภายในชุมชน ซึ่งคนลากสายน้ำเหล่านี้จะไม่มีบทบาทในชุมชน

อย่างไรก็ตามชาวบ้านบางส่วนโดยเฉพาะกลุ่มบริเวณด้านหน้าชุมชนยังคงต้องซื้อน้ำจากเอกชนในอัตราอโง่งละ 10 บาท เพราะสายน้ำทางศูนย์ฯไม่เพียงพอ น้ำประปาจึงเป็นสิ่งจำเป็นมาก แม้ราคาแพงชาวบ้านก็ยินยอมจ่าย เพราะชาวบ้านใช้น้ำประปาทั้งดื่ม อาบน้ำ และซักล้าง สำหรับบางครัวเรือน (ประมาณ 2-3 ครัวเรือน) ซึ่งที่อยู่สูงกว่า 20 ปี จะขุดบ่อน้ำบาดาลไว้ใช้เอง แต่ใช้เฉพาะซักล้างเท่านั้น เนื่องจากน้ำมีรสเค็ม เพื่อนบ้านใกล้เคียงจะอาศัยน้ำบาดาลใช้เฉพาะซักล้างเช่นกัน จึงทำให้บางกลุ่มโดยเฉพาะกลุ่มท้ายซอย 1 ไม่เดือดร้อน ส่วนครัวเรือนอื่น ๆ ไม่มีบ่อน้ำบาดาลก็ต้องอาศัยเพียงน้ำประปาเท่านั้น

ประวัติความเป็นมาของกองขยะและชุมชนชานเมือง

ประวัติความเป็นมาของชุมชนเกี่ยวข้องกับความเป็นมาของกองขยะ เพราะถ้าไม่มีกองขยะชุมชนก็ไม่เกิดขึ้น และประวัติของการเกิดกองขยะนี้ก็เกี่ยวพันกับประวัติการปกครองของกรุงเทพมหานครด้วยเช่นกัน เริ่มจากการมีพระราชบัญญัติตั้งเทศบาลนครบุรี เมื่อปี 2479 (ดำรง สุขเจริญ, 2521:7) และเทศบาลนครธนบุรีเปิดดำเนินการเมื่อปี 2480 อำเภอนี้เป็นส่วนหนึ่งของเทศบาลนครธนบุรี และอยู่บริเวณชานเมืองห่างไกลแหล่งชุมชน ทางเทศบาลมีนโยบายจัดซื้อที่ดินเพื่อทำศูนย์เพาะชำกล้าไม้ และสามารถจัดซื้อที่ดินบริเวณดังกล่าวได้ 2-3 แปลง ซึ่งที่ดินบริเวณนี้ส่วนใหญ่เป็นที่นา เจ้าของที่ดินรายใหญ่มี 4 ตระกูล คือ เรือท่า, จดภาษา, ชื่นชม, และ ตั้งจิต

การขยายตัวของกองขยะ

ในปี 2501 ทางเทศบาลธนบุรีเริ่มนำขยะเข้ามาเทที่กลางท้องนาเป็นกองเล็ก ๆ ไม่ใหญ่นัก ประมาณ 2-3 สัปดาห์ จะมีรถนำขยะมาทิ้งสักครั้ง โดยมีคนงานเฝ้าเพียงคนเดียว ต่อมาคนงานพาครอบครัวอพยพมาด้วย ทางเทศบาลให้ที่เล็ก ๆ ปลูกกระท่อมชั่วคราว ก่อนหน้านี้ทางเทศบาลธนบุรีเคยนำขยะมูลฝอยไปเทถมบริเวณวงเวียนใหญ่และที่ดิน

บริเวณกิโลเมตรที่ 14 ในที่สุดย้ายมาตั้งที่กิโลเมตรที่ 18 ชานเมือง ปี 2506 เริ่มมีการจำกัด การทิ้งขยะที่ดินแดง พนักงานขับรถและคนงานเก็บขยะของฝั่งธนบุรีทั้งหมด (ยกเว้นเขต ราชบุรีบูรณะ) และบางเขตของฝั่งพระนครพอใจที่จะนำขยะไปที่นั่นมากกว่าจะนำไปที่ อ่อนนุช (ดำรง , 2521 : 80-81) เพราะบริเวณนี้อยู่ใกล้และการจราจรไม่ติดขัด จึงทำให้ ทางสำนักงานกำจัดมูลฝอยและสิ่งปฏิกูล (ส.ม.ส) (แยกจากกองรักษาความสะอาดของเทศบาล นครกรุงเทพและเทศบาลธนบุรีในปี 2506) ซื่อที่ดินเพิ่มขึ้นประมาณ 24 ไร่เศษ เพื่อรองรับ ขยะที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว

เมื่อรัฐบาลได้ออกประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 24 ลงวันที่ 21 ธันวาคม 2514 รวมจังหวัดพระนครและธนบุรีเข้าด้วยกันเป็น "นครหลวงกรุงเทพธนบุรี" มีกฎหมายที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการบริหารงานของกรุงเทพมหานครที่สำคัญคือ ประกาศของ คณะปฏิวัติฉบับที่ 335 ประกาศใช้เมื่อวันที่ 13 ธันวาคม 2515 ประกาศฉบับนี้ได้รวมเอาหน่วย การปกครองหลายหน่วยงานเข้าด้วยกัน ได้แก่ นครหลวงกรุงเทพธนบุรี, องค์การบริหาร นครหลวงกรุงเทพธนบุรี เทศบาลนครหลวงและสุขาภิบาลต่าง ๆ ในนครหลวงฯ ทั้งนี้โดยให้ เหตุผลว่า "...โดยที่นครหลวงกรุงเทพธนบุรีเป็นมหานครที่มีประชากรอยู่หนาแน่นและเป็น ศูนย์รวมของกิจการต่าง ๆ มีความจำเป็นที่จะต้องจัดรูปการปกครองและการบริหารให้มีลักษณะ พิเศษเพื่อให้การพัฒนาานครหลวงกรุงเทพธนบุรีมีประสิทธิภาพ โดยการปรับปรุงระเบียบบริหาร ราชการ ส่วนราชการและแบ่งเขตหน้าที่การปกครองให้มีเจ้าหน้าที่ ที่สามารถทำงานแก้ปัญหา ต่าง ๆ ซึ่งเกิดขึ้นสามารถบริการอำนวยความสะดวกและเข้าถึงประชาชนในเขตนครหลวง กรุงเทพธนบุรีได้โดยแท้จริงและรวดเร็ว"

ดังนั้นจึงเป็นผลให้มีการยุบสำนักงานกำจัดมูลฝอยและสิ่งปฏิกูล และ และโอนงานในหน้าที่การรักษาความสะอาดไปสังกัดฝ่ายรักษาความสะอาดของเทศบาลนครหลวง ซึ่งประกอบด้วยกองรักษาทางระบายน้ำ กองกำจัดมูลฝอย กองกำจัดสิ่งปฏิกูล กองโรงงาน กำจัดมูลฝอยและสิ่งปฏิกูล จากผลของการรวมนี้ทำให้กองขยะบริเวณ ชานเมืองมีจำนวนเพิ่ม มากขึ้น เพราะมีการนำขยะจากฝั่งกรุงเทพฯบางเขตไปทิ้งด้วย ขณะเดียวกันในปี 2511 เริ่มมีการทำสัญญาก่อสร้างโรงงานกำจัดมูลฝอยที่ ชานเมือง และที่อื่น คือ รามอินทรา อ่อนนุช และดินแดง

ในช่วง 2516-2517 กองขยะบริเวณ ชานเมือง ล้นพื้นที่ฝั่งทะเลสาบ เข้าไปในที่ดินเอกชน ปริมาณขยะในช่วงนั้นเฉลี่ยประมาณ 464,000 ลูกบาศก์เมตร ทำให้ทาง กรุงเทพมหานครมีนโยบายจัดซื้อที่ดินเพิ่ม ซึ่งขยะที่รูกกล้าเข้าไปในที่ดินของเอกชนก็ก่อให้เกิดปัญหา น้ำเน่ากองขยะไหลลงสู่ที่นาข้างเคียง ทำให้การเพาะปลูกพืชพันธุ์ต่าง ๆ ไม่ได้ผล และน้ำเน่า บางส่วนไหลลงสู่คลองใกล้เคียง 3 คลองด้วยกัน ผลก็คือ ประชาชนเดือดร้อน แม้ว่าจะมีการ สั่งระงับการเทที่ ชานเมือง ให้นำไปทิ้งที่ทุ่งครุ เขตราชบุรีบูรณะแทนซึ่งมีพื้นที่เพียง 9 ไร่ ปรากฏว่าเขตต่าง ๆ ของฝั่งธนบุรี คลองสาน บางกอกน้อย บางกอกใหญ่ และภาษีเจริญ พากันร้องเรียนว่าที่ทุ่งครุไกลและไม่สะดวก ส่วนฝั่งพระนคร เช่น เขตพระนคร ป้อมปราบ ก็ร้องเรียนเช่นกัน จึงทำให้กองขยะ ชานเมือง มีจำนวนเพิ่มมากขึ้น กลายเป็นภูเขาขนาดย่อม ทางกรุงเทพมหานครจึงต้องมีนโยบายซื้อที่ดินเพิ่มประกอบกับทำคันดินโดยรอบเพื่อกันขยะและน้ำเสีย มิให้รูกกล้าและไหลลงสู่ที่นาข้างเคียง

ในปี 2520 รัฐบาลนายธานินทร์ กรัยวิเชียร ได้มีพระราชกฤษฎีกา แบ่งส่วนราชการของกรุงเทพมหานคร ลงวันที่ 19 พฤษภาคม 2520 เป็นผลให้มีการปรับปรุง สำนักรักษาความสะอาดใหม่ แยกสำนักการระบายน้ำออกเป็นอิสระ ส่วนสำนักการประกอบด้วย สำนักงานเลขานุการสำนัก, กองวิชาการ, กองเก็บขนมูลฝอย, กองกำจัดสิ่งปฏิกูล และ กองโรงงานกำจัดมูลฝอย และในช่วงนี้เองทางกรุงเทพมหานครได้มีคำสั่งให้โรงงานกำจัดมูลฝอย ดินแดงหยุดรับขยะมูลฝอยเพื่อทำการปรับปรุงสถานที่ให้เป็นที่อยู่อาศัย (แฟลต) สวนสาธารณะ และศูนย์เยาวชนทำให้รถยนต์เก็บขนมูลฝอยจากสำนักงานเขตต่าง ๆ ที่เคยเข้ามาเทมูลฝอย ในโรงงานดินแดงจำเป็นต้องไปเทยังโรงงาน ชานเมือง เพิ่มมากขึ้น ประจวบกับจำนวน ประชากรและปริมาณขยะมูลฝอยเพิ่มมากขึ้นเช่นกันในแต่ละเขต ปริมาณขยะมูลฝอยที่เกิดขึ้น ในแต่ละวันนั้น โดยเฉลี่ยคนในกรุงเทพมหานครผลิตขยะโดยเฉลี่ยประมาณ 2.5 ลิตร/คน/วัน (งามเจ็ด หอรัตนชัย, 2518: 16) ประชากรในกรุงเทพฯมีประมาณ 3.3 ล้านคน จากการ สสำรวจของกรุงเทพฯ เมื่อเดือนกันยายน 2520 พบว่าประชากรในกรุงเทพฯมีประมาณ 4.7 ล้านคน มีปริมาณขยะมูลฝอยประมาณ 11,000 ลบ.ม.ต่อวัน ช่วงเดียวกันนี้ทางสำนักรักษา ความสะอาดได้รับมอบโรงงานจากผู้รับเหมา สามารถดำเนินการได้ โดยมีขีดความสามารถ 20 ตันต่อชั่วโมง หรือ 160 ตันต่อวัน เป็นเหตุให้โรงงานกำจัดมูลฝอยที่ ชานเมือง ต้องรับ

ภาระในการรับมุลฝอยเข้ากำจัดเพิ่มขึ้น จนเกินขีดความสามารถของโรงงานจึงต้องนำมุลฝอยบางส่วนไปกำจัดโดยวิธีการเทกองกลางแจ้ง ให้อยู่สลายตามธรรมชาติเอง พื้นที่กองขยะจึงขยายขึ้นทุกที่จวบจนปัจจุบันพื้นที่บริเวณโรงงานกำจัดมุลฝอยและกองขยะ ชานเมือง มีเนื้อที่ทั้งหมด 463 ไร่

การรวมกรุงเทพฯและธนบุรีเป็นกรุงเทพมหานคร มีผลต่อปริมาณขยะแต่ละเขตที่นำมาทิ้งในบริเวณกองขยะ ชานเมือง เพิ่มมากขึ้นและส่งผลต่อการขยายตัวของชุมชนในบริเวณกองขยะด้วย ดังนั้นจำนวนคนที่เข้ามาในบริเวณนี้จึงมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นประมาณ 30-50 คน โดยมาตั้งถิ่นฐานอยู่ใกล้เคียงกองขยะเสียส่วนใหญ่ ซึ่งเป็นผู้ดูแลบริเวณกองขยะ คนงานเก็บขนขยะ คนขับรถขยะ เป็นต้น โดยจะอพยพครอบครัวเข้ามาอยู่อาศัยด้วย ต่อมาในช่วง 2516 หลังจากมีการปรับปรุงระบบการบริหารของกรุงเทพมหานครใหม่ ส่งผลให้จำนวนคนงานของสำนักรักษาความสะอาดเพิ่มมากขึ้น และปี 2520 จำนวนคนงานและครอบครัวที่อยู่ที่ดินแดงอพยพมาอยู่ที่นี้เนื่องจากโรงงานที่ดินแดงปิดดำเนินการคนงานส่วนหนึ่งจึงถูกย้ายมาที่ชานเมือง ช่วงอยู่ที่ดินแดงก็สร้างบ้านพักชั่วคราวอยู่เองกับครอบครัว ภายหลังย้ายมาที่นี้ก็อพยพครอบครัวมาหมด และยังไปชักชวนญาติพี่น้องที่อ้างทองมาด้วย เพราะเห็นว่าหาเงินง่ายดี

นอกจากคนงานของหลวงแล้ว ยังมีคนตั้งเดิมอาศัยอยู่ด้วย คนเหล่านี้จะเป็นลูกหลานของคนเก่าแก่ที่เข้ามาเช่าที่ดินทำสวนบ้าง เป็นเจ้าของที่ดินเก่าบ้าง เช่น ตระกูลตั้งจิต ปัจจุบันเป็นผู้ใหญ่บ้านแถบ ถนนสาทรณะ ทั้งหมด มีญาติพี่น้องที่อยู่ในบริเวณนี้จำนวนมาก เช่น เป็นเจ้าของร้านของชำ เจ้าของกิจการรับซื้อของเก่า ขับรถมอเตอร์ไซด์ พนักงานเก็บขนขยะ เป็นต้น หรือครอบครัวชาวจีน อพยพมาจากนครปฐมเมื่อ 30 ปีที่แล้ว ช่วงแรกเข้ามาเช่าที่ดินแถบนี้ทำบ่อเลี้ยงปลา เลี้ยงเป็ด เลี้ยงหมู ต่อมาฐานะดีขึ้นจึงซื้อที่ดิน 2 แปลง จากเจ้าของเดิมเพื่อเลี้ยงหมู , ไก่ และเป็ด ต่อไป

คนที่เข้ามาใหม่ คือ ญาติพี่น้อง เพื่อนบ้านของคนงาน คนเหล่านี้มาจากต่างจังหวัดทั้งในภาคกลางและภาคอีสาน เพราะมีการเล่ากันและชักชวนต่อ ๆ กันมา เช่น นายทัย เป็นคนจังหวัดนครราชสีมา เข้ามาอยู่ในชุมชนนี้ 6 ปี สาเหตุที่เข้ามาคือ ทำนาไม่ได้ผล และนี่ชายมาก่อน เมื่อนี่ชายกลับไปเยี่ยมบ้านจึงชักชวนกันมา

ส่วน นางดิน เป็นคนจังหวัดอุบลราชธานี เข้ามาอยู่ที่นี้ประมาณ 5 ปี มีลูกพี่ลูกน้องทำงานอยู่กองกวาด ๆ อาศัยอยู่ในชุมชน แนะนำว่าที่นี้ทำมาหากินง่าย รายได้ดีกว่าทำนาหลายเท่า

การขยายตัวของชุมชนชนเมือง

ในบริเวณที่เป็นชุมชนชนเมืองปัจจุบัน แต่เดิม (ประมาณ 40 ปีมาแล้ว) เป็นที่นา มีชาวบ้านมาตั้งบ้านเรือนเพียง 1 หลังเท่านั้นคือ นายกลิ้ง (ปัจจุบันอายุ 70 ปีเศษ) เป็นชาวสวน แดงชนเมือง อยู่ติดคลอง ต่อมาได้อพยพครอบครัว (ประมาณเมื่อ 30 ปีมาแล้ว) เข้ามาอยู่กลางทุ่งนาซึ่งเป็นที่ดินของชุมชนในปัจจุบัน โดยเช่าที่นาคนมีฐานะคนหนึ่งทำนา ช่วงนั้นมีรถขายน้ำขะมาทิ้งแล้วกองเล็ก ๆ ภายหลังเจ้าของที่ขายที่ดินให้กระทรวงเกษตร ราชการ ซึ่งนายกลิ้ง เองไม่รู้และยังคงอยู่ที่นี้เรื่อยมา ต่อมาประมาณ 20 ปีเศษมาแล้ว กลุ่มคนจากกระทุ่มแบน เข้ามาอยู่บริเวณนี้ด้วย แต่ห่างจากบ้านนายกลิ้ง ประมาณ 100 เมตร เข้าพื้นที่ทำสวนผลไม้ (บริเวณโรงกำจัดสิ่งปฏิกูลในปัจจุบัน) ส่วนบ้านอยู่บริเวณชุมชน พื้นที่บริเวณนี้ในอดีตจะเป็นผืนเดียวกันและอยู่ติดคลองชาวบ้านสามารถใช้ประโยชน์จากน้ำในคลองได้ แต่ปัจจุบันคลองนี้กลายเป็นคลองน้ำเน่า ที่จริงในปัจจุบันบริเวณที่ดินของชุมชนซึ่งมีเนื้อทั้งหมด ประมาณ 13 ไร่ เป็นของเอกชนประมาณ 10 ราย แต่เนื่องจากเจ้าของไม่สนใจก็ยังไม่ได้มาขยับไล่ชาวบ้านที่อยู่ในชุมชนอย่างจริงจัง

ช่วงแรกเมื่อ 20 ปีเศษมาแล้วจึงมีผู้อาศัยเพียง 3-4 ครัวเรือนเท่านั้น (คือนายกลิ้งกับพวกกระทุ่มแบน) ส่วนชาวบ้านกลุ่มอื่น ๆ ที่อพยพเข้ามาทำมาหากินกับกองขะนี้จะอาศัยอยู่บริเวณริมถนนสาธารณะ ตั้งบ้านเรือนอย่างแออัด ต่อมาในปี 2524 ชาวบ้านเริ่มถูกทาง "กรุงเทพมหานคร" ไล่ที่เพื่อขยายถนน ชาวบ้านบางส่วนที่มีเงินเหลือเก็บก็ซื้อที่ดินของคนดั้งเดิมแถบนั้น ขายให้ในราคาถูก (ส่วนใหญ่อยู่ฝั่งขวาของถนน) ส่วนชาวบ้านที่ไม่มีเงินเก็บเพียงพอ (ส่วนใหญ่เป็นคนภาคอีสาน) เริ่มทยอยเข้ามาอยู่ในชุมชน ในปี 2527-2528 ทาง "กรุงเทพมหานคร" ไล่ที่พวกที่อยู่ริมถนนอีก เพื่อความเป็นระเบียบ ชาวบ้านทั้งหมดที่อาศัยบริเวณนั้นต้องอพยพเข้ามาในชุมชน หลังจากนั้นยังมีญาติพี่น้องของผู้ที่ขะขะอยู่ก่อนแล้ว อพยพมาสมทบ ทำให้ชุมชนขยายตัวอย่างรวดเร็วและแออัด สภาพแวดล้อมไม่ดี มีทั้งน้ำท่วมขัง

แหล่งเพาะพันธุ์ยุง แมลงวัน อากาศเสีย เป็นต้น

แต่ชาวบ้านภายในชุมชนไม่ได้อยู่อย่างถาวรทั้งหมด มีการอพยพหมุนเวียนไปมา โดยเฉพาะคนภาคอีสาน ส่วนคนจากภาคกลางส่วนใหญ่จะอาศัยอยู่ในชุมชนอย่างถาวร ปัญหาที่ตามมาคือในปี 2532 ราคาที่ดินสูงขึ้นเจ้าของที่ดินเริ่มเข้ามาสำรวจที่ดินของตน จนกระทั่งในปี 2534 เริ่มมีหนังสือขั้วไล่ชาวบ้านให้ออกจากบริเวณที่ดินของตน แต่มิได้กระทำอย่างจริงจัง ชาวบ้านยังคงอยู่ภายในชุมชนต่อไป

ประชากร

จำนวนประชากรในชุมชนซึ่งสำรวจในปี 2533 โดยฝ่ายพัฒนาชุมชน สำนักงานเขต มีจำนวนประชากรประมาณ 1,850 คน จำนวนหลังคาเรือน 395 หลังคาเรือน และจำนวนครอบครัวประมาณ 480 ครอบครัว เฉลี่ยสมาชิกภายในครอบครัวประมาณ 3-5 คน ประชากรส่วนใหญ่อพยพมาจากต่างจังหวัด จำนวนตัวเลขในการสำรวจไม่แน่นอน เพราะมีการเปลี่ยนแปลงจำนวนประชากรและครัวเรือนตลอดเวลา โดยเฉพาะช่วงเวลาเพาะปลูก-เก็บเกี่ยว จำนวนประชากรจะมีการอพยพกลับถิ่นฐานเดิมมาก แต่ช่วงฤดูว่างจากการเพาะปลูก (เดือนกุมภาพันธ์ ถึงเดือนพฤษภาคม) จำนวนประชากรอพยพเข้าจะมีจำนวนมาก ประชากรที่เข้ามาภายในชุมชนส่วนใหญ่มืออาชีพค้าขาย หรือ อาชีพอื่น ๆ (เช่น รับจ้าง, คนงานทอม., เจ้าของร้าน เป็นต้น) ซึ่งมักจะเกี่ยวข้องกับขยะทั้งสิ้น

ดังนั้นประชากรส่วนใหญ่เข้ามาอยู่ในชุมชนเพื่อต้องการหารายได้ในการทำงาน คนกลุ่มใหญ่จึงเป็นกลุ่มช่วงอายุ 15-55 ปี เป็นกลุ่มคนวัยทำงานเสียส่วนมาก

สุขภาพอนามัย

ชาวบ้านส่วนใหญ่เมื่อเจ็บไข้ไม่สบายมักจะซื้อยาแก้ปวดหรือยาแก้ไข้รับประทานเอง เช่น โนวาลีน, ทมิใจ เป็นต้น และถ้าปวดท้องก็จะรับประทานยาธาตุน้ำขาว แต่เมื่อไม่สบายมาก หรือมีอาการอย่างอื่นชาวบ้านมักจะนิยมไปคลินิก โดยเฉพาะหมอจงเจตน์ หรือ โรงพยาบาลเอกชน เช่น โรงพยาบาลเกษมราษฎร์ โรงพยาบาลศรีวิชัย กรณีบางรายมีอาการหนัก ๆ จะไปรักษาที่โรงพยาบาลศิริราชเป็นส่วนใหญ่ แต่ปกติเด็กภายในชุมชนส่วนใหญ่เป็นโรคหวัดเรื้อรัง

มีน้ำมูกตลอดทั้งปี และเป็นแผลพองเน่า เบื่อไม่ได้รับการดูแลจากพ่อแม่ในเรื่องการทำ
ความสะอาดแผล

สถานพยาบาลที่ใกล้ชุมชนที่สุดคือ ศูนย์สาธารณสุขมูลฐานสำหรับแม่และเด็ก
มูลนิธิเด็กอ่อนในสลัม ซึ่งได้รับเงินทุนสนับสนุนจากสมเด็จพระพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิ
ดาเนินการโดยแพทย์อาสาสมัครสงเบเลี่ยม โรงงานกำจัดมูลฝอยเปิดเมื่อปี 2533 ชาวบ้าน
ส่วนใหญ่จะมารักษาเพียงปฐมพยาบาลเบื้องต้นและฝากครรภ์เท่านั้น เพราะศูนย์อนามัยแห่งนี้
เน้นเรื่องแม่และเด็ก หญิงตั้งครรภ์ ส่วนใหญ่เริ่มให้ความสำคัญกับการฝากครรภ์และทำหมัน
มากขึ้น เมื่อทำคลอดทางศูนย์ฯ จะส่งโรงพยาบาลศิริราช ซึ่งก่อนหน้านี้ชาวบ้านมักจะคลอดเอง
ไม่เคยให้แพทย์ตรวจหรือฝากครรภ์ อย่างกรณี นางมี คลอดลูกคนเล็กที่หัวกึ่งขณะไปค้าขาย
โดยแม่ของตน (เคยเป็นหมอตำแย) ทำคลอดให้เอง

อย่างไรก็ตามชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่ได้ผูกพันหรือให้ความสนใจกับศูนย์อนามัยแห่งนี้มากนัก
เพราะมิได้อยู่ในชุมชน เมื่อเกิดอุบัติเหตุหรือเจ็บป่วยหนัก ๆ ทางศูนย์ฯ ไม่มีเครื่องมือชาวบ้าน
จึงไม่นิยมไปหาหนัก มักจะไปคลินิกหรือโรงพยาบาลเอกชนเป็นส่วนใหญ่ เช่น

นายทองดี เป็นคนอีสานถูกสุนัขกัดตอนกลางคืนไม่ได้ไปหาหมอทันที จวบจนเข้าวัน
รุ่งขึ้นเพื่อนของนายทองดีจึงพาเขาไปรักษาบาดแผลที่โรงพยาบาลศิริวิชัยและกรณี ด.ช. แบงค์
อายุ 3 ขวบ ลูกของนางมา ถูกสิ่งกษะสึบาดแผลลึก เหตุเกิดช่วงเวลากลางวัน นางมารับพาไป
ที่โรงพยาบาลศิริวิชัยทันที แม้ว่าราคาการรักษาจะแพง แต่ชาวบ้านในชุมชนก็ได้สนใจมากนัก
คำนึงแต่เพียงความรวดเร็วและมีเครื่องมือพร้อมในการรักษาสามารถเย็บแผลได้ ฉีดยาบาดทะยัก
ได้ เป็นต้น

ส่วนชาวบ้านที่มีอาการหนัก ๆ เช่น ผ่าตัด, อุบัติเหตุ ชาวบ้านจะไปโรงพยาบาลศิริราช
เอง ทั้งนี้เพราะค่ารักษาพยาบาลถูกกว่าโรงพยาบาลเอกชน เช่น นายวง เป็นโรคล้ำไส้อักเสบ
ต้องรีบผ่าตัดด่วน ที่โรงพยาบาลศิริราช ปัจจุบันไม่สามารถทำงานหนักได้นอกจากผ่าถุงและดูแล
โตะสุนัขในชุมชน และกรณี นายโนม ผ่าดมอมในช่วงระยะเวลา 1 ปี อาการสั้น ซีด มีอาซัพ
คัสชชะโดยเฉพาะคัสชชะจากโรงพยาบาล ซึ่งมีทั้งถุงแดงและถุงดำ (หมายถึงชยะติดเชื้อจาก
โรงพยาบาล) เมื่อไปหาหมอ หมอก็ไม่บอกว่า เป็นโรคอะไร บอกแต่ว่าเป็นโรคซิด ให้ยาบำรุง
เลือดมารับประทานเท่านั้น แต่ก็ไม่หายอาการยังคงผ่าดมอมอยู่เช่นเดิม เมื่อผู้ศึกษาเข้าไปพบ

จึงเกิดความสนใจ เพราะจากการซักประวัติพบว่ามักจะป่วยจากโรงพยาบาลเท่านั้น โดน
เข็มฉีดยาแทง มีดบาดตบตบมามาก ผู้ศึกษาจึงพาไปหาหมอที่โรงพยาบาลหลวงพ่อกี้ หอม
ซักถามอาการพบว่าเกิดจากการตีแม่เหล็ก สูดบุหรี่มากเกินไป และตรวจเลือดก็ไม่พบอะไร
ความเข้าใจของนายหอม เกี่ยวกับเอดส์จากการพูดคุยกับหมอ นายหอมเข้าใจว่าเป็นเอดส์
ต้องเกิดจากการสำล่อนทางเพศ นายหอมปฏิเสธว่าไม่ได้เที่ยวมาเป็นสิบ ๆ ปี แล้วจะเป็นได้
อย่างไร แต่เมื่อตรวจเลือดไม่พบอาการผิดปกติ หมอจึงสั่งยาบำรุงเลือดและยาแก้ปวด

นอกจากนี้ภายในชุมชนมีธนาคารยาโดยนักศึกษาจากวิทยาลัยครูบ้านสมเด็จเจ้าสามารถ
หาทุนจัดตั้งธนาคารยา ดำเนินการเมื่อเดือนตุลาคม 2535 มีการอบรมเกี่ยวกับการใช้ยาให้
กรรมการ 2 คน มีอาสาสมัครประจำบ้านจำหน่ายแต่ชาวบ้านไม่ค่อยซื้อเพราะยุ่งยาก ต้องขอ
อนุญาตห้องธนาคารยาจากซิสเตอร์และชาวบ้านบางส่วนไม่รู้ อีกทั้งไม่สะดวกชาวบ้านคงนิยม
ซื้อยาร้านค้าภายในชุมชน โดยเฉพาะยาประเภทยาแก้ปวด แก้ไข ยาชุด

การอุปโภค-บริโภค

ชุมชนกองขะนับได้ว่าเป็นชุมชนที่ต้องพึ่งพิงเศรษฐกิจนอกระบบ (Informal
Sector) ขณะเดียวกันก็ต้องอิงระบบเศรษฐกิจหลักของประเทศเป็นสำคัญด้วย ดังนั้นเรื่อง
การอุปโภค-บริโภค ชาวบ้านมองว่าตนเองอยู่ที่นั่นต้องซื้อทุกอย่าง ตั้งแต่ น้ำดื่ม-น้ำใช้ ข้าว
และอาหารอื่น ๆ ค่าใช้จ่ายส่วนใหญ่จะหมดไปกับการซื้ออาหารในแต่ละวันรวมทั้งค่าขนมลูก ๆ
เมื่อทำงานหนักเพื่อให้พอเพียงกับค่าใช้จ่ายแต่ก็ลื่นไหลกับการบริโภคมามากขึ้น

ชาวบ้านจะซื้อกับข้าวสดจากร้านค้าภายในชุมชนเป็นประจำ แต่ก็มีรถขายสินค้าทั้ง
อาหารสดและสำเร็จรูปมาขายตลอดทั้งวัน เฉลี่ยวันละ 7-8 คัน แต่ร้านค้าภายในชุมชนก็
สามารถขายสินค้าของตนได้ ซึ่งเจ้าของร้านจะนำสินค้าจากตลาดบางแคมาขาย (โดยเฉพาะ
อาหารสด) และของชำร่วยคนกลาง (ยี่ปี่ว) จะนำมาส่งถึงที่ ร้านค้าภายในชุมชนมี 6 ร้าน
ร้านขายอาหารสำเร็จรูปและก๋วยเตี๋ยวมี 3 ร้าน ซึ่งแต่ละร้านไม่มีการแย่งลูกค้าเพราะถือ
ว่าลูกค้าสะดวกหรืออยู่ใกล้ร้านไหนก็จะซื้อร้านนั้น ๆ และร้านรับซาร์จแบตเตอรี่มี 1 ร้าน
นอกจากนี้ทางมูลนิธิศุภนิมิตรได้นำข้าวสารราคาถูกลงมาจำหน่าย โดยให้ร้านค้าเป็นตัวแทนขาย
ข้าวสารโดยแบ่งกำไรให้ถูกลง 4 บาท สำหรับผู้ที่ขึ้นไปทำงานบนหัวกองไม่ได้นำอาหารขึ้นไป

บนบริเวณหัวกองมีร้านขายอาหาร 3-4 ร้าน รวมทั้งขายน้ำดื่มด้วย

หากชาวบ้านต้องการจับจ่ายสินค้าราคาถูกหรือสินค้าที่ภายในชุมชนไม่มีขายจะนิยมไปซื้อสินค้าเองที่ตลาดบางแค หรือตลาดนัดตามจุดต่าง ๆ ที่ไม่ไกลจากชุมชนมากนัก เช่น ตลาดนัดวันอาทิตย์ ที่วัดพรหมทอง ตลาดนัดวันเสาร์ ที่วัดอู่ตะเภา เป็นต้น แต่ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่นิยมซื้อสินค้าในห้างสรรพสินค้า หรือซูเปอร์มาเก็ตเพราะมองว่าสินค้าเหล่านี้ราคาแพง และรู้สึกเก้อเขิน

สินค้าอุปโภคของชาวบ้าน โดยเฉพาะเพื่อความบันเทิงภายในครัวเรือน ได้แก่ โทรทัศน์, สเตอริโอ ชาวบ้านนิยมซื้อในระบบเงินเชื่อ จะมีตัวแทนห้างร้านหรือบริษัทจำหน่ายเครื่องใช้ไฟฟ้าเข้ามาเสนอสินค้า เช่น โทรทัศน์สี 14 นิ้ว จะขายเงินผ่อนราคา สนน 12,000 บาท โดยจะมีผู้เซ็นค้ำประกัน 2 คน เงินดาวน์ 1,200 บาท และผ่อนรายเดือน ๗ ๖๕๐ บาท นอกจากโทรทัศน์ สเตอริโอแล้ว ชาวบ้านยังนิยมซื้อตุ้ยนุ้ยในระบบเงินผ่อน แต่หม้อหุงข้าวและพัดลม (มีทุกครัวเรือน) ชาวบ้านจะนิยมซื้อเงินสด เพราะราคาไม่สูงมากนัก

นอกจากนี้เครื่องใช้ภายในครัวเรือนและอาหารบางอย่างเช่น อาหารสด (ผักผลไม้ต่าง ๆ ได้จากรถขยะที่มาจากตลาดสด) เสื้อผ้า รองเท้า (มาจากโรงงาน) ซ้อนอาหารกระป๋อง เป็นต้น แม้ว่าจะหมดอายุหรือเน่าเสีย แต่ชาวบ้านจะคัดเลือกเอาส่วนที่ดีสามารถรับประทานได้ ซึ่งจะประหยัดค่าใช้จ่ายได้มากที่สุด โดยเฉพาะคนอีสานชาวบ้านคนอื่น ๆ จะมองว่าคนอีสานเป็นพวกที่ตระหนี่มาก ไม่ใคร่ซื้ออาหารรับประทาน มักจะเก็บผักหรืออาหารอื่น ๆ ที่รถขยะนำไปทิ้งมารับประทานโดยไม่มีการคัดเลือก ขณะเดียวกันคนอีสานจะนำข้าวเหนียวมาจากบ้านที่ต่างจังหวัด เพราะถึงฤดูเก็บเกี่ยวชาวอีสานจะไปเกี่ยวข้าวแล้วนำกลับมารับประทานที่กรุงเทพฯ ทั้งนี้เนื่องจากข้าวเหนียวที่กรุงเทพฯ มีราคาแพงแต่ถ้าข้าวที่นำมาหมด คนอีสานก็จะซื้อข้าวเจ้า (หอมมะลิ) รับประทานแทนข้าวเหนียว (เพราะข้าวหอมมะลิคล้ายข้าวเหนียว มีความนุ่ม)

ข้าวของเครื่องใช้ภายในครัวเรือนนอกจากได้จากกองขยะหรือซื้อหาแล้ว ชาวบ้านยังได้จากการแลกเปลี่ยน จะมีพ่อค้า-แม่ค้ามารับแลกภายในชุมชน เช่น เสื้อผ้าเก่าสามารถแลกถ้วยจาน ชาม หม้อสแตนเลส แก้วน้ำ ถ้วยกาแฟ เป็นต้น หรือฝากกระทิงแดง ซึ่งชาวบ้านนิยมสะสมจากการซื้อกระทิงแดงรับประทานและการเก็บขวดจากกองขยะโดยแยกฝาไว้ ซึ่ง

สามารถแลกเปลี่ยนเป็น โคล่ากระติงแดง เลื่อ หม้อหุงข้าวไฟฟ้า ขนม แก้ว เป็นต้น

การพักผ่อนหย่อนใจ

ในชีวิตประจำวันหลังจากการทำงาน ชาวบ้านทั้งเด็กและผู้ใหญ่จะนิยมชมรายการโทรทัศน์ เพราะถือว่าเป็นแหล่งความบันเทิงภายในบ้าน เกือบทุกหลังคาเรือนจะมีเครื่องรับโทรทัศน์สี เปิดตั้งแต่ บ่ายถึง 22.00 น. ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับใครว่าช่วงไหนก็จะเปิดโทรทัศน์ช่วงนั้นด้วย สำหรับวันเสาร์-อาทิตย์ เด็ก ๆ จะเปิดโทรทัศน์ตั้งแต่เช้า และมีเนียง 5-6 หลังคาเรือนเท่านั้นที่มีเครื่องเล่นวีดีโอเทป รายการโทรทัศน์ที่ชาวบ้านส่วนใหญ่ชอบ ได้แก่ ภาพยนตร์เรื่องยาว (ไทยและจีน) รองลงมาคือละครโทรทัศน์ (ละครจักร ๆ วงศ์ ๆ , ละครชีวิต, ละครตลก เป็นต้น) รวมทั้งการฟังเพลง (ผู้ใหญ่จะชอบเพลงลูกทุ่งเก่า ๆ วัยรุ่นนิยมฟังเพลงป๊อปและการเต้นแร็ป คนอีสานนิยมเพลงหมอลำ เป็นต้น)

สำหรับผู้ชายมักนิยมพักผ่อนโดยการดื่มสุรากับเพื่อนบ้านหรือญาติพี่น้อง บางกลุ่มก็จะตั้งวงการพนันที่นิยมคือ ป๊อกเต็งและรัมมี ส่วนวัยรุ่นชายจะรวมกลุ่มที่โต๊ะสนุกเกอร์ในชุมชนและหน้าชุมชน ในช่วงเย็น ๆ จะเล่นการทอยเส้น และฟุตบอล มีการพนันกันในวงเงิน 5-20 บาท ส่วนเด็กวัยรุ่นผู้หญิงพ่อแม่จะเคร่งครัดหลังจากกลับโรงเรียนหรือทำงาน จะต้องทำงานบ้านดูแลน้อง ๆ มักจะดูโทรทัศน์หรืออาจจะนั่งเล่นคุยกับเพื่อน ๆ บริเวณบ้านของตน

การพักผ่อนชาวบ้าน โดยเฉพาะวัยรุ่นอีกแห่งหนึ่งคือ บริเวณบ้านของเจ้าของหนัง เป็นหัวหน้าชุมชนวัดวงษ์ฯ และเป็นเจ้าของเครื่องฉายหนังด้วย จะมีหนังวางแปลงล้อมผ้าเริ่มฉายตั้งแต่ 20.00 น. คินละ 2 เรื่อง คิดค่าผ่านประตู (ผู้ใหญ่ 5 บาท เด็ก 3 บาท ถ้าเด็ก 2 คน จะเก็บ 5 บาท) การฉายหนังวางแปลงนี้จะมีช่วงเดือนตุลาคม-พฤษภาคม (เป็นช่วงฝนหยุดตก) แต่ชาวบ้านในชุมชนจะไม่ใคร่ไปชมมากนัก จากการสัมภาษณ์มักจะบอกว่านาน ๆ ไปครั้ง และถ้าไปก็จะเป็นกลุ่มใหญ่ (โดยเฉพาะวัยรุ่น ผู้หญิงและเด็ก ๆ พ่อแม่จะไม่ปล่อยให้ไปเพียงลำพัง จะต้องมีผู้ใหญ่ไปด้วย)

สำหรับการพักผ่อนนอกชุมชน เช่นการไปจับจ่ายสินค้ามักจะนิยมไปบางแค, งานวัด (เช่นวัดอโศกมะ, วัดศาลาธรรม เป็นต้น) สนามหลวง, สวนสามพราน หรือต่างจังหวัด เป็นต้น การไปเที่ยวนอกชุมชนนาน ๆ ครั้ง อาจจะไปเป็นกลุ่ม หรือไปเฉพาะครอบครัว แต่ถ้าไปเที่ยว

ต่างจังหวัดจะไปกลุ่มใหญ่ ๆ โดยมีคนจัดนำเที่ยว เสียค่าบริการต่อคน เฉลี่ยใกล้เคียง บางกลุ่มจะไปงานบุญ (เช่น ทอดกฐิน ผ้าป่า) การไปต่างจังหวัด (กรณีไปบ้านของตนในต่างจังหวัด) ถ้าไปกันหลาย ๆ คนก็จะเหมารถบรรทุกจ้าง (รถกระบะ) ของคนในชุมชนหรือชุมชนใกล้เคียง การไปเที่ยวต่างจังหวัดแม้จะไม่บ่อยนัก เพราะชาวบ้านไม่มีเวลาว่างมากนัก แต่ก็เป็นที่สนใจของชาวบ้าน เช่น ในช่วงปลายเดือนตุลาคมทางศูนย์สังคมพัฒนาจัดนำเที่ยวห้วยหิน อัตราคนละ 20 บาท เด็ก 10 บาท ปรากฏว่าคนสนใจเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะเด็ก ๆ และวัยรุ่น แต่ปรากฏว่าช่วงนั้นเป็นพายุพายุพัดเข้ากระหน่ำ ทำให้ทางผู้จัดต้องเปลี่ยนโปรแกรมไปแค่สามพราน ชาวบ้านหลายคนไม่ไปเพราะเดินทางไปเที่ยวบ่อยแล้ว

อย่างไรก็ตามการพักผ่อนของชาวบ้านไม่ว่าเด็ก-ผู้ใหญ่, หญิง-ชาย จะอยู่ภายในชุมชนมากกว่า เพราะพวกเขาไม่มีใครมีเวลาว่างมากนัก และไม่สิ้นเปลืองด้วยเพราะการไปเที่ยวแต่ละครั้งต้องไปทั้งวัน ไม่ได้ทำงานขาดรายได้ และเมื่อไปเห็นของก็อยากได้อะไรก็ไปโดยไม่มีเงินก็เที่ยวไม่สนุก ดังนั้นการพักผ่อนที่นิยมที่สุดคือ การดื่มสุรา และรองลงมาคือ การเล่นการพนัน ซึ่งทั้งสองสิ่งนี้ไม่ได้มีเฉพาะภายในชุมชน แต่สามารถดื่มและเล่นไปได้บนบริเวณกองขยะ (ห้วยกอง) เมื่อว่างจากการทำงานในระยะเวลาชั่วคราว เมื่อว่างเว้นจากรถขนขยะนำขยะมาทิ้ง

การศึกษา

การศึกษาของชาวบ้านส่วนใหญ่ในชุมชนกองขยะอยู่ในระดับประถมศึกษาตอนต้น (ป.4) มีเพียง 5% ที่จบระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และเพียง 6-7 คนเท่านั้นที่กำลังศึกษาต่อระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และอีก 1 คน กำลังศึกษาระดับปริญญาตรีมหาวิทยาลัยรามคำแหง ส่วนจำนวนผู้ที่ไม่รู้หนังสือมีจำนวน 27 คน*

สำหรับเด็กภายในชุมชนส่วนใหญ่เมื่อถึงเกณฑ์เข้าเรียน พ่อแม่จะพาเข้าโรงเรียนประถมศึกษาแห่งหนึ่ง สังกัดกรุงเทพมหานครใกล้เคียงชุมชน มีตั้งแต่ชั้นเตรียมประถมวัยถึง

* สํารวจโดยคุณครูประจำโรงเรียนประถมศึกษาแห่งหนึ่ง สังกัดกรุงเทพมหานครซึ่งคาดว่าอาจมีมากกว่านี้ แต่ชาวบ้านไม่ยอมรับว่าตนไม่รู้หนังสือซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้ชาย

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 แม้ว่าเด็กส่วนใหญ่จะไม่มีทะเบียนบ้านตามที่อยู่ปัจจุบัน แต่มีอยู่ต่างจังหวัด ซึ่งทางโรงเรียนยอมผ่อนผันให้เพราะย้ายตามพ่อแม่มาค้าขาย และเด็กนักเรียนส่วนใหญ่ที่โรงเรียนนี้จะมาจากชุมชนกองขยะ

โรงเรียนนี้เป็นโรงเรียนที่สังกัดกรุงเทพมหานครตั้งขึ้นเมื่อปี 2480 โดยได้รับการสนับสนุนจากคนที่มีฐานะดีผู้หนึ่งบริจาคที่ดินให้โรงเรียนเดิมมีเพียงชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-ปีที่ 4 เท่านั้น เมื่อเด็กต้องการเรียนต่อจะต้องไปเรียนที่โรงเรียนวัดศรีนวล ต่อมาภายหลังทางโรงเรียนเพิ่มถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 7 และประถมศึกษาปีที่ 6 ตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ ปัจจุบันโรงเรียนนี้มีนักเรียนทั้งหมด 274 คน ครู 16 คน นอกจากนี้โรงเรียนยังเป็นกลุ่มเป้าหมายของมูลนิธิศุภนิมิตรเข้ามาช่วยเหลือโครงการต่าง ๆ ซึ่งเริ่มตั้งแต่ปี 2534 เช่น โครงการเลี้ยงไก่ไข่, โครงการเลี้ยงปลา, อุปกรณ์การศึกษาและชุดนักเรียน, ทุนอาหารกลางวัน รวมทั้งทุนศึกษาต่อระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นด้วย

ทางโรงเรียนเองมีโครงการช่วยเหลือชาวบ้านในชุมชนกองขยะ คือ โครงการรณรงค์ผู้ไม่รู้หนังสือ โดยจัดให้ครูฯ เข้ามาสอนหนังสือสำหรับผู้ไม่รู้หนังสือ ซึ่งโครงการนี้ได้รับการสนับสนุนจากศูนย์สังคมนักพัฒนาในเดือนพฤษภาคม 2535 เริ่มสอนตั้งแต่ 19.00-20.30 น. มีผู้สมัครเรียน 10 คน ปัจจุบันเรียนอยู่ 5 คน (ส่วนใหญ่เป็นแม่บ้าน) หลังจากสอนครบหลักสูตรแล้ว ครูฯ จะพาไปสมัครเรียนและสอบของศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน ที่โรงเรียนวัดศรีนวล

นอกจากนี้ศูนย์สังคมนักพัฒนา (เครือข่ายคริสตจักรคาทอลิก) เข้ามาตั้งศูนย์เด็กเล็กสอนเด็กก่อนวัยเรียน (อายุ 3-6 ขวบ) ภายในชุมชนมีเด็กประมาณ 30 คน โดยมีครู 1 คน และมีซิสเตอร์วิไล เป็นผู้ควบคุม เก็บค่าเล่าเรียนวันละ 10 บาท ปัจจุบันมีเด็กเพิ่มประมาณ 50 คน (ในช่วงแรก ๆ มีปัญหาคือ ชาวบ้านเข้าใจว่ามาเผยแพร่ศาสนาคริสต์จึงไม่ยินยอมให้ลูกหลานตนมาเรียน แต่ปัจจุบันศูนย์มีบทบาทมากในการพัฒนาชุมชนมีกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกับชาวบ้าน เช่น โครงการจัดประกวดวันแม่, กองทุนปลดหนี้สิน, ถมถนน, ไฟฟ้า, ประปา เป็นต้น ชาวบ้านเริ่มเข้าใจและยอมรับบทบาทของทางศูนย์มากขึ้น)

เด็กส่วนใหญ่ในชุมชนมักจะมีนิสัยก้าวร้าว ชอบทะเลาะพูดคำหยาบกันเสมอและปัญหาที่หนักคือ เด็กมักจะไม่ค่อยไปเรียน บางคนหยุดเป็นปีแล้วกลับมาเรียนใหม่ ซึ่งทางโรงเรียน

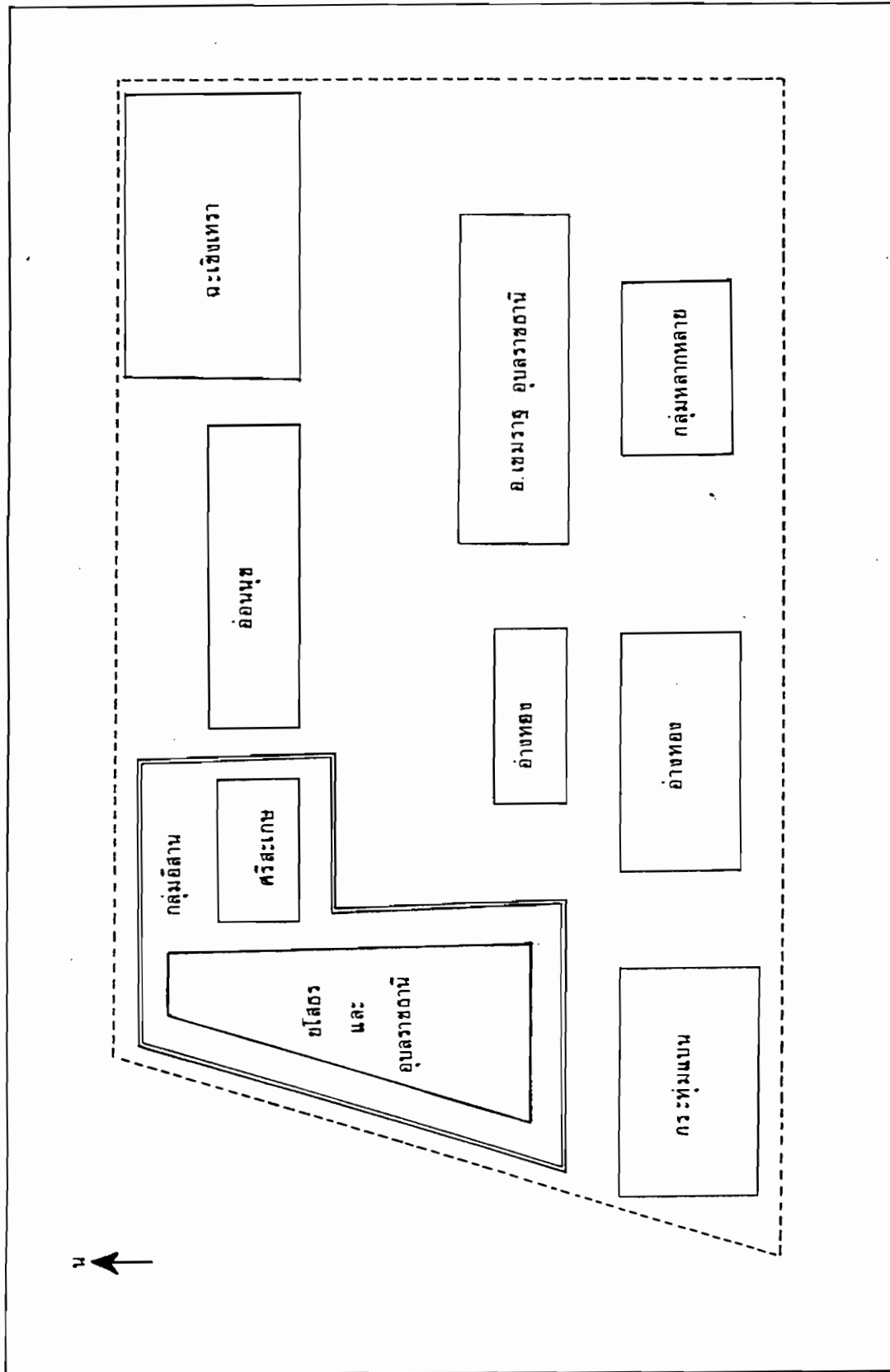
อนุโลมให้ แต่เด็กส่วนใหญ่มักจะช่วยพ่อแม่ทำงานบ้าง คຸ້ຍຍະບ້າງ จึงเป็นปัญหาสำคัญประกอบกับระยะทางโรงเรียนและบ้านต้องเดินผ่านกองขยะ ไม่มีรถ เด็ก ๆ มักจะแหวะกองขยะไม่ค่อยไปโรงเรียน ทางครุฑ จึงพยายามเสนอการแก้ปัญหาคือ บริการรับ-ส่งเด็ก เข้า-เย็น วันละ 6-8 เที้ยว ค่าบริการไป-กลับคนละ 5 บาท การแก้ปัญหานี้สามารถแก้ไขปัญหาเด็กไม่เรียนหนังสือได้บ้าง คือครุฑสามารถทราบจำนวนเด็กไปโรงเรียนในแต่ละวัน และเป็นการสอดส่องเด็กที่หนีโรงเรียน อย่างไรก็ตามปัญหายังคงมีอยู่เมื่อพ่อแม่กลับต่างจังหวัดเด็กจำเป็นต้องย้ายกลับไปด้วย ทำให้ต้องขาดเรียนไป

อย่างไรก็ตามปัจจุบันเด็กและพ่อแม่เห็นความสำคัญเรื่องการศึกษามากขึ้นเพราะถ้ามีประกาศนียบัตรจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ก็สามารถสมัครงานต่าง ๆ ที่เป็นลูกจ้างโรงงานอุตสาหกรรม และราชการได้ โดยเฉพาะราชการ (พนักงานกรุงเทพมหานคร) ซึ่งมีสวัสดิการและเงินเดือนที่มั่นคง แต่ความคิดของเด็กหลายคนก็ยังยึดอยู่กับอาชีพคຸ້ຍຍະเหมือนเดิม เพราะเป็นอาชีพอิสระ รายได้ดี

ลักษณะครอบครัวและเครือญาติในการตั้งถิ่นฐาน

สภาพความเป็นอยู่ของชาวบ้านมักจะอยู่กันเป็นกลุ่มเครือญาติหรือเพื่อนบ้านที่มาจากตำบล, อำเภอ, และจังหวัดเดียวกัน เช่น กลุ่มมาจากอำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง จะอยู่รวมกันบริเวณเกือบสุดซอย 1 ติดกลุ่มมาจากกระทู้มแบน จังหวัดสมุทรสาคร อยู่รวมกันบริเวณซอย 1 (3 ครีว้เรือน) กลุ่มฉะเชิงเทราอยู่รวมกันบริเวณปากซอย 2 กลุ่มที่มาจากออ่อนนุชอยู่รวมกันบริเวณกลางซอย 2 และกลุ่มอีสานจะรวมเป็นกลุ่มใหญ่ 3 กลุ่ม คือ กลุ่มที่มาจากอำเภอเขมราฐ จังหวัดอุบลราชธานี รวมกลุ่มอยู่บริเวณต้น ๆ ซอย 1 ส่วนชาวอีสานที่มาจากอำเภออื่น ๆ ของจังหวัดอุบลราชธานี รวมทั้งจังหวัดยโสธร (มักจะเกี่ยวดองกัน) อยู่บริเวณสุดซอย 1 เชื่อมซอย 2 และกลุ่มที่มาจากอำเภอกันทรลักษณ์ จังหวัดศรีสะเกษ อยู่บริเวณสุดซอย 2 เป็นต้น นอกจากนี้กลุ่มที่มาจากอาจจะสร้างบ้านแทรกตามบริเวณที่ว่างเหลืออยู่

ชาวบ้านส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในบ้านของตนเองที่สร้างขึ้นเองหรือซื้อต่อจากผู้อื่น แต่มักจะต่อเติมภายหลัง โดยวัสดุอุปกรณ์ในการก่อสร้าง เช่น ไม้, สังกะสี จะได้จากกองขยะ การปลูกบ้านจะขอแรงจากญาติพี่น้องผู้ชาย จะไม่จ้างเป็นเงินทอง แต่จะมีการเลี้ยงเหล้า

แผนภาพที่ 4 แสดงที่ตั้งกลุ่มต่างๆ ภายในชุมชนของชะชานเมือง

หลังจากงานเสร็จ และมีเนียง 20 ครอบครัวเท่านั้นที่เข้าบ้าน มีลักษณะเป็นห้องแถวไม้ห้องเดียวมีห้องส้วมใช้รวมกัน ค่าเช่าเฉลี่ยเดือนละ 250-350 บาท

จะเห็นได้ว่าชาวบ้านมาจากจังหวัดต่าง ๆ ทั้งภาคกลาง ภาคอีสานมาอยู่รวมกันภายในชุมชน และครัวเรือนส่วนใหญ่เป็นครอบครัวเดี่ยว ส่วนชาวอีสานจะเป็นกลุ่มที่มีการเคลื่อนย้ายเป็นฤดูกาล คนที่เข้ามาอยู่ในชุมชนส่วนใหญ่จะเป็นคนวัยทำงาน (ช่วงอายุ 15-55 ปี) ส่วนลูกหลานหรือปู่ย่าตายายจะอยู่ที่ถิ่นฐานเดิม สำหรับชาวบ้าน (แถบภาคกลาง) นิยมอพยพกันมาทั้งครอบครัว พ่อแม่ลูก หรือถ้าลูกแต่งงานก็จะแยกครัวสร้างบ้านใหม่

อย่างไรก็ตามความสัมพันธ์ทางเครือญาติค่อนข้างมีลักษณะเหนียวแน่นในแต่ละกลุ่ม เพราะถือว่าพลัดถิ่นฐานบ้านเกิดเมืองนอน มาอยู่รวมกันเพื่อทำมาหากินต้องช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เมื่อมีปัญหาหรือเรื่องทุกข์ร้อนก็จะปรึกษาหารือร่วมกัน (รายละเอียดที่ 4)

การเลี้ยงเด็ก

วัยเด็กเป็นวัยที่ดูมองว่าเป็นวัยที่น่ารัก สนุกสนาน ไม่ต้องคิด หรือ ดิ้นรนมากนัก วัยเด็กจัดช่วงอายุตั้งแต่ 0-12 ปี ในที่นี้เราจัดช่วงไว้ดังนี้

0-3 ขวบ, 4-6 ขวบ และ 7-12 ขวบ คือ ช่วงทารก ช่วงปฐมวัย และช่วงวัยเรียน เด็กเหล่านี้นับตั้งแต่เกิดแม่หรือยายจะเป็นผู้เลี้ยง ให้นมแม่ผสมนมกระป๋องทั้งนี้เนื่องจากบางครั้งแม่ไม่มีเวลาเลี้ยงลูกต้องไปค้ำขายปลั๊ยให้คนอื่นเลี้ยง ส่วนมากเมื่อลูกได้ 5-6 เดือน แม่จะเริ่มปลั๊ยให้คนอื่นเลี้ยงหรือจ้างคนเลี้ยงวันละ 30 บาท เมื่อกลางปี 2535 ศูนย์อนามัยสาธารณสุขมูลฐาน ของมูลนิธิเด็กอ่อนในสลัม เปิดรับเลี้ยงเด็กอายุ 0-3 ขวบ ทำให้ภาระหน้าที่ของแม่เบาลง แม่ฝากทางศูนย์เลี้ยงส่วนตนเองสามารถประกอบอาชีพค้ำขายได้ตามปกติ ทางศูนย์ฯ จะรับเลี้ยงตั้งแต่เวลา 08.00-17.00 น. หยุดวันเสาร์-อาทิตย์ บางครั้งแม่ต้องหยุดเสาร์-อาทิตย์ อยู่บ้านดูแลลูกด้วย สำหรับเด็กวัย 4-6 ขวบ ทางศูนย์ฯ รับหน้าที่นี้ ช่วงแรกพ่อแม่เด็กไม่นิยมพาลูกมาเรียน ภายหลังภาพพจน์ของทางศูนย์ดีขึ้นเด็กมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น ปัจจุบันประมาณ 50 คน แต่ไม่ค่อยมาครบเท่าใดนัก ส่วนเด็ก 7-12 ปี จะอยู่โรงเรียนระดับประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพฯ สำหรับเด็กเล็กบางคนที่มีพ่อแม่เลี้ยงดูอย่างไม่สบายบอ่ย พ่อแม่เด็กจะมีความเชื่อว่าจะต้องไว้ ผมแก่ละ จุก ให้เด็ก ๆ จะเลี้ยงง่าย

เด็กเหล่านี้มักจะได้รับการตามใจจากพ่อแม่ ในเรื่องการใช้จ่ายและการบริโภค เด็กจะใช้จ่ายเงินอย่างต่ำ 20 บาทต่อวัน จะกินอาหารจุกจิก ขนมนเล็ก ๆ น้อย ๆ ทั้งนี้เพราะพ่อแม่ไม่มีเวลาเอาใจใส่ลูก ๆ นัก เพราะพ่อแม่ต้องทำงานทั้งวันตั้งแต่เช้าถึงค่ำ ขณะเดียวกันเด็กเหล่านี้สามารถหารายได้จากการค้าขายได้จำนวนมากพอสำหรับค่าขนมของตน สำหรับเด็กบางส่วนที่ไม่ถึงเกณฑ์เข้าเรียนหรืออาจจะหนีโรงเรียนก็จะติดตามพ่อแม่ของตนไปค้าขายที่กองขยะด้วย บางครั้งพบอาหารที่มาจากขยะ เช่น อาหารกระป๋องที่หมดอายุ, ขนมน, นม ฯลฯ เด็ก ๆ ก็จะเก็บกินเอาโดยไม่รู้ว่สิ่งไหนคือ โทษมีพิษหรือไม่

นอกจากนั้นพฤติกรรมของเด็กจะมีนิสัยก้าวร้าว นุดจาหยาบคาย เคยชินจากการไต่ยีนพ่อแม่ของตนนุด พ่อแม่มักจะใช้วิธีตีลูกตนเองแรง ๆ และด่าคำหยาบ แต่ถ้าเด็กทะเลาะกันเองพ่อแม่ก็จะเตือนรอนจนถึงขั้นทะเลาะกันระหว่างพ่อแม่ เช่น ลูกชายของนางมัย อายุ 14 ปี นุดจาหยอกล้อกับลูกสาวของนางหวาน เด็กทั้ง 2 เป็นเพื่อนกันขณะที่นุดจาหยอกล้อกันนั้นกลายเป็นเรื่องทะเลาะกัน ฝ่ายชายด่าฝ่ายหญิง ทำให้ฝ่ายหญิงฟ้องแม่ นางหวานเมื่อลูกสาวมาฟ้องโกรธจัดจึงมาด่าลูกชายนางมัย เมื่อนางมัยไต่ยีนก็ออกมาโต้ตอบจนกลายเป็นเรื่องทะเลาะรุนแรงขึ้น หรือถ้าครูลงโทษเด็กตัจจนเป็นรอยพ่อแม่จะโกรธมาก จะไปด่าครูที่โรงเรียนหรือบางทีก็ฝากด่า เพื่อจะเอาเรื่องครู แต่ขณะเดียวกันตนเองตีลูก ซ่อมลูกจนบาดเจ็บไม่สนใจ เช่นกรณี นางนวล เป็นหญิงม่ายมีลูกชายฝาแฝด นางนวลไม่มีเวลามากนักต้องทำงานเลี้ยงลูกตั้งแต่เช้า-เย็น เมื่อลูกชายฝาแฝดทำผิดนางนวลจะเขียนต้อย่างรุนแรง เมื่อครูลงโทษเด็กชายฝาแฝดไม่ทำการบ้าน โดยใช่ไม้เรียวตัจจนเป็นรอย นางนวลเห็นเช่นนั้น เข้าวันรุ่งขึ้นไปที่โรงเรียนแล้วยื่นด่าครูที่โรงเรียน บอกว่าที่ลูกชายตนไม่ยอมมาโรงเรียนเพราะครูตัจจนลูกชายของเธอกลัว ขณะที่นางนวลยื่นด่าครูอยู่นั้น ครูซึ่งเป็นผู้ตีลูกชายของเธอให้เด็กนักเรียนเอาน้ำมาให้ นางนวลยังด่าต่อ เมื่อนางเห็นอัยจิงตัจน้ำ ครูเห็นนางนวลเจียบและใจเย็นขึ้นจึงชวนเข้ามาคุยในโรงเรียน และอธิบายสาเหตุที่ตีลูกของนาง นางนวลเข้าใจขึ้นและขอโทษครู ภายหลังนางนวลให้ความเคารพครูอย่างมาก เมื่อครูขอความร่วมมือจากผู้ปกครองเด็ก นางนวลจะให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี

อย่างไรก็ตามพ่อแม่ค่อนข้างให้อิสระลูก ๆ ของตน เด็ก ๆ มักจะขึ้นไปค้าขายโดยเฉพาะเด็กโต (วันเสาร์-อาทิตย์ โรงเรียนหยุด) เด็กจะขึ้นไปค้าขาย เฉลี่ยอายุเด็กประมาณ

7-8 ขวบ สามารถช่วยเหลือและเลือกของเป็นแต่ถ้าเด็กอายุต่ำกว่านี้ประมาณ 4-6 ขวบ จะเก็บเฉพาะของเล่นหรืออาหารเท่านั้น ไม่สามารถแยกแยะของนำมาขายได้ ดังนั้นการที่เด็กช่วยเหลือก็เพื่อหารายได้พิเศษสำหรับตนเองและจุนเจือครอบครัว ไม่ว่าจะเด็กชายหรือหญิง แต่ถ้าเด็กคนไหนไม่ขึ้นไปช่วยเหลือก็ต้องช่วยทำงานบ้าน ดูแลน้อง ทำกับข้าว ซักเสื้อผ้า เป็นต้น (โดยเฉพาะเด็กผู้หญิง) แม้ว่าพ่อแม่จะให้อิสระในการหารายได้โดยเฉพาะช่วยเหลือ แต่พ่อแม่ก็จะห่วงลูกคนไม่ยอมให้ไปเที่ยวตามลำพังโดยเฉพาะภายนอกชุมชนเวลากลางคืนเพราะมองว่าเป็นอันตรายสำหรับลูกของตน

ขณะเดียวกันเด็กวัย 12-13 ปีขึ้นไป เริ่มอยาก رؤ้อากเห็น เริ่มเป็นหนุ่มเป็นสาว เริ่มมองหาคนรักและทำงานมีภาระต้องรับผิดชอบ (นับตั้งแต่จบจากโรงเรียน) ช่วยเหลือครอบครัว เด็กวัยรุ่นผู้ชายจะเริ่มเข้ากลุ่มเล่นสติกเกอร์ ภายในชุมชนและตรงข้ามชุมชนมีทั้งหมด 2 แห่ง และเล่นฟุตบอลตอนเย็น ส่วนวัยรุ่นผู้หญิงพ่อแม่จะเริ่มหวงมากขึ้น จะให้ทำงานบ้านและช่วยเหลือตามพ่อแม่ โอกาสจะรวมกลุ่มเหมือนเด็กผู้ชายน้อยมาก

ความเชื่อและพิธีกรรม

ชาวบ้านส่วนใหญ่ในชุมชนนับถือศาสนาพุทธ มีเพียง 2 คนเท่านั้นที่นับถือศาสนาคริสต์และประมาณ 20 คน ที่นับถือศาสนาอิสลาม กลุ่มคนที่นับถือศาสนาอิสลามส่วนใหญ่อพยพมาจากชอยอ่อนนุช ส่วนคนที่นับถือศาสนาคริสต์เกิดความเลื่อมใสจึงเข้ารับ

อย่างไรก็ตามชาวบ้านส่วนใหญ่ในชุมชนนับถือศาสนาพุทธ ผสมผสานความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ โดยเฉพาะเรื่องวิญญาณ กุมารทอง และการเข้าทรง

ชุมชนอยู่ใกล้วัดวงษ์ราม (ประมาณ 2 ก.ม.) เป็นวัดที่ตึกใหม่ประมาณ 4 ปี แต่ชาวบ้านมิได้เลื่อมใสพระที่นั่นมากนัก เพราะชาวบ้านมักจะกล่าวว่าเป็นวัดธุรกิจ คือช่วงแรกๆที่ตึกวัด พระที่วัดมีการติดโปสเตอร์โฆษณาจะไปบิณฑบาตร และขอเป็นอาหารแห้ง แล้วนำอาหารเหล่านั้นมาจำหน่ายในราคาถูกเป็นการหารายได้เข้าวัด ประกอบกับเจ้าอาวาสวัดองค์เก่าไม่มีความผูกพันกับชาวบ้านในชุมชนมากนัก ไม่ไว้วางใจเพราะชาวบ้านกองขยะจะมาขโมยของในวัด ปัจจุบันเจ้าอาวาสเก่ามรณภาพ เจ้าอาวาสองค์ปัจจุบันยังหนุ่มมีความคิดเรื่องการให้ความรู้เด็ก ๆ จึงจัดให้มีการสอนธรรมะในวันอาทิตย์ (แต่เด็ก ๆ ที่

ชุมชนไม่มีใครมาเรียน ส่วนใหญ่จะเป็นเด็กในชุมชนเก่าซึ่งอยู่ใกล้วัดเสียมากกว่า) ประกอบกับเจ้าอาวาสใหม่มีความรู้เรื่องไสยศาสตร์ (การปลุกเสกกุมารทอง, นางกวัก, ดุหม่อ เป็นต้น) จึงดึงดูดความสนใจของชาวชุมชนกองขยะ ปัจจุบันชาวบ้านในชุมชนเริ่มมาทำบุญที่วัดมากขึ้นหรือนิมนต์พระเข้ามาประกอบพิธีกรรมภายในชุมชนมากขึ้น (ซึ่งช่วงแรก ๆ ชาวบ้านจะมาซื้อสินค้าราคาถูกที่วัดเท่านั้น) ทั้งนี้เนื่องจากภาพพจน์ของวัดดีขึ้นทั้งในแง่การมีกิจกรรมทางพุทธศาสนา ร่วมกับชาวบ้าน และที่สำคัญเป็นที่พึ่งของชาวบ้านในทางไสยศาสตร์ ทำให้ชาวบ้านเลื่อมใสและศรัทธา เช่นกรณี นางชอ ทำบุญบ้านในวันขึ้นปีใหม่ นางชอนิมนต์พระจากวัดวงษ์ราม 9 รูป ทำพิธีที่บ้าน เมื่อพระสวดมนต์และฉันอาหารเพลเรียบร้อยแล้ว ชาวบ้านที่มาร่วมก็ขอให้หลวงพ่อ (เจ้าอาวาส) ทำพิธีเจิมเด็กทารกแรกเกิดด้วยแป้งปลุกเสก เพื่อจะทำให้เด็กเลี้ยงง่าย หลังจากนั้นหลวงพ่อก็แจกพระแก้ว และตะกรุดให้เด็กโต เด็กเหล่านั้นจะมาเข้าแถวประมาณ 20 คน เพื่อรอรับพระจากหลวงพ่อ

อย่างไรก็ตามโดยปกติชาวบ้านในชุมชนมักนิยมไปวัดราษฎร์ , วัดอู่ตะเภา และวัดศาลาธรรม เมื่อมีพิธีกรรมต่างๆ โดยเฉพาะงานศพ หรือทำบุญในวันพระหรือวันสำคัญทางศาสนา ทั้งนี้เนื่องจากวัดเหล่านี้เป็นวัดเก่าแก่ เส้นทางไปมาสะดวก ซึ่งชาวบ้านเคยชินและรู้สึกคุ้นเคยกับวัดดังกล่าวและพระด้วย ทำให้ความนิยมไปทำบุญที่วัดทั้ง 3 ยังมีมากกว่าไปวัดวงษ์ราม ซึ่งเป็นวัดใหม่สำหรับชาวบ้าน

ชาวบ้านมีความนิยมบูชากุมารทองและนางกวักกันมาก สำหรับกุมารทองซึ่งเป็นที่นิยมกันทั่วไป จะเป็นรูปปั้นปูนปลาสเตอร์ บางคนเข้ามาจากร้านค้าที่ตลาดบางแค บางคนเข้ามาจากวัดที่มีชื่อเสียงซึ่งทำการปลุกเสกแล้ว กุมารทองจะมีทั้งยืน นั่ง และมีทั้งเชื้อสายไทยและอินเดีย (ดูจากลักษณะของกุมารทอง ถ้ากุมารทองใส่เสื้อีหมายความว่า เป็นกุมารทองอินเดียแต่ถ้าไม่ใส่เสื้อีก็คือกุมารทองเป็นคนไทย) ตามความเชื่อของชาวบ้านจะหมั่นถวายขนมผลไม้ โดยเฉพาะแพนต้ำน้ำแดง กุมารทองจะชอบมาก รวมทั้งต้องซื้อของเล่นให้กุมารทอง เพราะถ้าเลี้ยงไม่ดีกุมารทองจะกวนลูกหลานและภายในบ้านจะวุ่นวาย เช่นกรณี นางเหลียวเก็บกุมารทองมาจากกองขยะเลี้ยงดูอย่างดีภายในบ้านเป็นเพื่อนลูกชายคนโต (อายุประมาณ 18 ปี) เมื่อลูกชายไปเที่ยวก็มักจะชวนกุมารทองไปด้วย ภายหลังลูกชายเที่ยวบ่อย แม้ว่าจะแต่งงานแล้วก็ยังเที่ยวอยู่เป็นประจำ ไม่ค่อยกลับบ้าน เมื่อให้คนทรงดูก็ทราบว่า กุมารทอง

ชอบเที่ยว ดังนั้นนางเหลียวจึงต้องเอากุมารทองให้คนอื่นไป

ในบางโอกาสชาวบ้านก็ได้กุมารทองจากเจ้าอาวาสวัดวงษ์ราม ซึ่งให้เช่าเพียง 30 บาทเท่านั้น อย่างเช่น กรณีเด็กๆ ที่ชุมชนชวนศึกษาไปเช่ากุมารทอง ทางเจ้าอาวาสขอชื่อ สกุล วันเดือนปีเกิดของเด็ก เพราะจะมีการปลุกเสกกุมารทองพร้อมกับตั้งชื่อให้คล้องจองวันเดือนปีเกิดของเด็กคนนั้นด้วย กุมารทองที่เด็กเช่ามานั้น เป็นกุมารทององค์เล็กๆ สำหรับห้อยคอ และทางพระจะกำชับว่าควรจะต้องอยู่ในศีลธรรม ห้ามพูดปด พูดคำหยาบ เมื่อกินอะไรหรือทำอะไรให้เรียกหรือชกชวนกุมารทองด้วย เพราะถือว่าเป็นเพื่อนกัน

นอกจากนี้ยังมีความเชื่อเรื่องการเข้าทรงด้วยอย่างเช่น เมื่อปลายปี 2534 เกิดเหตุการณ์ภายในชุมชน คือ นางต้อยขณะคุยขบะ เกิดมีอาการผิดปกติกลับมาที่บ้านมีลักษณะท่าทางแปลกๆ เหมือนคนแก่ เพื่อนบ้านเข้าใจว่ามีเข้าสิงจึงนิมนต์พระนุทธรูปเข้าไปไว้ในบ้านของนางต้อย และสร้างศาลไว้บริเวณที่เผาสายไฟ ต่อมานางต้อยกลายเป็นร่างทรงให้กับวิญญาณที่เป็นเทพหลายองค์ด้วยกัน เช่น กุมารทองชื่อปิ่นทอง, ท่านท้าวเวสสุวรรณ (ยักษ์ประจำประตูรก), เจ้าพ่อกววนอู, สมเด็จนางพญา, ปู่เจ้าสมิงพราย (เป็นฤาษี), และพี่แกละ (เป็นกุมารทององค์ใหม่) วิญญาณเทพแต่ละองค์เมื่อเข้าสิงจะทำให้พฤติกรรมของนางต้อยเปลี่ยนไปตามบุคลิกของเทพองค์นั้น ๆ เช่น เมื่อท่านท้าวเวสสุวรรณเข้าสิงจะต้องถือไม้กระบอง หรือถ้าเจ้าพ่อกววนอูเข้าสิง นางต้อยจะพูดไทยปนจีนและชอบดื่มน้ำชาร้อน ๆ แต่ที่เข้าเป็นประจำคือ กุมารทอง เป็นกุมารเชื้อสายอินเดีย พูดไทยไม่ชัด ชอบดื่มน้ำแดงและเข้าสิงบ่อยมาก นางต้อยเล่าว่า ที่ท่านเทพต่างๆ เลือกตนคงเพราะเกณฑ์ชาติสามารถลือกับวิญญาณได้ มีญาณพิเศษไม่เหมือนคนอื่น ช่วงใหม่ ๆ จะทรมาณมาก แต่หลังจากถูกเลือกแล้วต้องทำบุญตักบาตรทุกวัน มีเครื่องเช่นไห้ว และห้ามคนสกปรก (หญิงมีประจำเดือน) เข้าบ้าน ช่วงก่อน ๆ ลำบากมาก เดี่ยวนี้สบายขึ้นเยอะ แล้วเวลาตนมีประจำเดือนเจ้าจะไม่เข้า แต่ถ้าจำเป็นจะเข้าเพียงครั้งตัวเท่านั้น

ชาวบ้านบริเวณบ้านใกล้เรือนเคียงจะนับถือมาก มีปัญหาภายในบ้านหรือปัญหาต่าง ๆ มักจะมาปรึกษาเทพในร่างของนางต้อย กรณีนางขอ เห็นว่าลูกชายกลับมาจากโรงเรียน โดยไม่มีจักรยานกลับมาด้วย จึงสอบถามลูกชายว่าจักรยานหายไปไหน แต่ลูกชายนางขอปฏิเสธบอกว่า ตนไม่ได้เอากิจกรรมไปโรงเรียน แต่เพื่อน ๆ ของลูกชายยืนยันว่าเอาไปโรงเรียน

นางชอโมโหติลูกชายอย่างหนัก ลูกชายก็ยังคงปฏิเสธตลอดว่าไม่ได้เอาจักรยานไปโรงเรียน ทำให้นางชอกลุ้มใจมาก จึงไปปรึกษานางต้อย ปรากฏว่าร่างนางต้อยช่วงนั้นท่านท้าวเวชสุวรรณ ลิงอยู่ และบอกว่าจักรยานที่หายจะได้คืน คนเอาไปไม่ได้ตั้งใจเอาไปเลย ปรากฏว่ารุ่งขึ้น ลูกชายนางชอไปโรงเรียน นบรถจักรยานจอดอยู่ที่สนามหน้าโรงเรียน

ปัจจุบันนางต้อยไม่ได้คู่ชชยะ อยู่กับบ้านมีความสามารถพิเศษคือ เย็บผ้าด้วยจักร แต่ก็อยู่บ้านเป็นประจำเพราะมีคนมาหาเพื่อให้เข้าทรงตลอดเวลา

ขณะเดียวกันบริเวณชุมชนเก่าแก่ ตรงข้ามชุมชนกองขยะมีคนทรงเช่นกัน แต่เป็นมุสลิม ชาวบ้านในละแวกสาย 3 (ถนนสาธารณะ) มักจะนิยมมาหาไม่ว่าจะมีปัญหาเดือดร้อนหรือเป็นไข้ไม่สบาย

นอกจากนี้ชาวบ้านยังเชื่อว่ากลุ่มคนที่น่ากลัวสำหรับพวกเขา คือ กลุ่มชาวเขมร (คือคนที่มาจากจังหวัดสุรินทร์มีเชื้อสายเขมรและส่วย) ที่สร้างเพิงเล็ก ๆ อยู่ท้ายกองขยะ ชาวบ้านจะไม่ค่อยคบค้าสมาคมคนกลุ่มนี้เพราะเชื่อว่าคนเหล่านี้เล่นของ มีคุณไสยในตัว และคนพวกนี้มักปล่อยของในวันพระ จะเป็นอันตรายมากถ้าถูกคุณไสยหรือของ ดังนั้นจะไม่มีใครกล้าแตะต้องอาหารน้ำของกลุ่มชาวเขมรทั้งสิ้น

ชาวบ้านเชื่อว่าบริเวณกองขยะแม้ว่าจะเป็นแหล่งทำมาหากิน แต่ก็อันตรายเพราะมักจะพบของไม่ดี บางครั้งเป็นพระหัก, กระจโหลก, กระจตุคน, คนเด็ก ซึ่งชาวบ้านจะนำไปฝังรวมกันที่ใต้ต้นโพธิ์ และพระพุทธรูปก็จะถูกนำไปรวมไว้ ณ ที่ใดที่หนึ่ง เช่น โคนต้นไม้ ศาล เป็นต้น

สำหรับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านเคารพนับถือกันมานาน คือ ศาลเจ้าพ่อใหญ่ เป็นศาลเก่าดั้งเดิม ชาวบ้านดั้งเดิมนับถืออย่างมาก เดิมเป็นศาลเล็ก ๆ ตั้งอยู่ท้ายนา (บริเวณกองขยะปัจจุบัน) เมื่อนำขยะมาตั้งชาวบ้านก็อัญเชิญศาลไปประดิษฐานใหม่ที่บริเวณข้างวัดวงษ์ราม เจ้าพ่อใหญ่นี้เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านเคารพนับถือมาก เมื่อมีเรื่องเดือดร้อน ชาวบ้านจะนิยมมาขานบานศาลกล่าว รวมทั้งเมื่อเด็กร้องไห้เวลากลางคืนโดยไม่ทราบสาเหตุ ชาวบ้านที่อยู่เก่าจะแนะนำพ่อแม่เด็กให้ไปขอขมาน้ำดอกไม้อัญเชิญไปไหว้เจ้าพ่อใหญ่ ปรากฏว่าเด็กคนนั้นไม่ร้องไห้กว่นพ่อแม่อีกเลย

จะเห็นว่าความเชื่อทางไสยศาสตร์และพุทธศาสนาเป็นสิ่งที่เดียวกันในความคิด

ของชาวบ้าน ดังความคิดของ Horton (1960) Goody (1961) และ Spiro (1966) พ้องต้องกันว่า การขยายความสัมพันธ์ทางสังคมของมนุษย์ออกไปสัมพันธ์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือมนุษย์เป็นลักษณะร่วมของทุกศาสนา (อ้างใน ฉลาดชาย รมิตานนท์, 2527:31) กรณีพุทธศาสนา เป็นศาสนาของชาวบ้านกลุ่มใหญ่ในชุมชนผนวกกับการดำรงอยู่หรือการพยายามดำรงอยู่ซึ่งชีวิตของมนุษย์ต้องมีการดิ้นรน แสวงหาใส่ปากท้อง จะต้องเกิดปัญหาต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน ไม่มากนัก้อยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ชาวบ้านจึงจำเป็นต้องมีแหล่งพึ่งพิงที่สามารถช่วยเหลือพวกเขาได้ ความเชื่อเรื่องผีสิงเทวดาหรือไสยศาสตร์จึงเป็นสิ่งที่ยึดเหนี่ยวอีกประการหนึ่งของชาวบ้าน ซึ่งฉลาดชาย รมิตานนท์ (2527:34) เรียกว่าเป็นพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน คือเป็นการผสมผสานระหว่างพุทธศาสนา ลัทธิราหมณ์ และความเชื่อเรื่องผีสิงเทวดาจนเป็นระบบเดียวกัน ซึ่งคนไทยจำนวนมากเชื่อถือปฏิบัติกันอยู่ จากกรณีของชุมชนภาพความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชน เป็นลักษณะผสมผสานระหว่างพุทธและความเชื่อเรื่องผีสิงเทวดารวมทั้งวัดเป็นแหล่งประกอบพิธีกรรมที่ชาวบ้านยังยึดถือและปฏิบัติกันอยู่

ศาสนาคริสต์ มีคนนับถือเพียง 2 คน แต่ในความเป็นจริงแล้วช่วงระยะเวลา 1-2 ปีที่ผ่านมา องค์กรที่เข้ามาพัฒนาและช่วยเหลือเป็นองค์กรที่เกี่ยวกับคริสตศาสนาทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นศูนย์สังคมพัฒนา เครื่องจักรคัทรากทอลิก เข้ามาตั้งศูนย์เด็กเล็ก มีซิสเตอร์และครูเป็นคริสตังเข้ามาสอน และมูลนิธิศุภนิมิต เครื่องจักรโปแตสแตนท์ เจ้าหน้าที่เป็นคริสเตียน แม้ว่าทั้ง 2 องค์กรจะปฏิเสธการเข้ามาเผยแพร่ศาสนา แต่ชาวบ้านก็ไม่เห็นด้วยตั้งแต่แรกอยู่แล้ว โดยเฉพาะเรื่องการเข้ารีตเปลี่ยนศาสนา ชาวบ้านมองว่าองค์กรทั้งสองเข้ามาเพื่อหวังเผยแพร่ศาสนา และกรรมการที่ช่วยเหลือหรือประสานงานกับองค์กรทั้งสองเพื่องานชุมชนก็ถูกมองว่าจะเปลี่ยนศาสนา หรือมีผลประโยชน์กับทางศาสนาคริสต์

ความเป็นชุมชนของชุมชนกองขยะชานเมือง

ชุมชนเปรียบเสมือนโลกใบเล็ก ๆ ที่มีปัญหาต่าง ๆ คล้ายกับสังคมใหญ่ แต่มีวิถีในการแก้ปัญหาแตกต่างกันออกไป ชุมชนแต่ละแห่งเกิดขึ้นเพื่อตอบสนองจุดประสงค์ที่แตกต่างกัน และลักษณะอาชีพก็เป็นปัจจัยหนึ่งในการคัดคนเข้าสู่ชุมชน เป็นการแบ่งแยกทางสังคมที่ชัดเจน ซึ่ง Hawley (1971) ศึกษาลักษณะอาชีพของคนในเขตเมืองกับรูปแบบของชุมชนที่อยู่อาศัย ในระหว่างกลุ่มอาชีพค่อนข้างชัดเจน จากลักษณะดังกล่าวไม่ต่างไปจากการเกิดของชุมชนกองขยะชานเมือง เป็นชุมชนที่เกิดขึ้นท่ามกลางความแตกต่างระหว่างสังคมเมืองและสังคมชนบท มีลักษณะที่คาบเกี่ยวของความเป็นเมืองและความเป็นชนบท ชุมชนเกิดขึ้นจากการรวมกลุ่มของคนกลุ่มอาชีพเดียวกัน ซึ่งต้องอาศัยทรัพยากรจากแหล่งเดียวกัน ชุมชนจึงตอบสนองจุดประสงค์ในการดำรงชีวิตเพื่อความอยู่รอดของสมาชิก

แม้ว่าจากความเข้าใจเกี่ยวกับคำว่า "ชุมชน" Community หมายถึง เรื่องของความเป็นเอกภาพ ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของมนุษย์และชีวิตทั้งหมด (แม็คคัลลิน, 2534) มีศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ ความรักกันฉันท์พี่น้อง แบ่งปันช่วยเหลือ ไม่เอาเปรียบข่มเหง สมถะเรียบง่าย การไม่ใช้กำลังในชุมชน การประสานประโยชน์ในชุมชน การพึ่งตนเอง และซื่อสัตย์ไม่คดโกง (ฉัตรทิพย์, 2529: 36-37) ขณะเดียวกันความขัดแย้งภายในชุมชนเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ Hawley (อ้างในเฉลิมศรี ธรรมบุตร, 2524) กล่าวไว้ว่า การรวมกลุ่มของมนุษย์เหมือนอินทรีชนิดอื่น ๆ คือขณะที่ดำเนินชีวิตอยู่นั้นมักจะหมุนเวียนเปลี่ยนไปอยู่กับแกน 2 หลัก หลักแรก คือ Symbiotic (การดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันของสิ่งมีชีวิต ซึ่งมีรูปแบบไม่เหมือนกันสองชนิด โดยมีความสัมพันธ์ในลักษณะต่างกันหลายแบบ อาจได้รับประโยชน์ร่วมกันหรือได้รับประโยชน์เพียงฝ่ายเดียวก็ได้) และ Commensalistic (การดำรงชีวิตร่วมกันหรือสิ่งมีชีวิตชนิดเดียวกัน ซึ่งมีความสัมพันธ์ทั้งหลายระหว่างกันนั้นได้รับประโยชน์ร่วมกัน) ความสัมพันธ์ของทั้งสองหลักนี้ปรากฏอยู่ในกลุ่มประชากรมนุษย์ที่จัดระเบียบแล้ว หลักแต่ละแบบต่างก็มีคุณลักษณะเฉพาะของตน ขณะเดียวกันทั้ง 2 ต่างมีพลังเกื้อกูลกันและผสมผสานบูรณาการซึ่งกันและกัน เพราะฉะนั้นสัมพันธภาพของทั้งสองแบบรวมกันเข้าจึงเป็นรากฐานของความผูกพันอย่างเหนียวแน่นหรืออย่างเป็นทางการเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชุมชน ดังนั้นชุมชนก็คือปรากฏการณ์ทางด้าน Symbiotic และ Commensalistic (เฉลิมศรี, 2524: 96)

ชุมชนเกิดขึ้นจากการผสมผสานบูรณาการระหว่างความขัดแย้งและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ชุมชนกองขยะชานเมือง เช่นกันจะเห็นว่าทั้งความขัดแย้ง ไม่ว่าจะความขัดแย้งในเรื่องผลประโยชน์ของปัจเจกบุคคลหรือของกลุ่มต่าง ๆ เช่น การแย่งพื้นที่ในการสร้างบ้าน การแย่งชิงทรัพยากร ขณะเดียวกันชุมชนมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน รวมกลุ่มเพื่อสร้างพลังภายในชุมชนให้แข็งแกร่ง เช่น กรณีถูกเจ้าของที่ดินกำหนดระยะเวลาให้ออกจากที่ดินนั้น ๆ ชาวบ้านและตัวแทนรวมกลุ่มขอความช่วยเหลือจากมูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัย ทางมูลนิธิฯ ให้คำปรึกษาว่าชาวบ้านจะต้องรวมตัวกันซื้อที่ดินผืนนี้โดยทุกคนควรจะมีเงินฝากเป็นประจำไม่จำเป็นต้องมาก แต่ควรจะมีฝากสม่ำเสมอกับธนาคารอาคารสงเคราะห์ ทั้งนี้จะเป็นเงื่อนไขที่สามารถต่อรองกับทางเจ้าของที่ดินได้ ดังนั้นชาวบ้านประมาณ 300 คน ร่วมกันเปิดบัญชีเงินฝากกับทางธนาคารอาคารสงเคราะห์

จากกรณีจะเห็นว่าความเป็นชุมชนของชุมชนกองขยะชานเมือง เกิดขึ้นเมื่อสถานการณ์บังคับ แม้ว่าจากภาพความเป็นชุมชนที่แท้จริงแล้วชาวบ้านมิได้รวมตัวกันเหนียวแน่นเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ชาวบ้านจะแยกเป็นกลุ่ม ๆ ตามแหล่งกำเนิดและละแวกบ้านใกล้เคียงเท่านั้น พวกเขาจะรู้จักหน้าตาของแต่ละคนเป็นอย่างดี แม้ว่าจะไม่สนิทสนม แต่ความเป็นคนที่มีอาชีพเดียวกัน ทำมาหากินในแหล่งเดียวกัน อาศัยทรัพยากรเดียวกันในการดำรงชีพ พวกเขาจึงมีความรู้สึกถึงความ เป็นพวกเดียวกัน จากลักษณะดังกล่าวนี้สอดคล้องกับการมองลักษณะชุมชนชนบทไทยของ Wilson (1962:26 อ้างในพอดเตอร์, 2526) ว่า กระสวนหรือแบบอย่างของความผูกพันต่อหมู่บ้านและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในชุมชนมีความหย่อนยานขาดเอกลักษณ์ของการร่วมมือกันหรือสถานภาพทางกฎหมายและไม่มีสาธารณะสมบัติร่วมกัน ทั้งนี้เนื่องจากคนไทยถือตนเองเป็นใหญ่และยอมรับภาระความรับผิดชอบน้อยที่สุด ดังนั้นชุมชนกองขยะชานเมือง กล่าวได้ว่า ในความเป็นจริงชาวบ้านมีความเป็นปัจเจกบุคคลสูง พวกเขาถือว่าต่างคนต่างมาจากที่ต่างกัน และถ้าเขาอยู่อาศัยภายในชุมชนแห่งนี้เพื่อจุดประสงค์การทำมาหากินเท่านั้น จึงทำให้การรวมกลุ่มที่สมานฉันท์ไม่ถาวรและมั่นคง รวมทั้งการยอมรับหรือการรับผิดชอบต่อสังคมน้อย เช่นกรณีการพัฒนาชุมชน ชาวบ้านจะไม่มีการทำงานอย่างจริงจังหรือให้ความร่วมมือที่ดินพอ การทำงานหรือการประสานงานส่วนใหญ่เป็นของ นายบู ซึ่งเป็นคนภายนอกชุมชน เป็นพ่อค้า พยายามทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงานระหว่างชุมชนกับโลกภายนอก

(หน่วยงานราชการต่าง ๆ องค์กรเอกชน เป็นต้น)

อย่างไรก็ตามความเป็นชุมชนของชุมชนชานเมือง มีลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์ของตน โดยเฉพาะในเรื่องการดำรงชีพ การใช้ทรัพยากร และที่สำคัญการเข้ามาของชาวบ้านหรือสมาชิกในชุมชนนี้ต้องมีการปรับตัว การปรับตัวเป็นปัจจัยหนึ่งของความอยู่รอดในชุมชน เช่น การปรับสภาพความเป็นคนชนบทเป็นคนในสังคมเมือง เช่น จากการดำรงชีวิตประจำวันไม่จำเป็นต้องใช้เงินตรามากนักในการจับจ่ายซื้อของ สามารถหาอาหารจากสวนหรือนา แต่เมื่อเข้ามาอยู่ในสภาพชุมชนเช่นนี้พวกเขาจำเป็นต้องซื้อสินค้าในการอุปโภค-บริโภคเกือบทุกอย่าง ความจำเป็นในการใช้เงินตรามีมากขึ้น ขณะเดียวกันพวกเขาต้องเผชิญกับสภาพแวดล้อมที่ต่างกันอย่างมาก จากสภาวะอากาศบริสุทธิ์ที่ต้องเผชิญกับมลภาวะต่าง ๆ เป็นต้น

ดังนั้นความคิดของชาวบ้านจึงมีลักษณะผสมระหว่างความเป็นเมืองและชนบท จึงเป็นภาพสะท้อนความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนกองขยะชานเมืองที่น่าสนใจ แม้ว่าความคิดของผู้ศึกษาเองจะไม่สามารถสรุปได้ว่าภาพของชุมชนกองขยะชานเมืองมีความเป็นชุมชนหรือไม่ แต่จากเหตุผลของการกล่าวอ้างน่าจะมีส่วนของความเป็นชุมชนอยู่บ้าง แม้จะไม่สมบูรณ์ในแง่ของความเป็นชุมชนในอุดมคติ แต่เป็นลักษณะของความเป็นชุมชนในสภาพของความเป็นจริงในสังคม

ขยะในฐานะทรัพยากรของชุมชน "ชานเมือง"

ความแตกต่างของชุมชนชานเมือง กับชุมชนอื่น ๆ ในสังคมไม่ว่าสังคมชนบทหรือสังคมเมืองที่เห็นได้เด่นชัดคือ การใช้ทรัพยากรในการดำรงชีพ ทรัพยากรที่ถูกนำมาใช้อาจกล่าวได้ว่าต้องพึงพิงจากสังคมภายนอกชุมชน หากปราศจากสังคมภายนอกทรัพยากรเหล่านี้ไม่มีจำนวนมากพอที่จะนำมาใช้ประโยชน์ หรืออาจไม่เห็นความสำคัญจากคนภายในชุมชน ขณะเดียวกันทรัพยากรที่คนในชุมชนนำมาใช้นี้ก็กล่าวได้ว่าเป็น "ขยะ" หรือสิ่งเหลือใช้ หรือสิ่งไร้ค่า ไร้ประโยชน์ที่คนในสังคมอื่นไม่เห็นความสำคัญ "ทรัพยากร" เหล่านี้จึงทวีจำนวนเพิ่มมากขึ้น และคนใช้ประโยชน์จากขยะก็มากขึ้นด้วย ในบทนี้จึงเป็นเรื่องที่จะต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับขยะในฐานะทรัพยากรของชุมชน ว่าขยะมีความหมายอย่างไร และถูกนำมาใช้ประโยชน์อย่างไร

ความหมายของขยะ

"ขยะ" เป็นคำที่คนส่วนใหญ่ในสังคมใช้เรียกสิ่งของที่ไม่ใช้ ไม่มีประโยชน์มักถือว่าเป็นสิ่งสกปรกไม่เป็นที่ต้องการของคนในสังคม สิ่งของต่าง ๆ เหล่านี้อาจจะถูกมองถูกเรียกตามทัศนภาพของผู้มองซึ่งไม่เหมือนกัน "ขยะ" ก็เช่นเดียวกัน ถูกนิยามความหมายจากกลุ่มบุคคลต่าง ๆ แตกต่างกันไป

สำหรับความหมายในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ความหมายของคำว่า "ขยะ" "ขยะมูลฝอย" "มูลฝอย" มีความหมายเหมือนกัน

"ขยะ" (1) น. สิ่งโสมม, หยากใย, กาก, มูลฝอย, เศษ, ของทิ้ง, เศษใบไม้แห้ง ขยะมูลฝอย, ของโสโครก, เศษขยะ, กุมฝอย

ในแง่กฎหมายตามพระราชบัญญัติสาธารณสุข พุทธศักราช 2484 "ขยะ" แบ่งเป็น "มูลฝอย" และ "สิ่งปฏิกูล" โดยให้ความหมายดังนี้ "มูลฝอย" หมายถึงความถึง เศษกระดาษ เศษผ้า เศษสินค้า ถ้ำ มูลสัตว์ และซากสัตว์ รวมตลอดถึงวัตถุอื่น ซึ่งเก็บกวาดจากถนน

ตลาด ที่เลี้ยงสัตว์ หรือที่อื่น ๆ

"สิ่งปฏิกูล" หมายถึง อุจจาระและปัสสาวะ รวมตลอดถึงวัตถุอื่นใด ซึ่งเป็นสิ่งสกปรกโสโครก และมีกลิ่นเหม็น (กองวิชาการ สำนักรักษาความสะอาดกรุงเทพมหานคร เอกสารเผยแพร่, 2535)

และความหมายทางการบริหารและปฏิบัติ ซึ่ง APWA (American Public Work-Assiciuation) ได้อธิบายเกี่ยวกับ "ขยะ" (Solid waste) ว่าเป็นสิ่งที่ประกอบด้วย สิ่งที่เป็นเชื้อเพลิง, กระดาษ, กลัง, หีบ, ลังไม้, กิ่งไม้, หญ้า, เครื่องเรือนที่ทำด้วยไม้, ที่นอน, พรหม, เสื้อ, ก้อนไม้ หรือต้นไม้ รวมทั้งวัตถุที่ไม่อาจเผาไหม้ได้ โลหะ, กระจก, เครื่องเรือนที่เป็นโลหะ, ฝุ่น, แก้ว, ดินเผา, กระจก, แร่ธาตุต่าง ๆ ซึ่งมีแหล่งที่มาจากอาคารที่อยู่อาศัย, ภัตตาคาร, โรงประกอบอาหาร, โรงนม, หอนัก, ร้านค้า, และตลาด (อ้าง สุขเจริญ, 2521:21)

ทางสำนักรักษาความสะอาดได้จัดขยะมูลฝอยเฉพาะอีกประเภทหนึ่งคือ "มูลฝอยอันตราย" หมายถึง "มูลฝอยที่มีองค์ประกอบทั้งหมด หรือเพียงบางส่วนที่อาจทำให้เกิดอันตราย อันเนื่องมาจากปริมาณความเข้มข้น คุณภาพทางกายภาพ เคมีและชีวภาพ" ซึ่งลักษณะของมูลฝอยอันตรายมี 4 ประเภท ได้แก่

- ประเภทติดไฟได้ง่าย อาจทำให้เกิดเพลิงไหม้ได้ ทำให้มีความร้อน, ค้อน, ก๊าซ หรือฝุ่นละอองกระจายไปในบริเวณกว้าง ๆ เช่น ตะกอนน้ำมัน, ตะกอนสี, แอลกอฮอล์ เป็นต้น
- ประเภททำให้เกิดการผุกร่อนของโลหะ ทำให้สารพิษในโลหะละลายปนไปด้วย เช่น สารเคมี
- ประเภททำให้เกิดปฏิกิริยาการระเบิดระหว่างการเก็บรวบรวม ขนส่ง หรือกำจัดเมื่อสัมผัสกับน้ำ หรือ อากาศ จะทำให้เกิดก๊าซพิษ หรือ ระเบิดได้ เช่น สารเคมีที่เสื่อมสภาพ หรือน้ำกรด-ด่างที่หมดสภาพ
- ประเภทสารพิษ ถ้าเก็บขนไม่ถูกต้องอาจจะปล่อยสารพิษออกมาทำให้เป็นอันตรายต่อมนุษย์ และสภาพแวดล้อมได้ เช่น พกยาฆ่าแมลง ยาปราบศัตรูพืช และโลหะต่าง ๆ

จากความหมายทั่วไปของ "ขยะมูลฝอย" ถูกมองจากสังคมว่าเป็นสาเหตุของสภาวะแวดล้อมเป็นพิษและสุขภาพของประชาชน โดยเฉพาะก่อปัญหาความเดือดร้อนรำคาญไม่เพียงแต่กลิ่นเท่านั้น แต่รวมถึงทัศนภาพที่เสีย ภาวะจิตใจของผู้พบเห็นด้วย อย่างไรก็ตามขยะมูลฝอยเหล่านี้เกิดขึ้นมาได้โดยมนุษย์เป็นผู้สร้างขึ้นมาเสียส่วนใหญ่

สำหรับงานศึกษานี้พยายามให้คำนิยามและความเข้าใจเกี่ยวกับคำว่า "ขยะ" "มูลฝอย" "ขยะมูลฝอย" เป็นคำที่มีความหมายเหมือนกัน แต่ลักษณะการใช้แตกต่างกัน คำว่า "มูลฝอย" และ "ขยะมูลฝอย" เป็นคำที่ใช้ทางการและไม่รวมถึงสิ่งปฏิภูล (อุจจาระ สิ่งเน่าเหม็น) สำหรับ "ขยะ" เป็นคำที่สามารถมองเห็นภาพได้อย่างชัดเจน คนทั่วไปสามารถเข้าใจง่าย และในที่นี้ผู้ศึกษาต้องการใช้เป็นคำรวมของคำว่า "มูลฝอย" และ "สิ่งปฏิภูล" เพราะกองขยะเป็นที่รวบรวมขยะทุกชนิดทุกประเภทเข้าด้วยกัน ทุกสิ่งทุกอย่างถูกคละเคล้าในบริเวณแห่งนี้ "ขยะ" จึงเป็นคำที่อธิบายได้เป็นอย่างดี

ขยะในทัศนะของชาวบ้าน

"ขยะ" แม้ว่าจะถูกผลิตขึ้นโดยความตั้งใจของมนุษย์ก็ตาม แต่เมื่อเกิดขึ้นแล้วย่อมมีประโยชน์บ้างไม่มากนัก คนส่วนใหญ่ในสังคมอาจมองขยะเป็นสิ่งไร้ค่า น่ารังเกียจ แต่คนกลุ่มหนึ่งจะต้องคลุกคลีกับขยะทั้งทางตรงและทางอ้อม มองว่าขยะเป็นสิ่งสำคัญสำหรับเขา เป็นทรัพยากรหนึ่งที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ โดยเฉพาะการดำรงชีวิต เพราะพวกเขาและครอบครัวได้อาศัยขยะในการยังชีพ

ชาวบ้านเหล่านี้จึงมิได้แสดงท่าทีรังเกียจขยะแม้แต่น้อย อาจเป็นเพราะความเคยชินหรือภาวะจำยอมต่อสภาพเช่นนี้ที่ไม่สามารถหาอาชีพอื่นที่ดีได้ นั่นหมายถึง รายได้ตอบแทนความอิสระ ผลพลอยได้นอกเหนือจากรายได้หรือโชคลาภที่พวกเขาได้รับมีความหมายหรือดีกว่าการประกอบอาชีพอื่น ขณะเดียวกันเขาก็มีความเสี่ยงค่อนข้างสูงในแง่สุขภาพร่างกาย เช่น การรับสารพิษทั้งทางสูดดม ทางผิวหนัง และทางอาหาร เป็นต้น แต่ชาวบ้านเองมิได้คำนึงความเสี่ยงมากนัก เมื่อเทียบกับเรื่องปากท้องซึ่งเป็นสิ่งที่พวกเขาคำนึงเสียมากกว่า

ขยะในทัศนะของชาวบ้านคือ "แหล่งโชคลาภ แหล่งรายได้ และความเป็นอิสระ" ขยะสามารถทำให้พวกเขาและครอบครัวมิต้องอด ๆ หยาก ๆ ดังนั้นสิ่งที่ชาวบ้านกลัวคือ

กลัวขยะจะหมด หรือ กลัวว่าทางกรุงเทพมหานครมีวิถีกำจัดขยะโดยวิธีอื่น ๆ เช่นการฝังกลบ การเผา หรือ การขนไปทำลายที่อื่น ชาวบ้านมองว่าถ้าเป็นเช่นนั้น แหล่งเงิน แหล่งทองของพวกเขาจะสูญสิ้นไป ฉะนั้นชาวบ้านเหล่านี้มีความต้องการขยะอย่างมาก ชาวบ้านกองขยะจึงมีความคิดว่า "ขยะอยู่เราไม่ตาย" สามารถสะท้อนความหมายชาวบ้านได้อย่างเด่นชัด นั่นคือ ขยะคือสิ่งจำเป็นสำหรับพวกเขา

ขยะของชาวบ้านกลุ่มนี้ก็คือ สิ่งที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ เป็นของมีค่า มีราคา เป็นสิ่งที่น่าสนใจซึ่งความอิสระ ไม่มีนายจ้าง ทำตอนไหนก็ได้ เป็นอาชีพสุจริต แม้ว่าจะถูกมองว่าต่ำต้อยแต่ก็ไม่ขอใครกิน มีศักดิ์ศรีของตนเอง และทำแล้วสบายใจ แต่การที่ชาวบ้านกลุ่มนี้จะเห็นคุณค่าของขยะก็ต้องอาศัยเวลาการเรียนรู้ "ชาวบ้าน" ก็เหมือนคนทั่ว ๆ ไปในสังคมที่รังเกียจขยะ ในตอนแรกทัศนคติของชาวบ้าน มีความรังเกียจขยะมากทั้งสปรกทั้งเหม็นทนไม่ได้ มีความรู้สึกว่าเป็นสิ่งต่ำต้อย ต้องทำงานหนัก เสี่ยงอันตราย อาศัย หาของยากและบางครั้งถูกกดราคา ถ้าไม่ทำก็ไม่มิกินและรายได้ดีกว่าอาชีพอื่น ๆ เช่นกรณีนายชาย ซึ่งเข้ามาอยู่ในชุมชน 11 ปี พ่อแม่เป็นคนอ้างทอง เดิมมีอาชีพทำนา ภายหลังพ่อเข้ากรุงเทพฯ เป็นลูกจ้างของกทท. ที่โรงงานกำจัดมูลฝอยดินแดง ภายหลังที่ดินแดงยุบ พ่อถูกย้ายมาที่ชานเมือง ส่วนตนเองอยู่ต่างจังหวัดกับแม่ทำนา จนกระทั่งอายุ 15 ปี ทำนาไม่ได้ผลแม่ก็อพยพเข้ามาอยู่กับพ่อที่นี่ มาใหม่ ๆ ทำไม่ไหว (ค้ายขยะ) รังเกียจมาก อาเจียนทุกวัน แต่ตนเองพยายามฝืน เพราะไม่มีความรู้ไม่รู้ว่าทำอะไร ทำได้สัก 2-3 อาทิตย์เริ่มชินกับกลิ่นขยะ และค้ายขยะคล่องขึ้นของก็ได้เพิ่มมากขึ้น รายได้ดีด้วย ช่วงที่มาใหม่ ๆ ของราคาแพง

ส่วนนางลำเจียก เข้ามาอยู่ประมาณ 8 ปี เป็นคนสุพรรณบุรี ที่บ้านยากจนมาก ลุงเป็นคนจดจำนวนรถตุ๊กตุ๊กของกรุงเทพมหานคร เป็นคนพามาให้จดจำนวนรถตุ๊กตุ๊กที่นำออกจากระมาทัง และเมื่อว่างงานก็จะไปค้ายขยะกับพี่สาว ช่วงแรก ๆ เหม็นมาก แต่ก็พยายามทำให้ได้ เพราะอยู่บ้านนอกลำบากมาก แต่เมื่อมาค้ายขยะก็มีเงินเก็บเหลือใช้ บางครั้งโชคดีเจอทองคำเป็นสร้อยคอหนัก 2 สลึง ก็นำไปขายที่ร้านทอง บางครั้งเจอ ช้อน ถ้วย เสื้อผ้า ก็นำมาใช้เองบ้าง มาแลกเปลี่ยนของใช้บ้าง อยู่ที่นี่ไม่อดตาย

ขยะในทัศนะของชาวบ้านจึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีพของพวกเขา เป็นแหล่งอาหาร แหล่งทำมาหากิน และอื่น ๆ แต่ขยะก็เชื่อว่าจะให้ประโยชน์เพียงอย่างเดียว

ขยะยังมีโทษอีกด้วย เช่น เป็นแหล่งเชื้อโรคต่าง ๆ ส่วนใหญ่เป็นขยะที่มาจากสถานพยาบาลต่าง ๆ และเป็นศูนย์รวมของสิ่งไม่ดี ในที่นี้ชาวบ้านหมายถึง เครื่องล้าง ของล้าง ที่ถูกโยนทิ้งมากับขยะ ถ้าใครโดนหรือแตะต้องย่อมเกิดอันตราย ต้องมีการระมัดระวัง หรือนำสิ่งนั้น ๆ ไว้ในที่ ๆ เหมาะสม เช่น ใต้ต้นไม้ หรือบริเวณศาลที่ชาวบ้านปลูกสร้างไว้ เช่นกรณี ด.ช.จุก อายุ 4 ขวบ ตามแม่ขึ้นไปค่ายขยะบริเวณหัวกอง ปรากฏว่าด้วยความซุกซน ด.ช.จุก พบศพทารกที่ถูกทำแท้งประมาณ 5 เดือน ทำให้ด.ช.จุกไม่เป็นอะไร และปรากฏว่าหลังจาก ด.ช.จุกถูกรถชน ด.ช.จุกมีอาการผิดปกตินิสัยเปลี่ยนไป ก้าวร้าวขึ้น และมักจะพูดแต่เรื่องความตาย ทำให้แม่ของด.ช.จุกสงสัยปรึกษาเพื่อนบ้านของตน เพื่อนบ้านจึงแนะนำให้พา ด.ช.จุกไปอาบน้ำมนต์ของคนทรงในชุมชน คนทรงจึงทรงร่างท่าน้าวสุวรรณ และบอกว่า เป็นศพเด็กที่แม่ด.ช.จุกเก็บแล้วนำไปฝังเมื่อ 2 วันก่อน เขาตามมาอยู่ด้วย

จากความเชื่อเหล่านี้เป็นสิ่งที่ชาวบ้านต้องระมัดระวัง และมีการทำพิธีกรรมต่าง ๆ เพื่อปกป้องและป้องกันพวกของตนในการค้าขาย ขยะในทัศนะชาวบ้านจึงเป็นสิ่งที่ดีและไม่ดีเช่นกัน แต่ความไม่ดีนั้นอาจจะแตกต่างจากทัศนะของคนทั่วไปเพราะเป็นเรื่อง "ร้าย" ซึ่งเป็นสิ่งนอกเหนือธรรมชาติมากกว่า

ดังนั้นอาจสรุปได้ว่าขยะในทัศนะของชาวบ้านแบ่งเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ ดังนี้

1. สิ่งที่ดี ทรัพยากรของชาวบ้านในการดำรงชีวิต เช่น กระดาษ, พลาสติก สามารถนำมาแลกเปลี่ยนเป็นเงินได้
2. สิ่งที่ไม่ดี เป็นสิ่งที่ทำอันตรายต่อชาวบ้าน ซึ่งแบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ
 - สิ่งที่สามารถเห็นได้โดยตรง ทำให้เจ็บป่วย บาดเจ็บ เช่น ขยะจากโรงพยาบาล ขยะติดเชื้อต่าง ๆ เป็นต้น
 - สิ่งที่ไม่สามารถเห็นได้โดยตรง เป็นสิ่งที่เหนือธรรมชาติ ไสยศาสตร์ เช่น ศพเด็ก เครื่องล้างของล้างที่ถูกทิ้ง ศาลเก่า พระพุทธรูปหัก เป็นต้น

ขยะในทัศนะชาวบ้านจึงเป็นทั้งสิ่งที่ดีและไม่ดีเช่นกัน แต่ความไม่ดีนั้นอาจจะแตกต่างจากทัศนะของคนทั่วไปเพราะเป็นเรื่อง "ร้าย" ซึ่งเป็นสิ่งนอกเหนือธรรมชาติมากกว่า

การจำแนกขยะของชาวบ้าน

การจำแนกประเภทขยะในความหมายของชาวบ้านเกิดจากการจัดระบบ จำแนกความหมายต่าง ๆ ให้ชัดเจนแน่นอน มีคำศัพท์เรียกเฉพาะ Douglas (1979) พยายามชี้ให้เห็นว่านิสัยของมนุษย์มักจะทำระบบสิ่งต่าง ๆ มีความหมายและขอบเขตที่ชัดเจน สำหรับชาวบ้านจะมีการแบ่งขยะตามลักษณะการใช้ประโยชน์ พฤติกรรมความสัมพันธ์ และสัญลักษณ์ของสิ่งนั้น ๆ คำเรียก "ขยะ" ที่ถูกคัดเลือกหรือค้ำแล้วในฐานะทรัพยากร ชาวบ้านมักใช้คำว่า "ของ" ซึ่งหมายถึงสิ่งของต่าง ๆ ที่ค้ำได้จากกองขยะ คำเรียกส่วนมากเกี่ยวกับ "ขยะ" ประเภทต่าง ๆ จะนำหน้าด้วยคำว่า "ของ" เช่น ของเสียบ ของเก่า ของจริง ของปลอม ของดี เป็นต้น "ของ" เหล่านี้จัดเป็นประเภทดังนี้

ของ หมายถึง ขยะที่ได้จากการคัดเลือกรื้อทิ้งไป สามารถนำมาใช้ประโยชน์ แลกเปลี่ยนได้ เป็นขยะที่สามารถหาได้ง่าย ทั่ว ๆ ไป เช่น กระจาด พลาสติกชนิดต่าง ๆ เศษแก้วหรือขวด ฯลฯ ชาวบ้านมักจะพูดว่า "ช่วยกันคัดของ" หมายความว่า การขึ้นไปช่วยกันคัดเลือกขยะที่ค้ำได้ จัดแยกเป็นประเภทเพื่อขายให้พ่อค้า

ของจริง หมายถึง สิ่งของนั้น ๆ มีราคาสูง เป็นของแท้ไม่ปลอม ซึ่งชาวบ้านมักจะเรียก "เครื่องประดับประเภททอง" ว่า "ของจริง" นั้นหมายถึง เป็นทองคำแท้ ไม่ใช่ทองปลอม หรือ ทองชุบ

ของดี หมายถึง ขยะที่มีราคาสูงกว่าขยะทั่วไปหรือ "ของ" เช่น ทองแดง เหล็ก อลูมิเนียม รองเท้ายาง เป็นต้น

ของเก่า มี 2 ความหมาย คือ ของเก่า หมายถึง ของที่เป็นวัตถุโบราณดั้งเดิม ขณะเดียวกันในความหมายของชาวบ้าน "ของเก่า" ก็คือ ขยะที่นำไปขายให้พ่อค้า หรือของนั่นเอง เช่น พ่อค้ารับซื้อของเก่า อาทิ ขวดพลาสติก ขวดน้ำปลา กระจาด เป็นต้น

ของเสียบ หมายถึง สิ่งของที่เน่าบด ใช้การไม่ได้ เช่น อาหารหรือผักผลไม้ที่เน่าเสียบ รวมทั้งเครื่องใช้ไฟฟ้าที่เสียบแล้ว ใช้การไม่ได้ ภายในชุมชนจะมีพ่อค้ารับซื้อของเก่ารายหนึ่ง เขาบอกว่า "เขารับซื้อเฉพาะของเสียบ ไม่ใช่ของเก่า" ดังนั้นสิ่งที่เขารับซื้อได้แก่เครื่องใช้ไฟฟ้าชนิดต่าง ๆ ของเล่นเด็กด้วยมอเตอร์ ตลับเทปวิดีโอและเทปคลาสเซต เป็นต้น

และของร้าย เป็นสิ่งที่น่าทึ่งภัย ไข้เจ็บ สิ่งที่ไม่ดี ความโชคร้าย มาสู่พวกเขา
 ได้แก่ ขยะจากโรงพยาบาล, พระพุทธรูปหัก, เครื่องลงของขลัง ซึ่งสิ่งเหล่านี้ชาวบ้านจะ
 เรียกว่า "ของ" เช่นกัน เช่นคำว่า "ปล่อยของ" หมายถึง คน ๆ นั้นเมื่อมีความรู้ทาง
 ไสยศาสตร์ จะต้องมีการนำเครื่องลงของขลังที่ไม่ดี ปล่อยทิ้ง มิฉะนั้นถ้าเข้าตัวจะเป็นสิ่ง
 ไม่ดีเป็นภัยอย่างมหันต์ ชาวบ้านมักจะเล่าว่า คนคู่ขยะที่มาจากสุรินทร์ ศรีสะเกษ มีเชื้อสาย
 ชาวเขมรและส่วย มักจะมีคาถาอาคม ชอบเล่นของ และในวันพระคนเหล่านี้จะปล่อยของใน
 บริเวณกองขยะ ชาวบ้านส่วนใหญ่มักจะกลัว ไม่ค่อยสูงส่งหรือยุ่งเกี่ยวกับกลุ่มคนเหล่านี้มากนัก
 เพราะคิดว่าถ้ามีเรื่องกับคนเหล่านั้นแล้วจะต้อง "ถูกของ" ขณะเดียวกันพวกชาวบ้านตนเอง
 ก็มีการนำ "ของ" มาใส่กัน คือ การทำเสน่ห์ให้ผู้ชายหลงรักผู้หญิง ชาวบ้านสังเกตว่า คนใด
 ที่ถูกของจะต้องมีลักษณะท่าทางหงุดหงิดตลอดเวลา หน้าตาหมองคล้ำ ไม่ร่าเริง

ลักษณะของขยะและพฤติกรรมที่มีต่อขยะแต่ละประเภท

แม้ว่าชาวบ้านจะไม่นิยมเรียกสิ่งที่เขาใช้ว่า "ขยะ" ก็ตาม แต่ผู้ศึกษาจะยังคงใช้
 คำเรียกว่า "ขยะ" ซึ่งเป็นคำที่คนทั่วไปใช้ เพื่อที่จะสามารถสื่อความหมายกับบุคคลทั่วไป
 ได้ เราอาจกล่าวได้ว่า "ขยะ" เป็นผลผลิตทางสังคม (Social product) ซึ่งอาจเกิดขึ้น
 ได้ทั้งโดยจงใจและไม่จงใจ (พจนานุกรมสังคมวิทยา ฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2532:359) เช่น
 เครื่องประดับเงิน จะพบมากมายบริเวณกองขยะเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นหรือคนในสังคมโยนทิ้งอย่าง
 ไม่จงใจ อาจหลุดหรือขาดหายโดยเจ้าของเครื่องประดับนั้นไม่รู้ตัว เมื่อเทียบกับเศษกระดาษ
 เศษพลาสติก เป็นสิ่งที่คนในสังคมไม่สนใจ เมื่อถูกใช้แล้วก็โยนทิ้ง มิได้เห็นความสำคัญของ
 สิ่งเหล่านั้นต่อไป ขยะเหล่านี้จึงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นอย่างจงใจ

สำหรับกองขยะ ซึ่งเป็นแหล่งทรัพยากรของคนในชุมชนเมือง นั้นมีลักษณะต่าง ๆ
 โดยดูจากความคิดและการกระทำของชาวบ้านที่มีต่อ "ขยะ" ดังกล่าว

1. ขยะที่เป็น "ของร้าย" ซึ่งได้แก่ ขยะที่ชาวบ้านมิได้นำมาใช้ประโยชน์ หรืออาจ
 จะนำไปไว้ในที่ที่เหมาะสม เช่น อูจจาระ ศพเด็ก หรือชิ้นส่วนร่างกาย ขยะจากโรงพยาบาล

(ส่วนใหญ่ถูกบรรจุในถุงดำและถุงแดง)* อาหารบูดเน่า (ส่วนใหญ่เป็นขยะจากตลาดหรืออาหารที่หมดอายุ) ของใช้ต่าง ๆ เครื่องใช้ไฟฟ้าที่ไม่สามารถนำมาซ่อมแซมหรือใช้ได้ใหม่ เศษโฟม หรือยางสังเคราะห์จากโรงงานอุตสาหกรรม และพระพุทธรูป ศาลเจ้า ศาลพระภูมิ ที่หักไม่สมบูรณ์ รวมทั้งพวงมาลัย หรือดอกไม้แห้งที่ถูกทิ้งหลังจากบูชาพระแล้ว สำหรับพวงมาลัยและดอกไม้ที่ไหว้พระแล้ว ชาวบ้านจะห้ามมิให้เด็ก ๆ นำมาเล่นอย่างเด็ดขาด เชื่อว่าจะทำให้เป็นบ้า

ขยะเหล่านี้ถูกมองว่าเป็นสิ่งสกปรกมักจะถูกร้างหรือจัดแยกรวมไว้ ณ. ที่ใดที่หนึ่ง เพราะเชื่อว่าถ้าถูกร้างไว้บริเวณกองขยะ อาจมีใครเหยียบหรือแตะต้องโดยไม่เจตนาจะเป็นสิ่งที่ไม่ดี สิ่งของนั้น ๆ อาจเข้าตัวนำโชคร้ายมาสู่คนบริเวณกองขยะ ฉะนั้นสิ่งเหล่านี้ควรอยู่ในที่ ๆ เหมาะสม เช่น บริเวณใต้ต้นไม้ใหญ่ ต้นโพธิ์ ต้นมะขามเทศ เป็นต้น หรือบริเวณศาลซึ่งชาวบ้านและลูกจ้างกรม. ร่วมกันสร้างขึ้นบริเวณทางขึ้นและบริเวณวงเวียนบนหัวกอง เชื่อว่าการทำให้เหมาะสมและถูกต้องจะนำสิริมงคลมาสู่คนนั้น ๆ และครอบครัว

อาทิ เช่น เมื่อชาวบ้านพบศพเด็กทารก (ส่วนใหญ่เกิดจากการทำแท้ง) หรืออวัยวะร่างกายส่วนใดส่วนหนึ่ง จะนำไปฝังที่ใดที่หนึ่งทันที ส่วนใหญ่จะนำลงมาฝังดินบริเวณกองขยะเก่าใต้ต้นไม้ใหญ่ หรือพระพุทธรูปหัก ศาลเจ้าจีน ศาลพระภูมิหักหรือเก่าจะถูกนำมารวมใต้ต้นไม้หลาย ๆ จุดใกล้ชุมชน และศาลาเชิงภูเขาของขยะ จะพบว่าไม่มีใครนำเข้ามาในบริเวณชุมชนและบ้านของตน เชื่อว่าสิ่งเหล่านี้ไม่ควรนำเข้ามาในบ้าน เป็นการนำลางร้ายหรือความโชคร้ายมาสู่ตนและครอบครัว ควรไว้ใต้ต้นไม้เพื่อความร่มรื่นและร่มเย็น ดังนั้นบริเวณต้นไม้หลาย ๆ ต้นใกล้ชุมชนจะมีเศษพระพุทธรูป ศาลต่าง ๆ กองเป็นจำนวนมาก เมื่อชาวบ้านผ่านไปมาจะยกมือไหว้ แต่มิได้บูชาอย่างจริงจัง ทั้งนี้อาจเนื่องจากความกลัวอำนาจที่พวกเขา มองไม่เห็น เป็นสิ่งที่เหนือธรรมชาติ มากกว่าจะเป็นการนับถืออย่างเลื่อมใสศรัทธา

* ถุงดำ คือ ถุงพลาสติกสีดำ ทางโรงพยาบาลบรรจุขยะทั่วไป

ถุงแดง คือ ถุงพลาสติกสีแดง มีตัวอักษรข้างถุงว่า "ขยะติดเชื้อร้ายแรง"

ส่วนขยะโรงพยาบาล มีทั้งถุงดำและถุงแดง จะถูกนำไปทิ้งต่างหากบริเวณกองขยะเก่า แต่ปัจจุบันรถขนขยะนำมากเทรวมกับขยะทั่ว ๆ ไปบริเวณกองขยะ ชาวบ้านนิยมคัดแยกเฉพาะถุงดำ เพราะเป็นขยะธรรมดาไม่เป็นอันตราย ชาวบ้านไม่กล้าคัดขยะถุงแดง เพราะภายในถุงแดงมีขยะติดเชื้อ เช่น เลือด เศษเนื้อหรืออวัยวะจากการผ่าตัด เข็มฉีดยา เป็นต้น และพบว่าคนที่คัดขยะโรงพยาบาลมีไม่มากนัก จากการสัมภาษณ์นายออม อายุ 55 ปี ปัจจุบันไม่ได้คัดขยะเนื่องจากป่วยไม่ทราบสาเหตุ (แพทย์สันนิษฐานว่าเป็นโรคซิด) เลิกคัดขยะประมาณ 2 ปีเศษ ซึ่งเดิมตนและครอบครัวมาจากปราจีนบุรี ชอบคัดขยะจากรถขนขยะจากโรงพยาบาล ซึ่งถูกแยกทิ้งไว้หลังโรงงานกำจัดขยะ ขยะส่วนใหญ่มาจากโรงพยาบาลของรัฐมีชื่อเสียงแห่งหนึ่ง ขยะถูกบรรจุในถุงดำและถุงแดง เมื่อรถขนขยะนำขยะมาทิ้งตนจะเหมารถขนขยะ เฉลี่ยคันละ 20 บาท หลังจากรถขนขยะมาทิ้งแล้วตนและครอบครัวจะช่วยกันแกะถุงทั้งถุงดำและถุงแดง เจอของมากมายและจะได้ของดี ๆ ด้วย เช่น ขวดน้ำเกลือ ขวดพลาสติก ขวดแก้ว ทำให้ขายของเหล่านี้ได้ราคาดี เฉลี่ยรายได้ประมาณ 8,000-10,000 บาทต่อเดือน แต่ก็เจอของไม่ดีก็มาก เช่น เลือด ยาสลบ เข็มฉีดยา ตนมักจะโดนยาสลบบ่อยครั้ง แต่ที่โดนมากที่สุดคือ เข็มฉีดยา โดนจนพรุนไปหมดทั้งสองมือ ทำอยู่ได้ 7-8 ปี ชอบคัดขยะโรงพยาบาลทำให้รายได้ดีมากและไม่มีคนอื่นคัด มีแต่พวกญาติพี่น้องตนเองเท่านั้น ตอนหลังเลิกเพราะไม่สบายมาก ผมหลงจากคนน้ำหนัก 70 กว่ากิโล เหลือ 50 กิโลเท่านั้น ญาติพี่น้องคนอื่น ๆ ที่มาคัดด้วยกัน เดียวนี้กลับไปอยู่บ้านนอกแล้วผมหลงเหมือนกัน อาการคล้ายกัน ซิด และสิ้น ตลอดเวลา

ส่วนชาวบ้านกลุ่มอื่นจะไม่นิยมคัดขยะจากโรงพยาบาลเพราะมีแต่ของสกปรก อันตรายจากการสัมภาษณ์ นางซุ่ม บอกว่า คัดขยะมา 10 กว่าปี ไม่กล้าคัดขยะโรงพยาบาล ได้ไม่คุ้มกับเสีย มีแต่ของอะไรก็ไม่รู้สกปรก แล้วโรคอะไรต่อโรคอะไรก็ไม่รู้ ยิ่งตอนนี้ด้วย กลัวโรคเอดส์ที่สุด

2. ขยะที่เป็นของเสีย คือขยะที่ชาวบ้านไม่นำมาใช้ประโยชน์ ได้แก่ เศษโฟม ยางสังเคราะห์จากโรงงานทำรองเท้า โรงงานผลิตอาหาร เศษผ้าจากโรงงานตัดผ้าหรือทอผ้า ของใช้ต่าง ๆ ที่มีอาจซ่อมแซมได้ สิ่งเหล่านี้แม้จะมีจำนวนมาก แต่ชาวบ้านก็เห็นว่าไม่สามารถนำมาใช้สอยได้ ทั้งนี้รวมทั้งพลาสติกแปรสภาพแล้ว เช่น ถุงพลาสติกสีต่าง ๆ (ชาวบ้านเรียกว่า ถุงแม่บ้าน) และโฟมบรรจุอาหาร ขยะเหล่านี้ชาวบ้านจะไม่เก็บเพราะ

ไม่สามารถนำมาขายให้แก่พ่อค้าได้ จึงเป็นขยะที่ไม่ย่อยสลาย ทำให้เกิดสภาวะมลพิษ

3. ขยะที่สามารถนำมาใช้หรือของที่อยู่ระหว่างของเสียกับของเก่า กระบวนการทางอุตสาหกรรม แต่เป็นสิ่งที่นำมาใช้ในครัวเรือนของพวกเขาเอง อาจนำมาซ่อมแซม ซักล้างใหม่ เป็นต้น ขยะเหล่านี้ช่วยลดค่าใช้จ่าย โดยเฉพาะการประหยัดในสภาวะเงินเฟ้อของสังคมปัจจุบัน ขยะประเภทนี้ได้แก่ ผลิตภัณฑ์จากโรงงานอุตสาหกรรมที่ไม่ได้มาตรฐาน เช่น ตุ๊กตา ของเล่น เสื้อผ้า รองเท้า เป็นต้น หรืออาจจะเป็นของประเภทเดียวกันแต่ผ่านการใช้งานแล้ว ชาวบ้านจะนำมาซ่อมหรือซักล้างให้สะอาด นอกจากนี้ยังเป็นแหล่งอาหาร เช่น ผัก ผลไม้ ขนมาจากตลาด จะนำมาคัดเลือกส่วนที่เน่าเสียทิ้ง หรืออาหารกระป๋อง (มีทั้งสภาพสมบูรณ์และเสื่อมคุณภาพ) ขยะประเภทนี้สามารถตีความหมายได้หลายอย่าง คือเป็นทั้งสิ่งสกปรก รกรุงรัง และเป็นสิ่งที่มีประโยชน์ มีค่า

จากการสัมภาษณ์ นางรอด เป็นคนค้าขยะตามรถแทรกเตอร์เฉพาะกลางวันมักจะได้เสื้อผ้าผู้หญิงสวย ๆ หลายตัว มักจะเก็บไว้ใส่เอง ผู้ศึกษาดูว่า "ไม่กลัวว่าเป็นของคนตายหรือ" นางรอดตอบว่า "ไม่กลัว เพราะถือว่าเป็นของที่เขาทิ้งแล้ว แต่เสื้อผ้าบางตัวหรือของอื่น ๆ ใหม่ ๆ ก็มี"

ส่วน นายชัย รับเย็บรองเท้าผ้าใบ เล่าว่า "เย็บรองเท้าเป็นช่วง ๆ ไม่เย็บเป็นประจำ แล้วแต่ใครเจอชิ้นส่วนรองเท้า เช่น ฟัน ผ้าใบทรงรองเท้า ที่โรงงานนำมาทิ้ง โรงงานจะตัดเป็นส่วน ๆ แต่ชาวบ้านจะนำมาจ้างตนเย็บไว้ใส่เอง ค่าจ้างเย็บคู่ละ 250 บาท จะได้รองเท้าใช้ห่อตั้งใส่ ถ้าซื้อราคาจริงประมาณ 700-1,000 บาท"

นายสม เล่าว่า ค้าขยะมักจะเจอเสื้อผ้า รองเท้า ของเล่น ถ้าเป็นของเล่นก็จะเอามาให้ลูก ๆ เล่น เสื้อผ้าจะนำมาใส่เองบ้าง หรือแลกเปลี่ยนของใช้บ้าง จะมีพ่อค้าแม่ค้าจากที่อื่นมารับแลกเปลี่ยนเครื่องใช้ เครื่องครัว

ขยะประเภทนี้จัดว่าเป็นขยะที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้เลย โดยมีต้องผ่านกระบวนการผลิตใหม่

4. ขยะที่นำมาขายหรือแลกเปลี่ยน อาจจะเป็น "ของเก่า" หรือ "ของดี" หรือ "ของจริงก็ได้" สามารถนำมาขายได้ เช่น ทอง แหวนเพชร พระเครื่อง เครื่องเงิน เป็นต้น ขยะประเภทนี้มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อชาวบ้าน เป็นแรงจูงใจที่ทำให้ชาวบ้านเข้ามาค้าขยะเพิ่ม

มากขึ้น

ขยะที่เป็นทรัพยากรหลักของชาวบ้าน ได้แก่ พลาสติกอ่อน-แข็ง เศษเหล็กแข็ง-บาง อลูมิเนียม ทองแดง กระจาด เป็นต้น ขยะเหล่านี้สามารถนำมาขายต่อให้พ่อค้าคนกลางรับซื้อของเก่า พ่อค้าจะนำส่งโรงงานต่อไป เพื่อผ่านกระบวนการผลิตใหม่อีกครั้ง ขยะเหล่านี้จึงเป็นทรัพยากรที่เป็นแหล่งรายได้หลักของชาวบ้าน ราคาของขยะหรือสินค้าเหล่านี้จะถูกกำหนดโดยพ่อค้าคนกลาง และมีอัตราขึ้นลงไม่แน่นอน การเก็บขยะเหล่านี้ชาวบ้านจะให้ความสำคัญอย่างมาก มีบริเวณจัดเก็บ คัดเลือก บรรจุ เพื่อนำไปขายให้พ่อค้าคนกลาง

นางเหลียว เล่าว่า "ตนค้ายขยะคนเดียว สามีขับรถขนขยะ ส่วนลูก ๆ อยู่หลังรถ ตนค้ายขยะจะเลือกเฉพาะขวดแก้ว ขวดพลาสติก บางครั้งได้เศษเหล็ก เศษปีนิยม (อลูมิเนียม) ด้วย ถ้าเป็นเศษปีนิยมจะได้จากพวกขวดใส่โฟมแต่งผม แต่ต้องมาทุบให้แบนไม่อย่างงั้นไม่มีราคา เขาไม่ซื้อ ถ้าเป็นขวดพลาสติกจะได้ราคาดี หาง่าย เมื่อก่อนรายได้ดีหาของได้มาก เดียวนี้คนเยอะต้องแย่งกัน เดินเก็บตามไอ้เต๋อ (รถแทรกเตอร์) ไหนจะแย่งกับคนอื่น ไหนจะกลัวไอ้เต๋อทับอีก แต่ก็ต้องทนรายได้ดีกว่าอย่างอื่นบางที่โชคดีเจอแหวนทอง ตุ้มหูทอง เอาใส่เองบ้าง ขายไปบ้าง"

ในส่วน of สิ่งที่มีค่าในกองขยะ เราไม่ถือว่าเป็นขยะ เพราะเป็นสิ่งที่เจ้าของไม่ตั้งใจทิ้ง แต่เป็นการตกหล่น หายหรือถูกขโมย ของมีค่าเหล่านี้ เมื่อชาวบ้านพบถือว่าเป็นโชคลาภ ซึ่งมีได้พบเห็นกันบ่อยนัก จะพบเห็นบ่อยได้แก่ เครื่องประดับเงิน ราคาไม่สูงนัก แต่ราคาทองและเพชรจะราคาสูงกว่า

นายถนอม เมื่อ 4 ปีที่แล้วค้ายขยะบนหัวกองเจอสร้อยทองคำน้ำหนักหลายบาทตนจึงนำไปขายได้ราคาประมาณ 40,000 บาท โดยญาติพาไป เมื่อได้เงินจำนวนนั้นก็กลับบ้าน นำเงินไปให้พ่อแม่ปลูกบ้านทันที

กระบวนการใช้ประโยชน์ขยะของชาวบ้าน

การนำขยะมาใช้ประโยชน์ของชาวบ้าน แม้จะตรงกับลักษณะ "การเก็บของปลาล่าสัตว์" ในแง่ที่ชาวบ้านไม่ได้ผลิตเอง แต่ก็ไม่เหมือนกับการเก็บของปลาล่าสัตว์ ซึ่งเป็นทรัพยากรธรรมชาติ อีกทั้งยังเป็นทรัพยากรที่เป็น "สิ่งสกปรกหรือไร้ประโยชน์" ชาวบ้านจึงต้องมีกระบวนการการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรเหล่านี้

ก่อนอื่นแหล่งที่มาหากินของคนค้าขยะคือ บริเวณกองขยะ ซึ่งบริเวณกองขยะชานเมือง แบ่งเป็น 2 แห่งคือ บริเวณหัวกอง และบริเวณลาน

บริเวณหัวกอง เป็นแหล่งทิ้งขยะกองใหญ่ของ "กรุงเทพมหานคร" เป็นภูเขา กองขยะ (กล่าวไว้ในประวัติกองขยะบทที่ 3) บริเวณหัวกองแบ่งเป็น 11 ทาง ซึ่งแต่ละทางจะมีเจ้าหน้าที่ของกรุงเทพมหานครควบคุม มีคนค้าขยะอีกประมาณ 20 คน ซึ่งคนค้าขยะแต่ละทางจะมีโอกาสเข้ามาค้าขงได้ต้องขออนุญาตจากหัวหน้ากองควบคุมบริเวณหัวกองและที่สำคัญคนค้าขยะตามทางมักจะเป็นญาติพี่น้องของคนควบคุมแต่ละทาง สำหรับผู้ที่ไม่ได้ค้าขงตามทางจะค้าขงบริเวณรอบ ๆ กองขยะ ไม่ต้องขออนุญาตใคร ซึ่งคนกลุ่มนี้จะสามารถเข้ามาค้าขงบริเวณทางได้ก็เฉพาะเวลากลางคืนเท่านั้น เพราะคนค้าขงจะค้าขงช่วง 07.00-17.00 น. เท่านั้น

บริเวณลาน เป็นบริเวณทิ้งขยะซึ่งเอกชนสัมปทานการขนขยะนำไปทิ้งได้ ดังนั้นชาวบ้านที่มาค้าขงในบริเวณลาน จะต้องเสียค่าหัวคิววันละ 40 บาท หรือขึ้นอยู่กับใครมีพรรคพวก ญาติพี่น้องทำงานเป็นลูกจ้างบริษัทรับเหมานั้น ๆ บริเวณลานสามารถค้าขงได้ทั้งวันทั้งคืน (กรณีมีรถขยะมาเททิ้งตลอด) แต่ปัจจุบันนับตั้งแต่ปี 2535 ลานปิด เนื่องจากบริษัทเอกชนไม่สามารถสัมปทานได้ จึงทำให้ชาวบ้านต้องอพยพขึ้นไปค้าขงบริเวณหัวกอง ซึ่งเป็นบริเวณรอบ ๆ กองขยะ ช่วงกลางวันจะเก็บตามรถแทรกเตอร์ แต่ถ้าใครค้าขงเวลากลางคืนจะค้าขงอยู่กับที่ บริเวณทางใดทางหนึ่งเท่านั้น

ดังนั้นในปัจจุบันแหล่งค้าขงที่สำคัญของชาวบ้านคือ "บริเวณหัวกอง" เป็นภูเขา กองขยะ แหล่งใหญ่ที่รถขนขยะของกรุงเทพมหานครนำมาเททิ้ง และเป็นศูนย์รวมขยะนานาชนิด ทั้งมีประโยชน์สำหรับชาวบ้าน อุปกรณ์ที่ชาวบ้านใช้ในการค้าขง คือ ตะขอลองง่าม เข่งใส่ของและถุงทำด้วยผ้าหรือกระสอบใส่ปุ๋ยผูกติดไว้กับสะเอวของแต่ละคน เพื่อสะดวกในการนำสิ่งของที่เก็บได้ใส่ถุง นอกจากนี้เครื่องแต่งกายของพวกชาวบ้านค้าขงคือ หมวกผ้าสี

สตีโล (หมวกชายหาด พ่อค้านำมาจากบางแสนขายในราคาใบละ 30 บาท หรือบางครั้งพ่อค้าคนกลางรับซื้อของจะแจกให้ลูกค้าประจำและลูกจ้างของตนฟรี) ผ้าคลุมศีรษะ (หรือไอโม่ง) เพื่อปิดจมูกและหน้า จะเหลือเฉพาะส่วนตาเท่านั้นเพื่อป้องกันกลิ่นและฝุ่นจากขยะ เสื้อผ้าที่ชาวบ้านสวมใส่เวลาทำงานเป็นชุดเก่า เสื้อแขนยาว กางเกงขายาวใส่เฉพาะผู้ชายเท่านั้น จะสวมทับชุดที่ใส่มาจากบ้านเพื่อป้องกันกลิ่นขยะติดเสื้อผ้า รองเท้าเป็นรองเท้าผ้าใบเก่า ๆ หรือรองเท้าบู๊ต และถุงมือผ้าทอหยาบ (ราคาคู่ละ 10 บาท)

การแต่งกายในการทำงานของชาวบ้านเป็นการป้องกันระดับหนึ่งของชาวบ้าน แม้คนภายนอกจะมองว่าเป็นการทำงานกับสิ่งสกปรก แต่ชาวบ้านจะมีวิธีของพวกเขาในการป้องกันอันตรายที่เกิดจากกองขยะ หรืออาจกล่าวได้ว่า "แบบเกลียดจี้มเกลียด" นั้นหมายความว่า การจะทำให้เกลียดหายเค็มได้นั้น จะต้องแก้ด้วยเกลียด เพื่อให้รสเค็มยิ่งขึ้นจนรู้สึกชาหรือชินกับรสเค็ม ขณะเดียวกันชาวบ้านพยายามสร้างความเคยชินโดยการจัดระเบียบของสิ่งของนั้น ๆ และผสมผสานขอบเขตของแต่ละสิ่งเข้าด้วยกัน เพื่อลดความรู้สึกแปลกแยกหรือภาวะความกดดันของตนเอง

อย่างกรณี บริเวณกองขยะจัดว่าเป็นแหล่งเพาะพันธุ์แมลงวันที่ใหญ่ที่สุด และจะมีพ่อค้าแม่ค้านำอาหารขึ้นมายาขายบริเวณกองขยะ แมลงวันจะตอมอาหารเป็นจำนวนมากจนบางครั้งตกลงไปในอาหารเหล่านั้น แต่ปรากฏว่าจากการสอบถามไม่มีชาวบ้านคนใดเป็นอหิวาตกโรคหรือโรคทางเดินอาหาร นายกอง แนะนำว่า "ถ้าเจอแมลงวันในเครื่องปรุงถ้วยเดียวให้ใส่ลงไปในงานถ้วยเดียว แล้วค่อยตักทิ้ง เป็นการสร้างภูมิคุ้มกันโรคอย่างหนึ่ง"

แม้ว่าการทำงานของพวกเขาจะคลุกคลีกับขยะสิ่งสกปรก แต่พวกเขาก็มีวิถีดูแลรักษาตัวเอง มีเครื่องป้องกันอันตราย ไม่ว่าจะเป็นเศษแก้ว ของมีคม หรือสัตว์มีพิษต่าง ๆ บริเวณกองขยะ หลังจากชาวบ้านได้สิ่งของเต็มถุงจะนำมารวบรวมไว้ในเข่งหรือบริเวณคอกไก่ที่หนักของแต่ละคน ตอนเย็นพวกเขาจะเลือกของแยกเป็นประเภท ตามราคาที่พ่อค้าคนกลางกำหนดมา เช่น ขวด พลาสติก เหล็ก ฯลฯ (ดังที่เปรียบเทียบในตารางที่ 1) เมื่อแยกสิ่งของเสร็จพวกเขาจะขายให้พ่อค้า ซึ่งจะขึ้นมารับบริเวณกองขยะ ดังนั้นรายได้ขึ้นอยู่กับ ความสามารถ ความชำนาญ จำนวนขยะที่รถนำมาเททิ้งในแต่ละวัน

ทั้งนี้การคัดเลือกหรือแยกเป็นประเภท ๆ นั้น พ่อค้าจะไม่ซื้อรวม ๆ ทั้งหมด จะซื้อเป็นประเภท ๆ สินค้าที่รับซื้อหลัก ๆ และมีจำนวนมาก ได้แก่ ขวดพลาสติกขาวและใส ขวดแก้วประเภทต่าง ๆ เศษเหล็ก อลูมิเนียม กระดาษ ฯลฯ สินค้าเหล่านี้เมื่อชาวบ้านนำมาแยกประเภทสามารถขายให้พ่อค้าได้ทันที แต่สินค้าบางประเภทหรือขยะบางจำพวก ชาวบ้านต้องนำมาผ่านกระบวนการต่าง ๆ เช่น การล้าง การทุบเอาเฉพาะส่วนใดส่วนหนึ่ง การลอก การเผา เช่น สายไฟจะต้องนำมาเผา เอาเฉพาะส่วนทองแดงเท่านั้น จะทำให้ได้ราคาสูง ซึ่งการผ่านกระบวนการต่าง ๆ จะทำให้ราคาสินค้าสูงขึ้น

ขยะจึงเป็นผลประโยชน์ที่ชาวบ้านจะได้รับจากความเสียดของพวกเขา แม้ว่าขณะที่ตัวมันถูกเรียกว่าเป็น "ขยะ" อยู่ในสภาพหนึ่งจะไม่ถูกยอมรับจากคนทั่ว ๆ ไป แต่เมื่อผ่านกระบวนการต่าง ๆ สภาพของขยะเปลี่ยนแปลงไป คนทั่วไปยอมรับและมองว่าสิ่งนั้นมีใช้ "ขยะ" แต่เป็นทรัพยากรสินค้า นั่นหมายถึง เป็นการสร้างคุณค่าของมันเอง

การแลกเปลี่ยน "ขยะ" ในฐานะสินค้า

เมื่อเรามองว่าขยะมีค่ามีราคา สินค้าเหล่านี้จะมีอัตราขึ้น-ลง และมีพ่อค้าเป็นผู้กำหนดราคา ขณะเดียวกันพ่อค้าถูกกำหนดราคาจากโรงงานแปรรูป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับวัตถุดิบในการนำเข้า การขนส่ง ค่าจ้างแรงงาน เป็นต้น ราคาจึงขึ้นลง แต่เฉลี่ยราคาซื้อ-ขายสินค้าแต่ละประเภท ในปีหนึ่ง ๆ บริเวณกรุงเทพมหานครและปริมาณใกล้เคียงกัน ดังนี้

(ตารางที่ 1)

ตารางที่ 1

เปรียบเทียบราคาขายที่ขายได้ในปี 2523-2527-2530-2535

(ราคา บาทต่อกิโลกรัม)

ประเภทของขยะ	2523	2527	2530	2535
กระดาษหนังสือพิมพ์	2.00	0.50	1.50	1.00
แม็กกาซีน/หนังสือ	1.20	0.50	1.50	1.00
กระดาษลูกฟูก	1.80	1.00	2.00	1.00
กระดาษอื่น ๆ	0.50	0.50	1.00	
พลาสติกขี้ก้างได้	10.00	5-6	9.50	3.00
พลาสติกแข็ง	4.00	2.00	5.00	3.00
เศษเหล็กบาง	0.80	0.30	0.50	0.50
เศษเหล็กหนา	1.70	0.80	0.80	1.00
ทองแดง	28-30	15.00	25.00	40.00
อลูมิเนียม	18-20	11.00	24.00	15.00
ขวดเบียร์	0.50	0.50	3 ใบ/1บาท	10.00
ขวดเล็ก ๆ	0.50	0.50	0.50	0.50
ขวดเหล้าแม่โขง/ขวดน้ำปลา	1.40	0.40	3 ใบ/1บาท	1 ใบ/1บาท
ทองเหลือง				30.00

ที่มา: ปี 2523-2530 จาก มานพ ประทุมทอง

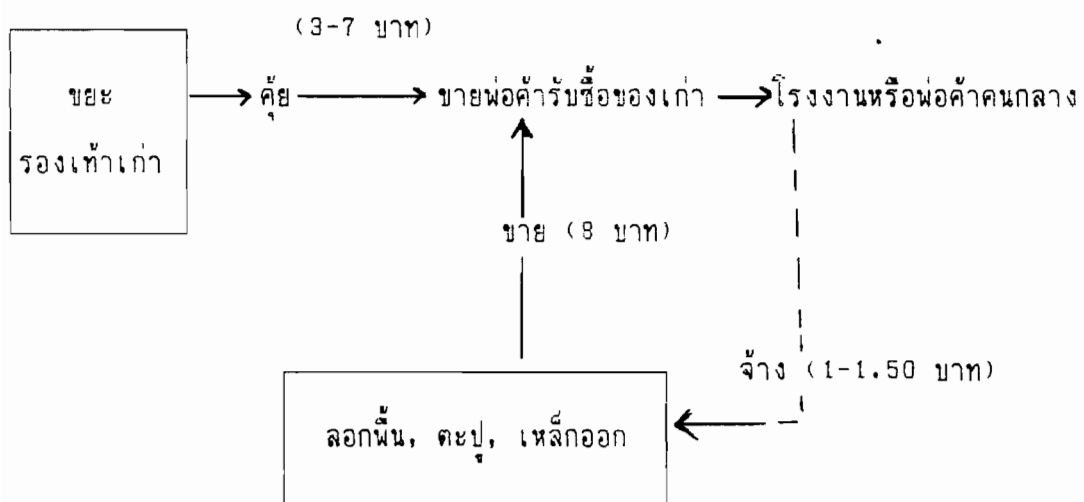
ปี 2535 จากการสัมภาษณ์ของผู้ศึกษา

นอกจากขยะที่สามารถขายได้จากตารางข้างต้นแล้ว ยังมีขยะประเภทอื่น ๆ อีก เช่น ไฟแช็ค (ราคา 3 ตัว 2 บาท) เศษกระดูกสัตว์ (วัว, หมู กิโลกรัมละ 0.80 บาท) ตลับเทปคลาสเซต (อันละ 1 บาท) ซ้อนสั้น (3 คัน 2 บาท) ซ้อนยาว (คันละ 1 บาท) ส้อม (2 คัน 1 บาท) จาน-ชามไฟเบอร์ (ซูเปอร์แวร์ โบนัส 1-5 บาท ขึ้นอยู่กับสภาพ) แก้วหรือขวดโหล (โบล 1 บาท) เป็นต้น

ดังที่กล่าวข้างต้น เรื่องกระบวนการสร้างคุณค่าของขยะ เมื่อชาวบ้านนำมาใช้ เช่น รองเท้ายางเก่า ๆ เมื่อชาวบ้านคู้ได้บางคนอาจจะขายให้พ่อค้าทันที กิโลกรัมละ 7 บาท แต่เมื่อชาวบ้านนำรองเท้าลอกพื้นถึงน็อคหรือตะปู เหล็กเสริมสั้นออกราคาก็จะสูงขึ้น กิโลกรัมละ 8 บาท แต่ถ้าชาวบ้านเป็นเพียงผู้รับจ้างลอกพื้นเท่านั้นจะได้กิโลกรัมละ 1-1.50 บาทต่อก.ก.

ภาพที่ 5

ขั้นตอนการตัดแปลงรองเท้าเก่า

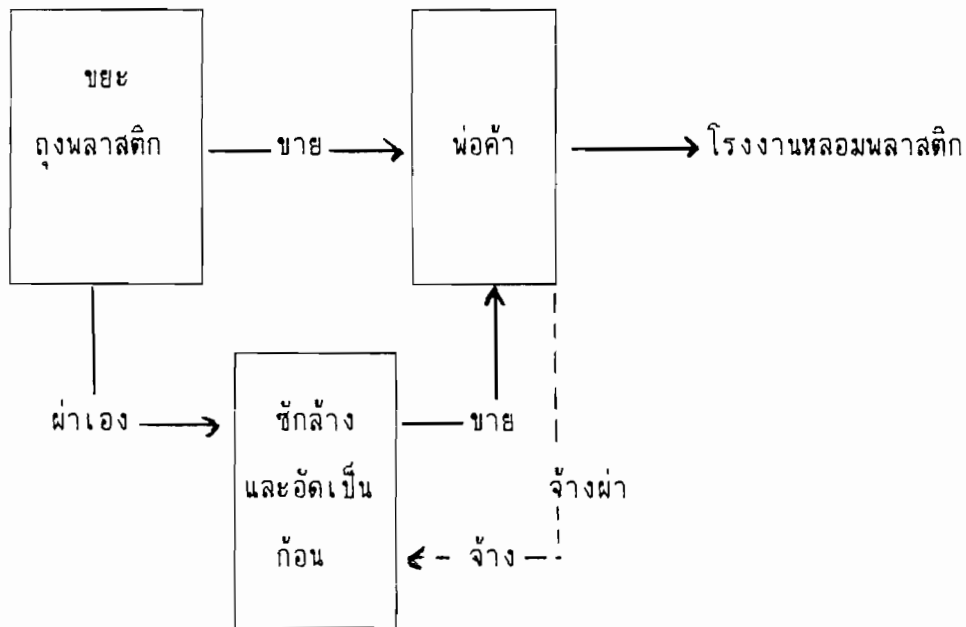

ส่วนทองแดง ชาวบ้านจะได้จากการเผาสายไฟหรือทูปจากบัลลาท (อุปกรณ์ไฟฟ้า) แต่การเผาสายไฟ ชาวบ้านจะแอบเผาเนื่องจากผิดกฎหมาย ถูกเทศกิจจับ ชาวบ้านมักจะทำเป็นประจำ ทั้งนี้เพื่อนำส่วนของทองแดงขาย ราคาทองแดงสูงที่สุด รองลงมาคือ อลูมิเนียม ชาวบ้านเมื่อคั้ยแล้วจะนำลงมาคัดเลือกที่บ้านของตน ถ้าไม่นำมาคัดเลือกเอาเฉพาะทองแดง หรือเฉพาะอลูมิเนียมแล้ว พ่อค้าจะรับซื้อในราคาที่ต่ำมาก หรือบางครั้งไม่รับซื้อเลย

อย่างไรก็ตามขยะเหล่านี้เมื่อพ่อค้ารับซื้อจากชาวบ้านแล้ว มักจะต้องนำมาผ่านกระบวนการคัดเลือก ซักล้าง หรืออื่น ๆ อีก เพื่อให้ราคาสูงขึ้นอีกเท่าตัว เช่น ครอบง น้ำอัดลม ปกติจะรับซื้อจากชาวบ้านมีทั้งบุบข้าง ไม่บุบข้าง ถ้าไม่บุบครอบงจะมีน้ำหนักเบา สิ้นเปลืองเนื้อที่ในการบรรจุ แต่เมื่อนำมาบุบจนแบน น้ำหนักครอบงเพิ่มขึ้น ราคาสูงขึ้น แม้ว่าราคาต่อกิโลกรัมจะเท่ากัน

นอกจากนี้ถุงพลาสติกอ่อน เมื่อเก็บจากกองขยะราคาจะต่ำ แต่เมื่อซักล้างแล้วอัดเป็นก้อนใหญ่ ๆ ก้อนละ 30-40 กิโลกรัม ราคาจะสูงขึ้นเช่นกัน พ่อค้ารับซื้อบางคนจะมีเครื่องซักล้าง และปั่นแห้งถุงพลาสติก โดยจะจ้างคนงานในลักษณะเหมาเป็นงาน ๆ เช่น ผ่าถุง จ้างซักล้าง จ้างร้อยถุงตาก เป็นต้น พ่อค้ารายหนึ่งบอกว่า "คุ้มกับการลงทุน" "และถ้าไม่มีของ หรือชาวบ้านนำของมาขายให้ไม่พอ ตนจะไปรับซื้อหรือเหมาถุงมาจากที่อื่นแล้วจ้างคนแถวนี้ผ่า แต่คนซักคนร้อยถุงส่วนใหญ่เป็นลูกจ้างที่ตนหามาเอง"

ภาพที่ 6
ขั้นตอนการตัดแปลงถุงพลาสติกเก่า

ดังนั้นการนำขยะมาใช้ของชาวบ้านจึงเป็นการสร้างคุณค่าหรือเปลี่ยนแปลงสภาพของขยะเหล่านั้นเสียก่อน เพื่อที่จะทำให้ขยะมีค่า มีราคา และมีความหมายในสายตาของคนทั่วไปในสังคม อย่างเช่น การนำช้อน ส้อม แก้ว จาน ชาม จากกองขยะ มาล้างให้สะอาด แล้วนำไปขายแผงลอยในตลาด หรือริมถนน เช่น แถวเยาวราช คลองถม ตลาดศาลาน้ำร้อน (รถไฟบางกอกน้อย) ในราคาถูก คนทั่วไปจึงนิยมนำไปใช้ใหม่ ทั้ง ๆ ที่ สถานะภาพเดิมของมันก็คือขยะที่คนเหล่านั้นทิ้งแล้ว แต่คนอีกกลุ่มหนึ่งนำมาขัดสีฉวีวรรณเสียใหม่ ก็มีค่าในสายตาของคนทั่วไปที่ต้องการบริโภค ซึ่งบางครั้งไม่จำกัดชนชั้น เพราะขึ้นกับสินค้านั้น ๆ ว่ามีค่าที่แต่ละคนตีราคาหรือให้ความสำคัญกับมันเพียงใด

กลุ่มคนที่เกี่ยวข้องกับการใช้ประโยชน์ขยะ

กลุ่มคนที่เกี่ยวข้องกับการใช้ประโยชน์ขยะ สามารถแบ่งเป็น 5 กลุ่มใหญ่ ๆ ดังนี้

1. เจ้าหน้าที่กรุงเทพมหานคร
2. คนค้าขยะ
3. ผู้มีอาชีพแปรรูปขยะ
4. พ่อค้าคนกลางรับซื้อ "ของ" แปรรูป
5. ผู้บริโภค หรือ โรงงานแปรรูป

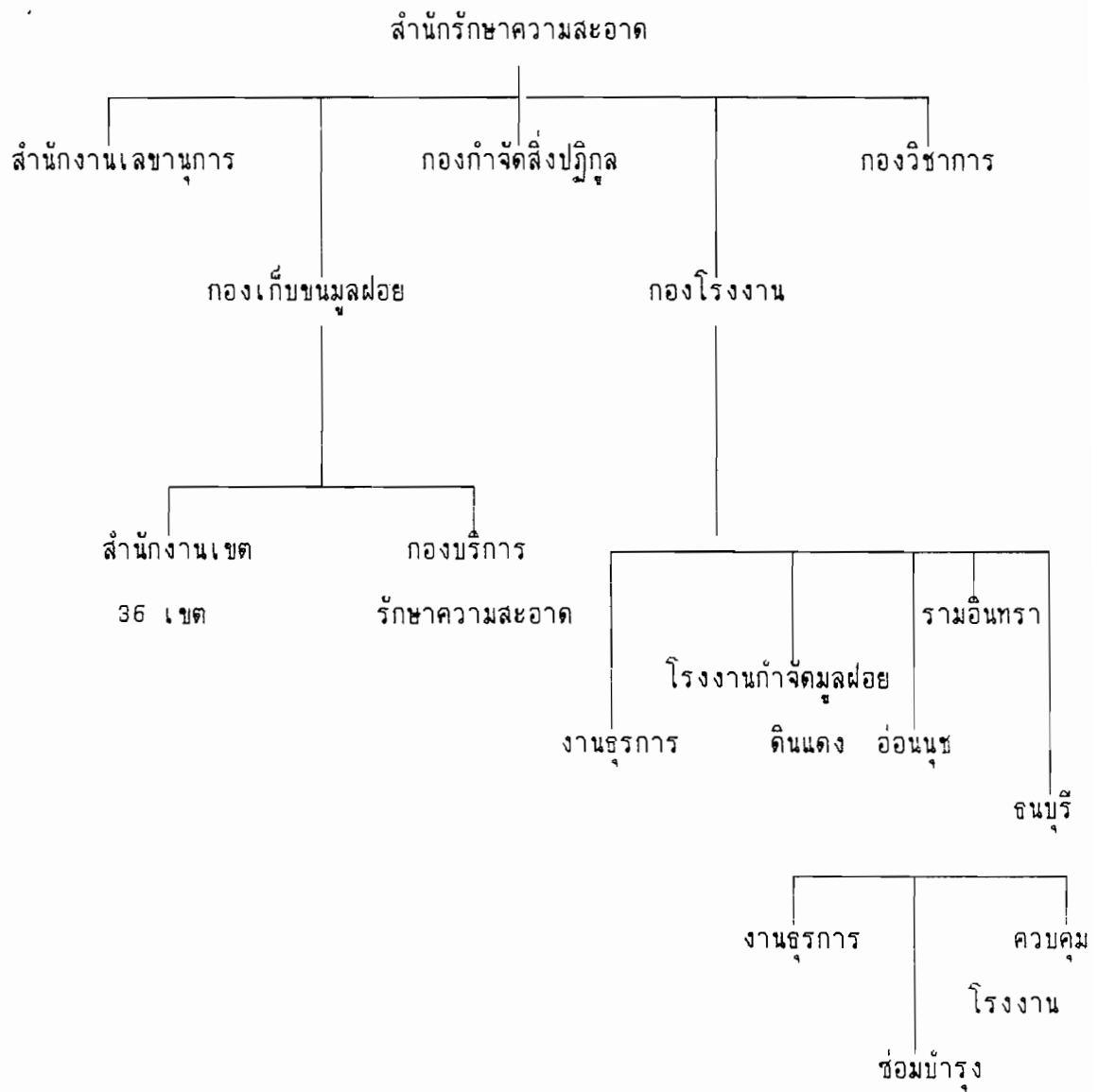
ซึ่งกลุ่มหลัก ๆ ทั้ง 5 กลุ่มนี้มีความสัมพันธ์ที่ต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันในการดำรงอาชีพของตนไว้ได้ และกลุ่มแต่ละกลุ่มมีบทบาทสำคัญในการนำขยะมาใช้ประโยชน์เป็นทรัพยากรสำคัญของสังคม

1. เจ้าหน้าที่กรุงเทพมหานคร : ในบริบทขององค์กรที่ดำเนินการเกี่ยวกับขยะ กรุงเทพมหานคร เป็นเมืองใหม่ที่มีหน่วยงานเฉพาะด้านรักษาความสะอาดคือ "สำนักรักษาความสะอาด" ซึ่งดูแลรับผิดชอบเกี่ยวกับการวางแผนควบคุม และดำเนินการเกี่ยวกับการรักษาความสะอาด การกำจัดมูลฝอยและสิ่งปฏิกูล ตลอดจนการจัดให้มีการบำรุงรักษาสุขาชั่วคราว และรถสุขาเคลื่อนที่ ตามพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการกรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2528 สำนักรักษาความสะอาดมีส่วนราชการตามความรับผิดชอบดังต่อไปนี้

- 1.1 สำนักงานเลขานุการ
- 1.2 กองเก็บขยะมูลฝอย
- 1.3 กองกำจัดสิ่งปฏิกูล
- 1.4 กองโรงงานกำจัดมูลฝอย
- 1.5 กองวิชาการ

ภาพที่ 7

แผนภาพแสดงส่วนราชการต่าง ๆ ของสำนักรักษาความสะอาด

ในส่วนการศึกษานี้พยายามศึกษาเจ้าหน้าที่ของกรุงเทพมหานครในส่วนที่เกี่ยวข้องกับคนงานซึ่งต้องขึ้นกับกองเก็บขนมูลฝอย และกองโรงงานกำจัดมูลฝอย โดยเฉพาะชาวบ้านส่วนใหญ่เป็นคณงานที่อพยพมาอยู่ตั้งแต่ต้น และเป็นกลุ่มผู้ที่มีความสำคัญกลุ่มหนึ่งในชุมชน ดังนั้นผู้ศึกษาพยายามเสนอภาพของความรับผิดชอบของหน่วยงานที่คณงานกลุ่มนี้สังกัด ที่สำคัญคือ กองเก็บขนมูลฝอย และกองโรงงาน ฯ

-กองเก็บขนมูลฝอย เดิมอยู่ในความรับผิดชอบของเทศบาลกรุงเทพมหานคร ต่อมาในปี 2506 งานเก็บขนและทำลายมูลฝอยได้ถูกแบ่งไปให้สำนักงานกำจัดมูลฝอยและสิ่งปฏิกูล (ส.ม.ส.) ดำเนินการรับผิดชอบจนถึงปี พ.ศ.2515 ได้มีประกาศคณะปฏิวัติให้รวมเอาเทศบาลกรุงเทพมหานครกับเทศบาลธนบุรีเป็นเทศบาลนครหลวง และได้ยุบสำนักงานกำจัดมูลฝอยและสิ่งปฏิกูล โดยจัดตั้งเป็นกองกำจัดมูลฝอย และกองโรงงานกำจัดมูลฝอย สังกัดฝ่ายรักษาความสะอาด ในปี 2517 ได้มีประกาศกระทรวงมหาดไทยจัดระเบียบกรุงเทพ ฯ ใหม่ เป็นผลให้ยกฐานะฝ่ายรักษาความสะอาดเป็นสำนักรักษาความสะอาด และเปลี่ยนชื่อกองกำจัดมูลฝอย เป็นกองบริการรักษาความสะอาด ปัจจุบันเปลี่ยนชื่ออีกเป็น "กองเก็บขนมูลฝอย"

ส่วนงานเก็บขนมูลฝอย ได้แบ่งความรับผิดชอบระหว่างสำนักงานเขตและกองบริการรักษาความสะอาด

ก.) การเก็บขนมูลฝอยในหน้าที่ของสำนักงานเขต 36 เขต มีหน้าที่เก็บขนมูลฝอยจากอาคารบ้านเรือน ที่อยู่อาศัย ร้านค้า โรงแรม โรงงาน สถานที่ราชการ ฯลฯ การกวาดถนนด้วยแรงงานคน และมูลฝอยที่ตกค้างตามที่สาธารณะที่อยู่ในพื้นที่ของเขตทั้งหมด แล้วนำไปเทกองยังสถานที่เททำลาย สำนักรักษาความสะอาดจะเป็นผู้กำหนดให้

ข.) การเก็บขนมูลฝอยในหน้าที่ของกองบริการรักษาความสะอาด สำนักรักษาความสะอาด จะมีหน้าที่กวาดถนนด้วยรถกวาดและดูดฝุ่น ล้างถนนสายสำคัญ ๆ เก็บขนมูลฝอยจากโรงพยาบาล ตลาดของสำนักงานตลาดกรุงเทพมหานคร สถานที่ราชการบางแห่ง รวมทั้งการเก็บขนมูลฝอยเฉพาะกิจเป็นการเร่งด่วน และยังได้ให้การช่วยเหลือสนับสนุนสำนักงานเขต เมื่อการปฏิบัติงานเก็บขนมูลฝอยของสำนักงานเขตเกินขีดความสามารถที่จะปฏิบัติงานได้เป็นครั้งคราว ทั้งการตั้งถังรองรับมูลฝอย รวมทั้งศูนย์รวมมูลฝอย และศูนย์รวมรถยนต์เก็บขนมูลฝอยด้วย

การปฏิบัติงานทางด้านการเก็บนมมูลฝอยของสำนักงานเขต ขึ้นอยู่กับสำนักงานเขตที่จะกำหนดเวลาออกปฏิบัติงานให้เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่นและระบบการจราจร บางสำนักงานเขต อาจจะต้องปฏิบัติงานกลางคืน แต่โดยทั่วไปจะเริ่มออกปฏิบัติงานก่อน 05.00 น. เพื่อหลีกเลี่ยงการจราจรคับคั่ง ซึ่งวิถีเก็บของสำนักงานเขตมี 2 วิธี คือ

- การเก็บโดยตรง (Direct Collection) คือ การส่งรถยนต์และเจ้าหน้าที่ออกไปเก็บนมมูลฝอยให้ถึงบ้านและสถานที่ต่าง ๆ ที่รถยนต์สามารถเข้าเก็บได้ถึง หรือให้เจ้าของนมมูลฝอยนำนมมูลฝอยจากบ้านมาใส่รถยนต์เก็บนมมูลฝอย รถยนต์เก็บนมมูลฝอยจะนำนมมูลฝอยไปกำจัด

- การเก็บโดยทางอ้อม (Indirect Collection) คือ วิธีการที่จะนำถังรองรับนมมูลฝอยไปตั้งไว้ให้ตามริมถนน และบริเวณที่มีนมมูลฝอยเป็นจำนวนมาก เช่น ตลาด, ศูนย์การค้า เพื่อให้ประชาชนที่ผ่านไปมา หรืออยู่บริเวณใกล้เคียงนำนมมูลฝอยมาใส่ลงในถังรองรับ

- กองโรงงานกำจัดมูลฝอย เป็นฝ่ายทำลายมูลฝอย แบ่งหน่วยงานภายในกองโรงงานกำจัดมูลฝอย ดังนี้

1. งานธุรการ
2. โรงงานกำจัดมูลฝอยดินแดง
3. โรงงานกำจัดมูลฝอยอ่อนนุช
4. โรงงานกำจัดมูลฝอยรามอินทรา (ท่าแร่)
5. โรงงานกำจัดมูลฝอยธนบุรี (หนองแขม)

โรงงานกำจัดมูลฝอยทั้ง 4 มีการแบ่งหน่วยงานย่อยภายในโรงงาน คือ งานควบคุมโรงงานซ่อมบำรุง และงานธุรการ

ส่วนของงานธุรการกองโรงงานฯ มีหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับงานธุรการ การงบประมาณการเงิน การบัญชีและพัสดุ ตลอดจนการควบคุมดูแลสถานที่ และยานพาหนะของกองโรงงานฯ ส่วนโรงงานกำจัดมูลฝอยมีหน้าที่รับผิดชอบในการควบคุม และดำเนินการแปรสภาพมูลฝอยที่ได้รับจากการเก็บขนของเขตต่าง ๆ และกองเก็บนมมูลฝอยให้เป็นวัตถุที่ไม่เป็นอันตรายต่อสุขภาพอนามัย กรรมวิธีทางวิทยาศาสตร์ทางธรรมชาติ และการเผา รวมทั้งเป็น

วัตถุประสงค์ประโยชน์ทางด้านการเกษตรหรือการปรับปรุงดิน การควบคุมดูแลการทำลายมูลฝอย
มี 2 ส่วน คือ ควบคุมโรงงาน และควบคุมสถานที่เทศบาลกลางแจ้ง (หัวกอง)

จากหน่วยงานทั้ง 2 กลุ่มชาวบ้านในชุมชนจะเกี่ยวข้องกับเจ้าหน้าที่กรุงเทพมหานคร
ใน 2 กลุ่มนี้มากคือ กลุ่มเจ้าหน้าที่ขับรถ-เก็บขยะหลังรถขนขยะของกรุงเทพมหานคร หรือ
กลุ่มผู้นำขยะมาทิ้ง และกลุ่มเจ้าหน้าที่กรุงเทพมหานครในส่วนงานซ่อมบำรุง ซึ่งรับผิดชอบงาน
หัวกองสด งานน้ำมัน งานซ่อมเครื่องจักร งานกลางลาน งานหัวกองสดกับกลางลาน เป็นงาน
ที่ควบคุมดูแลให้ความสะดวกกับรถที่นำขยะนั้นไปเท หรือกลุ่มผู้ดูแลขยะ

1.1 เจ้าหน้าที่ขับรถและเก็บขนขยะ : ผู้นำขยะมาทิ้งที่กองขยะ เจ้าหน้าที่กลุ่มนี้
ส่วนใหญ่จะขึ้นกับสำนักงานเขตต่าง ๆ โดยเฉพาะเขตที่อยู่ใกล้บริเวณกองขยะชานเมือง ซึ่ง
มีหน้าที่กวาด ยกถังขยะที่ตั้งอยู่ตามบ้านเรือนต่าง ๆ และย่านต่าง ๆ ที่ไปเก็บในแต่ละเขตนำ
มาเทที่กองขยะชานเมือง ในการรับผิดชอบเจ้าหน้าที่ขับรถจะเป็นหัวหน้าทีมในการเก็บขนขยะ
แต่ละบริเวณที่กำหนดไว้ ถ้าเป็นรถขนขยะขนาดใหญ่ ได้แก่ รถกระบะ (แบบเปิดข้าง)
รถอັดขยะ (รถไฮโดรลิก) รถจิงโจ้ (สามารถถอดกระบะหลังได้) จะมีพนักงานขับรถ 1 คน
และลูกทีมเก็บขนขยะอีก 4 คน ส่วนรถขนขยะขนาดเล็ก (แบบเปิดข้าง) มีพนักงานขับรถ
1 คน ลูกทีมอีก 2 คน ปริมาณในการเก็บตามเกณฑ์ที่ทางเขตกำหนดไว้ ดังนั้นรถขนาดใหญ่
จะสามารถบรรจุได้มากกว่ารถเล็กจำนวนเที่ยวของรถเล็กจะมากกว่า

การเก็บขยะของเจ้าหน้าที่เก็บขนขยะ จะเก็บตามจำนวนเที่ยวและน้ำหนักที่ทาง
กรุงเทพมหานครกำหนดไว้ ดังนั้นเมื่อพวกเขาเก็บตามบ้านเรือน, โรงงาน, ศูนย์การค้า,
ตลาด ฯลฯ จะทำการคัดเลือกของบางส่วนที่มีราคาเก็บแยกไว้ต่างหาก แม้ว่าเจ้าของขยะ
จะเก็บขยะใส่ถุงเพื่อความสะอาดแล้ว แต่เมื่อคนเก็บขนขยะขึ้นรถก็จะฉีกถุงเสีย เพื่อคัด
เลือกขยะส่วนที่สามารถขายได้ พวกเขาจะนำขยะที่เลือกเก็บได้นั้นขายร้านรับซื้อของเก่าขา
ประจำ โดยเฉพาะแถวปากทางเข้ากองขยะชานเมือง แล้วนำเงินที่ได้มาแบ่งปันกันจึงเป็น
รายได้พิเศษนอกเหนือจากเงินเดือนและสวัสดิการประจำ และรายได้พิเศษอีกทางหนึ่งคือ
จากการเก็บขนขยะตามบ้านเรือน (10-20 บาทต่อเดือน) โรงงาน, โรงแรม, แฟลต,
ศูนย์การค้า (100-300 บาทต่อเดือน) ขึ้นอยู่กับปริมาณขยะ โดยเฉลี่ยแล้วเจ้าหน้าที่กลุ่มนี้จะ
มีรายได้ต่อเดือนประมาณ 5,000-6,000 บาทต่อเดือน

นับได้ว่าคนกลุ่มนี้มีรายได้อีกรองจากพ่อค้าคนกลางในชุมชน เป็นกลุ่มที่ชาวบ้านส่วนใหญ่ต้องการยึดเป็นอาชีพหลัก เพราะมีหลักประกันมั่นคง มีรายได้ประจำและค่อนข้างดี ดังนั้น การสมัครเข้าทำงานโดยเฉพาะเจ้าหน้าที่เก็บขยะ จะมีผู้สมัครตามเขตต่าง ๆ เป็นจำนวนมากแต่ที่สำคัญต้องมีหลักฐานการศึกษา สำเนาทะเบียนบ้านและบัตรประชาชนและที่ขาดไม่ได้คือควรมีเส้นสายภายในเขตนั้น ๆ เช่นกรณี นายพร อายุ 25 ปี เป็นคนในชุมชนตั้งแต่เกิด มารดาของนายพร มีญาติขับรถขยะที่สำนักงานเขต ๆ หนึ่ง มารดาของนายพรไปสมัครงานทิ้งไว้ โดยให้ญาติเป็นผู้วิ่งเต้นภายใน ญาติของมารดานายพรต้องนำเงินประมาณ 10,000 บาท ให้เจ้านายเพราะการคัดเลือกเจ้าหน้าที่มีจำนวนมาก ถ้าไม่อาศัยเส้นสายจะทำให้นายพรไม่สามารถเข้าทำงานได้ ปัจจุบันนายพรและน้องชายทำงานเป็นพนักงานเก็บขยะที่สำนักงานเขต ๆ หนึ่งใกล้เขตชานเมือง

1.2 เจ้าหน้าที่กรุงเทพมหานครในส่วนโรงงาน : ผู้ดูแลกองขยะ เจ้าหน้าที่กรุงเทพมหานครส่วนนี้จะมี 3 แผนก แต่แผนกที่เกี่ยวข้องและเป็นชาวบ้านในชุมชนเสียส่วนใหญ่ คือ แผนกซ่อมบำรุง เจ้าหน้าที่เหล่านี้เรียกว่าเป็นลูกจ้างชั่วคราวของโรงงานกำจัดมูลฝอยเป็นส่วนใหญ่ จะมีลูกจ้างประจำเพียง 5-10 คนเท่านั้นที่อยู่ในชุมชน เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องเหล่านี้จะรับผิดชอบงานหัวกองสด งานซ่อมน้ำมัน ซ่อมเครื่องจักร งานกลางลาน โดยเฉพาะงานหัวกองสด และงานกลางลานเป็นงานที่ควบคุมดูแลให้ความสะดวกกับรถขยะที่นำขยะไปทิ้ง วันละประมาณ 300-400 เที่ยว คิดเป็นน้ำหนักเฉลี่ยวันละ 2,500 ตัน เจ้าหน้าที่ที่มีหน้าที่รับผิดชอบส่วนนี้ประมาณ 30 คน จะเผ่าดูแลทางรถทั้ง 11 ทาง บนหัวกองสดจะมีผู้ดูแลตลอด 24 ชั่วโมง แบ่งออกเป็น 3 รอบ (กะ) คือ รอบแรกเวลา 08.00-16.00 น. รอบสองเวลา 16.00-24.00 น. และรอบสามเวลา 24.00-08.00 น. รถขยะจะนำขยะมาเททิ้งตลอด 24 ชั่วโมง แต่ช่วงรอบแรกจะมีคนงานคอยดูแลมากที่สุด

สำหรับในแต่ละทางจะมีเจ้าหน้าที่กรุงเทพมหานครรับผิดชอบ 1 คน และลูกจ้างรายวันอีกประมาณ 2-3 คน มีหน้าที่ควบคุมดูแลทางรถที่รถจะขึ้นมาเทขยะ รวมทั้งการซ่อมแซมหรือเคลื่อนย้ายให้รถขึ้น-ลงได้สะดวก เจ้าหน้าที่บนหัวกองแต่ละรอบจะมีหัวหน้ารับผิดชอบ 1 คน และคนงานทั้งหมดจะขึ้นตรงต่อหัวหน้างานบนหัวกอง ส่วนหัวหน้างานบนหัวกองจะขึ้นตรงต่อหัวหน้าฝ่ายซ่อมบำรุง การรับผิดชอบแต่ละวันตอนขึ้นอยู่กับระเบียบของทางกรุงเทพฯ

ที่กำหนดไว้ นั่นคือหัวหน้าใหญ่ของส่วนทำลายขยะทั้งหมด คือ หัวหน้ากองโรงงานฯ ชานเมืองที่รับผิดชอบเขตนี้ ดังนั้นการตัดสินใจจะเป็นของหัวหน้าที่เหนือกว่า เช่น การจัดสรรบริเวณเทศบาลกลางแจ้ง การจัดทางรถขึ้นไปเทศบาล การเพิ่มหรือลดคนงานรายวัน เป็นต้น หัวหน้าระดับหัวกองจะเป็นผู้เสนอข้อมูลมาให้ระดับหัวหน้างานซ่อมบำรุง เป็นผู้ตัดสินใจ

เจ้าหน้าที่เฝ้าทางหรือดูแลทางส่วนใหญ่จะมีการศึกษาระดับประถมศึกษา งานที่ทำงานจะเป็นงานแบกหาม ค่าแรงประมาณเดือนละ 1,500-3,000 บาท มีรายได้พิเศษจากการคู้ขยะประมาณวันละ 80-150 บาท (ซึ่งจะได้ไม่มากนัก เพราะต้องดูแลทางเป็นส่วนใหญ่) แต่เจ้าหน้าที่เฝ้าทางและหัวหน้าทางแต่ละทางมีสิทธิในการพาณิชย์นี้เองเข้ามาคู้ขยะในทางของตนได้

ดังนั้นเจ้าหน้าที่กรุงเทพมหานครไม่ว่าเจ้าหน้าที่ขั้วรถขยะ เจ้าหน้าที่เก็บขนขยะ และเจ้าหน้าที่บนหัวกอง บุคคลเหล่านี้ส่วนใหญ่มีรายได้พิเศษ นอกเหนือจากเงินเดือนประจำ รวมทั้งสวัสดิการค่ารักษาพยาบาลต่าง ๆ ค่าเล่าเรียนลูก เป็นต้น จึงเป็นอาชีพที่ชาวบ้านคู้ขยะส่วนใหญ่คาดหวังในอนาคต เป็นอาชีพที่พวกตนคุ้นเคยอยู่แล้ว ประกอบกับเป็นอาชีพที่ดีกว่าและมั่นคงกว่าอาชีพอื่น ๆ

2. คนคู้ขยะ : ชาวชุมชนกองขยะชานเมือง

คนคู้ขยะเป็นอาชีพที่ชาวบ้านต้องสัมผัสกับขยะโดยตรง และเป็นอาชีพของคนส่วนใหญ่ในชุมชน ทุกคนสามารถทำได้หมดไม่ว่า เด็ก คนชรา ทุกเพศ ทุกวัย สภาพชีวิตของชาวบ้านส่วนมากจะผูกพันกับการทำงานตั้งแต่เช้าจรดเย็น เย็นจรดเช้า เป็นเช่นนี้ประจำ ช่วงเวลาของพวกเขาเหล่านี้อยู่บริเวณกองขยะ เสียมากกว่าอยู่ที่บ้านและชุมชน

ชาวบ้านในชุมชนถูกมองจากคนทั่วไปว่าเป็นพวกคนจน เป็นกลุ่มแรงงานไร้ฝีมือ (unskilled labour) มีการศึกษาน้อย ขาดความรู้ความชำนาญเฉพาะ แต่ในความเป็นจริงชาวบ้านเหล่านี้มีความชำนาญเฉพาะตัว และการปรับตัว ที่สำคัญการรู้จักนำทรัพยากรมาใช้ก่อให้เกิดประโยชน์ ชาวบ้านกลุ่มนี้มีเครื่องมือในการทำงาน เช่น การใช้คาค 2 แ่ง แทนมือในการคู้ขยะ การใช้สายตาในการคัดเลือกหรือคู้ขยะได้อย่างว่องไว เป็นต้น ชาวบ้านสามารถปรับตัวได้อย่างเหมาะสม ในการเรียนรู้วิธีการทำมาหากิน การเอาตัวรอดในสังคม

การคู้ขยะหรือคัดเลือกสิ่งของมากมายจากกองขยะ ที่สำคัญคือ การใช้สายตาและ

ความชำนาญในการพิจารณาสิ่งของนั้น ๆ เช่น การพบทอง เงิน ชาวบ้านไม่ว่าเด็กหรือผู้ใหญ่สามารถดูได้ทันทีว่า ของจริงหรือของปลอม แต่ถ้าสิ่งไหนพิจารณาจากอาจจะใช้น้ำยาหรือน้ำกรด เช่น เครื่องเงินจะใช้หัวน้ำกรดกัด ถ้าแววเป็นประกายหมายถึงเงินแท้ ซึ่งบางครั้งการพบสร้อยคอ เครื่องประดับเงินบางประเภทจะชุบทองเหลืองก่อน พวกเขาจะใช้หัวน้ำกรดกัดจนเห็นเนื้อเงินภายใน เป็นต้น

ชาวบ้านซึ่งมีอาชีพเกี่ยวกับขยะเหล่านี้ ต่างต้องอาศัยความชำนาญและแรงงานของพวกเขาเพื่อ "เปลี่ยนสภาพ" ขยะให้กลับคืนสู่สภาพของที่ใช้ประโยชน์ได้และเป็นสินค้า โดยอาศัยเทคนิคพิเศษเพื่อลดการใช้กำลังแรงงานให้น้อยลงและประหยัดเวลาในที่สุดได้สิ่งของนั้น ๆ ในปริมาณที่มาก เช่น ชาวบ้านรู้วิธีลอกพื้นรองเท้ายาง จากเดิมการลอกต้องใช้แรงและเวลานาน เนื่องจากกาวเหนียวและแข็งมาก ต่อมาชาวบ้านใช้วิธีช่างรองเท้าให้ร้อนเพื่อยางจะอ่อนตัว แต่ปัญหาคือ การย่างก่อให้เกิดควัน มีกลิ่นเหม็น ชาวบ้านจึงใช้วิธีต้มรองเท้าให้ร้อนและอ่อนตัวลงเสียก่อน การลอกกาวจากพื้นรองเท้า การดึงตะปูจะง่ายขึ้น ชาวบ้านจะลอกได้อย่างรวดเร็ว ความชำนาญเหล่านี้มีผลต่อการทำงานให้ได้ปริมาณมากขึ้นเช่นกัน ขณะเดียวกันอุปกรณ์เครื่องมือในแต่ละกิจกรรมต้องพร้อมเสมอ เช่น มีด, คีม มีดจะต้องมีความคมต้องลับด้วยหินลับมีดตลอด

กรณี นางหวาน มีอาชีพผ่าถุง หลังจากเลิกค้าขาย 3 ปี เนื่องจากมีอายุมากขึ้น ร่างกายไม่แข็งแรง ลูก ๆ ของนางหวานจึงให้แม่อยู่บ้าน นางหวานรู้สึกท้อว่าขาดรายได้จึงรับจ้างผ่าถุงจากพ่อค้าในชุมชน คิดราคา 1 บาทต่อกิโลกรัม ตอนแรกนางหวานผ่าค่อนข้างช้า เพราะกลัวมีดบาด มีดที่ผ่าต้องคม นางหวานจึงผ่าได้น้อยประมาณ 30 ก.ก. ต่อมานางหวานเริ่มคล่องขึ้น หลังจากผ่าถุงในระยะเวลา 1 เดือน คิดต่อกันทุกวัน นางหวานเริ่มชำนาญผ่าถุงได้รวดเร็ว ในปัจจุบันวันหนึ่ง ๆ สามารถผ่าถุงได้ประมาณ 100-200 ก.ก.

นอกจากความชำนาญเฉพาะตัวของชาวบ้านแล้ว ยังพบว่า การที่ชาวบ้านส่วนใหญ่มีเรี่ยวแรงในการทำงาน มีความอดทน สามารถอดนอนได้ เพราะชาวบ้านต้องอาศัยยาบำรุงกำลัง เช่น กระทิงแดง ลิโพ จนกระทั่งยาเสพติด เช่น ปิ่น ยาม้า ซึ่งพบว่ายาเหล่านี้มีส่วนกระตุ้นระบบการทำงานภายในร่างกายของพวกเขา มีเรี่ยวแรง และขยันทำงานทุกคน จึงมองว่าการกินยาเหล่านี้เป็นเรื่องธรรมดา เพราะถ้าขาดยาเหล่านี้จะทำให้ร่างกายอ่อนเพลีย

ไม่มีแรงทำงาน ง่วงนอน นั้นหมายถึงการกินยาจะทำให้สามารถทำงานได้มาก มีเงินเพิ่มมากขึ้น โดยมีได้คำนึงถึงสุขภาพร่างกายของตน

การทำงานของชาวบ้านเหล่านี้ต้องอาศัยปัจจัยหลาย ๆ ประการเพื่อนำมาซึ่งการคืนรันทำมาหากิน รายได้เพิ่มมากขึ้น ซึ่งบางครั้งความชำนาญเฉพาะ การปรับตัว และ ประสบการณ์ไม่เพียงพอ ต้องอาศัยสิ่งอื่น ๆ เช่น ยาบำรุงกำลัง เป็นองค์ประกอบในการทำงานและความขยันของแต่ละคน ซึ่งเฉลี่ยแล้วรายได้คนละประมาณ 50-200 บาทต่อวัน คนคู่ชียะมี 3 กลุ่มย่อย คือ

2.1 กลุ่มคู่ชียะตามทาง (ชาวบ้านทั่วไปเรียกว่า "คนทาง")

เป็นกลุ่มคนคู่ชียะตามทางไม้ มีทั้งหมด 11 ทาง แต่ละทางมีสมาชิกประมาณ 15-30 คน มีหัวหน้าคุมทางเป็นเจ้าของที่ของกรุงเทพมหานคร กลุ่มคนคู่ชียะตามทางจะคู่ชียะเป็นเวลา คือตั้งแต่ 07.00-17.00 น. คนคู่ชียะมักเป็นเครือญาติกันภายในแต่ละทาง การเข้ามาคู่ชียะทางจะต้องขออนุญาตหัวหน้าคุมหัวกองเสียก่อนและต้องรับการยินยอมจากสมาชิกด้วย คนคู่ชียะตามทางจะต้องช่วยหัวหน้าทางดูแลทางไม้แต่ละทางเพื่อความสะอาดแก่รถขนขยะที่นำขยะมาทิ้ง ขณะเดียวกันคนคู่ชียะทางจะต้องจ่ายเงินคนละ 10 บาทต่อวันต่อทาง หมุนเวียนกันเฉลี่ย 11 ทาง ประมาณ 110 บาทต่อวัน ให้แก่คนขับรถแทรกเตอร์ เพื่อความสะดวกในการไถขยะ ไม้กองสูงมากนักรและสามารถคู่ชียะที่ทับถมข้างล่างได้

จากคำบอกเล่าและความคิดเห็นของคนคู่ชียะตามทาง นางเชียง "คู่ชียะตามทางได้รายได้น้อยกว่าพวกที่ไม่ได้คู่ชียะทาง คือพวกคู่ชียะตามไอ้เตอร์ (เดินเก็บของตามรถแทรกเตอร์) ขณะทำงานต้องมานั่งเสียเวลาช่วยพลิกไม้ จัดทางให้เรียบร้อย รถขยะจะวิ่งได้สะดวก ถ้าไม่ช่วยเขาก็ไม่ให้คู่ชียะทาง เรียกว่าต้องมีน้ำใจด้วยว่าจั้นเถอะ แต่คู่ชียะทางได้อย่างได้เลือกของจากรถขยะก่อน พวกคู่ชียะตามไอ้เตอร์ ไม่ต้องระวังไอ้เตอร์มากนัก"

นางนง "คู่ชียะที่หวังโชคแหละ เราคู่ชียะทางก่อนก็มีโอกาสเลือกของได้ก่อน อย่างซองกรู๊น ซองผ้าปา เราได้เลือกก่อน ถ้าโชคดีอาจมีแบงค์ติดมาบ้าง ป้าไม่ได้คู่ชียะอย่างเดียวยับซื้อชื้อน เศษเงินบ้างเล็ก ๆ น้อย ๆ เอาไปขายให้เต้าแก่ที่ชื้อยสามัคคี"

นายลา "ผมคู่ชียะทางคนเดียว เมียผมคู่ชียะตามไอ้เตอร์รายได้ก็เพิ่มมากขึ้นแต่ต้องระวังรถด้วย คู่ชียะเสร็จก็เอามารวมกัน บ่าย ๆ เมียผมจะมานั่งคัด ขายให้เต้าแก่"

วันนั้นเลย ถ้าคิดไม่ทันก็จะขายให้เถาแก้ววันหลัง"

การเข้าไปคู้ขยชะตามทางมิใช่เรื่องง่าย ต้องรู้จักสนิทหรือเป็นญาติกับหัวหน้าคุมทางแต่ละทางจึงจะมีสิทธิ์ เช่น นางสาวจิมสนิทกับอา ขณะที่นางสาวจิมขึ้นไปบนหัวกอง อาของนางสาวจิมถามว่า "ทำอะไรรออยู่ คู้ขยชะริเปล่า" นางสาวจิมบอกว่า "ไม่ได้ทำอะไรว่าจะคู้ขยชะกลางคืนกับแม่" อาของนางสาวจิมเป็นหัวหน้าคุมทาง 3 ก็บอกหลานตนว่า "มาคู้ขยที่ทางก็ได้ คู้ขยกลางคืนผู้หญิงด้วยอันตราย นุ่งนี้มาเลยนะ" เป็นการชักชวนโดยไม่มีเงื่อนไขใด ๆ ทั้งสิ้น ทั้งนี้เนื่องจากเป็นญาติสนิทกับผู้คุมทาง คนที่เข้าทางส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่อยู่ในชุมชนนี้มานานเข้ามาคู้ขยชะในช่วงแรก เป็นกลุ่มที่ถูกจัดสรรให้เข้าประจำทางก่อนแล้วภายหลังจึงดึงญาติพี่น้องของตนเข้ามา หรือบางคน สามี หรือญาติพี่น้องเป็นคนงาน กทม. ส่วนของโรงงานกำจัดมูลฝอย แม้ไม่ต้องเสียค่าทางมากนัก เพียงมีสินน้ำใจเล็กน้อยเท่านั้น แต่ทุกคนจะคำนึงถึงความมีน้ำใจของแต่ละคน จะต้องช่วยเหลือกันจัดทางทำบริเวณทางของตนให้สะอาดและสะดวก ไม่กีดขวางรถขยชะเมื่อนำขยชะมาทิ้ง

2.2 กลุ่มคนคู้ขยชะตามทางรถแทรกเตอร์ (ไอ้เตอร์) และคนคู้ขยกลางคืน

คนกลุ่มนี้ส่วนใหญ่เป็นคนกลุ่มเดียวกัน มีความเป็นอิสระกว่าคนกลุ่มที่ 2.1 จะเดินตามรถแทรกเตอร์ ช่วงระยะเวลาทำงานของรถแทรกเตอร์จะเกลี่ยขยชะให้เป็นแนวราบคอยไถขยชะที่ถูกทิ้งให้กระจายออกไป ไม่ให้กองสุมและเกิดขวางปากทางของรถขยชะคันต่อไป รถแทรกเตอร์จะสามารถคู้ขยชะที่ทับถมขึ้นมา ทำให้คนคู้ขยกลุ่มนี้สามารถเดินตามเก็บได้ง่ายขึ้นโดยไม่ต้องใช้ตะขอ 2 ง่าม แต่คนเหล่านี้ต้องเสี่ยงและระมัดระวังรถแทรกเตอร์ตลอดเวลา ซึ่งขณะที่รถไถไป-มาค่อนข้างเร็ว และเสียงค่อนข้างดังของเครื่องจักร

คนคู้ขยตามรถแทรกเตอร์จะคู้ขยตั้งแต่ 07.00-17.00 น. ช่วงที่รถทำงานจะเดินเก็บตาม ถ้ารถแทรกเตอร์ไม่ทำงานพวกเขาจะเดินเก็บรอบ ๆ กองขยชะ คนเหล่านี้จะตอบแทนคนขับรถแทรกเตอร์ด้วยสินน้ำใจเล็ก ๆ น้อย เช่น ทรายหิงแดง น้ำ อาหาร เป็นต้น ขณะเดียวกันคนคู้ขยชะบางคนหรือบางครั้งก็จะคู้ขยในช่วงเวลากลางคืน (อาจจะอยู่ติดต่อทั้งวันทั้งคืนหรือขึ้นมาเย็นกลับเช้าวันรุ่งขึ้น) การคู้ขยกลางคืนจะคู้ขยตามทาง ซึ่งเจ้าของทางจะเลิกคู้ขยตั้งแต่หลัง 18.00 น. เป็นต้นไป คนคู้ขยอิสระสามารถคู้ขยตามทางแต่ละทางได้ โดย

ไม่ต้องผูกมัดกับพนักงานของกรุงเทพฯ และเจ้าของทาง คนค้ายกลางคืนจะมีอุปกรณ์เพิ่มเติมคือ แบตเตอรี่เล็ก และหัวไฟคาดไว้ที่ศีรษะ ใช้สำหรับส่องขณะค้าขาย แม้ว่าบริเวณทางจะมีไฟสปอร์ตไลท์ส่อง แต่บริเวณอื่นจะมีติดต้องอาศัยไฟจากแบตเตอรี่และเทียน (ส่วนใหญ่เป็นเทียนแท่งใหญ่ที่ได้จากกองขยะ หรือถ่ายไฟฉายที่ถุกทิ้งแล้ว)

นับว่าได้คนค้ายขยะกลุ่มนี้มีรายได้ดีกว่ากลุ่มอื่น ๆ ไม่ต้องมีค่าลิขสิทธิ์แต่ก็ขึ้นอยู่กับความขยัน ความว่องไว ความชำนาญในการเก็บของแต่ละชิ้น และที่สำคัญสายตาดูต้องดี ซึ่งคนกลุ่มนี้จะเป็นพวกที่อพยพมาระยะหลัง ๆ หรือพวกที่มาชั่วคราว เช่น กลุ่มคนที่มาจากอ่างทอง, อุทัยธานี และภาคอีสาน (จังหวัดต่าง ๆ แถบภาคอีสาน ชาวบ้านมักจะเรียกรวม ๆ ว่า "คนลาว") คนกลุ่มนี้จะมาเพื่อทำมาหากินอย่างจริงจัง โดยมีเพื่อนบ้านและญาติพี่น้องเข้ามาทำก่อนจึงแนะนำและชักชวนต่อ ๆ กันมา คนเหล่านี้บางกลุ่มเข้ามาตั้งถิ่นฐานบางกลุ่มจะมาชั่วคราว คือในช่วงฤดูว่างงานจากการทำนา เมื่อถึงฤดูทำนาและเกี่ยวข้าวพวกเขาจะกลับไปทำงานที่บ้านต่างจังหวัด และจะนำอาหาร เช่น ข้าว ปลา ร้า มาไว้รับประทานที่ชุมชนด้วย

2.3 กลุ่มคนค้ายขยะบริเวณลานเอกชน

บริเวณลานเอกชนจะล้อมรั้วห้ามบุคคลภายนอกที่ไม่เกี่ยวข้องเข้าไปอย่างเด็ดขาด ผู้ที่จะเข้าไปต้องได้รับอนุญาตจากผู้ควบคุมเสียก่อน ลานเอกชนเป็นบริเวณที่ทิ้งขยะซึ่งเอกชนโดยกลุ่ม 79 ของบริษัทแห่งหนึ่ง จากจังหวัดนครปฐมเป็นผู้รับจ้างเหมากรุงเทพฯ ขนขยะไปทิ้ง โดยใช้รถพ่วงบรรทุกนำไปทิ้งที่ อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม เป็นที่ดินเอกชน

ดั่งนั้นก่อนจะมีการขนใส่รถบรรทุกนำไปทิ้งนั้น ขยะกองรวมอยู่ภายในบริเวณลานนั้นราว ชาวบ้านจะขออนุญาตเข้ามาค้าขายจากผู้จัดการลานเสียก่อน ซึ่งการค้าขายจะต้องเสียค่าหัวคิวให้ผู้ควบคุมบริเวณลาน ประมาณวันละ 40 บาทต่อวัน หรือ 1,200 บาทต่อเดือนคน และจะขึ้นอยู่กับคนค้ายขยะคนนั้น ๆ รู้จักกับใครที่ทำงานในบริษัทนี้ ถ้าเป็นญาติพี่น้องก็ไม่ต้องเสียเลยหรืออาจเสียบ้างไม่มากนัก เช่น เดือนละ 500-1,000 บาทต่อเดือน เป็นต้น จะถูกกว่าคนอื่น ๆ โดยเฉพาะคนอีสานจะต้องเสียแพงกว่า สาเหตุที่คนค้ายขยะในลานยินยอมเสียเงิน เพราะการหาของในลานหาได้ง่ายกว่าคนนอกกว่าบนหัวกอง ไม่ต้อง

เดินไกลพื้นราบไม่ขรุขระและไม่ต้องแบกของหนัก การคู้ยในลานบริเวณที่นักจะอยู่ริมกำแพงด้านโน และฝั่งตรงข้ามลาน ดังนั้นเมื่อเก็บของได้เต็มกระสอบ ก็จะนำมาไว้ที่เพิงพักได้ทันที ถ้ายันหัวกองบริเวณเพิงพักไกลจากที่คู้ยขยะและกว่าจะเดินหาของได้แต่ขึ้นนานต้องแย่งกับคนอื่น ชาวบ้านจึงจำเป็นต้องอาศัยลานเอกชนเป็นแหล่งหาของ

นางซอ เล่าว่า "ตอนเข้าไปคู้ยขยะในลานกับสามี ต้องเสียคนละ 500 บาท จะเข้าไปทำในลานต้องขึ้นอยู่กับคนที่พาเข้าไปด้วย ตอนแรกเข้าไปไม่เสียเงิน เพราะรู้จักสนิทกับคนขับรถแทรกเตอร์อย่างดี ต่อมาคนขับรถย้ายไปทำที่กำแพงแสนจึงโอนและสามีให้คนอื่นรับผิดชอบ เสียต้องเสียเงินให้เขาเป็นรายเดือน ตกเดือนละ 500 บาทต่อคน ถ้าเป็นคนอื่นเสียมากกว่านี้ 700-1,500 บาทต่อเดือนคน คนที่เข้าไปใหม่ ๆ ช่วงแรกจะเสียแพง ยิ่งคนลาวจะเสียแพงกว่าคนอื่น แต่คนลาวหาของเก่ง ขยัน... เด็ก ๆ จะไม่ต้องเสีย อย่างลูก ๆ หลาน ๆ เข้าไปเขาก็รู้จัก ไม่เข้มงวดหรอก"

บริเวณหน้าและข้าง ๆ ลาน ชาวบ้านจะปลูกเพิงพักอาศัยชั่วคราวอย่างหนาแน่นและเป็นที่สำคัญสำหรับคัดเลือกของที่ตนเก็บมาด้วย ข้อจำกัดของลานคือ คนคู้ยขยะห้ามนำของที่คู้ยได้ออกนอกลาน นำกลับบ้านอลະขายให้ผู้อื่น จะต้องขายให้นายโชนเพียงคนเดียวเท่านั้น เพราะนายโชนเป็นผู้สัมปทานสินค้าจากลาน ถ้าผู้ใดฝ่าฝืนก็ไม่สามารถเข้ามาคู้ยขยะได้อีกต่อไป

จากการพูดคุยถึงรายได้ที่ได้จากการคู้ยขยะในลานคุ้มหรือไม่

นางมี เล่าว่า "คู้ยขยะในลานถูกตรราคา เวลาซึ่งของก็จะถูกหักเอาของไปขายให้แก่อื่นก็ไม่ได้ ต้องขายให้นายโชนคนเดียว แต่ของในลานหาง่ายเดี่ยวเดี่ยวก็ได้แล้ว 2-3 กระสอบ เนี่ย! ช่วงลานปิดลำบากต้องขึ้นไปหาของบนหัวกอง หาไม่ค่อยถนัด แข็งขาไม่ค่อยดี คนก็เฮอะ แต่แม่ค้าให้ราคาของดีกว่าที่ลาน แต่ที่ว่าไปแล้วที่ลานดีกว่าหาของได้ง่าย ของก็เฮอะ ไม่ต้องเลือกมาก ไม่ต้องเดินไกล ๆ ด้วย"

ในช่วงเดือนพฤศจิกายน 2535 ลานปิด เพราะทางกรุงเทพมหานครไม่ต่อสัญญา คนคู้ยขยะต้องย้ายขึ้นไปคู้ยบนหัวกอง โดยเฉพาะส่วนใหญ่มักจะคู้ยช่วงกลางคืนหรือไม่ก็คู้ยตามไอ้เตอร์ แต่ก็มีส่วนที่นายโชนชวนไปคู้ยขยะที่ทำแรง รามอินทรา

อาจกล่าวได้ว่าคนคู้ยขยะทั้ง 3 กลุ่มนี้เข้ามาเพื่อทำมาหากินอย่าง

จริงจังกั้งนี้ เนื่องจากสภาวะความกดดันของการเปลี่ยนแปลงการพัฒนาประเทศ มีผลต่อการอพยพเคลื่อนย้ายพวกเขาเหล่านี้ ในการเสาะแสวงหาทรัพยากรแหล่งใหม่ที่สามารถเลี้ยงชีพของพวกเขาอยู่ได้

3. ผู้มีอาชีพแปรรูปขยะ

อาชีพแปรรูปขยะเป็นอาชีพที่ชาวบ้านมิได้ขึ้นไปค้าขยะหรือล้มผักกับขยะโดยตรง แต่เป็นสิ่งที่ได้จากขยะผ่านการคัดเลือกแล้วหนึ่งขั้นตอน จากนั้นนำมาผ่านกระบวนการหนึ่งเพื่อให้สิ่ง ๆ นั้นมีค่าขึ้นหรือราคาสูงขึ้น เช่น รองเท้ายาง พลาสติก ขวด เป็นต้น (ดังที่กล่าวแล้วในหัวข้อ การใช้ขยะของชาวบ้าน) อาชีพการแปรรูปขยะนี้ส่วนใหญ่ชาวบ้านจะรับจ้างนำค้คนกลางรับซื้อของเก่า โดยคิดค่าจ้างจากปริมาณที่ทำได้ในแต่ละวัน อาชีพเหล่านี้ได้แก่

3.1 อาชีพลอกพื้นรองเท้า

รองเท้เก่าจากกองขยะ ได้แก่ รองเท้ายาง หรือรองเท้หนัง รองเท้เหล่านี้ชาวบ้านเก็บจากกองขยะรวบรวมขายให้พ่อค้า ราคา กิโลกรัมละ 7-8 บาท ยกเว้นรองเท้ฟองน้ำใช้ไม่ได้ (พื้นรองเท้จะมีมากบริเวณกองขยะ เนื่องจากโรงงานนำมาทิ้งเป็นจำนวนมาก ขณะเดียวกัน ชาวบ้านบอกว่า นำมาหลอมใหม่ไม่ได้) เมื่อพ่อค้ารับซื้อรองเท้เก่าแล้วจะนำมาจ้างชาวบ้าน (ส่วนใหญ่เป็นผู้หญิง ช่วงอายุ 14-50 ปี) ลอกเอาเฉพาะพื้นรองเท้ที่เป็นยางล้วน ๆ โดยคิดราคา กิโลกรัมละ 1 บาท แต่พ่อค้าบางคนจะให้ถึง กิโลกรัมละ 1.50 บาท

อาชีพลอกพื้นรองเท้ถือว่าเป็นอาชีพรองสำหรับพวกแม่บ้าน เพราะรองเท้มีได้มีอยู่เป็นประจำ จะมีเป็นช่วง ๆ และมีชาวบ้านในฐานะดี 2-3 ราย มีรถบรรทุกขนาดเล็กของตนเอง กว่าจะรับซื้อรองเท้จากแหล่งอื่น เพื่อนำมาลอกเอง หรือจ้างเพื่อนบ้านใกล้เคียง แล้วนำส่งโรงงานหลอมยางโดยตรง

การลอกเปลือกรองเท้ ชาวบ้านมักจะสวมเสื้อแขนยาว ถุงมือผ้า ถุงมือยาง (เพื่อป้องกันความร้อน) และผ้าคลุมหน้า (ไอ้ไม่่ง) เพื่อป้องกันกลิ่นและน้ำร้อน กระเด็นใส่หน้า) รวมทั้งต้องเตรียมเครื่องมืออุปกรณ์ให้พร้อม เช่น มีดขนาดต่าง ๆ ต้องคม ส่วนใหญ่ใช้มีดคัตเตอร์ หินลับมีด และคีมสำหรับดึงพื้นรองเท้, ตะปู และโครงเหล็กในพื้นยาง

วิธีการลอกเปลือกรองเท้ นั้น เดิมชาวบ้านใช้รองเท้ยางบนเตา

เพื่อให้รองเท้าอ่อนตัว แกะเอาส่วนเหล็ก ตะปู และกาวที่ติดกับพื้นรองเท้าออกได้ง่าย แต่การย่างมีข้อเสีย คือ เกิดควันเหม็นมาก ชาวบ้านจึงเปลี่ยนมาใช้วิธีต้ม โดยต้มในถังใบใหญ่หรือบิ๊บ รองเท้าเมื่อถูกน้ำและความร้อนจะลอกได้ง่ายกว่าการย่าง

3.2 อาชีพผ่าถุง

ถุงที่ใช้ผ้าเป็นถุงพลาสติกอ่อนใส ขนาดใหญ่กว่า 7"×10" ชาวบ้านที่ผ่าถุงมักจะเป็นแม่บ้าน คนแก่ หญิงตั้งครรภ์หรือแม่ลูกอ่อน และผู้ป่วยไม่แข็งแรง ไม่สามารถทำงานหนักได้ (เป็นชาย 2 คนรับจ้างผ่าถุง เนื่องจากคนหนึ่งเกิดอุบัติเหตุรถชนขณะขนซาหัก และอีกคนหนึ่งผ่าตัดผิวในกระเพาะ ทำงานหนักไม่ได้เช่นกัน) ชาวบ้านเหล่านี้ยึดเป็นอาชีพหลักรับจ้างพ่อค้าในชุมชนผ่าถุงในกิโลกรัมละ 1 บาท แต่มีได้ผู้คนที่จะต้องทำให้ได้เท่านั้น หรือทำทุกวัน ชาวบ้านอาจจะหยุดบ้างทำบ้างตามความพอใจของพวกเขา แต่ส่วนใหญ่จะไปนำถุงมาจากพ่อค้าที่ละหลาย ๆ กระสอบนำมาผ่า บางครั้งแย่งกันจนเจ้าของถุงต้องกำหนดว่าห้ามเอาไปมากเกินไป ควรกระจายให้คนอื่นบ้าง เพราะถ้าทำไม่หมดจะค้างไว้นาน เจ้าของถุงจะเสียหาย ภายในชุมชนมีเพียง 2 รายเท่านั้นที่มีเครื่องชั่งล้างถุง เครื่องสลับชั้นถุงให้แห้ง โดยจะจ้างชาวบ้านในชุมชนละแวกใกล้เคียงและลูกจ้างของพ่อค้าเอง นอกจากนี้ภายนอกชุมชนจะมีพ่อค้ารับจ้างชั่งถุง 4-5 ราย ดังนั้นเมื่อถุงของพ่อค้าในชุมชนหมด ชาวบ้านจะออกไปรับจ้างรายอื่นนอกชุมชน หรือไม่บางครั้งก็เปลี่ยนมารับจ้างลอกพื้นรองเท้า แต่อาชีพผ่าถุงถือว่าเป็นอาชีพพื้นฐานของบุคคลเหล่านี้ ชาวบ้านไม่ต้องเดินทางหรือทำงานหนัก ทำงานอยู่กับบ้าน แต่ต้องนั่งอยู่กับที่นาน ๆ และแข่งกับเวลาภายในวัน ๆ หนึ่งจะต้องได้จำนวนมากหลาย ๆ กิโลกรัม เพื่อจะพอเป็นค่าอาหารประจำวัน

การแต่งกายของคนผ่าถุงจะเหมือน ๆ กันคือขยชะ โดยเฉพาะต้องมีผ้าคลุมหน้า เพราะกลิ่นอับจากถุงเหม็นมาก ชาวบ้านจะใช้มีดคม (มีดวางหงายบนแท่น เพื่อที่ผ้าได้สะดวก) และหินสำหรับลับมีดให้คมตลอดเวลา ชาวบ้านที่มีความสามารถความชำนาญจะผ่าถุงได้เฉลี่ยวันละ 90-150 กิโลกรัมต่อวัน

3.3 อาชีพรับจ้างชั่งล้างถุงและคัดเลือกของเก่า

อาชีพทั้ง 2 อย่างนี้ เป็นอาชีพที่พ่อค้าคนกลางรับซื้อของจ้างเป็นประจำเฉลี่ยรายได้วันละ 80-120 บาท ลูกจ้างเหล่านี้เป็นคนในชุมชนไม่มากนัก ส่วนใหญ่พ่อค้าจะ

หามาเอง และส่วนมากเป็นชาวอิสาน มีการจัดสรรที่อยู่ให้สร้างเป็นเพิงห้องแถวเล็ก ๆ อยู่ใกล้ลานเก็บของเก่า

การซักล้างถุง จะเป็นขั้นตอนหลังจากชาวบ้านนำถุงที่ผ่านแล้วมาให้พ่อค้า ลูกล้างเหล่านี้ซักล้าง และร้อยถุงเป็นพวง ๆ ละ 100 ใบ ตากให้แห้ง แล้วนำมาปั่นอีกครั้ง จากนั้นนำมาอัดเป็นก้อนใหญ่ ๆ ก้อนละประมาณ 30-40 กิโลกรัม ช่วงการซักล้างถุงนี้จะทำเป็นงานเหมาเสียมมากกว่า ซึ่งลูกล้างที่ทำงานลักษณะเหมาจ่ายนี้จะต้องหาที่อยู่เอง

ส่วนคนงานคัดเลือกของเก่าและขนของ ส่วนใหญ่เป็นคนงานอิสานที่พ่อค้าหามาเอง มีบ้านพัก แต่ก็มีบางส่วนเป็นคนในพื้นที่เอง เมื่อเทียบค่าจ้างแล้วค่าจ้างคนอิสานต่ำกว่าคนในพื้นที่ ทั้งนี้เนื่องจากคนในพื้นที่มีความชำนาญมากกว่า การคัดเลือกของเก่าจะแยกเป็นประเภท หลังจากชาวบ้าน (ไม่ว่าคนค้ายชยะ, พนักงานหลังรถ) นำของมาขาย พ่อค้าจะซื้อเหมารวม แต่ส่วนหนึ่งชาวบ้านจะคัดแยกประเภทไว้ แต่เมื่อมาถึงมือพ่อค้า ก็จะนำมาคัดเลือกแยกอีกครั้ง จะทำให้ราคาสินค้าดีขึ้น เช่น การแยกขวดพลาสติกสีขาว สีอื่น ๆ กระจ่างเบียร์ น้ำอัดลม กระจาดแข็ง กระจาดหนังสีอมชมพู เป็นต้น

คนงานเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นชาย มีสัญชาติที่ชาวบ้านทราบกันเองว่าคนงานของร้านรับซื้อของ คือ พวกใส่หมวกโพนทนา ลักษณะกลม ๆ คล้ายหมวกกันน็อค คนงานชายเหล่านี้ส่วนมากจะขนของที่พ่อค้ารับซื้อบนหัวกองใส่รถหกล้อ หรือ ขนของส่งโรงงาน ส่วนผู้หญิง จะมีหน้าที่คัดเลือก หรือแยกของแต่ละประเภท ดังนั้นจึงสังเกตความต่างของผู้มีอาชีพค้ายชยะ และลูกล้างพ่อค้าได้จากหมวก ซึ่งคนค้ายชยะจะสวมหมวกสีสันสดใส

แม้คนกลุ่มที่ 3 จะเป็นกลุ่มที่ตนเองมิได้ขึ้นไปสัมผัสกับขยะบนกองขยะโดยตรง เพราะผ่านการเก็บ และคัดเลือกจากคนค้ายชยะมาแล้ว แต่งานเหล่านี้ก็ต้องอาศัยคนกลุ่มนี้ในการผ่านขั้นตอนนำไปสู่กระบวนการขั้นอื่น ๆ ต่อไป และที่สำคัญพวกเขาต้องพึ่งพาพ่อค้าคนกลาง ในการสร้างงานและสร้างรายได้ให้แก่พวกเขา

4. พ่อค้าคนกลางรับซื้อ "ของ" แปรรูป

พ่อค้าคนกลางรับซื้อ "ของ" แปรรูป หรือ พ่อค้ารับซื้อของเก่า เป็นกลุ่มอาชีพที่มีบทบาทสำคัญต่ออาชีพค้ายชยะ และอาชีพอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับขยะ กลุ่มพ่อค้าคนกลางนี้มีทั้งรายย่อยและรายใหญ่ และกลุ่มที่รับซื้อเฉพาะหลังรถขยะ และกลุ่มที่รับซื้อหลังรถด้วยและ

ชนหัวกอง กลุ่มที่มีอิทธิพลต่อชาวบ้านมาก คือ พ่อค้ารายใหญ่ที่รับซื้อบนหัวกองด้วย โดยเฉพาะบนหัวกองจะมีพ่อค้ารายใหญ่ 2-3 ราย รายย่อย 4-5 ราย ซึ่งรายย่อยคือ พวกที่รับซื้อของเล็ก ๆ น้อย ๆ เช่น ข้าว ไฟแช็ค เครื่องเงิน เครื่องใช้ไฟฟ้า เป็นต้น รายย่อยเหล่านี้มีมากไม่แน่นอน ขึ้นอยู่กับเงินทุนของแต่ละคน และจะนำของมาขายต่อให้พ่อค้าคนกลางรายใหญ่จะมีเพียง 2-3 คน เท่านั้นที่นำสินค้าเฉพาะอย่างที่ตนเองซื้อมา ออกมาขายโดยตรง เพียงแต่ทำความสะอาดของเหล่านั้นเสียก่อน เช่น เทปคลาสเซต วิดีโอเทป เครื่องใช้ไฟฟ้า จานหม้อ แก้ว เป็นต้น สำหรับพ่อค้ารายใหญ่ ๆ นั้นมักจะนำส่งโรงงานแปรรูปโดยตรง และสินค้าบางอย่างจะส่งโรงงานรับซื้อของเก่าเฉพาะเท่านั้น เช่น นุ่น, ขวดน้ำปลา, ไฟแช็ค, รองเท้า เป็นต้น

พ่อค้าคนกลางเหล่านี้จะรับซื้อทั้งขวดแก้ว พลาสติก กระดาษ เหล็ก ฯลฯ โดยมีลูกค้าประจำในการซื้อขายภายในบริเวณกองขยะ และจะขึ้นมาช่วงเวลา 13.00 น. ทุกวัน จากนั้นเดินไปตามเพิงต่าง ๆ ของคนค้าขยะ เพื่อชั่งน้ำหนักของที่ชาวบ้านคัดเลือกใส่กระสอบปุ๋ยไว้ ในการกำหนดราคาสินค้าพ่อค้าจะกำหนดราคาใกล้เคียงกัน เพราะมาตรฐานราคาสินค้าแต่ละประเภทถูกกำหนดจากโรงงานแปรรูปและโรงงานรับซื้อของเก่า ราคาซื้อขาย จะต่างกันเล็กน้อยขึ้นอยู่กับชนิดของสินค้า แต่ราคาซื้อ-ขายของเก่าเหล่านี้จะขึ้นกับโรงงานเป็นตัวกำหนด ซึ่งราคาจะขึ้นลงอยู่ตลอดเวลา

เมื่อพ่อค้าเหล่านี้ซื้อของเก่าแล้ว จะนำไปคัดเลือกแยกประเภทย่อย ๆ อีกครั้ง เพื่อจะแยกให้ได้ราคาดียิ่งขึ้น เช่น ถูพลาสติกใส แยกแบบมีสีผสม กับแบบใสล้วน ราคาของถูพลาสติกแบบใสล้วนจะแพงกว่า หรือขวดพลาสติกแข็งสีขาวขุ่น และสีอื่น ๆ จะถูกแยกออกจากกัน ในขณะที่ซื้อจากชาวบ้านในราคาเดียวกัน

สำหรับภายในชุมชน กลุ่มพ่อค้ารับซื้อของเก่ามีประมาณ 4-5 ราย มี 1 รายที่มีโรงงานย่อยพลาสติกของตนเอง และส่งโรงงานแปรรูป หรือหลอมพลาสติกอีกครั้งหนึ่ง และอีก 2 ราย มีโรงซักล้างถูพลาสติก ขณะเดียวกันพ่อค้าคนกลางในชุมชนมีเพียง 3 รายเท่านั้นที่ขึ้นไปซื้อของบนหัวกอง ส่วนพ่อค้ารายใหญ่ ๆ จะอยู่นอกชุมชน ไม่ไกลจากชุมชนมากนัก

ปัญหาของพ่อค้าส่วนใหญ่ คือ การวางของเกะกะ กีดขวางเส้นทาง

คมนาคม มักมีปัญหากับเทศกาล ดังนั้นจึงจำเป็นต้องเสียเงินให้เป็นรายเดือน นอกจากนี้ราคาสินค้าขึ้น ๆ ลง ๆ ไม่แน่นอน จึงนับได้ว่าเป็นอาชีพที่มีอัตราการเสี่ยงสูง เงินลงทุนสูง แต่รายได้ค่อนข้างดี

5. ผู้บริโภค

"ผู้บริโภค" ในที่นี้หมายถึง ผู้นำทรัพยากรขยะมาใช้ประโยชน์ในขั้นตอนสุดท้าย คือ "โรงงานแปรรูป" ในส่วนนี้ผู้ศึกษามีได้ติดตามผล ขั้นตอนสุดท้าย เพราะศึกษาเฉพาะในส่วน of ชุมชนกองขยะชานเมือง เท่านั้น

โรงงานแปรรูปเป็นขั้นตอนสุดท้ายของขยะ โดยพ่อค้าคนกลางจะแยกตามชนิดของเก่าส่งแหล่งต่าง ๆ เช่น กระดาษส่งต่อโรงงานที่ ปทุมธานี ปากน้ำ พระประแดง มหาชัย ขวดแก้วส่งต่อโรงงานที่ บางนา ราษฎร์บูรณะ เหล็กส่งต่อโรงงานที่ ลำโพง นครปฐม ปทุมธานี พลาสติกส่งต่อโรงงานที่ ราษฎร์บูรณะ ฉะเชิงเทรา เป็นต้น ซึ่งโรงงานต่าง ๆ เหล่านี้ ตั้งอยู่ใน เขตอุตสาหกรรมชานกรุงเทวมหานคร และปริมณฑล (พรรณทิพย์ เพชรมาก และคณะ, 2533: 47) โรงงานแปรรูปจะแบ่งตามชนิดของของเก่า เพื่อนำไปใช้เป็นวัตถุดิบในการผลิตสินค้า ในส่วนของโรงงานแปรรูปนั้นมีทั้งโรงงานที่ใช้ของเก่าเป็นวัตถุดิบล้วน ๆ และใช้ของเก่าเป็นวัตถุดิบผสมเพื่อลดต้นทุนการผลิต การนำของเก่าไปใช้เป็นวัตถุดิบในการผลิตมีผลทำให้อัตรากำไรต่อต้นทุนสูงขึ้น ประหยัดพลังงานในการผลิตลดปริมาณน้ำเสีย อากาศเสีย และกากของเสียจากการผลิต สามารถแก้ไขปัญหาล้างขวดล่อมได้ทางหนึ่งจากงานศึกษา เรื่อง Engineering and Socio-Economic Aspect of Municipal Solid Wasted Recycling โดย Sureerat Butsapak (1984) (อ้างในพรรณทิพย์: 50) แยกโรงงานต่าง ๆ ที่นำของเก่าไปใช้ในการผลิตใหม่ ดังนี้

5.1 โรงงานผลิตกระดาษ พบว่าโรงงานขนาดเล็กผลิตกระดาษใช้ในนิธิการของคนจีนผลิตเดือนละ 200 ตัน โดยใช้กระดาษเก่าทั้งหมด อัตรากำไร: 1.40 โรงงานผลิตกระดาษชำระขนาดกลางคนงาน 170 คน ผลิตโดยใช้เยื่อกระดาษใหม่ 70 ตัน/เดือน และกระดาษเก่า 400 ตัน/เดือน ยอดขาย 870,000 บาท/เดือน อัตรากำไร: 2.13 ถ้าใช้เยื่อกระดาษใหม่ทั้งหมด อัตรากำไร: 1.57 และโรงงานผลิตกระดาษขนาดใหญ่คนงาน 2,400 คน ผลิตโดยใช้เยื่อกระดาษใหม่เดือนละ 400 ตัน และกระดาษเก่าเดือนละ

1,200 ตัน จะเห็นได้ว่าโรงงานผลิตกระดาษเพียงแค่ 3 โรง ใช้กระดาษเท่ารวมนแล้ว 1,800 ตัน/เดือน ซึ่งทำให้ลดต้นทุนการผลิต ลดการนำเข้าเยื่อกระดาษ ก่อให้เกิดการจ้างงานที่ต่อเนื่อง ตลอดจนการลดการตัดต้นไม้เพื่อนำมาผลิตเยื่อกระดาษ

5.2 โรงงานผลิตแก้ว ได้ศึกษาโรงงานขนาดใหญ่ คือ บริษัทแก้วไทย เขต รำฆูร์บุรณะ ซึ่งมีคนงาน 992 คน ผลิตเครื่องแก้วโดยใช้เศษแก้วเก่าในการผลิตถึง 3,150 ตัน/เดือน ผลผลิตเดือนละ 108 ล้านบาท อัตรากำไรสุทธิ 1.64 บาท ซึ่งถ้าใช้วัตถุดิบใหม่ ทั้งหมดอัตรากำไรสุทธิ ลดลงเหลือ 1.50 และองค์การแก้ว ซึ่งเป็นโรงงานขนาดใหญ่เช่นเดียวกันมีคนงานประมาณ 900 คนและเจ้าหน้าที่ 300 กว่าคน ใช้เศษแก้วในการผลิตเดือนละ 1,800 ตัน ได้ผลผลิตรวม 60 ล้านบาท/เดือน อัตรากำไรสุทธิ 1.57 ถ้าใช้วัตถุดิบใหม่ ทั้งหมดในโรงงานเป็นเพียงบางส่วนเท่านั้น ส่วนใหญ่เป็นขวด โดยเฉพาะขวดขาวและขวดเบียร์ สามารถนำไปทำความสะอาด แล้วนำไปใช้บรรจุใหม่ได้เลย ในโรงงานน้ำปลา เบียร์ ฯลฯ

5.3 โรงงานผลิตพลาสติก ศึกษาจากโรงงานที่ตั้งอยู่ที่ซอยอ่อนนุช ซึ่งใกล้กับกองขยะทั้ง 2 กอง เป็นโรงงานขนาดกลาง คนงานแห่งละ 30 คน โรงงานแรกผลิตพลาสติกอัดเม็ดวันละ 2 ตัน โดยใช้พลาสติกเก่าเดือนละ 2.2 ตัน ยอดขายเดือนละ 750,000 บาท กำไรสุทธิ 1.43 ส่วนอีกโรงงานผลิตพลาสติกอัดเม็ด ถังน้ำมัน และถุงพลาสติก ใช้พลาสติกเก่าวันละ 1.85 ตัน และพลาสติกอัดเม็ด 200 กิโลกรัม/วัน ได้ผลผลิตเดือนละ 849,000 บาท กำไรสุทธิ 1.20

จะเห็นว่าการนำของเก่ามาใช้ประโยชน์ โดยเฉพาะภาคอุตสาหกรรมของเมืองมีผลต่อการใช้ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมโดยทั่วไป เพราะกระบวนการผลิตในภาคอุตสาหกรรมทุกอย่างก่อให้เกิดทั้งผลผลิต ของเสียจากผลผลิต และ การใช้ทรัพยากรที่สิ้นเปลือง การนำของเก่ามาใช้ใหม่เป็นการประหยัดและใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดอย่างคุ้มค่าขึ้น

จากการเสนอรายละเอียดเกี่ยวกับ กลุ่มบุคคลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับ การใช้ประโยชน์ขยะ จะพบว่า ทุกกลุ่มมีความรับผิดชอบ และ เกี่ยวข้องกับขยะในฐานะทรัพยากรที่เหมือนกัน แต่อาจจะมีความรู้สึกการใช้หรือความสำนึกที่แตกต่างกัน เช่น เจ้าหน้าที่เก็บขยะ เป็นผู้รับผิดชอบขยะจากต้นทาง (ผู้ผลิต) มาถึง ส่วนเจ้าหน้าที่โรงงาน

กำจัดขยะ เป็นผู้รับผิดชอบการกำจัดขยะให้หมดสิ้นหรือเปลี่ยนสภาพเป็นปุ๋ยสามารถใช้ประโยชน์ได้ เจ้าหน้าที่โรงงานฯจึงเป็นผู้ดูแลขยะ ขณะเดียวกันยังมีคนกลุ่มอื่น ๆ อีกที่เข้ามามีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์จากขยะ ซึ่งจะพบว่าแต่ละกลุ่มมีความสัมพันธ์กันในแง่การใช้ทรัพยากร "ขยะ" ทั้งในการแข่งขันและประนีประนอมกันเพื่อผลประโยชน์จากทรัพยากรขยะนั้น ๆ

ดังนั้นจะเห็นว่า บุคคลแต่ละกลุ่ม จะมีลักษณะพึ่งพาประนีประนอมกัน เช่น กลุ่มพ่อค้าคนกลาง ต้องพึ่งพากลุ่มเจ้าหน้าที่ดูแลกองขยะและคนค้ายขยะ เพื่อที่ตนสามารถขึ้นมารับซื้อของบริเวณกองขยะได้สะดวกและขณะเดียวกันต้องเอาใจคนค้ายขยะในฐานะลูกค้านำสินค้ามาขายให้ตน ดังนั้นสิ่งที่พ่อค้าคนกลางตอบสนองให้กลุ่มเจ้าหน้าที่ดูแลกองขยะ คือ รางวัลเงินทองเป็นรายเดือน และข้อแลกเปลี่ยนระหว่างคนค้ายขยะกับพ่อค้า คือ การให้กู้ยืมเงิน โดยไม่ต้องเสียดอกเบี้ย นอกจากนี้ยังมี ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าหน้าที่ควบคุมกองขยะและคนค้ายขยะ ความสัมพันธ์ระหว่างผู้มีอาชีพแปรรูปขยะต้องพึ่งพาอาศัยพ่อค้า เป็นต้น ซึ่งลักษณะความสัมพันธ์เช่นนี้เป็นลักษณะ Symbiotic นั่นคือ การดำรงอยู่ร่วมกันของแต่ละกลุ่มในสังคมมีความสัมพันธ์ ในลักษณะต่างกันหลายรูปแบบ ซึ่งอาจได้รับประโยชน์ร่วมกันหรือได้รับประโยชน์เพียงฝ่ายเดียวก็ได้ โดยเฉพาะในเรื่องการแลกเปลี่ยนผลผลิตหรือทรัพยากรของชุมชน (Hawley 1943 อ้างใน เกลิมศรี ธรรมบุตร, 2524:96-98)

ขณะเดียวกันความสัมพันธ์ภายใน แต่ละกลุ่มอาชีพเดียวกัน พบว่ามีความสัมพันธ์นั้น ๆ ได้รับประโยชน์ร่วมกัน เช่น พ่อค้าคนกลาง จะมีการรวมกลุ่มกันระดับหนึ่ง เช่น การตั้งราคาสินค้า, การรับซื้อของเฉพาะ เป็นต้น หรือ ในกลุ่มคนค้ายขยะจะมีการช่วยเหลือการแบ่งพื้นที่ในการค้ายขยะ การแบ่งพื้นที่พักชั่วคราว การแบ่งปันสิ่งของที่ตนหามาได้ เป็นต้น ซึ่งแต่ละกลุ่มสมาชิกก็也将มีความช่วยเหลือ ปกป้องรักษาผลประโยชน์ของพวกตนระดับหนึ่ง เรียกว่า Commensalistic แต่พบว่า ความสัมพันธ์ของกลุ่มเดียวกันอาจแบ่งเป็นกลุ่มย่อย ๆ เฉพาะญาติพี่น้อง หรือเพื่อนบ้านเท่านั้น ที่มีลักษณะเหนียวแน่น แต่ถ้าเป็นกลุ่มอาชีพเดียวกันไม่มีความผูกพันมากนัก ย่อมเกิดความแข่งขันในระดับหนึ่งเช่นกัน

อย่างไรก็ตาม ลักษณะความสัมพันธ์ของผู้ใช้ทรัพยากร "ขยะ" ทั้ง 5 กลุ่ม พบว่ามีทั้งการแข่งขัน และสมานฉันท์กัน โดยการจัดระเบียบภายในพื้นที่กองขยะ และวิธีการ การจัดแบ่งทรัพยากรขยะอย่างเหมาะสม ทั้งนี้เพื่อต้องการลดความขัดแย้งที่รุนแรง

ความสัมพันธ์ทางสังคมของชาวบ้านและบุคคลกลุ่มต่าง ๆ

มนุษย์ได้ชื่อว่า เป็นสัตว์สังคมที่ต้องอยู่ในสังคมพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน มีการปฏิสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน นับตั้งแต่เกิดมนุษย์เองจำเป็นต้องมีกลุ่มความสัมพันธ์ของตนเอง ทั้งนี้เนื่องจากแต่ละคนต่างมีความต้องการหลายสิ่งหลายอย่างในชีวิต หากแต่การอยู่อย่างโดดเดี่ยวมนุษย์เราไม่อาจตอบสนองความต้องการของตนได้ จึงจำเป็นต้องอาศัยบุคคลอื่นมีส่วนสนองความต้องการของตนโดยสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมขึ้น และทุกคนพยายามที่จะแสวงหาผลตอบแทนที่พวกเขาพอใจทั้งรู้ตัวและไม่รู้ตัวจากความสัมพันธ์นั้น ๆ การที่บุคคลหนึ่งยังคงดำรงรักษาความสัมพันธ์ไว้ในระดับหนึ่งนั้น เพราะต่างฝ่ายต่างได้รับผลตอบแทนที่แต่ละฝ่ายพึงพอใจ

ภายใต้ความสัมพันธ์ทางสังคม Goffman (1959) มองว่า มนุษย์เราต้องสร้างภาพพจน์ขึ้นในชีวิตประจำวัน ภาพพจน์นี้แต่ละฝ่ายพยายามสร้างเองเพื่อเป็นตัวบ่งบอกว่า แต่ละฝ่ายควรปฏิบัติตัวต่อกันอย่างไร ดังนั้นภาพของชาวบ้านในชุมชนจะพบว่า แต่ละฝ่ายแต่ละกลุ่มมีภาพพจน์ของตนเองที่แสดง เพื่อที่จะสร้างความสัมพันธ์กับอีกฝ่ายหนึ่ง โดยเงื่อนไขที่สำคัญคือ สิ่งตอบแทนผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน ทั้งทางด้านวัตถุและจิตใจ

เนื่องจากภายในชุมชนมีความหลากหลายของคนกลุ่มต่าง ๆ ทั้งแหล่งที่มา, พื้นเพ และสภาพความเป็นอยู่ที่แตกต่างกัน เช่น คนภาคอีสานกินข้าวเหนียว ชีวิตความเป็นอยู่อย่างง่าย ๆ กินอาหารไม่เลือก เป็นต้น ชาวบ้านจึงไม่ความสนิทสนมหรือความผูกพันมากนัก เนื่องจากพวกเขาเข้ามาอาศัยอยู่ในชุมชนเพื่อจุดประสงค์ การทำมาหากิน และมาอยู่ร่วมกันด้วยเหตุผลของการใช้ทรัพยากรร่วมกัน ความสัมพันธ์ในระดับเดียวกัน ความสัมพันธ์ในกลุ่มอาชีพเดียวกัน ใช้ทรัพยากรร่วมกัน จึงเน้นเฉพาะความเป็นเครือญาติ และเพื่อนบ้านในละแวกเดียวกันเท่านั้น ส่วนคู่ความสัมพันธ์คนละระดับ คือ ฐานะและบทบาทต่างกัน อาจพิจารณาเป็นแบบหนึ่งของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล 2 คน คือ แบบ Dyadic ซึ่งเป็นความผูกพันของมิตรภาพแบบประโยชน์ใช้สอย คนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงกว่าจะใช้อิทธิพลและสิ่งที่ตนมีอยู่คุ้มครองผล

ประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่ง หรือทั้ง 2 อย่างแก่ผู้ที่มีฐานะต่ำกว่า ซึ่งก็ต้องตอบแทนด้วยการให้ความจงรักภักดีแบบช่วยเหลือตอบแทน รวมทั้งการอุทิศตนรับใช้แก่ผู้ให้ความช่วยเหลือตน

• ความสัมพันธ์ในระดับเดียวกัน ภายในชุมชนเกิดขึ้นเนื่องจากทุกคนมีอาชีพเหมือนกัน ต้องอาศัยทรัพยากรเดียวกัน จากแหล่งเดียวกันด้วย ซึ่งพิจารณาจาก ผลตอบแทน, พฤติกรรม และ วิธีการในการใช้ทรัพยากรคล้ายคลึงกัน แม้จะไม่รู้จักมักคุ้น ไม่เคยทักทาย หรือพูดคุยแต่ทุกคนจะคุ้นหรือรู้จักหน้ากันเท่านั้น

ความรู้สึกเป็นชุมชนเดียวกัน (Sense of Community) ของชาวบ้าน เกิดขึ้นเฉพาะในกลุ่มบ้านเท่านั้น ชาวบ้านยังยึดความสัมพันธ์เดิมในกลุ่มย่อยเป็นสำคัญ ดังนั้นการรวมกลุ่มเพื่อชุมชนส่วนใหญ่ หรือการพัฒนาภายในชุมชนไม่เหนียวแน่นนัก มีคนทำงานเพียง 2-3 คนเท่านั้น แต่เมื่อเกิดสิ่งที่เป็นปัญหากระทบต่อความเสียหาย หรือผลประโยชน์ของพวกเขาโดยตรง พวกเขาจะรวมตัวขึ้น แต่มิใช่การรวมตัวที่เกิดขึ้นเอง หากเกิดจากการมีผู้นำเป็นสื่อตัวประสาน เพื่อความมั่นใจของพวกเขา

อย่างเช่น หนังสือพิมพ์ไทยรัฐลงข่าว วันพุธที่ 30 พฤศจิกายน 2531 "เกิดการรวมกลุ่มประท้วงโรงงานกำจัดขยะ ไม่ให้เจ้าหน้าที่เผาทำลายเชื้อ "เอตส์" ซึ่งติดมากับขยะ เนื่องจากกลัวเชื้อแพร่กระจาย เหตุเกิดเมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน 2531 ชาวบ้านที่ประกอบอาชีพเก็บเศษขยะ และ บริเวณใกล้เคียงจำนวนประมาณ 400 คน ชุมนุมร้องเรียนต่อกรุงเทพมหานคร เนื่องจากมีข่าวว่า ทางกรุงเทพมหานคร นำขยะซึ่งมีเชื้อโรคเอตส์จากโรงพยาบาลต่าง ๆ มาเผาทำลาย ชาวบ้านเกรงว่าจะได้รับเชื้อร้ายดังกล่าวจึงรวมตัวกันประท้วง"

ความสัมพันธ์ของชาวบ้านในการรวมตัวครั้งนี้ มองว่าเป็นความรู้สึกใกล้เคียงกัน คือ "ความเป็นคนคู่ขยะ" และผู้ถูกเบียดเบียนจากสังคมใหญ่ จึงทำให้เกิดการรวมกลุ่มที่เด่นชัดเพื่อช่วยกันต่อต้านสิ่งที่เป็นผลกระทบต่อตน

ความสัมพันธ์ของชาวบ้านในชุมชนกองขยะชานเมือง มีความหลากหลายทั้ง ความสัมพันธ์กับ คนภายใน และ ภายนอกชุมชน ชุมชนจึงเป็น ลักษณะชุมชนเปิดมีการเคลื่อนไหว (Dynamic) ตลอดเวลา ความสัมพันธ์กับบุคคลกลุ่มต่าง ๆ จึงนำไปสู่ลักษณะของการจัดระเบียบทางสังคมของชุมชน กรณีศึกษา ผู้ศึกษาแบ่งกลุ่มความสัมพันธ์ ดังนี้

1. กลุ่มเครือญาติ

จุดเริ่มต้นของความสัมพันธ์แบบเครือญาติ เริ่มจาก "ครอบครัว" ซึ่งนับว่าเป็นเป็นกลุ่มสังคมพื้นฐานที่สุด สถาบันครอบครัวจะดำรงอยู่ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสมานฉันท์ความรับผิดชอบต่อหน้าที่ และการให้เกิดอิทธิสัมพันธ์ซึ่งกันและกันของสมาชิก หากสมาชิกคนใดบกพร่องต่อหน้าที่ของตน ความสัมพันธ์ภายในครอบครัวย่อมเกิดความตึงเครียด และแตกแยกในที่สุด สถานครอบครัวของชาวบ้านเหล่านี้ ส่วนใหญ่เป็นครอบครัวเดี่ยว หรือ ครอบครัวหน่วยกลาง (Nuclear family หรือ elementary family) (ประสิทธิ์, 2535:) ภายในครอบครัวประกอบด้วย พ่อ แม่ ลูก มีเพียง 2 ชั่วคน (Generation) เท่านั้น ทั้งนี้เนื่องจากสมาชิกส่วนใหญ่อพยพมาจากต่างจังหวัด เข้ามาตั้งถิ่นฐาน เพื่อประกอบอาชีพเป็นหลัก ลักษณะการตั้งถิ่นฐานจึงมีทั้งผู้ที่มาอยู่อย่างถาวร, กึ่งถาวร และชั่วคราว

กรณีผู้ที่มาอยู่อย่างถาวร ได้แก่ พวกที่เข้ามาปักหลักในชุมชนนี้ ยึดอาชีพค้าขายหรืออาชีพที่เกี่ยวกับขายอย่างจริงจัง ไม่มีแหล่งที่อยู่อาศัยอื่น เข้ามาตั้งหลักแหล่งมากกว่า 10 ปี

สำหรับผู้ที่อยู่แบบกึ่งถาวร ได้แก่ ผู้ที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในชุมชน ขณะเดียวกันอาจมีที่ดินและบ้านที่ต่างจังหวัด และพร้อมจะย้ายกลับเมื่อทรัพย์สิน (ขาย) หหมดหรือเปลี่ยนแหล่งและกลุ่มสุดท้าย คือ ผู้ที่ย้ายถิ่นฐานชั่วคราว คนกลุ่มนี้เข้ามาเฉพาะฤดูว่างจากการเก็บเกี่ยวส่วนใหญ่เป็นชาวอีสาน และคนจากจังหวัดอุทัยธานี คนเหล่านี้จะเข้าบ้านในชุมชน หรืออาจสร้างเพิงเล็ก ๆ บนกองขยะแบบชั่วคราว อาจกล่าวได้ว่าการเข้ามาตั้งถิ่นฐานในชุมชนเกิดจากปัจจัยสำคัญ คือ คำชักชวนของญาติพี่น้อง หรือคนบ้านเดียวกัน ดังนั้นความสัมพันธ์ในลักษณะเครือญาติค่อนข้างเหนียวแน่น และการเข้ามาในชุมชนก็จะเป็นลักษณะครอบครัวเดี่ยวเสมอ ความสัมพันธ์ภายในครอบครัว แบ่งได้ดังนี้

1.1 ความสัมพันธ์ระหว่าง สามี-ภรรยา มักจะกล่าวกันโดยทั่วไปว่า เรื่องระหว่าง ผัว ๆ เมีย ๆ ถือกันว่าเป็นเรื่องส่วนตัว คนอื่นไม่ควรยุ่งย้อม ก้าวก่าย แต่ในทางปฏิบัติ การก้าวก่ายเป็นเรื่องปกติวิสัย เพราะตามวิสัยของการเป็นผัวเมียมักกำเนิดบุตรแล้วบุตรของตนเติบโตเป็นหนุ่ม-สาวกลายเป็นผัวเมียคนอื่นต่อไป การจำกัดให้ผัวเมีย เป็นเฉพาะส่วนตัวเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ยาก สังคมไม่เคยปล่อยให้ผัวเมียอยู่กันโดยลำพัง หรือไม่ปล่อยให้อยู่โดยปราศจากกฎเกณฑ์ จึงสังเกตว่าเรื่องผัว ๆ เมีย ๆ จะเป็นที่สนใจและกล่าว

ขวัญเสมอในกลุ่มชาวบ้าน โดยเฉพาะวงนันทา หรือแม้แต่การทะเลาะตบตีของผัว-เมีย จะมีชาวบ้านเข้าไปมีส่วนรู้เห็นเสมอ ทั้งการยุยง การห้ามปราม และการประสานรอยร้าว เช่น กรณี นายปลา เข้ามาอยู่ในชุมชนประมาณ 5 ปี รู้จักเพื่อนฝูงในวงเหล้ามากมาย มีภรรยาชื่อนางนก เข้าอยู่กินด้วยกันในชุมชน นางนก เห็นว่าสามีมีเพื่อนมาก ชอบเที่ยวเตร่ เพื่อนบ้านที่หวังดีของนางนก มักจะนำเรื่องราวของต่าง ๆ ของนายปลา มาเล่าให้นางนกฟัง เช่น นายปลาชอบไปจับสาวบ้านโน้น ชื่อของให้มากมาย นางนก เมื่อฟังคำบอกเล่าจากเพื่อนบ้าน จึงอาละวาดทะเลาะกับนายปลาจนถึงขั้นรุนแรง ญาติพี่น้องและเพื่อนบ้านต้องเข้ามาห้ามปราม และช่วย นางนก แก้ไขปัญหา เช่น แนะนำให้ไปหาหมอตง (นางต้อยในชุมชน) หรือไปขอของดีจากวัดที่มีชื่อเสียงในด้านไสยศาสตร์ เป็นต้น

เรื่องความหึงหวง มักจะเกิดขึ้นบ่อย ๆ มีทั้งสามีหึงภรรยา ภรรยาหึงสามี สืบเนื่องจากความเจ้าชู้ และ ความต้องการเลื่อนชั้นทางสังคม กรณีความเจ้าชู้จะเกิดจากฝ่ายชายเป็นส่วนใหญ่ โดยเฉพาะผู้ที่มิใช่ฐานะการงานและเศรษฐกิจที่มั่นคง (กลุ่มเจ้าหน้าที่กรุงเทพมหานคร) พ่อค้า เป็นต้น) ส่วนฝ่ายหญิงเกิดจากความต้องการลึงยึดเหนี่ยวที่มั่นคง และต้องการเลื่อนฐานะในสังคม เช่น กรณี นางน้อย อายุ 35 ปี เป็นแม่มีลูก 3 คน อพยพมาจากนครสวรรค์ โดยพี่น้องแนะนำมา เพื่อนบ้านของนางน้อยเล่าว่า เดิมมาใหม่ ๆ นางน้อยจนมาก แต่นางน้อยเป็นคนขยัน และพบกับ นายสมัย เป็นคนมีฐานะค่อนข้างดี มีรายได้ประมาณ 7,000 บาทต่อเดือน เช่าที่ดินบริเวณใกล้ชุมชน นายสมัย มีบ้านเช่าภายในชุมชนด้วย ส่วนภรรยาของนายสมัยฐานะดี ชายที่ดินที่ต่างจังหวัดได้ราคาสูง เมื่อ นางน้อยและนายสมัยรู้จักกัน ทั้งคู่ตกลงอยู่กินกันฉันสามีภรรยาอยู่ภายในชุมชน ทำให้ฐานะของนางน้อยดีขึ้น นางน้อยและนายสมัย ร่วมกันทำกิจการด้วยกัน คือ กว้านซื้อรองเท้ายางจากบริเวณต่าง ๆ มาทำการลอกเปลือกรองเท้าเอง ประกอบกับรายได้ของนายสมัย เพิ่มขึ้นจากการเก็บค่าเช่าบ้านอีกด้วย สำหรับภรรยาหลวงของนายสมัยช่วงแรก ๆ จะอาละวาด และทะเลาะกับนายสมัย ภายหลังทั้งสองตกลงกันได้ เนื่องจากมีข้อตกลงกันว่า นางน้อย ห้ามมายุ่งเกี่ยวกับนาง ต่างคนต่างอยู่ และนายสมัยต้องเอาใจใส่และรับผิดชอบครอบครัวด้วย ส่วนนางน้อยฐานะเปลี่ยนไปอย่างเห็นได้ชัด มีทองใส่เต็มตัว เพื่อนบ้านทุกคนยอมรับ

นอกจากนี้ กรณีนางขอ เล่าว่า "พวกผู้ชายเจ้าชู้มักจะเป็นพวกขับรถบริษัทในลานขนาดเมียมาคุมยังไม่วายทำตาเจ้าชู้ใส่ พวกนี้ถือว่าไม่มีหางชะอย่าง ไม่เลือกหรือก แม้ตัวเองแก่แล้ว มีลูก 2 คนแล้วยังเจอเลย พวกนี้ต้องถูกค่า ค่าแสบ ๆ ด้วยนะ สามีมองฉันยังไม่ไว้ใจฉันเลย บางครั้งร้อนเงินต้องรับหาเงินเลยไปคู้ยยะกลางคืนด้วย แต่สามีไม่ชอบห้ามไม่ให้ไปคู้ ถ้าจะไปเขาต้องไปคุมด้วย"

จะพบว่า ค่านิยม (Social value) ของผู้ชายไทยนิยมมีภรรยามากกว่าหนึ่งคน โดยเฉพาะ ชายที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดี และมีฐานะทางสังคมสูง สนิท สัมครการ (2534: 54) กล่าวว่า ชายคนเดียวที่มีภรรยาหลายคนในขณะเดียวกันเป็นลักษณะ "พหุภรรยา" (Polygyny) หรือ ครอบครัวซ้อน (Composite or Compound family) สำหรับภายในชุมชน พบว่ามีทั้งเปิดเผยและไม่เปิดเผยประมาณ 20 คน ที่มีลักษณะพหุภรรยา ซึ่งมักจะตั้งบ้านเรือนแยกต่างหากอยู่ไกลกัน ภรรยาแต่ละคนแทบจะ 모르จักกัน ไม่มีการช่วยเหลือติดต่อกัน บางรายแบ่งขันชิงตีชิงเด่นกัน มีแต่สามี หรือพ่อของลูก ๆ เท่านั้น ที่เป็นผู้ไปมาหาสู่ดูแลทุกข์สุขของลูก ๆ และภรรยาทั้งหลายให้ทั่วถึง แต่ส่วนมากจะดูแลไม่ทั่วถึง เพราะถ้ารักหรือหลงเมียมคนใดมากก็อาจใช้เวลาไปอยู่กับเมียมคนนั้นมาก เมียมและลูกคนอื่น ๆ ก็จจะรู้สึกว่ามันถูกทอดทิ้ง พ่อหรือหัวหน้าครอบครัวมักจะดูแลไม่ใคร่ทั่วถึง สภาพครอบครัวย่อมจะก่อให้เกิดมีความตึงเครียดทางด้านจิตใจมาก ภรรยาแต่ละคนก็พยายามที่จะหาทางเอาชนะจิตใจสามีให้ได้ แต่ตามปกติภรยาน้อยมักจะเป็นฝ่ายได้เปรียบกว่าภรรยาหลวง ซึ่งปกติแล้ววัยแก่กว่า แต่สำหรับลูก ๆ แล้ว ลูกเมียมหลวงย่อมมีฐานะทางสังคมหรือเศรษฐกิจดีกว่าลูกเมียมน้อยเสมอ เช่น กรณี นางมา อายุ 29 ปี สามีติดคุกข้อหาค้ายาเสพติด มีบุตรสาว 4 คน ยังเล็กอยู่ นางมาอพยพอยู่ในชุมชนได้ 4 ปี ตามแม่และพี่สาวมาคู้ยยะ รายได้ของนางไม่มากนักเพราะต้องหาเลี้ยงลูก ๆ เพียงคนเดียว นางมาได้รู้จักกับนายเบนอาชีพขับรถขนขยะ ของกรุงเทพฯ มีฐานะดี ทั้งสองได้เสี้ยกัน จนนางมาตั้งครรภ์ นายเบน ต้องรับผิดชอบและหลงรักนางมา ขณะเดียวกันภรรยาหลวงร่างกายไม่สมบูรณ์ มีแต่ลูกสาว นายเบนต้องการลูกชายมาก เมื่อนางมาคลอดลูกเป็นชาย นายเบนทั้งรักและหลง ตามใจลูกชายของตนมาก ผลก็คือ นางมาได้รับการเอาอกเอาใจจากนายเบนเป็นอย่างดี นายเบนจะห้ามนางมาไม่ให้ไปคู้ยยะ ให้นางมาอยู่บ้านเพื่อเลี้ยงลูกอย่างเดียว นายเบนจะแบ่งเวลามาหานางมาสัปดาห์ละ 3 วัน

โดยนำเงินมาให้นางมา นอกจากนี้ นายแบนจะซื้อของเล่นและเสื้อผ้าอย่างดีมาฝากลูกชายของตนและในวันเกิดลูกชาย อายุครบ 3 ขวบ นายแบนและนางมาจัดวันเกิดให้มีการกินเลี้ยงเพื่อนบ้าน และญาติพี่น้อง เลี้ยงขนมเค้กอย่างดี และนายแบนซื้อสร้อยคอทองคำให้ลูกชายน้ำหนัก 2 บาท พร้อมพระเลี่ยมทอง 1 องค์

จากกรณีของนางมา เพื่อนบ้านคนหนึ่งเล่าว่า "ก่อนนางมาจะได้เสียกับนายแบนนั้น นางมา เคยเสียตัวให้กับผู้ชายหลายคนแล้ว ตั้งแต่เข้ามาอยู่ที่นี้ เมื่อมาถึงนายแบน นายแบนมีฐานะดีจึงคิดจับนายแบน จริง ๆ แล้ว นายแบนฉลาด แต่เพราะโดนของถูกทำเสน่ห์"

อย่างไรก็ตามการเลื่อนฐานะของฝ่ายหญิงในชุมชน โดยวิธีการเป็นภรรยาบ่อยมักจะถูกขอรหัสหนาทจากชาวบ้าน แต่ไม่รุนแรงนัก ทุกคนยอมรับฐานะของหญิงคนนั้น ดังสุภาษิตที่ว่า "มีเงินนับว่าน้อง มีทองนับว่าพี่"

ลักษณะสภาพของครอบครัว สามีภรรยาจะช่วยทำมาหากิน โดยฝ่ายชายจะทำงานนอกบ้าน (บนหัวกอง) เพียงอย่างเดียว ส่วนฝ่ายหญิงจะต้องทำงานทั้งภายนอกและภายในครัวเรือน ภรรยาต้องรับผิดชอบงานบ้านและลูก ความรับผิดชอบ การหารายได้จุนเจือครอบครัวจะเป็นหน้าที่ของสามีและภรรยาเป็นหลัก แต่ถ้าฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งขาดความรับผิดชอบภายในครอบครัว ปัญหาภายในครอบครัวย่อมเกิดขึ้น ปัญหาความรับผิดชอบมักเกิดจากฝ่ายชายค่อนข้างมากที่นิยมดื่มเหล้าเมามายไม่สามารถทำงานได้ และความนิยมเล่นการพนัน (ทั้งชาย-หญิง) เป็นต้น

เช่นกรณี นายจา เป็นคนจากอ่างทอง อายุ 38 ปี เคยมีอาชีพขับแท็กซี่มาก่อน ภายหลังเข้ามาอยู่ในชุมชน เพราะพี่น้องแนะนำมา นายจา จึงยึดอาชีพค้าขายกับภรรยา นายจา ค้าขายอย่างชำนาญมาก และได้ของมากมาย แต่นายจามีข้อเสีย คือ ชอบดื่มสุรา (เหล้าขาว) เมื่อนายจา ดื่มสุรามักจะเมา ไม่ได้สติ และหลับในที่สุด ทำให้นายจา ไม่สามารถค้าขายและได้เงินเพียงพอกับค่าใช้จ่ายภายในบ้าน ทำให้นางเนาภรรยาของนายจาไม่พอใจนางเนาจะต่านายจาเป็นประจำ ทำให้ชาวบ้านตั้งสมญาว่า "เนาปากจัด" แต่นางเนาจะต่าเฉพาะสามีและลูกเลี้ยง (ลูกติดนายจา) ของตนเท่านั้น นั่นเป็นเพราะ นางเนาต้องทำงานหนักในการรับผิดชอบสมาชิกภายในครอบครัว 5 คน

ส่วนอีกกรณีหนึ่ง คือ นางนิต มีลูกชาย 2 คน เป็นคนปากจัด ชอบเล่นไฟ อาชีพหลักคือ ผ่าถุง นางนิตมีความชำนาญในการผ่าถุงมากเฉลี่ยประมาณ 90-100 กิโลกรัมต่อวัน แต่นางนิตไม่ค่อยเอาใจใส่ต่อสามีและลูก ๆ รวมทั้งไม่ค่อยทำงาน เพราะนางนิตชอบเล่นไฟมาก ทำให้สามีไม่พอใจ และหนีนางนิตไปมีภรรยาใหม่ สามีของนางนิตได้นำโทรทัศน์ไปด้วย ทำให้นางนิตต้องรับผิดชอบหนี้สินมากขึ้น นางนิต จึงมักจะระบายอารมณ์ใส่ลูกของตนเสมอ

แต่ก็มีหลายครอบครัวที่ทั้งพ่อบ้าน และ แม่บ้าน ทำหน้าที่รับผิดชอบ ปัญหาภายในครอบครัวย่อมไม่เกิด เช่น กรณี ครอบครัวนายสวาท นายสวาทอยู่ในชุมชนประมาณ 30 ปี ย้ายตามแม่มาเช่าสวนปลูกผลไม้ นายสวาทแต่งงานกับภรรยาซึ่งเป็นคนดั้งเดิม มีลูกด้วยกัน 3 คน นายสวาทเป็นคนที่ไม่ชอบตีแม่เหล้า ไม่เล่นการพนัน ภรรยาช่วยทำมาหากิน ทั้งสองเก็บเงินส่งเสียลูกชายคนโตเรียนจบ ม.ศ. 5 และลูกสาวปัจจุบันกำลังศึกษาอยู่ที่มหาวิทยาลัยรามคำแหงปีที่ 4 ส่วนลูกชายคนเล็กเรียนไม่เก่ง ออกมาช่วยพ่อแม่ค้าขายระยะหนึ่ง เมื่อปี 2533 ภรรยา นายสวาทสามารถฝากลูกชายทั้งสอง เข้าทำงานที่เขตได้เป็นพนักงานเก็บขยะด้วยความเป็นคนขยันขันแข็งของ นายสวาท ไม่ว่าจะงานส่วนตัว และงานส่วนรวม นายสวาทเป็นหัวแรงใหญ่ในการทำงาน จนเป็นที่ยอมรับของชาวบ้านทุกคนในชุมชน และบุคคลภายนอก (ครู, เจ้าหน้าที่องค์กรเอกชน เป็นต้น) นายสวาท จึงถูกรับเลือกเป็น "พ่อบ้านดีเด่น" ในวันพ่อ ประจำปี 2535 ซึ่งรางวัลที่ได้เป็นวิทยุเทปอย่างดี จัดโดยศูนย์สังคมพัฒนา

1.2 ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกต่างวัย (Generation) โดยปกติสมาชิก

ภายในครอบครัวประกอบด้วยคน 2 รุ่นอายุ คือ พ่อ แม่ และลูก แต่จะมีครอบครัวมีสมาชิก 3 รุ่นอายุ เรียกว่า ครอบครัวขยาย (Extended Family) (สนิท สมัครงการ, 2533:47) ประกอบด้วย พ่อแม่ ลูก และ ปู่ย่า หรือ ตายาย ภายในชุมชนชาวบ้านเป็นคนชราช่วงอายุมากกว่า 60 ปี มีเพียงร้อยละ 2 เท่านั้น คนเหล่านี้ย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานกับลูกหลานของตน บางคนเข้ามาอยู่ตั้งแต่แรกจวบจนลูก ๆ หลานโตแยกมีครอบครัว บางคนเพิ่งอพยพเข้ามาซึ่งคนชราเหล่านี้ไม่สามารถค้าขายหรือทำงานหนักได้ จึงรับจ้างผ่าถุงเพื่อมีรายได้ส่วนตัว แต่ส่วนใหญ่มักจะเลี้ยงหลานเล็ก ๆ และ รับผิดชอบภายในบ้าน แทนพ่อแม่ของเด็ก เพราะพ่อแม่ของเด็กต้องทำงานค้าขายส่วนตัวเป็นเกลียวไม่มีเวลาเอาใจใส่ภายในครัวเรือน วันหนึ่ง ๆ พวกเขาใช้ชีวิตบนหัวกองมากกว่าอยู่ในบ้านเสียอีก ดังนั้นการที่ญาติผู้ใหญ่ของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง

อาศัยอยู่ด้วยนั้น ใ้ช้ว่าจะเป็นภาระหนักของครอบครัว เพราะบุคคลเหล่านี้ เมื่ออาศัยเขาอยู่ ก็จะต้องทำการทํางานบางอย่างที่ตนพอทำได้ให้กับครอบครัวที่ตนอาศัยอยู่ด้วย ดังคำสาขัตติที่ว่า "อยู่บ้านท่านอย่างนี้คงตาย ปั้นวัวปั้นควายให้ลูกท่านเล่น" หมายความว่า ให้ผู้อาศัยช่วยทำธุระกิจบางอย่าง (อย่างเช่น ช่วยเลี้ยงดูเด็ก, คัดเลือกของที่เก็บมาจากกองขยะ เป็นต้น) ให้แก่ครอบครัวที่ตนอาศัยอยู่ด้วย (สนิท, 2535: 58) จะเห็นว่าในเรื่องนี้ พ่อแม่ของสามี (ปู่ย่า) หรือ พ่อแม่ของภรรยา (ตายาย) ย่อมจะช่วยเลี้ยงดูหลาน ๆ ได้ดี เพราะต่างฝ่ายต่างมีความผูกพันทางสายเลือดต่อกันอยู่แล้ว จึงย่อมจะประคบประหงม หรือดูแลเอาใจใส่ต่อกันอย่างเต็มที่ และอาจจะดีกว่าจ้างคนอื่นมาเลี้ยงดูอีก เช่น ครอบครัว นายคิดและนางมี มีลูก 3 คน และ มารดาของนางมี อาศัยอยู่ด้วย มารดาของนางมี จะเป็นผู้ดูแลภายในบ้านเรือนทั้งหมด ไม่ว่า เลี้ยงหลาน ซักผ้า ทำอาหาร ทั้งนี้เนื่องจากนางมีและสามีไม่มีใครมีเวลามากนัก ทั้งสองจะค้ำชชะเกือบทั้งวันทั้งคืน บางวันนอนบนหัวกอง หรือ บางครั้งค้ำกลางคืนลงมานอนที่บ้านกลางวัน บ่าย ๆ ขึ้นไปค้ำของขายให้เจ้าแม่ และกลางคืนค้ำชชะ ทำให้พวกเขาไม่มีเวลาดูแลเอาใจใส่ภายในบ้าน งานทั้งหมดจึงตกที่มารดาของนางมีทั้งสิ้น ขณะเดียวกันมารดาของนางมีมักจะหารายได้พิเศษนอกเหนือจากรายได้ที่นางมีให้ มารดาของเขามักจะรับจ้างผ่าตุง ลอกเปลือกกรองเท้าข้างบางครั้งนางมีก็นำของดี เช่น อลูมิเนียมบาง รองเท้าที่เก็บได้ให้แม่ทำ เพื่อจะได้ขายราคาสูงขึ้น

ขณะเดียวกันกรณีที่ญาติผู้ใหญ่หรือพ่อแม่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมิได้เข้ามาอยู่ในชุมชนยังคงตั้งถิ่นฐานที่บ้านเกิด สมาชิกลูก ๆ หลานจะรับผิดชอบต่อญาติผู้ใหญ่ของตน เช่น ส่งเงินหรือสิ่งของไปให้ หรือในช่วงเทศกาลจะกลับไปเยี่ยม โดยเฉพาะช่วงสงกรานต์ พวกเขาถือว่าเป็นการแสดงความกตัญญูตเวที โดยการรดน้ำดำหัวญาติผู้ใหญ่ของตน

กรณี นางเนา พ่อแม่ของนางเนามาจากนครราชสีมา นางเนาและสามีพาพ่อแม่ไปเที่ยวที่สนามหลวงและวัดพระแก้ว และก่อนที่พ่อแม่ของนางจะกลับ นางเนาให้เงินจำนวนหนึ่ง และซื้อเสื้อผ้าชุดใหม่ให้ รวมทั้งข้าวของ เช่น ถ้วย, ชาม, แก้ว ฯลฯ ที่เก็บจากกองขยะ แต่ยังไม่ให้กลับไปด้วย

นอกจากความสัมพันธ์ของสมาชิกที่อาวุโสกว่าแล้ว ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่และลูก เป็นสิ่งสำคัญหนึ่งในครอบครัว นั้นหมายถึง การอบรมสั่งสอนสมาชิกใหม่ของครอบครัว

ซึ่งพ่อแม่และญาติพี่น้องมีอิทธิพลเด็กมาก เมื่อโตเป็นผู้ใหญ่ที่อยู่ในสังคมต่อไป

เนื่องจากพ่อแม่ของเด็ก ไม่มีเวลาว่างนัก หน้าที่เลี้ยงดูเด็กจึงเป็นของญาติผู้ใหญ่ (ปู่ย่าหรือตายาย) ในกรณีที่ญาติผู้ใหญ่เข้ามาอยู่ในชุมชนด้วย แต่ส่วนใหญ่ เมื่อเด็กแรกเกิด (0-3 ปี) แม่จะเป็นผู้เลี้ยงดูเอง และถ้าเด็กอายุ 3-5 ปี แม่จะพาลูกไปทำงานด้วย ปัจจุบัน มีศูนย์รับเลี้ยงเด็กถึง 2 แห่งคือ ศูนย์รับเลี้ยงเด็ก ของมูลนิธิเด็กอ่อนในสลัม รับเลี้ยงเด็ก 0-3 ปี และศูนย์เด็กเล็ก ของศูนย์สังคมนักพัฒนา รับเลี้ยงเด็ก 3-6 ปี ช่วงเวลา 8.00 น.-15.00 น. วันจันทร์ถึงวันศุกร์ ชาวบ้านจึงเริ่มนิยมนำลูกมาฝากศูนย์ทั้งสองเลี้ยง แต่ถ้าศูนย์ฯ ปิด แม่เด็กจะต้องรับผิดชอบ คือ หยุดงานเลี้ยงลูกอยู่กับบ้าน หรือ ไม่พาลูกขึ้นไปบนหัวกองด้วย ขณะเดียวกันภายในชุมชนก็มีผู้รับเลี้ยงเด็ก โดยคิดอัตราค่าจ้างต่อวัน ๆ ละ 30 บาท

ดังนั้นเมื่ออยู่ในวัยเด็ก ไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ พ่อแม่จะเอาใจใส่อย่างใกล้ชิด แต่ถ้าเด็กสามารถช่วยเหลือตนเองได้ (4 ปีขึ้นไป) เด็กจะถูกปล่อยให้เล่นกับเพื่อน ๆ อาจจะทิ้งเงินให้วันละ 5-20 บาท หรือตกลงกับทางร้านค้าว่าให้ลูกของตนกินขนม แล้วตอนเย็นจะกลับมาจ่ายให้ทันที ถ้าเด็กติดตามไปบนกองขยะ เด็กเหล่านี้จะวิ่งเล่นหรือคุ้ยขยะด้วย จนเกิดมีนักข่าวชาวต่างประเทศถ่ายรูปเด็กอายุ 4-5 ขวบ เก็บขนมปังขึ้นรา และนมกระป๋องที่หมดอายุแล้วมารับประทาน เมื่อภาพถูกเผยแพร่ ทางกรุงเทพมหานครไม่พอใจ เพราะทำให้ภาพพจน์เมืองไทยเสีย จึงมีคำสั่งห้ามบุคคลภายนอกถ่ายภาพบริเวณกองขยะ

ขณะเดียวกันเด็กโตวัยเรียนมักขึ้นไปคุ้ยขยะในวันเสาร์อาทิตย์ และปัญหาที่เกิดขึ้นกับเด็กวัยเรียนคือ เด็ก ๆ มักจะหนีเรียนไปคุ้ยขยะ เพราะพวกเขาต้องการรายได้ มีเงินค่าขนมและค่าของเล่น เช่น นายพร เล่าให้ฟังว่า "สมัยเรียนหนังสือชั้นมัธยม ทุกเย็นวันศุกร์จะขึ้นหัวกอง เย็นวันอาทิตย์ก็จะลงจากหัวกอง ได้เงินประมาณ 1,000 บาท เอาไว้ใช้ที่โรงเรียน บางครั้งต้องซื้ออุปกรณ์การเรียน เพราะพ่อแม่หาเงินให้ไม่ทัน มีอยู่วันหนึ่งเอาเงินไปโรงเรียน 500 บาท คุณครูเห็นเข้าตกใจ คิดว่าเราไปขโมยใครมา เราต้องบอกว่า เป็นเงินที่เราหามาได้ ได้จากกองขยะ ครูเขาไม่รู้แปลกใจมาก ว่าคุ้ยขยะได้เงินมากขนาดนี้ ต้องให้แม่ไปยืนยันกับครู เขาถึงเชื่อ"

การเลี้ยงดูและอบรมเด็กคนในชุมชนไม่มีใครมีพิธีรีตองและไม่เข้มงวดมากนัก พ่อแม่ไม่มีใครดุด่า หรือเคี่ยวเข็ญมากนัก เพราะคิดว่า เป็นการแสดงความรักที่มีต่อบุตรของตน

ด้วยการตามใจ และการให้ใช้จ่ายเงินอย่างนุ่มนวล

กรณี นางเล็ก มีลูก 4 คน ลูกสาว 3 คน และ ลูกชาย 1 คน ลูกสาวคนโตเป็นลูกติด (ปัจจุบันแต่งงานแล้ว) เนื่องจากนางเล็กมีลูกชายเพียงคนเดียว คือ ด.ช.แสบ นางจึงทุ่มเทความรักให้ลูกชาย ตามใจทุกอย่าง ด.ช.แสบ มักจะได้ของใหม่ ๆ เสมอ เมื่อเทียบกับลูกสาว 2 คนจะได้ของที่เก็บจากกองขยะ ในวันปีใหม่นางเล็กซื้อจักรยานคันใหม่ให้ลูกชายราคา 1,000 บาท ขณะที่ลูกสาวได้เสื้อผ้าคนละชุด ด.ช.แสบ มักจะหนีโรงเรียน โดยที่นางเล็กไม่คิดว่ากล่าวหรือใช้ทำงานใด ๆ ทั้งสิ้น ส่วนบุตรสาวทั้งสองจะต้องรับผิดชอบงานบ้าน และช่วยค้ำชยะบนหัวกอง

จากความสัมพันธ์ภายในครอบครัวดังกล่าว เป็นเพราะ พ่อแม่-ลูก ไม่ค่อยได้เจอหน้ากัน พวกเขาจึงต้องการแสดงความเอื้ออาทรให้ลูกของตนรับทราบโดยการให้เงินไว้เป็นจำนวนมาก ขณะเดียวกันก็เป็นการสั่งสอน และ สร้างนิสัยให้แก่เด็ก ทำให้เด็กไม่มีความเข้มงวด ไม่มีระเบียบแบบแผน มีนิสัยสุรุษสุรายชอบใช้จ่ายใช้สอย รวมทั้งรักสนุก สังเกตได้จากเด็ก ๆ นิยมจัดงานวันเกิด มีการตัดเค้ก และมอบของขวัญให้กัน

1.3 ความสัมพันธ์ระหว่างพี่น้อง สมาชิกภายในครอบครัวที่มีความสำคัญอีกคนหนึ่ง คือ "พี่น้อง" ถือได้ว่าเป็นพี่น้อง เป็นข้อผูกพันและผลดีที่เราจะต้องปฏิบัติต่อและได้รับจากพี่น้องร่วมบิดามารดาเดียวกัน ความสัมพันธ์ระหว่างพี่น้องเป็นเรื่องของการช่วยเหลือซึ่งกันและกันในเรื่องต่าง ๆ เช่น การยืมเงินทอง การช่วยแรงสร้างบ้าน ช่วยเลี้ยงลูก เป็นต้น ชาวบ้านเหล่านี้เขาถือว่าพวกเขาเป็นคนมาจากต่างถิ่น เมื่อมาอยู่ที่นี้ต้องรวมตัวกันเหนียวแน่นช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และมักจะตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้กัน ทั้งนี้อาจกล่าวได้ว่าเป็นความจำเป็นทางเศรษฐกิจ ความปลอดภัย และความอบอุ่นทางจิตใจ แม้บางครั้งมีเรื่องกระทบกระทั่งกันบ้าง แต่ไม่มากนัก สามารถประนีประนอมกันได้ เช่นกรณี แม่ใหญ่ส่งมีลูกสาว 3 คน แต่ละคนแต่งงานและปลูกบ้านในบริเวณใกล้เคียงกัน ทั้งลูกสาวและลูกชายจะไม่ค่อยมีเวลาเอาใจใส่ภายในบ้านนัก เพราะทุกคนต่างคนต่างออกทำมาหากิน ค้ำชยะบนหัวกอง โดยส่วนหนึ่งแม่ใหญ่ส่งจะทำหน้าที่ดูแลบ้านและเด็ก ๆ ขณะเดียวกันลูกสาวทั้ง 3 จะช่วยเหลือกัน ไม่ว่าจะเงินทอง หรือ ช่วยแรง เช่น นางมาลูกสาวคนสุดท้ายของแม่ใหญ่ส่งต่อเติมบ้าน จึงขอแรงพี่ชายอีก 2 คน และญาติห่าง ๆ อีก 2 คน ช่วยซ่อมบ้าน นางมา ในฐานะ

เจ้าของบ้านจะต้องเลี้ยงเหล้ายาปลาบั้งเป็นอย่างดี ขณะเดียวกันนี้สาวทั้งสองก็จะมาช่วยทำอาหาร

ความสัมพันธ์ในกลุ่มพี่น้องค่อนข้างเหนียวแน่น มีความเกื้อกูลกัน ชาวบ้านคนหนึ่งได้กล่าวไว้ว่า "ถ้าพี่น้องไม่ช่วยเหลือกัน แล้วใครจะมาช่วยเรา"

สำหรับความสัมพันธ์แบบพี่น้องในกลุ่มเด็ก พี่น้องเมื่ออยู่ในกลุ่มเพื่อนและมีความขัดแย้งกับเพื่อน พี่น้องจะร่วมมือกัน ขณะเดียวกันภายในบ้านพี่น้องจะมีความขัดแย้งกัน เพื่อแย่งชิงสิ่งของ เช่น อาหาร ขนม ของเล่น และ แย่งชิงความรักจากพ่อแม่ ความสัมพันธ์ของพี่น้องในเด็กจะมีทั้งความรู้สึกรักใคร่และอิจฉาริษยาซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะลูกคนสุดท้าย พ่อแม่มักจะรักตามใจ จะเอาเปรียบพี่ ๆ พ่อแม่มักจะบอกว่าพี่ควรรักน้อง และเสียสละให้น้อง น้องคนเล็กจึงมักจะเป็นคนตามใจตัวเอง

เราจะเห็นว่า ความสัมพันธ์ในกลุ่มเครือญาติที่กล่าวข้างต้น เป็นกลุ่มเครือญาติที่มีสายสัมพันธ์ทางชีวภาพ (Biological Factor) เป็นส่วนใหญ่ หรือ เรียกว่า "ญาติร่วมสายโลหิต" (Consanguineal kin) ทั้งนี้ทุกคนมีความจำเป็นที่จะต้องตอบสนองซึ่งกันและกัน ขณะเดียวกันกลุ่มเครือญาติอีกชุดหนึ่งที่มีความสำคัญรองลงมา คือ ญาติที่เกิดขึ้นจากองค์ประกอบทางสังคม (Social Factor) (สนิท, 2522:2) ได้แก่ ญาติที่ได้มาจากการแต่งงาน หรือญาติที่เกิดขึ้นจากผลของการแต่งงาน ความจริงแล้วการแต่งงานอาจก่อให้เกิดมีญาติขึ้นได้ ทั้งสองอย่าง คืออาจก่อให้เกิดมีญาติร่วมสายโลหิต คือกำเนิดบุตร และขณะเดียวกันการแต่งงานของบุคคลย่อมจะก่อให้เกิด ความเป็นญาติกันขึ้นระหว่างญาติพี่น้องของฝ่ายชายหรือฝ่ายสามี กับญาติพี่น้องของฝ่ายหญิงหรือฝ่ายภรรยาด้วย

ลักษณะความเป็นเครือญาติจึงเป็น การสืบทอดความสัมพันธ์ทางสังคม (social reproduction) สิ่งเหล่านี้ก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนทั้งให้และรับหรือกล่าวได้ว่ามีชุดการตอบแทนซึ่งกันและกันด้วยความสมัครใจระหว่างคนสองคน ทั้งนี้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการกระจายทรัพยากรที่มีอยู่หลายรูปแบบ เช่น การแลกเปลี่ยนแรงงาน, ทรัพย์สิน, ปัจจัยการผลิต, องค์ความรู้ต่าง ๆ เป็นต้น การแลกเปลี่ยนและตอบแทนสิ่งเหล่านี้เป็นตัวแสดงถึงพฤติกรรมของมนุษย์ที่ต้องพึ่งพาอาศัยกัน แม้บางขณะอาจอยู่ในสภาวะความขัดแย้ง ความได้เปรียบเสียเปรียบ แต่สิ่งที่ต้องแสดงของแต่ละฝ่ายเพื่อได้สิ่งที่ตนต้องการ คือ การสวมหน้า

กากเข้าหากัน แม้แต่ในระบบเครือญาติ บางครั้งคนภายนอกอาจมองว่าเป็นกลุ่มเดียวกัน เป็นพวกเดียวกัน แต่ในส่วนลึกของความเป็นปัจเจกชนของแต่ละบุคคล ย่อมต้องแสดงสิ่งที่เรียกว่า "เสแสร้ง" ให้ผู้อื่นรับรู้ เพื่อไม่ต้องการให้ผู้อื่นล่วงรู้ความลับและความคิดของตน

เช่นกรณี นางหวาน เข้ามาอยู่ในชุมชนประมาณ 20 ปีเศษ อพยพมาจากกระทุ่มแบน กับแม่และพี่น้อง ปัจจุบันอายุ 40 ปีเศษ นางหวาน แต่งงานมีลูก 3 คน ส่วนสามีของนางหวานมีภรรยาใหม่ นางหวานเป็นคนปากหวาน ชอบพูดจาที่เล่นที่จริง ขณะเดียวกันมักจะอิจฉาน้องสะใภ้และพี่สะใภ้ของตนที่มีสามีดี มีฐานะทางเศรษฐกิจดี นางหวานมักจะนั่งคุยกับน้องสะใภ้และพี่สะใภ้ของตนเสมอ ขณะเดียวกันก็มักจะพูดจากระแนะกระแหว่าร้ายพี่สะใภ้ให้ลูก ๆ ของตนฟัง แต่เมื่อน้องหรือน้องชายของตนถูกใครว่าร้าย นางหวานจะออกมารับแทนทันที

ความสัมพันธ์ภายในเครือญาติเอง จะมีความสัมพันธ์ชุดหนึ่งที่แต่ละคนต้องปรับตัวเข้าหากัน เพื่อผลประโยชน์ของตน Hank (1972 แปลจาก นฤจร:127) ได้กล่าวว่า หลักการ 3 ประการคือ (1) ยิ่งมีทรัพย์สินมากเท่าใดเขาก็ยิ่งสามารถมีการตอบแทนซึ่งกันและกัน ดังนั้น คนที่มีทรัพย์สินมากมาย จะพบว่ามิญาติใกล้ชิดและห่าง ๆ ห้อมล้อมคอยให้บริการ (2) ทรัพย์สินสมบัติยิ่งมีมากเท่าใด การตอบแทนก็มีขึ้นยิ่งยาวนาน (3) หัวหน้าครัวเรือนแสวงหาเพื่อที่จะให้ได้มีการตอบแทนประโยชน์ซึ่งกันและกันมากที่สุดเท่าที่จะมากได้

จะเห็นว่าทรัพย์สินของแต่ละบุคคลมีความสำคัญ ทุกคนต้องการแสวงหาทรัพย์สินเพิ่มเติม และขณะเดียวกันต้องการปกป้องทรัพย์สินของตนไม่ให้สูญเสีย ระบบเครือญาตินับได้ว่าเป็นการสร้างสายสัมพันธ์ขึ้นเพื่อเสาะแสวงหาทรัพย์สินต่าง ๆ ที่ตนต้องการ หรือ ผลประโยชน์มาเป็นของตนเอง แม้ว่าอาจไม่ใช่ทรัพย์สินหรือผลประโยชน์ที่เป็นรูปธรรม เช่น ทรัพย์สิน เงินทอง ข้าวของเครื่องใช้ แต่อาจเป็นนามธรรม เช่น ความรัก ความปลอดภัยในชีวิต ความมั่นคง ความมีหน้ามีตาในสังคม เป็นต้น ดังนั้นการที่ทุกคนต้องการสิ่งเหล่านี้จึงพยายามหาของแลกเปลี่ยนต่าง ๆ ที่คิดว่าสมน้ำสมเนื้อ หรือ กล่าวอีกนัยว่า สมดุลกัน ไม่มีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งขาดทุน หรือได้กำไร แต่ถ้าฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งขาดทุนหรือได้กำไร ความขัดแย้งย่อมเกิดขึ้นแน่นอน แต่ขณะเดียวกันความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติระดับที่ต่างกัน คือผู้อาวุโสและผู้ค้อยาวุโส เช่น พ่อแม่และลูก, ตายายกับหลาน ฯลฯ มักจะเป็นความสัมพันธ์ที่ไม่เน้นเรื่องความขาดทุนหรือกำไร ดังนั้น การแลกเปลี่ยนในระดับนี้อาจไม่เท่าเทียมกัน แต่ทั้งสองฝ่ายมี

ความเต็มใจและพึงพอใจกับการที่ฝ่ายหนึ่งมอบให้

อย่างไรก็ตามภายในชุมชนแม้ความสัมพันธ์ภายในระบบเครือญาติเองจะมีความขัดแย้งกันบ้าง แต่ความสัมพันธ์ หรือการรวมกลุ่มของพวกเขาเหนียวแน่น ให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และรวมพลังกันเพื่อรักษาผลประโยชน์หรือทรัพยากรของตน อาทิเช่น การสร้างฝิ่งชั่วคราวบริเวณกองขยะ ชาวบ้านจะสร้างอยู่ร่วมกันในหมู่บ้านนี้ และเมื่อใครค้ายขยะได้ของมาจะนำกองไว้บริเวณคอกหรือที่นีก่อนคัดเลือก ของที่นำมากองไว้จะไม่มีใครเข้ามายุ่งหรือขโมย พวกเขาจะช่วยดูแลของเหล่านั้นไม่ให้ใครมาหยิบฉวยไปได้ แม้ว่าจะแยกของเป็นส่วนส่วนใดของใครของมัน ชาวบ้านจะรู้ว่าบริเวณใคร ญาติพี่น้องใคร ซึ่งจะไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวของบริเวณนั้น

2. กลุ่มเพื่อนบ้านละแวกบ้านเดียวกัน

ความสัมพันธ์ของเพื่อนบ้านมีลักษณะเท่าเทียม อยู่ในระดับเดียวกันหรือเป็นความสัมพันธ์ในแนวนอน (horizontal line) ซึ่งมีการแลกเปลี่ยนตอบแทนกันคือ ทั้งสองฝ่ายเป็นทั้งผู้ให้และผู้รับ ไม่ใช่เป็นผู้ให้ฝ่ายเดียวหรือรับฝ่ายเดียว เพื่อนบ้านจะทำการช่วยเหลือซึ่งกันและกันในสถานการณ์ที่คับขัน และจะผูกพันความสัมพันธ์ต่อกันด้วยการให้บริการความช่วยเหลือ และแลกเปลี่ยนอาหารซึ่งกันและกัน

ลักษณะความเป็นเพื่อนบ้านภายในชุมชน ส่วนใหญ่เกิดจากการตั้งบ้านเรือนตามแนวยาวของถนนซอย ทำให้มีผลต่อความสัมพันธ์ทางสังคมในชุมชนคือ จะมีความสนิทสนมกันในกลุ่มย่อยละแวกบ้านใกล้เคียงกัน ทั้งนี้รวมถึงญาติพี่น้องด้วย เพื่อนบ้านในละแวกเดียวกันมีความสำคัญมากเพราะต้องพึ่งพาอาศัยกัน ช่วยเหลือกัน เช่น การใช้น้ำบ่อในการอุปโภคโดยไม่ต้องเสียเงิน และประหยัดค่าน้ำใช้, การหยิบยืมข้าวของเครื่องใช้, การช่วยแรงงานปลูกบ้าน หรือการช่วยสร้างฝิ่งพังกบนหัวกองร่วมกัน เป็นต้น ความเป็นเพื่อนบ้านมีความรู้สึกผูกพันพร้อมที่จะแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ซึ่งกัน และชาวบ้านเหล่านี้มองว่าเพื่อนบ้านที่ติดต้องพึ่งได้ในยามคับขัน ขณะเดียวกันเมื่อมีการช่วยเหลือยามคับขันพวกเขาจะรู้สึกสำนึกในบุญคุณ บุญคุณนี้จะต้องตอบแทน เช่นกรณี นายไปล์เป็นชาวอีสานจะมาเฉพาะฤดูทำนาเท่านั้น บ้านของนายไปล์อยู่ตรงกันข้ามบ้านของนายสวาท ซึ่งนายสวาทจะช่วยดูแลบ้านของนายไปล์ไม่ให้ใครมารื้อหรือ

ปลูกสร้างใหม่ นายไปล์มักจะตอบแทนนายสวาท ด้วยข้าวสารที่นายไปล์นำมาจากบ้านหลัง
 เกือบเกษม เป็นการแสดงความรักที่นายสวาท ช่วยดูแลบ้านของตน หรือกรณี นางตา
 กลับไปเยี่ยมบ้านต่างจังหวัดอุทัยธานี เมื่อนางตากลับมาจากอุทัยธานี นางตาจะซื้อข้าวของ
 จำนวนมาก ไม่ว่าจะเป็น เห็ดโคน ข้าวโพด เป็นต้น นางตาจะนำมาฝากเพื่อนบ้านของตนในละแวก
 เดียวกัน และเมื่อเพื่อนบ้านคนงานให้นางตาจะมีขนมหรืออาหารตอบแทนนางตาเสมอ

จะเห็นว่าความเป็นเพื่อนบ้านจะมีลักษณะของการแลกเปลี่ยนเพื่อความเท่าเทียมกัน
 ภายในหมู่เพื่อนฝูง ถ้าการแลกเปลี่ยนเกิดความไม่สมดุลย์ ชาวบ้านหมายถึงความเห็นแก่ตัว
 ของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ย่อมเกิดปัญหาติดตามมาไม่ว่าเรื่องความขัดแย้ง ความไม่ไว้วางใจซึ่งกัน
 และกัน

เช่นกรณี นางมีและนางหวานทะเลาะกัน เนื่องจากทั้งสองอยู่บ้านติดกันแต่มีปัญหา
 เรื่องน้ำประปาเนื่องจากคนลากสายน้ำแจกจ่ายน้ำไม่ทั่วถึง นางหวานกลับจากทำงานไม่มีน้ำ
 อาบ เป็นจังหวะเดียวกันที่คนลากสายน้ำมาถึงบ้านนางหวาน นางหวานให้คนลากสายน้ำใส่
 ในตุ่ม 6 ใบ ขณะเดียวกันนางมี ก็บอกว่าบ้านตนก็ไม่มีเลขขอแบ่งสัก 1 ตุ่ม เอาไว้เฉพาะ
 อาบเท่านั้น นางหวานไม่ยอมจึงตำว่านางมี ว่าบ้านตนก็ไม่มีอาบเหมือนกัน ก็ต้องตามคือนางมี
 บอกว่าขอแบ่งแค่ตุ่มเดียวเท่านั้น ทั้ง 2 จึงทะเลาะกัน ไม่พูดจากัน นางหวานและลูก ๆ จึง
 ตัดสินใจทำรั้วกัน เพื่อที่ไม่ต้องเผชิญหน้ากับนางมี

จากกรณีนี้เป็นลักษณะของการไม่ยินยอมต่างฝ่ายต่างต้องการแสวงหาผลประโยชน์
 เพื่อมาเป็นของตนจึงเกิดการปกป้อง และในที่สุดเมื่อไม่สามารถใช้วิธีอย่างมิตรภาพ ก็จะใช้
 วิธีขั้นรุนแรง คือการทะเลาะเบาะแว้ง แต่ทั้งสองต่างต้องการลดการเผชิญหน้าซึ่งกันและกัน
 โดยการสร้างรั้วล้อมรอบ แม้จะอยู่บ้านใกล้เคียงกัน

ขณะเดียวกัน นางซอ เป็นน้องสะใภ้ของนางหวาน มักมีความขัดแย้งกับนางหวาน
 เสมอ แต่นางซอสนิทสนมกับนางมี เพราะทั้งสองคุยขะที่ลานด้วยกัน เมื่อย้ายจากลานขึ้นบน
 ห่วงองทั้งสองก็มักเฝ้าเคียงกัน ทั้งสองจะช่วยเหลือกันเสมอ และถ้ามีเวลาว่างมักจะนั่งคุย
 ด้วยกันเสมอ ทั้งสองเมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นมักจะปรึกษาหารือกันเสมอ อีกทั้งเมื่อเวลาทำงานทั้ง
 สองจะไปทำงานพร้อมกัน นอกจากนางซอจะสนิทกับนางมีแล้ว นางซอยังสนิทกับญาติพี่น้อง
 ของนางมีอีกด้วย ทั้งนี้นำไปสู่ความไม่พึงพอใจต่อนางหวานเป็นอย่างมาก เพราะในละแวก

บ้านเดียวกันนางหวานไม่อยู่กับใคร

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าครัวเรือนจะเป็นหน่วยพึ่งตนเอง แต่มีใช้ลักษณะพึ่งตนเองทั้งหมด ไม่ว่าในแง่ทางสังคม วัฒนธรรม และ เศรษฐกิจ ครัวเรือนมักมีความต้องการในการช่วยเหลือต่าง ๆ จากบุคคลนอกครัวเรือนเสมอ โดยเฉพาะความช่วยเหลือจากเพื่อนบ้าน การขอความช่วยเหลือเหล่านั้น มีทั้งการขอแรง เอาแรง ว่าจ้าง ซึ่งไม่คำนึงถึงความผูกพันทางครอบครัว ดังนั้นกลุ่มเพื่อนบ้านจึงมักจะเป็นกลุ่มที่แสดงถึงความแลกเปลี่ยน และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน บางครั้งในยามทุกข์ยามยากคนเหล่านี้มักจะเป็นกลุ่มแน่นแฟ้น คือไปเยี่ยมเยียนกันบ่อย เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และคุยเรื่องฉิบาตะ

ดังกรณีที่ได้ชี้ให้เห็นในกลุ่มนักเรียนบ้านแต่ละกลุ่ม เมื่อรวมตัวเป็นคนกลุ่มใหญ่ในชุมชนแห่งนี้ และที่สำคัญคนเหล่านี้มี identity ที่เหมือนกัน คือ การเป็นคนค้าขาย ทั้งหมดรวมกลุ่มหรือร่วมพลังกันในเรื่องการต่อต้านและกำจัดสุนัขบ้าบริเวณกองขยะและชุมชน จากกรณีที่สุนัขจรจัดมาหากินอยู่กับกองขยะเป็นจำนวนมาก พอถึงช่วงฤดูร้อนสุนัขบางตัวเกิดอาการบ้า จึงวิ่งไล่กัดสุนัขตัวอื่น ๆ จนติดเชื้อ แล้วลงมากัดคนภายในชุมชน ระยะแรก ๆ ไม่ฆ่าเพราะสงสาร ภายหลังจำนวนผู้ถูกกัดมีเพิ่มมากขึ้น จำนวนสุนัขบ้าก็เพิ่มขึ้น ชาวบ้านจึงร้องขอความช่วยเหลือจากกรุงเทพมหานครในการปราบปรามสุนัข เมื่อหน่วยสุนัขมาจัดการปรากฏว่าชาวบ้านในชุมชนร่วมมือกันเป็นอย่างดี ทั้งนี้ เนื่องจากการแก้ไขปัญหาร่วมกัน เพื่อป้องกันอันตรายที่จะเกิดกับพวกตน

ภายในชุมชนกลุ่มเพื่อนบ้านที่อาศัยในละแวกบ้านเดียวกันมักจะเป็นกลุ่มคนที่มาจากท้องถิ่นเดียวกัน ความสัมพันธ์จึงมีลักษณะกึ่งญาติกึ่งเพื่อนบ้าน ความผูกพันจึงมีมากกว่าเพื่อนบ้านธรรมดา เพื่อนบ้านที่เข้ามาอยู่ก่อนจะเป็นผู้แนะนำ ให้ความช่วยเหลือด้านต่าง ๆ เช่น สอนวิธีเก็บ-คัดเลือกของ ลู่ทางการทำกิน โดยแนะนำการเลือกของที่สามารถนำมาขายได้ ขายให้ใครได้ราคาดี หรือของอะไรทำให้มีราคาได้ยังไง เป็นต้น ความสัมพันธ์ภายในกลุ่มค่อนข้างเหนียวแน่น ขณะที่ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มซึ่งมิได้อาศัยอยู่ในละแวกบ้านเดียวกันมีการปฏิสัมพันธ์น้อย บางครั้งแทบไม่รู้จัก แต่คุ้นหน้าคุ้นตาว่าเป็นคนในชุมชนเดียวกัน โดยชาวบ้าน 2 ซอย คือ ซอย 1 และ ซอย 2 มักไม่ค่อยรู้จักหรือมีปฏิสัมพันธ์ เพราะถือว่าอยู่กันคนละซอยคนละส่วน และเมื่อขึ้นไปทำงานบนหัวกองต่างคนต่างอยู่รวมกลุ่มเฉพาะพวกตนเท่านั้น

ดังนั้น เมื่อมีการพัฒนาหรือได้รับความช่วยเหลือจากองค์กรพัฒนา ชาวบ้านชอย 2 จะได้รับโอกาสนั้นก่อน ทั้งนี้เพราะศูนย์เด็กเล็กฯ ที่ตั้งของศูนย์สังคมฯ อยู่ในชอย 2 ชาวบ้านชอย 1 มักจะบอกว่า "ตนเป็นลูกเมียชอย 2" จะได้ภายหลังเสมอ ทั้ง ๆ ที่คนในชอย 2 ไม่ค่อยมีการร่วมมือเท่าใดนัก

เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนบ้านในละแวกเดียวกันเปรียบเสมือนระบบเครือญาติ (Kin relationship) ที่ทำหน้าที่ผูกพันบุคคลเข้าไว้ให้เป็นกลุ่มเดียวกัน และมีความเกี่ยวพันต่อกัน ภายใต้เงื่อนไขการสืบสายโลหิต (Consanguineal Kin) หรือเงื่อนไขการเกี่ยวดองแต่งงาน (Conjugal Kin) จากความสัมพันธ์ของเพื่อนบ้านในชุมชนนี้ไม่ต่างจากสภาพภายในสังคมชนบท เพื่อนบ้านละแวกเดียวกันมีโอกาสพบปะพูดคุยกันมาก เด็ก ๆ จะออกมาวิ่งเล่นด้วยกัน ทั้งนี้เนื่องจากสภาพความเป็นอยู่ขาดความเป็นส่วนตัว ภายในบ้านคับแคบเมื่อมีความทุกข์หรือปัญหาภายในบ้านย่อมเป็นที่รู้กัน ทำให้มีโอกาสปรับทุกข์และช่วยแก้ปัญหาของแต่ละคน ชาวบ้านแต่ละคนจะมีการแสดงของตนเองในระดับหนึ่ง เพื่อให้เพื่อนบ้านหรือญาติพี่น้องไว้วางใจ เห็นอกเห็นใจกัน และพร้อมที่จะช่วยเหลือเสมอ

3. ความสัมพันธ์ในฐานะคู่แข่งเชิงธุรกิจ

ความสัมพันธ์ในเชิงธุรกิจนี้เป็นความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจของชาวบ้าน บ่งบอกการพึ่งพาอาศัยที่ต้องมีการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน โดยมีการกำหนดเงื่อนไขในการตอบแทนที่แน่นอนตายตัว ซึ่งการแลกเปลี่ยนเหล่านี้ใช้เงินตราเป็นเครื่องมือในการแลกเปลี่ยนโดยตรง จากงานของพรวิศิษฐ์ (2532) กล่าวถึงเงินสดเป็นทรัพยากรที่มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตมากที่สุด ได้มาโดยการทำงานและรายได้ ดังนั้นเงินสดจึงเป็นทรัพยากรที่ชาวบ้านพึงแสวงหาจากผู้อื่น และปกป้องของตนเอง

ความสัมพันธ์ของชาวบ้านในชุมชนต่อคู่แข่งเชิงธุรกิจนี้มีหลายกลุ่ม ซึ่งมีทั้งผู้อยู่ในชุมชนและนอกชุมชน ดังนี้ เจ้าของร้านขายของชำ นายทุนเงินกู้ พนักงานขายของผ่อนพ่อค้าคนกลางรับซื้อของเก่า

3.1 พนักงานขายของผ่อน คนกลุ่มนี้เป็นบุคคลภายนอกโดยตรงเป็นทั้งพนักงานขายในรูปบริษัทและเป็นเจ้าของธุรกิจของผ่อน (ส่วนใหญ่เป็น "แขกอินเดีย") บุคคลเหล่านี้

จะนำสินค้าต่าง ๆ เข้ามาเสนอขายชาวบ้านโดยผ่อนชำระเงินเป็นรายวัน หรือรายเดือน ตามข้อตกลงของทั้ง 2 ฝ่าย และลักษณะสินค้าอย่างเช่น นางเล็กซื้อจักรยานแฟชั่นให้ลูกชาย ซึ่งปกติราคาประมาณ 1,900 บาท แต่นางเล็กซื้อจากอามิง (แบกอินเดีย) ในราคา 3,000 บาท โดยชำระเงินเป็นรายวัน ๆ ละ 50 บาท ระยะเวลา 2 เดือน

จะเห็นว่าการซื้อสินค้าผ่อนของชาวบ้านนี้มักจะถูกขวกกำไรเกือบ 100 เปอร์เซ็นต์ และบางครั้งถ้าสินค้าชิ้น ๆ มีราคาสูงมาก อาจต้องมีการชำระเงินสดส่วนหนึ่ง และทำสัญญาเป็นหลักฐาน เพราะกรณีเช่นนี้เกิดขึ้นบ่อยครั้งเช่น ชาวบ้านไม่ชำระเงินบ้าง หนีไปบ้าง ซึ่งพ่อค้าเหล่านี้บอกว่า "บางครั้งไม่รู้ไปตามที่ใคร ตนก็ไม่ไช้คนที่นี้ คนที่ซื้อก็ไม่มีความแน่นอน แต่ส่วนมากจะทำสัญญามีผู้ค้ำประกัน ที่เป็นญาติหรือเพื่อนบ้านสนิทกัน ถ้าคนซื้อหนีหรือย้ายไป ผู้ค้ำประกันจะเป็นผู้ชำระเงินแทน บางครั้งก็ถูกด่าอีก คนที่หนี้ค่าเก่ง ก็ต้องทน ยิ้มสู้"

พนักงานขายของผ่อนจะพบว่ามียาขายได้ค่อนข้างดีในการขายสินค้า ขณะเดียวกันก็เสี่ยงต่อการหลหนีของลูกหนี้ และผู้ค้ำประกัน

กลุ่มพนักงานขายของผ่อน มี 2 กลุ่ม ดังนี้

ก.) พนักงานขายในรูปบริษัท บุคคลเหล่านี้จะนำสินค้าเข้ามาเสนอส่วนใหญ่เป็นเครื่องใช้ไฟฟ้า เช่น ตู้เย็น โทรทัศน์ สเตอริโอ พัดลม หม้อหุงข้าว ซึ่งผ่อนชำระเป็นรายเดือนมีการวางเงินมัดจำก้อนหนึ่ง (ไม่มากนัก) และมีเอกสารสัญญาเป็นลายลักษณ์อักษร และผู้เซ็นค้ำประกัน สินค้าที่ชาวบ้านนิยมซื้อผ่อนได้แก่ ตู้เย็น โทรทัศน์ และสเตอริโอ มีผลทำให้ชาวบ้านต้องมีเงินเก็บส่วนหนึ่งเพื่อผ่อนชำระเป็นงวด ๆ รายเดือน หากไม่ผ่อนชำระตามกำหนด ภายในกำหนดเวลา 2 เดือน พนักงานขายจะนำเอกสารสัญญาให้ผู้ค้ำประกัน เป็นผู้ผ่อนชำระแทน และถ้าผู้ค้ำประกันไม่ยอมชำระ ทางบริษัทจะยึดสินค้านั้น ๆ และขึ้นตอนสุดท้าย ถ้าสินค้าไม่อยู่จะถูกดำเนินคดีตามกฎหมาย ข้อหายกขออกทรัพย์ผู้อื่น ปรากฏว่าเหตุการณ์เหล่านี้เกิดขึ้นบ่อยครั้ง อาทิ เช่น ผู้ค้ำประกันต้องชำระเงินแทนผู้ซื้อ กรณีนางเสริมเป็นผู้ค้ำประกันโทรทัศน์ให้ลูกชาย เมื่อลูกชายย้ายไปอยู่ที่อื่นและนำโทรทัศน์ไปด้วย นางเสริมจำเป็นต้องเป็นผู้ชำระเงินแทนลูกชายของตนทุกงวด มิฉะนั้นนางเสริมเองจะถูกดำเนินตาม

กฎหมาย และอีกกรณี นางนิตยา ชื่อโทรทัศน์จากบริษัท โดยสามีและนางนิตยาเป็นผู้ซื้อ ร่วมกันและค้ำประกันร่วมกัน ต่อมาสามีของนางนิตยาหนีไปมีภรรยาใหม่และนำโทรทัศน์ไป จำนำที่โรงรับจำนำด้วย เป็นเงิน 3,000 บาท นางนิตยาซึ่งต้องหาเลี้ยงลูก 2 คน โดย การผ่าตัด (บางครั้งไม่ได้ผ่าตัด แต่เล่นไฟ) ทำให้ไม่มีเงินผ่อนชำระ เป็นระยะเวลา 2-3 เดือน ทางบริษัทจึงเสนอข้อต่อรองกับนางนิตยาว่า จะไม่แจ้งความดำเนินคดี ถ้านางนิตยานำ โทรทัศน์ออกจากโรงจำนำมาคืน แต่นางนิตยาก็ไม่สามารถหาเงินมาชำระได้ ทางบริษัทจึง ขอยึดตัวจำนำ และอายัดโทรทัศน์นั้นไว้กับโรงจำนำ ห้ามมิให้นำออกจากโรงจำนำเด็ดขาด เมื่อนางนิตยาไม่สามารถนำเงินมาผ่อนชำระได้ทางบริษัทจึงแจ้งความดำเนินคดีขอยกยอก ทรัพย์สิน และมีการไกล่เกลี่ยกัน นางนิตยาขอผ่อนปรนกับทางบริษัทว่าอย่าดำเนินคดีกับตน ไม่มี ใครเลี้ยงลูก ในที่สุดทางบริษัทจึงยืดระยะเวลาภายใน 1 เดือน นางนิตยาต้องนำเงินมาคืน เพื่อจ่ายค่าจำนำ เมื่อทางบริษัทสามารถได้โทรทัศน์ออกจากโรงจำนำได้ นางนิตยาจึงดิ้นรน กุ้มเงินจากผู้อื่น เพื่อนำมาจ่ายค่าโทรทัศน์ที่จำนำไว้เป็นจำนวน 3,000 บาท ทางบริษัทจึง ยินยอมถอนฟ้อง

ปัญหาเหล่านี้เกิดขึ้นบ่อยมาก เพราะชาวบ้านนิยมซื้อสินค้าเงินผ่อน เพราะไม่มีเงิน สดซื้อของแพง ๆ แต่เมื่อซื้อในราคาผ่อน ทำให้รู้สึกว่าสินค้านั้นราคาถูก แต่ในความเป็นจริง แล้วพวกเขาซื้อสินค้าในราคาแพงกว่าบุคคลทั่ว ๆ ไปในสังคม

ข.) ผ่อนค่าเงินผ่อนชาวอินเดีย ชาวบ้านมักจะเรียก "อ้ายบิง" เป็นบุคคลภายนอก เช่นกัน จะนำสินค้าจีปาดะมาขายให้ชาวบ้านตามความต้องการของชาวบ้าน และจะเก็บเป็น รายวัน ถ้าวันไหนไม่จ่ายอ้ายบิงก็จะคิดดอกเบี้ยทบต้นในวันต่อไป คนกลุ่มนี้จะขยันและอดทนใน การเข้ามาขายและเก็บเงิน เช่นกรณีที่ชาวบ้านคนหนึ่งไม่มีเงินจ่าย แต่ปรากฏว่าไม่จ่ายมา หลายวันแล้ว อ้ายบิงจะมาทุกวัน และจะยืนอยู่หน้าบ้าน แม้ว่าเจ้าของบ้านจะตำว่าอย่างไร อ้ายบิงไม่สนใจ เพียงเพื่อต้องการเงินค่าสินค้าของตนเองเท่านั้น จนตัวเจ้าของบ้านเองรู้สึก อายเพื่อนบ้านในละแวกเดียวกัน ต้องนำเงินมาจ่ายในที่สุด และพวกเขาคิดว่าวิธีการนี้ประนี ประนอมที่สุดแล้ว ขณะเดียวกันถ้าชาวบ้านคนนั้นต้องการสินค้าอย่างอื่น จะไม่มีการขายให้อีก เพราะถือว่าเป็นการเสียเครดิตแล้ว

ความสัมพันธ์ของกลุ่มพนักงานขายของผ่อนและชาวบ้าน ไม่มีความผูกพันมากนัก

เป็นความผูกพันระหว่างคนในชุมชนและคนนอกชุมชน การแลกเปลี่ยนผลประโยชน์จึงค่อนข้างเห็นได้ชัด เน้นในเรื่องของกำไร-ขาดทุนเป็นสำคัญ

3.2 เจ้าของร้านขายของชำ ภายในชุมชนมีร้านขายของชำรายใหญ่ 4 ร้าน และร้านเล็ก ๆ อีก 2 ร้าน เจ้าของร้านค้าจะมีอาชีพอื่นควบคู่ด้วย เช่น พนักงานกรุงเทพฯ พ่อค้าคนกลางรับซื้อของเก่า, ธุรกิจบ้านเช่า เป็นต้น จัดได้ว่าเป็นกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจค่อนข้างดี ความสัมพันธ์ของคนกลุ่มนี้กับชาวบ้านเป็นทั้งเรื่องทางธุรกิจและทางสังคม จะมีความใกล้ชิดกับคนในชุมชน เพราะพวกตนเองก็อยู่ในชุมชนจึงมีความรู้จักหน้าค่าตาลูกค้าหรือชาวบ้านที่มาซื้อของอยู่เป็นประจำ สำหรับการซื้อสินค้าของชาวบ้านมักจะซื้อสินค้าที่ร้านใกล้บ้านของตน หรือร้านที่มีสินค้าที่ตนต้องการ การซื้อ-ขายสินค้าใช้แลกเปลี่ยนด้วยเงินสด ถ้าลูกค้าคนใดมีเงินไม่เพียงพอ หรือขอค้างค่าสินค้านั้น ๆ เจ้าของร้านมักพิจารณาให้เฉพาะบุคคลที่ตนรู้จักสนิท และมีรายได้ที่สามารถนำมาคืนให้แก่ตนได้ในระยะเวลาไม่เกิน 2-3 วัน

จากการสัมภาษณ์เจ้าของร้านชำร้านหนึ่งในชุมชน ทราบว่า "รายได้ที่ชาวบ้านหาได้เป็นรายวัน หาได้พอมีกินในแต่ละวัน ถ้าให้ค้างมาก ๆ ก็จะหาเงินมาใช้คืนไม่ทัน แต่พวกเขาจะรู้เหมือนกับการสร้างเครดิตให้ตัวเองด้วย พวกเขาจะเซ็นแค่วันสองวันก็จะนำมาจ่าย เพราะบางครั้งชาวบ้านขายของบนหัวกองยังไม่ได้เงินสด ต้องรอวันถัดไปจึงจะนำเงินที่ค้างมาให้ เรื่องโง่งไม่กลัว แต่ไม่ให้เซ็นทีละมาก ๆ และจะให้เซ็นเฉพาะพวกที่คุ้นหน้าหรืออยู่ในนี้มานานแล้วเท่านั้น ถ้าคนเพิ่งมาหรือขายจอย่างคนอีสานจะไม่ค่อยให้เซ็นหรือยกพวกนี้ไป ๆ มา ๆ จำหน้าไม่ค่อยได้ เกิดหนี้ขึ้นมาทีขาดทุน"

การซื้อของมาขายเจ้าของร้านค้า จะมีอีปั่วหรือพ่อค้าคนกลางที่ตลาดบางแคมาส่งสินค้า โดยเฉพาะของใช้ อุปโภค-บริโภค เช่น ข้าวสาร สบู่ ยาสีฟัน ยาสระผม เหล้าขนมต่าง ๆ เป็นต้น ส่วนของสดโดยเฉพาะ อาหารสด ผัก เนื้อ ปลา เจ้าของร้านจะซื้อมาจากตลาดบางแค ซึ่งเป็นตลาดที่ใหญ่ที่สุดในย่านนั้น ราคาสินค้าถูก แต่เมื่อนำมาขายในชุมชน โดยเฉพาะสินค้าสดราคาสูงกว่าตลาดทั่วไปประมาณ 5-10 บาท

3.3 พ่อค้าคนกลางรับซื้อสินค้าแปรรูปหรือ พ่อค้ารับซื้อของเก่า กลุ่มนี้จัดได้ว่าเป็นกลุ่มที่มีบทบาทสำคัญโดยตรงต่ออาชีพค้ายขยและชาวบ้านในชุมชน ในเรื่องเศรษฐกิจการรับซื้อของเก่า และได้รับการยอมรับจากชาวบ้านทั่ว ๆ ไปอยู่มากในฐานะที่พอจะพึ่งพาอาศัย

กันเรื่องของผลประโยชน์โดยตรง จนบางครั้งได้รับการยอมรับให้เป็นผู้นำ เช่น หัวหน้ากลุ่มผ้าป่า เป็นต้น ซึ่งเปรียบเทียบลักษณะความสัมพันธ์ซึ่งระหว่างพ่อค้าคนกลางและชาวบ้านแล้ว พ่อค้าเหล่านี้มีฐานะเป็นลูกค้า คือ ต้องซื้อสินค้าจากชาวบ้าน มากกว่าจะมีฐานะเป็นพ่อค้า คือ การขายสินค้าให้ชาวบ้าน

พ่อค้ารับซื้อของเก่าจะมีทั้งภายในและภายนอกชุมชน พ่อค้าในชุมชนส่วนใหญ่เป็นรายย่อยไม่มีอิทธิพล หรือช่วยเหลือชาวบ้านมากนัก แต่จะมีสายสัมพันธ์ในกลุ่มแคบ ๆ บริเวณละแวกบ้าน เช่น การจ้างผ่าถุง ลอกพื้นรองเท้า ส่วนพ่อค้ารับซื้อของเก่าที่มีบทบาทมาก คือ พ่อค้ารายใหญ่ ซึ่งอยู่นอกชุมชน เป็นผู้รับซื้อของบนหัวกอง และผู้รับซื้อบริเวณลาน มีฐานะร่ำรวย ซึ่งเดิมบุคคลเหล่านี้เป็นพ่อค้าแม่ค้าของหาบเร่หรือขายของผ่อนธรรมดา แต่เมื่อหันมาทำธุรกิจรับซื้อของเก่า ทำให้การค้ารุ่งเรืองดีขึ้น พ่อค้าคนกลางรับซื้อของเก่าเหล่านี้จะมีลูกค้าประจำในการซื้อ-ขายสินค้า นั่นหมายความว่า มีข้อแลกเปลี่ยนคือ ลูกค้าหรือคนค้ำชยะคนใดต้องการเงินสามารถเบิกจ่ายล่วงหน้าได้ แต่ต้องนำสินค้ามาขายให้ประจำ ในช่วงที่มีภาระหนี้สินต่อกันจะต้องผูกพันด้วยการนำสินค้าหรือของเก่ามาขายให้ หากใครฝ่าฝืนกฎจะไม่สามารถกู้ยืมเงินได้อีกในภายหลัง การกู้ยืมเงินเช่นนี้ไม่คิดดอกเบี้ย แต่เป็นภาระที่ทั้งสองต้องผูกพันกัน บางครั้งลูกค้า (โดยเฉพาะคนค้ำชยะชาวอีสาน) จะขายของให้พ่อค้าคนนั้น ๆ ประจำโดยไม่รับเงิน แต่เก็บเป็นบัญชีสะสมไว้ เมื่อถึงเวลากลับบ้านหรือต้องการส่งเงินไปต่างจังหวัดก็จะเบิกเงินสดทั้งหมดจากพ่อค้า ขณะเดียวกันพ่อค้าคนกลางมักจะบ่นเสมอ ถึงการถูกโกงเงิน คือ มักไว้ใจชาวบ้านบางคนให้กู้เงินไปก่อน แต่ปรากฏว่าหนีกลับบ้าน หนี้สูญไปหลายราย เช่น นางโอง เป็นแม่ค้าที่ขึ้นมารับซื้อของบนหัวกองรายใหญ่ คนค้ำชยะมักรู้ดีว่านางโอง มีนิสัยสปอร์ต ใจดี จะเบิกเงินก่อนล่วงหน้าทีละ 2,000-3,000 บาท โดยไม่มีการซื้อขายของกัน ครั้งหนึ่งนางโองให้เงินนายบวกยืมไปก่อน นายบวก เป็นคนอีสานเข้ามาค้ำชยะหลายครั้งแล้วแต่มาอยู่ชั่วคราวก็จะกลับบ้าน นางโองเห็นว่านายบวกเป็นคนค้ำชยะจึงให้ยืมเงินส่งให้ทางบ้านก่อน ปรากฏว่าวันรุ่งขึ้นมีเพื่อนบ้านของนายบวกมาบอกนางโองว่า นายบวกกลับบ้านต่างจังหวัดแล้ว นางโองยังเข้าใจว่านายบวก อาจกลับมาภายใน 2-3 วัน ปรากฏว่า นายบวกไม่กลับมาอีกเลย

นอกจากนางโอง ยังมีพ่อค้ารายอื่น ๆ อีกที่มักจะถูกโกงในลักษณะนี้ เพราะไม่

สามารถติดตามได้ ไม่รู้จักบ้านของคน ๆ นั้น ทั้งนี้เพราะการละเมิดความสัมพันธ์ลักษณะนี้ ชาวบ้านไม่ค่อยกระตือรือร้น เพราะถือว่าต้องทำมาหากินที่มีอีกนาน เพื่อรายได้ที่ดี ซึ่งใครหนึ่งพร้อมเงินจำนวนหนึ่ง ชาวบ้านมองว่าไม่คุ้มกับเงินเล็ก ๆ น้อย ๆ ชาวบ้านจะมองว่าใครนำเงินล่วงหน้าหนึ่งเป็นการกระทำที่ไม่ถูกต้อง แต่ขณะเดียวกันคนค้ำชยะก็ต้องอยู่ในฐานะผู้เสียเปรียบและภายใต้การกำหนดของพ่อค้า แม้แต่การชั่งน้ำหนักของที่จะขายยังต้องถูกพ่อค้าโกงตาชั่ง หรือบางครั้งของเอาไปแล้วพ่อค้ายังไม่จ่ายเงิน แต่จ่ายเป็นเช็คกระดาษแทน แล้วค่อยไปขึ้นเงินกับพ่อค้านั้น ๆ ตามที่กำหนดในเช็ค สิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นเป็นประจำ แต่ชาวบ้านก็ต้องจำยอม เพราะไม่มีอำนาจต่อรอง หากไม่ยอมหรือมีปฏิกริยาโต้ตอบ ตัวเองก็จะเสียเปรียบ เพราะพ่อค้าเหล่านี้อาจไม่ซื้อของหรือให้ราคาสินค้าต่ำลง

สำหรับความสัมพันธ์ทางด้านเศรษฐกิจของเจ้าหน้าที่กรุงเทพมหานครที่ค้ำชยะด้วยกับพ่อค้า พ่อค้ามักจะให้ความเกรงใจที่มีต่อกัน เพราะเจ้าหน้าที่กทม. มีสิทธิที่จะไม่ให้รถพ่อค้าขึ้นไปซื้อของบนกองชยะได้ ถ้าเป็นเช่นนั้นทั้งพ่อค้าและชาวบ้านต้องเดือดร้อน เพราะจะต้องแบกของลงมาขายกันข้างล่าง หรือ ต้องจ้างรถชยะบรรทุกลงมาขายตามร้านค้า ดังนั้นพ่อค้าจะพยายามที่จะไม่ไปเกี่ยวข้องกับ หรือขัดแย้งกับเจ้าหน้าที่กทม. ทุกกระดืบ อีกทั้งความสัมพันธ์ของทั้งสองมีผลประโยชน์ต่อกันระดับหนึ่ง พ่อค้ามักจะมีค่าตอบแทนเป็นรายได้ประจำ และพิเศษให้แก่เจ้าหน้าที่กทม. เสมอ เพื่อความสะดวกในการค้าขาย

นอกจากนี้กรณีพ่อค้าที่สัมปทานบริเวณลานเอกชน คือ นายโลน ซึ่งเป็นพ่อค้าคนเดียวกับผูกขาดการซื้อขายของเก่าบริเวณลานเอกชน นายโลน มักจะกดราคาของให้ต่ำกว่าพ่อค้าอื่น เพราะถือว่าตนเองสามารถเข้ามาซื้อที่นี้ได้เพียงคนเดียวเท่านั้น และคนค้ำชยะก็ห้ามนำชยะออกจากบริเวณลาน ถ้าใครฝ่าฝืนกฎก็จะถูกล้อออกจากลาน ต่อมาเมื่อปลายปี 2535 ลานเอกชนปิด เนื่องจากกลุ่มบริษัทเอกชนผิดเงื่อนไขในสัญญา ผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานครจึงยกเลิกสัญญา เป็นผลให้ชาวบ้านต้องขึ้นไปค้ำชยะบนหัวกอง ส่วนนายโลนนั้นยังคงรับซื้อของเก่าที่บริเวณบ้านของตน และได้ชักชวนชาวบ้านส่วนหนึ่งไปค้ำชยะที่ทำแรง โรงงานกำจัดชยะรามอิตรา ซึ่งเป็นสถานที่เทศบาลของกทม. อีกแห่งหนึ่งที่ทางบริษัทเอกชนกลุ่มเดียวสามารถประมูลได้ ที่นั่นเพื่อนของนายโลนเป็นหุ้นส่วน รับซื้อของเก่าแบบผูกขาดอยู่แล้ว แลนายโลนจึงเข้ามาร่วมรับซื้อของด้วย ขณะที่ทำแรงชยะที่นำมาทิ้งมีของเก่ามาก แต่คนค้ำชยะน้อย

นายโสินจึงชักจูงชาวบ้านที่ตนสนิทและซื้อ-ขายสินค้าเป็นประจำ ไปดูที่ทางและชวนไปค้าที่ท่าแร่ เพื่อที่จะได้ขายสินค้าให้กับตน ที่ท่าแร่มีความยากลำบากในเรื่องที่พัก นายโสิน จึงอาสาเป็นผู้เช่าที่พักให้ในช่วงเดือนแรก เดือนละ 100 บาท ขณะเดียวกันคนค้าขายที่ทำรายได้จะต้องเสียค่าหัวคิวต่อคนเดือนละ 1,000 บาท ถ้า 2 คน เดือนละ 1,500 บาท ซึ่งรายได้เฉลี่ยจากการค้าขายประมาณ 3,000-5,000 บาทต่อเดือนต่อคน ในช่วงเดือนแรกนายโสินจะเป็นผู้เสียค่าหัวคิวให้แต่ละคนก่อน ชาวบ้านที่ค้าบริเวณลานบางส่วนยินยอมไปค้าที่ท่าแร่ เพราะรายได้ดี มีของให้เลือกได้มาก แต่อีกกลุ่มหนึ่ง ครอบครัวยู่เป็นหลักเป็นแหล่งที่นั่นแล้ว ไม่อยากย้ายไปไหน อีกอย่างหนึ่งค่าหัวคิวแพง แม้ว่าเดือนแรก ๆ นายโสินจะจ่ายให้ แต่ชาวบ้านก็บอกว่า นายโสินก็จะหักค่าของอยู่ดี ชาวบ้านส่วนนี้จึงขึ้นไปค้าบนหัวกองแทน

จะเห็นว่า ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อค้าคนกลางและชาวบ้าน เป็นเรื่องของผลประโยชน์ การแลกเปลี่ยนเชิงเศรษฐกิจเป็นสิ่งสำคัญ นั่นคือมีการระบุราคาของประโยชน์นั้น ๆ และกำหนดเงื่อนไขการตอบแทนอย่างชัดเจน เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน

3.4 นายทุนเงินกู้ เนื่องจากชาวบ้านในชุมชนในสายตาของบุคคลภายนอกทั่วไปแล้ว มักจะมองว่าเป็นบุคคลที่มีอาชีพไม่แน่นอน รายได้ไม่มั่นคง ดังนั้นอาชีพค้าขายจึงถูกมองว่าอยู่ในเศรษฐกิจนอกระบบ ไม่มีหลักฐานที่มั่นคง จึงเป็นผลต่อการติดต่อแหล่งเงินกู้ในระบบยาก เพราะไม่มีหลักทรัพย์ค้ำประกันการกู้ ชาวบ้านที่มีภาระหนี้สินต้องอาศัยการกู้ยืมเงินจากนายทุนเงินกู้ โดยส่วนใหญ่มักจะเป็นคนภายนอกชุมชน ซึ่งนอกจากจะเป็นพ่อค้าคนกลางรับซื้อของเก่าซึ่งให้กู้ยืมเงินโดยไม่คิดดอกเบี้ย แต่มีข้อแลกเปลี่ยนการนำสินค้ามาขาย หรือคนกลุ่มนี้อาจจะคิดดอกเบี้ยในราคาสูงกว่านายทุนคนอื่น คือ คิดเพียงร้อยละ 5 ต่อเดือน ส่วนนายทุนรายใหญ่อื่น ๆ มักจะให้กู้เงินเพียงออกเดียวคิดดอกเบี้ยร้อยละ 15-20 ต่อเดือน มีรายใหญ่ 2 คน และเป็นแขกอินเดียอีก 1 คน สำหรับแขกอินเดียจะขายสินค้าเงินผ่อนด้วย โดยจะเข้ามาเก็บเป็นรายวัน

สำหรับกรณี นายทุนรายใหญ่ 2 คน ได้แก่ นายรงค์และ นางเล้ง ทั้งสองเป็นผู้ที่มีฐานะดี มีลักษณะนิสัยแตกต่างกัน คือ นายรงค์ เป็นคนหมู่บ้านเศรษฐกิจ จะเป็นคนพูดจาดี ไม่ดุด่า หรือโมโห เมื่อชาวบ้านกู้เงินคิดดอกเบี้ยร้อยละ 7-10 บาทต่อเดือน ถ้าชาวบ้านไม่มีเงินชำระดอกเบี้ย นายรงค์จะให้โอกาส 1 สัปดาห์ นายรงค์จะใช้น้ำเย็นเข้าลูบ เมื่อชาว

บ้านปฏิเสถการชำระเงิน จนชาวบ้านส่วนใหญ่เกรงใจ และมักจะชำระเงินต้นและดอกเบี้ยตามระยะเวลาที่กำหนดไว้ อย่างกรณี นายสมเจอบรรณเพชรบนหัวกอง นำไปให้พ่อค้ารับซื้อของพวกนี้โดยเฉพาะ พ่อค้าคนนั้นตีราคา 5,000 บาท แต่เมื่อนายรงค์ เห็นแหวนวงนี้ นายรงค์ต้องการได้ จึงให้นายสมไปตีราคามาใหม่ เท่าไรตนก็จะซื้อ นายสมไม่ต้องการขายให้นายรงค์ แต่ด้วยความเกรงใจ และต้องการหักหนี้สินที่นายสมค้ำนายรงค์อีก 8,000 บาท นายสมจึงให้ร้านทองแถวคลองถมตีราคาได้ประมาณ 15,000 บาท แล้วนำแหวนวงนั้นมาเสนอให้นายรงค์ ปรากฏว่านายรงค์ตกลงซื้อ แต่เมื่อน้องชายนายรงค์เห็น และบอกว่าเพชรน้ำไม่ตี นายรงค์จึงนำแหวนมาคืน นายสมก็จำเป็นต้องนำแหวนวงนั้นขายให้พ่อค้าในชุมชนเหมือนเดิม แต่ในราคา 7,000 บาท เมื่อนายสมขายแหวนให้นายรงค์จะแวะเวียนมาหานายสมบ่อยมาก เพื่อรอเงินที่นายสมจะนำมาชำระ นายสมจึงชำระเงินให้นายรงค์ก่อนประมาณ 5,000 บาทที่เหลือเป็นค่าใช้จ่ายอื่น ๆ ภายในครอบครัว

ส่วน นายเล้ง เป็นคนจากจังหวัดอุทัยธานี ชอบดื่มเหล้า และลักษณะเป็นนักเลง นายเล้งมักให้คนบ้านเดียวกันกับตนกู้ยืมเงิน และคนอีสาน โดยคิดดอกเบี้ยร้อยละ 15-20 บาทต่อเดือน เมื่อลูกหนี้ค้างหรือไม่ชำระดอกเบี้ยนายเล้งจะโมโหจนเฉีว แต่นายเล้งมักจะให้ภรรยาเป็นผู้ทวงเงินลูกหนี้ เพราะภรรยาของนายเล้งปากจัดใครไม่จ่ายหรือค้างหลายวัน ภรรยาของนายเล้งจะด่าลูกหนี้คนนั้นจนอาย ภรรยาของนายเล้งมักจะไม่เป็นที่ชื่นชอบของชาวบ้านมากนัก แต่นายเล้งเป็นบุคคลที่ให้ลูกหนี้กู้เงินค่อนข้างง่ายกว่าคนอื่น ๆ

จะเห็นว่าวิธีการการแลกเปลี่ยนหรือการได้มาของผลประโยชน์ของนายทุนแต่ละคนมีความแตกต่างกัน แต่ก็มีจุดประสงค์เดียวกันคือผลประโยชน์ที่พึงจะได้จากการลงทุนมากที่สุด

4. เจ้าหน้าที่กรุงเทพมหานครฝ่ายโรงงานกำจัดมูลฝอยชานเมือง

จากที่กล่าวแล้วในส่วนของระบบการทำงานของฝ่ายโรงงานกำจัดมูลฝอยชานเมือง เป็นหน่วยงานราชการที่มีความสัมพันธ์โดยตรงกับชาวบ้านในชุมชน และมีผลต่อการทำงานของชาวบ้านในการค้ำชยะมาก ความสัมพันธ์ในฐานะเจ้านาย-ลูกน้อง โดยเฉพาะชาวบ้านส่วนที่เป็นเจ้าหน้าที่กรุงเทพมหานครระดับล่าง จะมีความรู้สึกเกรงใจหัวหน้า เพราะบุคคลกลุ่มนี้นับได้ว่าเป็นผู้ควบคุมทรัพยากรไว้ในมือ มีอำนาจในการตัดสินใจที่จะให้ผู้ใดเข้ามาใช้ประโยชน์

จากทรัพย์สิน (ขยะ) นี้ได้ ดังนั้นการที่คนกลุ่มนี้มีทรัพย์สินในมือทำให้บุคคลต่าง ๆ มากมาย ต้องการผลประโยชน์และก่อให้เกิดการตอบแทนผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน เช่นกรณี มีคำสั่งห้ามรถทุกชนิดที่ไม่เกี่ยวข้องกับทางราชการ เข้าไปในบริเวณสถานที่ราชการเด็ดขาด โดยเฉพาะบริเวณกองขยะ เป็นเหตุทำให้ผู้รับซื้อของเก่าไม่สามารถนำรถเข้ามาบรรทุกได้ ผลก็คือ ชาวบ้านค้ายขยะไม่สามารถขายของที่หามาได้ จากกรณีนี้ชาวบ้านจึงส่งตัวแทนและยื่นจดหมายเสนอต่อผู้อำนวยการสำนักรักษาความสะอาด และอ้างถึงผลประโยชน์ที่ชาวบ้านตอบแทนต่อทางราชการ ดังนี้

- (1) ทำทางเพื่อให้รถขนขยะขึ้นไปเทขยะได้สะดวก
- (2) ทำวงเวียนเพื่อให้รถได้กลับลำได้ง่าย
- (3) ซ่อมทางเมื่อเกิดชำรุด
- (4) คอยคุ้มเขี่ยขยะที่ค้างหัวหมอนเพื่อให้รถถอยเทได้สะดวก
- (5) เมื่อเกิดเพลิงไหม้ ช่วยพนักงานลากสายน้ำและดับเพลิง
- (6) ทำการคุ้มเขี่ยขยะให้เป็นแนวกว้าง ๆ เพื่อประหยัดค่าใช้จ่ายของทางราชการ

ปรากฏว่าการขอร้องเป็นเรื่องที่ทำได้สำเร็จ ทางสำนักรักษาความสะอาดยอมรับข้อเสนอ ขณะเดียวกันทางสำนักรักษาฯ ก็ขอความร่วมมือจากชาวบ้าน เช่น การเข้าไปเก็บของควรเป็นเวลา มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย ระมัดระวังเรื่องบุหรี่ยาจากก่อให้เกิดไฟไหม้ เป็นต้น ดังนั้นความสัมพันธ์ของชาวบ้านค้ายขยะและเจ้าหน้าที่ส่วนของโรงงานกำจัดมูลฝอย ช่างบ้านจะมีความสนิทสนม และต้องมีผลประโยชน์ในส่วนของฝ่ายควบคุมกองขยะมากกว่าในส่วนของหัวหน้าโรงงานกำจัดมูลฝอยชานเมืองไม่มีปฏิสัมพันธ์กับชาวบ้าน ชาวบ้านแทบไม่รู้จักนอกจากลูกน้องในบังคับบัญชาเท่านั้น แต่หัวหน้าจะเป็นผู้รับผิดชอบและมีอำนาจสั่งการควบคุมทั้งหมดทั้งส่วนโรงงาน กองขยะกลางแจ้ง และลานเอกชน

สำหรับในส่วนบริเวณกองขยะหรือหัวกองสด มีหัวหน้าควบคุมซึ่งมีตำแหน่งรองจากหัวหน้าฝ่ายโรงงาน และหัวหน้าควบคุมหัวกองมี 2 คน คือ กะกลางวัน และกะกลางคืน ผู้ควบคุมบริเวณหัวกองนี้จะมีปฏิสัมพันธ์กับชาวบ้านค่อนข้างมาก ชาวบ้านทุกคนรู้จักและยอมรับนับถือ เพราะเป็นผู้ให้คำแนะนำให้โทษต่อการทำมาหากินของพวกตน นอกจากนี้เจ้าหน้าที่หรือลูกจ้างกรุงเทพมหานครในส่วนหัวกองจะเป็นผู้ที่มีความสัมพันธ์กับชาวบ้านโดยตรงมีพิธีกรรมต่าง ๆ

ร่วมกับชาวบ้าน รวมทั้งผลประโยชน์ที่ได้รับจากชาวบ้านและพ่อค้าคนกลางรับซื้อของเก่า เมื่อชาวบ้านคนใหม่ที่ต้องการค้ำชยะจะต้องขออนุญาตจากหัวหน้าเสียก่อน มิฉะนั้นอาจถูกไล่ไม่ให้ค้ำชยะบริเวณหัวกอง โดยเฉพาะพวกที่ค้ำตามทางจำเป็นต้องมาขออนุญาตเสียก่อน ไม่เช่นนั้นจะถูกไล่ออกจากกลุ่มคนค้ำชยะทางนั้น ๆ เพราะคนค้ำชยะตามทางจะมีโอกาสเลือกของก่อน จึงไม่ต้องการให้ใครมาค้ำเพิ่มขึ้น นั่นหมายถึงโอกาสเลือกของมีน้อยลงเพราะคนมากขึ้นแต่ของน้อยลง นอกจากนี้การร่วมพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น การทำบุญ กรณีผู้หญิงคนหนึ่งถูกไม้กระดานล้มทับและชยะยุบตัวดมผู้หญิงคนนั้นจนสิ้นใจ ชาวบ้านและหัวหน้าร่วมกันบริจาคเงินทำบุญทำทาน มีเครื่องเช่นไหว้หญิงสาวผู้หนึ่งที่บริเวณทางที่เสียชีวิต แลนิมนต์พระจากวัดวงษ์รามทำพิธีปลีตรังควาน และแจกเครื่องกลางของขลังให้ชาวบ้านได้ทำมาหากิน อยู่เย็นเป็นสุข

จะเห็นได้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านและผู้ควบคุมบริเวณกองชยะมีความสำคัญมาก นอกจากนี้ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อค้าคนกลางและผู้ควบคุมเป็นปัจจัยสำคัญหนึ่งที่มีการตอบแทนในแง่ของผลประโยชน์อย่างเด่นชัด โดยพ่อค้าคนกลางต้องเสียเงินค่าโล่ห์ยี่ที่ ต้องขึ้นมารับซื้อของบนหัวกองให้ผู้ควบคุมอย่างคุ่มค่า

ความสัมพันธ์ในส่วนนี้ค่อนข้างเป็นระบอบอุปถัมภ์ที่มีการพึ่งพากันและกันเป็นความผูกพันของมิตรภาพแบบประโยชน์ใช้สอย

5. กลุ่มผู้นำชุมชน

"ผู้นำ (leader) ตามความหมายในพจนานุกรมสังคัมภีร์ (2532:207) หมายถึง บุคคลที่นำโดยใช้ความสามารถในการเกลี้ยกล่อมและโดยผู้ตามยอมรับด้วยความสมัครใจ" และ "ความเป็นผู้นำหรือภาวะผู้นำนั้น (leadership) หมายถึง กระบวนการและสถานการณ์ที่บุคคลหนึ่งได้เป็นที่ยอมรับให้เป็นผู้นำในกลุ่ม และมีอิทธิพลเหนือพฤติกรรมของสมาชิกในกลุ่ม บุคคลนี้อาจจะมีความสามารถจริงหรือสมาชิกในกลุ่ม เชื่อว่ามีความสามารถที่จะแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่กลุ่มเผชิญอยู่ก็ได้ ความเป็นผู้นำอาจมีรากฐานอยู่ที่ลักษณะเด่นส่วนตัวที่แสดงออกมาเอง (เช่น บุคลิกสง่างาม เฝอ กล้าหาญ อัจฉริยะ) หรืออยู่ที่เกียรติภูมิ ทักษะความรู้ อายุ ตำแหน่ง คำอวดอ้างว่าได้รับอำนาจพิเศษจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรืออยู่ที่สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ร่วมกัน"

สภาพทางสังคมภายในชุมชนกล่าวได้ว่าเป็นชุมชนใหม่ การรวมตัวไม่มีความเหนียวแน่นนัก มีการแบ่งเป็นกลุ่มต่าง ๆ ต่างลักษณะท้องถิ่นของตน ดังนั้นเมื่อเข้ามาอยู่ในชุมชนทุกคนมุ่งเฉพาะเรื่องการทำมาหากินเท่านั้น มิได้สนใจสภาพภายในชุมชน จวบจนเมื่อเกิดปัญหาอย่างเด่นชัด ส่งผลกระทบอย่างเด่นชัดต่อชุมชนและตนเอง จึงเกิดบุคคลซึ่งเป็นที่ยอมรับให้เป็นผู้นำของชุมชน และชาวบ้าน เชื่อถือในระดับหนึ่งว่ามีความสามารถที่จะแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่ชุมชนได้เผชิญอยู่ได้ ดังนั้นจากสถานการณ์เริ่มแรกที่เด่นชัดคือ เจ้าของที่ดินแสดงกรรมสิทธิ์และต้องการที่ดินภายในชุมชนคืน ชาวบ้านจึงรวมกลุ่มเรียกร้องโดยมีกลุ่มผู้นำในการดำเนินการทั้งหมดประมาณ 6 คน ซึ่งเป็นบุคคลที่อยู่หรือใกล้ชิดกับชุมชนนี้มากกว่า 10 ปี คือ นายบุญ นายสา นายเชี่ย นายอ้อต นายสวาท และ นายหาญ ทั้ง 6 คน มีบทบาทในการเรียกร้องโดยเสนอข้อต่อรองกับทางเจ้าของที่ดินเรื่องขอเช่าที่ดิน และทั้ง 6 คน โดยนายบุญจะเป็นตัวแทนของชาวบ้านขอความช่วยเหลือและคำปรึกษาจากมูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัย มูลนิธิศุภนิมิตแห่งประเทศไทย สำนักงานเขต และการเคหะแห่งชาติ ฝ่ายปรับปรุงชุมชนแออัด โดยขอให้การเคหะแห่งชาติ เป็นผู้จัดซื้อที่ดินและพัฒนาที่ดินชาวบ้านจะผ่อนชำระคืนกับการเคหะแห่งชาติ ในลักษณะเช่าซื้อ แต่ผลปรากฏว่าเรื่องยังไม่สามารถดำเนินการไปได้ เจ้าของที่ดินยังไม่มีการปล่อยอย่างจริงจัง และทางเจ้าของที่ดินมีข้อเสนอให้ชาวบ้านเช่าหน้าดินปลูกบ้าน

จากจุดเริ่มต้นของการแสดงความเป็นผู้นำไปสู่การแต่งตั้ง ผู้นำชุมชนอย่างเป็นทางการ โดยทางสำนักเขตซานเมือง เข้ามาสำรวจสภาพทั่วไปภายในชุมชน และจัดแบ่งเป็นชุมชนแออัดที่ยังไม่พัฒนา มีการแต่งตั้งผู้นำชุมชนและคณะกรรมการชุมชนทั้งสิ้น 13 คน ประธานชุมชนคือ นายสา เป็นเจ้าหน้าที่กรุงเทพมหานครฝ่ายควบคุมกองขยะ และนายสมชาย เป็นรองประธาน มีอาชีพพ่อค้าคนกลางรับซื้อของเก่าในชุมชน ส่วนนายบุญเป็นเลขานุการ เป็นต้นการที่สำนักงานเขตซานเมืองแต่งตั้งคณะกรรมการชุมชน โดยเฉพาะตำแหน่ง "ประธาน" ทำให้ชาวบ้านแบ่งแยกเป็น 2 ฝ่าย คือฝ่ายนายสา และฝ่ายที่สนับสนุนนายบุญ ทั้งนี้ชาวบ้านมองว่านายบุญเป็นผู้ที่ทำงานเพื่อชุมชนอย่างจริงจัง รวมทั้งเป็นผู้ตั้ง NGO. เข้ามามีส่วนในการพัฒนาชุมชน ดังนั้นนายบุญ จึงสมควรเป็นประธานชุมชนมากกว่า ขณะเดียวกันชาวบ้านกลุ่มนายสาก็มองว่านายบุญไม่ใช่คนในชุมชน เป็นพ่อค้า ทำงานเพื่อหวังผลประโยชน์และหาเสียงให้พรรคการเมืองหนึ่ง

ดังนั้นนายสาและนายบู๊ จึงมักจะทำงานในส่วนของตนเท่านั้น นายสาจะทำงานประสานกับหน่วยงานรัฐบาล คือ สำนักงานเขตชานเมือง ส่วนนายบู๊เป็นพนักงานประสานงานกับหน่วยงานองค์กรพัฒนาเอกชน การแต่งตั้งประธานและคณะกรรมการชุมชนจึงมี 2 ชุด คือ ชุดที่แต่งตั้งโดยสำนักงานเขต และชุดที่แต่งตั้งโดยองค์กรพัฒนาเอกชน จะเห็นว่าการมีบทบาทของหน่วยงานพัฒนาทั้งของรัฐบาลและเอกชน มีผลต่อความขัดแย้งของชาวบ้าน เพราะการแต่งตั้งผู้นำหรือการทำงานเป็นลักษณะสั่งการ (Top-down) มากกว่าการรับฟังปัญหาจากชาวบ้านอย่างแท้จริงในการทำงานพัฒนาชุมชน กลุ่มของนายบู๊มีบทบาทมากและมีผลงานที่เด่นชัด นอกจากนายบู๊ซึ่งเป็นผู้ดำเนินการส่วนใหญ่แล้ว ยังมีนายสวาทเป็นบุคคลสำคัญอีกคนหนึ่งที่มีบทบาทในการทำงานโดยเฉพาะในแง่การปฏิบัติ และร่วมมือกับงานพัฒนาเป็นอย่างดี นายสวาทเป็นคนเก่าแกในชุมชน และเป็นผู้ที่ชาวบ้านยอมรับการปฏิบัติตน ไม่ตีไม้เหล่า ไม่สู้บบุหรี่ และขยันทำมาหากิน ขณะเดียวกันงานการพัฒนาชุมชน นายสวาทเป็นหัวเรี่ยวหัวแรงรองจากนายบู๊ และเป็นผู้รับรู้ปัญหาภายในชุมชนมากกว่านายบู๊

บทบาทและการทำงานของผู้นำชุมชนกองขยะชานเมือง

นายสา : อายุ 50 ปีเศษ เป็นพนักงานกรุงเทพมหานคร ฝ่ายกองโรงงานกำจัดมูลฝอย ควบคุมบริเวณกองขยะ ช่วงกลางคืน และเป็นเจ้าของร้านขายของชำในชุมชน นายสาเริ่มเข้ามาอยู่ในชุมชนเมื่อปี 2513 ย้ายมาจาก โรงงานกำจัดมูลฝอยดินแดง นายสาเป็นคนมีลูกน้องมาก (ส่วนใหญ่เป็นผู้ใต้บังคับบัญชา คนงานกทม.) เมื่อทางสำนักงานเขตชานเมือง ฝ่ายพัฒนาชุมชนเข้ามาสำรวจจึงเข้ามาประสานงานกับนายสาโดยตรง เพราะเห็นว่านายสาเป็นผู้ที่ทุกคนรู้จักเป็นอย่างดี อยู่ในชุมชน และอยู่สายงานกรุงเทพมหานครเช่นเดียวกัน ดังนั้นการสั่งการและประสานงานย่อมจะง่ายกว่า แต่ในทางปฏิบัตินายสามีบทบาทน้อยในการต่อสู้เพื่อผลประโยชน์ของชุมชน เมื่อทางเขตฯ จัดสรรอุปกรณ์หรือมอบหมายงานให้นายสาจะมอบให้ลูกน้องของตนทำอีกต่อหนึ่ง นอกจากนี้เมื่อทางเขตให้เครื่องดับเพลิงจำนวน 10 เครื่อง ไว้ป้องกันไฟไหม้ภายในชุมชน ปรากฏว่านายสาไว้บ้านของตนและลูกน้อง มิได้กระจายทั่วชุมชน หรือกรณีถังก้นน้ำ นายสาก็จะไว้เฉพาะหน้าบ้านของตนเท่านั้นและปัจจุบันไม่ได้ใช้ประโยชน์จากถังก้นน้ำนั้นแล้ว จากการทำงานของนายสา มักไม่เป็นที่ยอมรับจาก

ชาวบ้านนัก เพราะนายสาอยู่ภายใต้ระบบราชการมากเกินไป และการทำงานของนายสาเน้นผลประโยชน์ของตนเองและลูกน้องมากกว่าชาวบ้านส่วนใหญ่

นายบู๊ : อายุ 30 ปีเศษ เชื้อสายจีน เป็นเจ้าของฟาร์มไก่ไข่ และหมูที่นครปฐม นายบู๊เริ่มเข้ามาอยู่ในบริเวณใกล้เคียงชุมชน เมื่ออายุประมาณ 4-5 ขวบ พ่อแม่เข้ามาเช่าที่เลี้ยงปลาและเลี้ยงหมู ปัจจุบันมารดาและน้อง ๆ ของนายบู๊ยังอยู่ที่เดิม แต่นายบู๊อยู่ที่นครปฐม นายบู๊จะเข้ามาชุมชนเฉพาะช่วงเวลากลางวันเท่านั้น ในอดีตนายบู๊เคยเป็นหัวหน้าให้พรรคการเมืองหนึ่ง ปัจจุบันไม่ได้เป็นสมาชิกพรรคใด ๆ แล้ว เพราะนายบู๊ต้องการลบข้อครหาที่ว่า การเข้ามาเพื่อผลประโยชน์ทางการเมือง นายบู๊เล่าว่า "การเข้ามาทำงานในชุมชนเพราะเติบโตมาในบริเวณนี้ มีเพื่อนหลายคนที่เรียนหนังสือและวิ่งเล่นด้วยกันทำงานค้ำชยะ จึงอยากจะเข้ามาช่วยเพื่อนที่มีโอกาสน้อยกว่าเรา และอีกอย่างการเข้ามาหาเสียงในชุมชนไม่มีผลอะไร เพราะชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่มีทะเบียนบ้านในชุมชน"

การเข้ามาทำงานในชุมชนของนายบู๊ เพื่อต้องการแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น เช่น การจัดหาที่อยู่อาศัย การกำจัดสุนัขบ้า การต่อไฟฟ้า-ประปาเข้าชุมชน ฯลฯ รวมทั้งการติดต่อและนำองค์กรเอกชนเข้ามาสนับสนุนช่วยเหลือชุมชน จึงมีโครงการและกิจกรรมหลายประการที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวมในชุมชน ขณะเดียวกันทางสำนักงานเขตชานเมืองและสำนักวิชาความสะอาดมองว่านายบู๊ เป็นผู้ต้องการสร้างคะแนนเสียงให้ชาวบ้านยอมรับ เช่น กรณี นายบู๊และชาวบ้านจำนวนมากก่อมีอบเรื่องการเผาขยะ โรคเอดส์ มีการปิดถนน ทำให้ทางกรุงเทพมหานครค่อนข้างหวาดระแวงนายบู๊

การทำงานและการประสานงานกับหน่วยงานเอกชนนายบู๊เป็นผู้ดำเนินการตลอดเป็นผู้เสนอทางแก้ปัญหาภายในชุมชน ซึ่งบางครั้งมักจะถูกมองว่าเป็นการทำไปโดยไม่ปรึกษาการดำเนินงานกับชาวบ้านเสียก่อน จากลักษณะความเป็นพ่อค้าและคนเงินของนายบู๊ ทำให้เป็นคนกล้าตัดสินใจ อ่อนน้อมถ่อมตน สามารถเข้ากับบุคคลได้ทุกระดับและบุคคลภายนอก เป็นผลให้การทำงานกับชาวบ้านช่วงแรกถูกต้องตามและมักถูกตำหนิ ง่าย ๆ แต่ด้วยความพยายามเข้าถึงชาวบ้านนายบู๊จึงพยายามแสดงความรู้ความสามารถให้ชาวบ้านยอมรับ ยอมรับฟังคำติเตียนจากชาวบ้าน ออกค่าใช้จ่ายบางประการให้ชาวบ้านเพื่อชดเชยการทำงานประจำพยายามเป็นตัวแทนที่แสดงออกถึงการเรียกร้อง เพื่อผลประโยชน์ของชาวบ้านอย่างแท้จริง

พยายามดึงชาวบ้านส่วนต่าง ๆ มาร่วมงานเพื่อชุมชนและเป็นบุคคลที่สามารถติดต่อกับบุคคลภายนอกได้ เป็นผลให้การทำงานของนายบุ้เป็นที่ยอมรับขององค์กรพัฒนาเอกชนและชาวบ้านมากขึ้น ขณะเดียวกันนายบุ้เป็นคนที่มิโครกรรต่าง ๆ มากเกินไป นุคมากและเป็นหลักการมากเกินไป

นายสวาท : อายุ 50 ปีเศษ อาชีพค้าขาย เป็นผู้เข้ามาอยู่ในชุมชนระยะแรก ๆ เป็นผู้ที่มึบบทบาทมากในการทำงาน นายสวาทจะทำงานประสานกับนายบุ้ โดยนายบุ้จะวางแผนและสั่งงานให้นายสวาททำ แต่นายสวาทมักไม่ค่อยมีส่วนร่วมในการประชุมชาวบ้าน ขณะเดียวกันนายสวาทจะเป็นผู้เสนอปัญหาต่าง ๆ ให้นายบุ้ และองค์กรพัฒนาเอกชนฟัง แล้วช่วยกันหาวิธีแก้ปัญหาต่าง ๆ นายสวาทมีบทบาทเมื่อปี 2534 เป็นตัวแทนชาวบ้านเข้าพบผู้อำนวยการรักษาความสะอาด เพื่อขออนุญาตให้รถบรรทุกของพ่อค้าคนกลางขึ้นไปบนบริเวณหัวกองขยะได้ เพราะชาวบ้านต้องขนของลงมาด้วยความยากลำบาก ปรากฏว่าการเจรจาต่อรองประสบความสำเร็จ นอกจากนี้นายสวาทจะเป็นตัวแทนและผู้นำในการร่วมกิจกรรมกับทางองค์กรพัฒนาตลอด ซึ่งชาวบ้านยอมรับและให้การนับถือนายสวาท และอีกประการหนึ่งนายสวาทเป็นบุคคลเก่าแก่ รู้จักคนจำนวนมากทั้งในและนอกชุมชน รวมทั้งความประพฤติของนายสวาทดี ไม่เสียหาย จนกระทั่งนายสวาทได้เป็น "พ่อบ้านดีเด่นประจำปี 2535" นายสวาทเล่าว่า "การทำงานของตนไม่ต้องการหวังผลอะไร ทำเท่าที่ทำได้ ไม่อยากทำมากจนเด่นเกินไป เพราะมักจะถูกตำหนิจากชาวบ้าน อย่างเรื่องเปลี่ยนศาสนา ชาวบ้านคิดว่าเปลี่ยนศาสนาแล้วเพราะทำงานกับศูนย์สังคมมาก และคิดว่าถ้าได้น้ำได้ไฟเรียบร้อยแล้วก็ถอนตัวออกจากการทำงาน ค่อนข้างเบื่อหลายอย่าง"

จากลักษณะความเป็นผู้นำภายในชุมชน ซึ่งเกิดจากความสามารถของแต่ละบุคคลที่จะสามารถตอบสนองผลประโยชน์หรือแก้ปัญหาชุมชนได้หรือไม่ หรืออาจกล่าวได้ว่าผู้นำนั้น ๆ มีบทบาทอย่างมากในการเป็นคนกลางติดต่อทางเศรษฐกิจระหว่างบุคคลภายนอกชุมชนกับชาวบ้าน มีความรู้ใหม่ ๆ ข่าวสารเกี่ยวกับการพัฒนามาถ่ายทอดให้ชาวบ้าน มีความสามารถคิดริเริ่มและผลักดันให้มีการจัดระบบที่เหมาะสมเกิดขึ้นภายในชุมชน รวมทั้งเป็นคนกลางที่สามารถเชื่อมโยงเจ้าหน้าที่ของรัฐกับประชาชน ดังนั้นความเป็นผู้นำจึงไม่จำเป็นต้องเป็นผู้นำโดยตำแหน่ง แต่มีความสามารถด้านอื่น ๆ เช่น ความรู้ ความสามารถ อัจฉริยะ

เป็นที่เคารพรักของชาวบ้านส่วนใหญ่

6. ความสัมพันธ์กับองค์กรพัฒนาเอกชน (NGO.)

องค์กรพัฒนาของเอกชนเป็น องค์กรเอกชนที่มุ่งส่งเสริมให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นทุก ๆ ด้าน องค์กรพัฒนานับว่าเป็นบุคคลภายนอกในการนำทรัพยากรจากภายนอกเข้ามาเผยแพร่ ภายในชุมชนโดยมีเป้าหมายที่จะต้องเื้ออำนวยการต่อชุมชนในการสร้างขีดความสามารถให้แก่ชุมชนในการพึ่งตนเองและสามารถพัฒนาตนเองได้ ดังนั้นประชาชนในกลุ่มเป้าหมายขององค์กรเอกชนนั้นจะมีส่วนร่วมในการดำเนินการกับองค์กร การดำเนินการนั้นทางองค์กรจะปฏิบัติอย่างมีแบบแผน ขั้นตอน และทิศทางของการทำงาน เพื่อนำไปสู่เป้าหมายที่ทางองค์กรตั้งไว้ นั่นคือ คุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นตามสิทธิที่พึงได้ของความเป็นมนุษย์ ดังนั้นชาวบ้านจึงเป็นกลุ่มที่ได้รับผลประโยชน์จากทรัพยากรต่าง ๆ ที่ทางองค์กรพยายามหยิบยื่นให้ เช่น ความรู้เพื่อเสริมสร้างศักยภาพและโอกาสในการพัฒนาตนเอง, ผลประโยชน์ทางสังคม, ผลทางด้านการเมือง ทางด้านเศรษฐกิจ เป็นต้น

กรณีองค์กรพัฒนาที่เข้ามามีบทบาทสำคัญในชุมชน คือ มูลนิธิเด็กอ่อนในสลัม ซึ่งจะเน้นเรื่องสาธารณสุข แม่และเด็ก, ศูนย์สังคมพัฒนา เครือคริสตจักรคาทอลิก และมูลนิธิศุภนิมิตร แห่งประเทศไทย เดิมมีมูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัยเข้ามามีบทบาทในเรื่องที่อยู่อาศัย กรณีชาวบ้านถูกไล่ที่ในปี 2533 มีการแนะนำชาวบ้านเรื่องเงินออม ออมทรัพย์กับธนาคารอาคารสงเคราะห์ เพื่อชาวบ้านจะมีทุนร่วมกันในการซื้อที่ดินอยู่อาศัยต่อไป แต่งานพัฒนาของมูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัย ทำช่วงระยะหนึ่ง โดยชาวบ้านกว่า 200 ครอบครัว สร้างเงินออมโดยมีผู้นำชุมชนเป็นผู้ประสานงาน ต่อมาเงินออมเหล่านี้ก็ต้องล้มเลิก เนื่องจากมูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัยมิได้ติดตามผล และอีกประการหนึ่งมีองค์กรเอกชนอื่นเข้ามามีบทบาทมากขึ้น ทางมูลนิธิจึงไม่ต้องการทำงานในพื้นที่ซ้ำซ้อนกับหน่วยงานอื่น จึงถอนตัวออกจากชุมชน

ดังนั้นกล่าวได้ว่าองค์กรพัฒนาเอกชนที่มีบทบาทสำคัญมี 3 องค์กร คือ

6.1 ศูนย์สาธารณสุขมูลฐานสำหรับแม่และเด็ก มูลนิธิเด็กอ่อนในสลัม ได้รับเงินสนับสนุนจาก สมเด็จพระนางเจ้าฯ เจ้าฟ้ากัลยาฯ ดำเนินงานโดยแพทย์อาสาสมัครชาวเบลเยียม ชาวบ้านมักจะเรียกว่า "หมอแอน" เปิดดำเนินการเมื่อปี 2533 และในปี 2535

เปิดสถานรับเลี้ยงเด็กก่อน (เด็กอายุ 0-3 ขวบ) จากที่กล่าวไว้ในบทที่ 2 ศูนย์แห่งนี้มีความผูกพันระหว่างชาวบ้านในชุมชนและศูนย์ฯมีไม่มากนัก แต่ชาวบ้านทุกคนจะรู้จักหมอแอนเป็นอย่างดี ไม่ว่าจะเด็ก ผู้ใหญ่ โดยเฉพาะผู้หญิง จะเข้ามาใช้บริการในเรื่องการตั้งครรภ์ การเลี้ยงลูก การทำหมัน เป็นต้น

6.2 มูลนิธิศุภนิมิตแห่งประเทศไทย แรกเริ่มมูลนิธิฯเข้ามาสำรวจข้อมูลพื้นฐานในชุมชน โดยใช้กลุ่มเป้าหมายของเด็กนักเรียน โรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร ซึ่งเด็กภายในโรงเรียนส่วนมากจะอยู่ในชุมชน จึงมีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ภายในชุมชน แม้ว่าระยะแรกมูลนิธิฯมีกล้าเข้ามาอย่างเต็มที่ เพราะชุมชนกองขยะชานเมืองเป็นชุมชนผิดกฎหมายอยู่ที่ดินบุกรุก มูลนิธิฯจึงถอนตัวไประยะหนึ่ง ต่อมาในปี 2535 มูลนิธิฯเริ่มเข้ามามีส่วนร่วมกิจกรรมต่าง ๆ โดยผ่านทางโรงเรียนก่อน มีเจ้าหน้าที่ประสานงาน คือ คุณธีระ จะเข้ามาอาศัยในชุมชนสัปดาห์ละ 1-2 ครั้ง

กิจกรรมที่ทางมูลนิธิฯเริ่มปฏิบัติร่วมกับทางโรงเรียนได้แก่ โครงการเลี้ยงไก่เป็นอาหารเสริมมื้อกลางวัน, โครงการเลี้ยงปลา, โครงการทัศนศึกษา, โครงการสอนภาษาอังกฤษโดยมีครูอาสาสมัครชาวต่างประเทศเข้ามาสอนในโรงเรียน นอกจากนี้ทางมูลนิธิฯมีโครงการสนับสนุนเครื่องแบบนักเรียนทุกระดับชั้น ทุนการศึกษาต่อระดับมัธยมศึกษา (เป็นการช่วยเหลือสมทบมิได้ช่วยเหลือทั้งหมด) เป็นต้น การทำงานกับทางโรงเรียนจะประสานงานร่วมกับครูในโรงเรียนแห่งนี้และโครงการที่เตรียมไว้ในแต่ละปี เช่น ช่วงปี 2535-2536 ได้แก่ โครงการเยาวชนสัมพันธ์, โครงการส่งเสริมกีฬามวย, โครงการส่งเสริมนาฏศิลป์, โครงการส่งเสริมการเลี้ยงปลา, โครงการสัปดาห์ต่อต้านโรคเอดส์, โครงการจัดทำป้ายนิเทศ, โครงการแรงค์สิ่งแวดล้อม, โครงการปรับปรุงเล่าไก่, โครงการเข้าค่ายลูกเสือยุวกาชาด, โครงการวันเด็กแห่งชาติ, โครงการซ่อมแซมสนามฟุตบอล, และจัดสร้างอุปกรณ์ชั้นวางและที่อ่านหนังสือพิมพ์

โครงการต่าง ๆ เหล่านี้จะเน้นเด็กภายในโรงเรียนเป็นกลุ่มเป้าหมาย ทั้งนี้เพื่อเป็นสื่อกลางนำไปสู่ครอบครัวภายในชุมชน สำหรับโครงการหรือกิจกรรมที่มูลนิธิฯมีต่อชุมชน เช่น โครงการข้าว บริการข้าวราคาถูกให้ชาวบ้าน โครงการสอนการซ่อมเครื่องใช้ไฟฟ้า และสร้างศาลาที่ทำการชุมชน เพื่อเป็นศูนย์บริการแลกเปลี่ยนข่าวสาร เป็นต้น

การพัฒนาชุมชนของมูลนิธิ ค่อนข้างได้รับความสนใจจากคนภายนอก สังเกตได้จากมีชาวต่างประเทศเข้ามาเยี่ยมและดูงานภายในชุมชน มองว่าลักษณะของชุมชนกองขยะชานเมืองน่าสนใจ แต่ขณะเดียวกันการทำงานของมูลนิธิฯ มิได้เกิดจากความต้องการและปัญหาที่แท้จริงของชาวบ้าน เช่น เรื่องสาธารณูปโภค, การจัดสวัสดิการเกี่ยวกับอาชีพค้ายขยะ ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมกับมูลนิธิฯ ค่อนข้างน้อย มีเพียงไม่กี่คนเท่านั้นที่เป็นผู้ประสานงานกับเจ้าหน้าที่ของมูลนิธิฯ หากจะมองในแง่ความสำเร็จสามารถวัดได้จากวัตถุประสงค์ เช่น การสร้างศาลา การถมดินสร้างสนามฟุตบอล เป็นต้น แต่ในเรื่องของการมีส่วนร่วมของชาวบ้านทางมูลนิธิฯ มิได้ประสบความสำเร็จ ทั้งนี้พิจารณาได้จากการรวบรวมการซ่อมเครื่องใช้ไฟฟ้ามีผู้เข้าร่วมเพียง 2-3 คน ซึ่งแต่ละคนจะเป็นกลุ่มเดิมและมิได้ตั้งใจฟังอย่างจริงจัง หรือโครงการสร้างศาลาที่ทำการชุมชน ปรากฏว่าไม่มีผู้มาใช้ประโยชน์เป็นเพียงสถานที่เก็บของและสถานที่เด็กมาวิ่งเล่น หรือแม้แต่การพาชาวบ้านไปอบรมสัมมนาจะมีลักษณะการจ้างด้วยเงิน เพื่อทดแทนรายได้ที่เสียไปจากการค้ายขยะ หรือรับจ้างผ่าถุง

ดังนั้นทัศนคติและแนวคิดของชาวบ้านกับมูลนิธิฯ มักไม่ค่อยเป็นแนวทางเดียวกัน การเข้ามาพัฒนายังขาดความร่วมมือของชาวบ้าน ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะชาวบ้านมองว่าผลประโยชน์ที่ตนได้รับไม่สามารถสนองตอบความต้องการของตนอย่างแท้จริง ขณะเดียวกันทางมูลนิธิฯ มีลักษณะการทำงานอย่างเป็นระบบ เสมือนการสั่งงานจากเบื้องบนสู่เบื้องล่าง (Top down) ซึ่งไม่สอดคล้องกับจุดประสงค์ของกลุ่มเป้าหมายอย่างแท้จริง และชาวบ้านมองว่าการทำงานของมูลนิธิฯ หวังผลประโยชน์ไม่จริงใจ ทำงานแต่ละอย่างไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร ขาดการประสานงานที่ดีด้วย

6.3 ศูนย์สังคมพัฒนา เครือคริสตจักรคาทอลิก เป็นองค์กรพัฒนาของเอกชนที่อยู่ในพื้นที่มากกว่าองค์กรอื่น เนื่องจากมีศูนย์รับเลี้ยงเด็กภายในชุมชน มีเจ้าหน้าที่คอยดูแลและประสานงานกับผู้นำและชาวบ้านทุกวัน มีส่วนร่วมและใกล้ชิดกับชาวบ้าน เป็นองค์กรที่มีทั้งคนต่อต้านและสนับสนุนอย่างเห็นได้ชัดเจน ผู้ดำเนินงานคือ บาทหลวงนิบูลย์ วิสิฐนนทชัย และผู้ควบคุมในพื้นที่คือ ชิสเตอร์วิล กิจกรรมและโครงการต่าง ๆ ที่ศูนย์สังคมพัฒนาดำเนินการมีหลายประการ เช่น โครงการประปา-ไฟฟ้าในชุมชน โครงการปรับปรุงถนนซอยและสะพานไม้เชื่อมระหว่างซอย โครงการศูนย์รับเลี้ยงเด็ก โครงการอาหารคนชราและผู้ที่ไม่สามารถ

ช่วยตัวเองได้ โครงการสนามเด็กเล่น โครงการขายสินค้าราคาถูก โครงการรักษาพยาบาลฟรี (ที่โรงพยาบาลเซนต์ปอลส์) โครงการเครดิตยูเนียน เป็นต้น ซึ่งโครงการเหล่านี้ ซิสเตอร์วีไล เป็นผู้ดูแลและประสานงานกับผู้นำชุมชน

การทำงานของศูนย์สังคมนำมาเริ่มเข้าในปี 2534 ช่วงแรกชาวบ้านไม่พอใจ เพราะเข้าใจว่าเป็นการเข้ามาเผยแพร่ศาสนาคริสต์ แต่เมื่อทางศูนย์สังคมนำได้พยายามทำความเข้าใจกับชาวบ้านและมีกิจกรรมหรือโครงการต่าง ๆ ที่เด่นชัด ทำให้ชาวบ้านเริ่มสนใจ และมีโอกาสได้รับรู้การทำงานของศูนย์สังคมนำมากขึ้น สังเกตได้จากจำนวนเด็กที่ชาวบ้านนำมาฝากเลี้ยงที่ศูนย์ฯ เพิ่มมากขึ้น สมาชิกเครดิตยูเนียนเพิ่มมากขึ้น เป็นต้น และที่สำคัญการดำเนินงานในการพัฒนาชุมชนเป็นไปตามความต้องการของชาวบ้าน สามารถแก้ปัญหาได้โดยตรง เช่น การปรับปรุงถนนซอยและสะพานเชื่อม ซึ่งเดิมถนนซอยเป็นหลุมเป็นบ่อ โดยเฉพาะฤดูฝนและแฉะมาก ทางศูนย์สังคมนำได้นำนักศึกษาจากวิทยาลัยแสงธรรมเข้ามาทำกิจกรรมร่วมกับชาวบ้าน การแก้ปัญหาเรื่องไฟฟ้า-น้ำประปา เพราะเดิมชาวบ้านต้องขอต่อไฟฟ้าและประปาจากคนนอกชุมชนในราคาแพง ทางศูนย์สังคมนำ จึงนำเงินสมทบในการขอต่อไฟฟ้า-ประปา เข้าชุมชนโดยขายให้ชาวบ้านในราคาถูก เป็นต้น

อย่างไรก็ตามการทำงานของศูนย์สังคมนำมิได้แสดงการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในชุมชน การทำงานแต่ละอย่างจะมีเพียง 2-3 คนเท่านั้นที่ทำงานอย่างจริงจัง และบางครั้งการทำงานต้องจ้างชาวบ้าน เพราะถือว่าเป็นการเสียเวลาการทำมาหากินของชาวบ้าน ค่าจ้างเป็นค่าชดเชยรายได้ของผู้ที่มาช่วยแรงงาน นอกจากนี้การดำเนินงานของทางศูนย์สังคมนำมิได้แจ้งอย่างกระจ่างชัด มักจะเป็นการบอกต่อ ๆ กันไป และเมื่อมีการเรียกชาวบ้านประชุมจะต้องมีการสร้างแรงดึงดูด โดยการเลี้ยงอาหารเย็นแก่ผู้มาร่วมประชุม และเจ้าหน้าที่ของทางศูนย์สังคมนำมักจะไม่นำตรงตามเวลาหรือชาวบ้านรอเก้อ

นอกจากนี้ในแง่ตัวบุคคลหรือกลุ่มที่ทำงานมีเพียง 2-3 คน และงานส่วนใหญ่จะอยู่ในการควบคุมอย่างเข้มงวดโดยเจ้าหน้าที่ของศูนย์สังคมนำคือ ซิสเตอร์วีไล ซึ่งแสดงถึงความไม่ไว้วางใจชาวบ้านอย่างแท้จริง เช่น การเก็บเงินค่าไฟฟ้า-ประปา ซิสเตอร์และครูโรงเรียนศูนย์เด็กเล็กจะเป็นผู้เก็บและควบคุม แล้วมอบให้ผู้นำชุมชนเป็นผู้ประสานงานรับผิดชอบจำนวนเงินก้อนนี้ หรือธนาคารยาซึ่งทางนักศึกษาวิทยาลัยครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยา เข้า

มาจัดตั้งมีการนำยาสามัญประจำบ้านไว้บริการชาวบ้าน และขายให้ชาวบ้านในราคาถูก รวมทั้งมีการจัดอบรมตัวแทนชาวบ้านเกี่ยวกับความรู้เรื่องยา ปรากฏว่ายาส่วนใหญ่อยู่ในห้องกุญแจอยู่ที่ซีสเตอร์ ชาวบ้านสามารถซื้อและมาขอยาได้เฉพาะช่วงที่ซีสเตอร์อยู่เท่านั้น คือ จันทร์-ศุกร์ เวลา 8.00 น.-15.00 น. ดังนั้นเมื่อเกิดเหตุการณ์ด่วน หรือปฐมพยาบาล ชาวบ้านก็ไม่สามารถมาเอายาไปใช้หรือซื้อได้เลย ชาวบ้านยังคงซื้อยาจากร้านค้ารับประทานเหมือนเดิม

ดังนั้นการเข้ามาขององค์กรพัฒนาต่าง ๆ ล้วนมีประโยชน์กับชาวบ้านทั้งสิ้น แต่ยังคงความมีส่วนร่วมของชาวบ้าน และทำให้ชาวบ้านไม่รู้จักพึ่งตนเอง เมื่อเห็นว่องค์กรพัฒนาเข้ามาช่วยเหลือพวกเขา ชาวบ้านก็จะพยายามติดขัดทรัพยากรต่าง ๆ ที่องค์กรพัฒนานั้น ๆ นำมาให้พวกเขา แต่เมื่อพิจารณาแล้วความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านและองค์กรพัฒนาเอกชนเน้นเรื่องของการแสวงหาผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน นั่นคือชาวบ้านแสวงหาผลประโยชน์จากทรัพยากรที่องค์กรพัฒนานำมาเสนอ และองค์กรพัฒนาที่ต้องแสวงหาเงินทุนจากบุคคลภายนอกทั้งในและต่างประเทศ โดยชาวบ้านเป็นปัจจัยสำคัญที่นำมาซึ่งผลประโยชน์นั้น ๆ จึงไม่แปลกว่าความสัมพันธ์ของทั้งสองฝ่ายเป็นเรื่องของการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน ทั้งสองฝ่ายจึงต้องพยายามสร้างภาพพจน์ของตนเอง เพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน

จากความสัมพันธ์ทางสังคมของบุคคลกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชนจะพบว่าทุกคนมีความต้องการผลประโยชน์ ซึ่งผลประโยชน์เหล่านี้ได้มาจากทรัพยากร "ขยะ" ทั้งสิ้น ทำให้พวกเขาจำเป็นต้องสร้างภาพพจน์หรือนิยามสถานการณ์หนึ่ง ๆ สำหรับตนเองเพื่อนำมาซึ่งการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน ก่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ของบุคคลหรือกลุ่มต่าง ๆ ทั้งนี้เพื่อสามารถนิยามตนและคัมพันธ์ของตนได้ว่า ควรปฏิบัติต่อกันอย่างไรและมีข้อประพฤติดังไร การประพฤติปฏิบัติที่เหมาะสมมีความรู้และเข้าใจในสถานการณ์นั้น ๆ เป็นอย่างดีย่อมนำมาซึ่งผลตอบแทนที่ตนต้องการ และการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน หากกรณีใดที่คัมพันธ์สร้างภาพพจน์ไม่เหมาะสมกับสถานการณ์นั้นอันผลกระทบย่อมเกิดในแง่ลบมากกว่าในแง่บวก ดังเช่นการเบิกใช้จ่ายเงินล่วงหน้าจากเจ้าแก่ ต้องนำสินค้ามาขายให้ ถ้าไม่นำมาขายความสัมพันธ์นั้นจะสิ้นสุดและไม่มีความช่วยเหลือกันอีก หรือกรณีผู้ใดฝ่าฝืนกฎของสำนักรักษาความสะอาดเกี่ยวกับการดูแลความเรียบร้อยบริเวณกอง เช่น เผาสิ่งของ หรือไม่ช่วยเหลือเจ้าหน้าที่ดูแล

บริเวณกองขยะ บุคคลนั้น ๆ อาจถูกขับไล่ไม่ให้ขึ้นมาคุยขยะบริเวณกองขยะอีก หรือบางครั้ง ถูกขู่จากหัวหน้ากองโรงงานว่าจะไม่ให้ขึ้นมาคุยขยะอีก ซึ่งทำให้ชาวบ้านเหล่านั้นเดือดร้อน เป็นอย่างมาก ทั้งนี้มีผลต่อการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ระหว่างคู่สัมพันธ์นั้น ๆ เช่น ความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์เป็นความสัมพันธ์ส่วนตัวในเชิงแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ระหว่างคนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมที่ต่างกัน ผู้อุปถัมภ์พยายามสร้างภาพพจน์เพื่อแสดงว่าตนสามารถให้ความคุ้มครอง ช่วยเหลือผู้ใต้อุปถัมภ์ได้ ขณะเดียวกันผู้ใต้อุปถัมภ์ต้องแสดงความจงรักภักดี การรับใช้ต่าง ๆ เพื่อแสดงความตอบแทนผู้อุปถัมภ์ (ธีรยุทธ บุญมี, 2532) ทั้งนี้รวมทั้งการ แสดงมิตรภาพ เป็นความสัมพันธ์ที่บุคคลใช้เป็นเครื่องมือเพื่ออาศัยประโยชน์จากบุคคลอื่นในการแสวงหาทรัพยากรทั้งทางวัตถุและสังคม รวมทั้งสร้างความก้าวหน้าและความมั่นคงให้แก่ตนเอง ดังนั้นข้อแลกเปลี่ยนของการสร้างมิตรภาพก็คือ การแสดงความเป็นเพื่อนที่ดี ได้แก่ เพื่อนที่ดีต้องช่วยเหลือเมื่อตกงาน ให้ยืมเงิน และไปมาหาสู่บ่อย ๆ กล่าวได้ว่าภายใต้ความสัมพันธ์ทางสังคมจะมีการแสดงภาพพจน์หรือนิยามสถานการณ์ตลอดเวลา เพื่อสนองประโยชน์ซึ่งกันและกัน (Reciprocity) (Akin, 1975)

กรณีตัวอย่างภายในชุมชน ช่วงกลางปี 2534 ชาวบ้านที่คุยขยะบริเวณหัวกองรวมตัวกันเพื่อยื่นหนังสือให้กับผู้อำนวยการสำนักรักษาความสะอาด กรุงเทพมหานคร เรื่อง "ขออนุญาตให้รถรับซื้อขยะของเก่าขึ้นไปรับซื้อบนบริเวณกองขยะ ทั้งนี้เนื่องจากพวกตนลำบากมาก ไม่สามารถขายของที่คุยจากกองขยะได้ ทำให้ไม่มีเงิน ต้องสูญเสียรายได้ ขณะเดียวกันพวกตนช่วยทางราชการโดยมีเคยเรียกร้องค่าตอบแทนใด ๆ นอกจากคุยเพื่อเลี้ยงชีวิตและครอบครัวเท่านั้น

- ทำทางให้รถขึ้นไปเทขยะ
- ทำวงเวียนเพื่อให้รถได้กลับลำได้ง่าย
- ซ่อมทางเมื่อเกิดชำรุด
- คอยคุยเขี่ยขยะที่ค้างหัวหมอนเพื่อให้รถถอยเตได้สะดวก
- เมื่อเกิดเพลิงไหม้ ช่วยพนักงานลากสายและดับเพลิง
- ทำการคุยขยะให้เป็นแนวกว้าง ๆ เพื่อประหยัดค่าใช้จ่ายของทางราชการ"

การยื่นหนังสือฉบับนี้ชาวบ้านจำนวนประมาณ 400 คน ร่วมลงชื่อ ซึ่งไม่เฉพาะ

ชาวบ้านที่มีอาชีพค้าขายเพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่รวมถึงพ่อค้าคนกลางที่รับซื้อของเก่าด้วย และการเข้าไปเจรจาชาวบ้านส่งตัวแทนเป็นผู้ที่ชาวบ้านนับถือและมีอาชีพค้าขายเช่นกัน เข้าไปเจรจาท่อผู้อำนวยการฯ แต่ในความเป็นจริงแล้วผู้ที่อยู่เบื้องหลังคือพ่อค้าคนกลางรายใหญ่ และเจ้าหน้าที่กรุงเทพมหานครที่มีผลประโยชน์ให้การสนับสนุน คนกลุ่มนี้มีอาจแสดงตนได้เด่นชัดต่อผู้อำนวยการฯ ส่วนชาวบ้านจะเป็นผู้ดำเนินการ ทั้งนี้เพื่อแสดงความน่าสงสารและการตอบแทนผลประโยชน์ให้พวกเขาบ้าง ส่วนกลุ่มพ่อค้าคนกลางรายใหญ่ที่ให้การสนับสนุนเป็นส่วนที่อยู่เบื้องหลังของชาวบ้าน ขณะเดียวกันผู้ดำเนินการชาวบ้านในเรื่องการให้ความช่วยเหลือ สนับสนุน เพื่อหวังผลประโยชน์ตอบแทนคือ สามารถรับซื้อของจากชาวบ้านได้เป็นจำนวนมากขึ้น หลังจากได้รับอนุญาตให้ขึ้นไปรับซื้อของได้บริเวณกองขยะ

นอกจากนี้จากบริเวณกองขยะเล็ก (ลานเอกชน) นับได้ว่าเป็นบริเวณที่ค่อนข้างมีอิทธิพล หรือ กล่าวได้ว่ามีระบบการควบคุมทรัพยากรอย่างเข้มงวดคือ มีการควบคุมการเก็บค่าหัวคิวคนค้าขาย และห้ามบุคคลภายนอกที่ไม่เกี่ยวข้องเข้ามาเยี่ยมยาม และผู้ค้าขายในบริเวณลาน ห้ามนำสินค้าขายให้พ่อค้าคนอื่น นอกจากขายให้พ่อค้าที่สามารถสัมปทานในลานได้เพียงคนเดียว ดังนั้นจากเหตุการณ์นี้จึงนำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างรองผู้อำนวยการสำนักรักษา คือนายบุญเชิญ สุทธิปริยาศรี และเจ้าของบริษัทรับเหมาย้ายขยะ ซึ่งทางเอกชนที่ประมูลได้นี้ มีการเก็บค่าหัวคิว ค่าต่ง รวมทั้งมีการดำเนินการผิดสัญญา บริเวณที่ยังกลบไม่มีท่อระบายน้ำ และมีการฝังกลบไม่เป็นไปตามสัญญาที่ทำไว้ ทำให้นายบุญเชิญได้เข้าไปจัดการห้ามเก็บค่าหัวคิว เต็ดขาดและเตรียมการที่จะบอกเลิกสัญญากับบริษัทดังกล่าว จึงมีผลกระทบต่อลูกจ้างคนงานของบริษัทที่จะขาดรายได้อย่างมากและแค้นเคืองถึงกับสังหารนายบุญเชิญ (เดลินิวส์ 10 มีนาคม 2533)

ต่อมาปี 2535 ผู้ว่ากรุงเทพมหานคร เห็นว่าทางกลุ่มบริษัทเดิมสามารถประมูลการขนขยะได้ในราคาถูกอีกแต่ผิดเงื่อนไข จึงทำให้ต้องปิดการประมูล ไม่มีการดำเนินการบริเวณลาน จากผลดังกล่าวส่งผลกระทบต่อชาวบ้านค้าขาย เป็นความล้มพันธ์ที่ชาวบ้านตกอยู่ภายใต้กลไกทางการเมือง มากกว่าภายใต้ความสัมพันธ์ของระบบอุปถัมภ์ จึงนับได้ว่า การใช้ทรัพยากร "ขยะ" มีผลต่อความสัมพันธ์ทางสังคมอย่างมากในชุมชนกองขยะชานเมือง เป็นเรื่องอิทธิพลของผู้มีอำนาจในระดับสูง

ลักษณะสังคมของชุมชนกองขยะและความสัมพันธ์กับเมือง

เราอาจจะพิจารณาลักษณะสังคมของชุมชนกองขยะและความสัมพันธ์กับเมืองได้ โดยการมองพัฒนาการของชุมชนกองขยะชานเมือง ลักษณะการใช้ทรัพยากรของชุมชน และแบบแผนความสัมพันธ์ทางสังคมของคนในชุมชนได้ดังนี้

พัฒนาการของชุมชนกองขยะชานเมือง

ท่ามกลางความเจริญทางด้านวัตถุ การพัฒนาด้านเศรษฐกิจและการเจริญเติบโตของเมืองอย่างรวดเร็ว ซึ่งมีส่วนผลักดันให้ชนบทล่มสลายเพราะมีปัญหาในการใช้ทรัพยากรและผลผลิต ชาวบ้านต้องอพยพเข้ามาหางานทำในเมืองเนื่องจากเมืองเป็นผู้ควบคุมและดูดซับทรัพยากรและผลผลิตเหล่านั้นไว้ ในขณะที่เดียวกันเมืองก็เป็นที่รองรับประชากรจำนวนมาก มีการผลิตทางอุตสาหกรรม ทำให้เกิดผลผลิตที่เรียกว่า "ขยะ" ขึ้นมาจำนวนมาก ซึ่งยากที่จะกำจัดให้หมดสิ้น จึงมีผู้เล็งเห็นช่องทางการใช้ประโยชน์จาก "ขยะ" ทำให้เกิดเป็นที่มาของ "ชุมชนกองขยะ" ทั้งหมด

เราจึงพบหลักฐานว่าสมาชิกภายในชุมชนกองขยะชานเมืองและที่อื่น ๆ ส่วนใหญ่เป็นคนพื้นเพต่างจังหวัดทั้งสิ้น ไม่ว่าจะภาคกลาง เหนือ ใต้ และตะวันออกเฉียงเหนือ คนเหล่านี้อพยพเข้ามาอยู่รวมกันเป็นชุมชนภายใต้เงื่อนไขของความยากจน การดิ้นรนทำมาหากินเพื่อปากท้อง และการแสวงหาทรัพยากร ซึ่งเป็นผลพวงของการพัฒนาเมือง โดยมีต้องอาศัยความรู้หรือเทคโนโลยีแบบทันสมัยมากนักหรือแย้งชิงกับกลุ่มบุคคลอื่น ๆ ซึ่งมีศักยภาพที่เหนือกว่า

จากการศึกษาพบว่า การอพยพเข้ามาในชุมชนของสมาชิกส่วนใหญ่เกิดขึ้นจากการได้รับข่าวสารจากญาติพี่น้องและเพื่อนฝูงที่เข้ามาทำมาหากินอยู่ก่อนแล้ว ดังนั้นการหลั่งไหลของสมาชิกนับวันก็จะเพิ่มจำนวนมากขึ้นเรื่อย ๆ ขนาดของชุมชนจึงเติบโตอย่างรวดเร็วเป็นชุมชนแออัด ชุมชนจึงกลายเป็นศูนย์รวมของผู้ต้องการหาทางออกให้แก่ตนเองในการแสวงหา

อาชีพ และทรัพยากรใหม่ ๆ ในการดำรงชีพ และการใช้ทรัพยากรนี้มีลักษณะพิเศษที่ว่า เป็นการใช้ของที่ผู้อื่นไม่ใช่แล้ว คือการนำของที่ไม่มีราคาให้มีราคาในเชิงเศรษฐกิจ

ลักษณะการใช้ทรัพยากร "ขยะ"

ดั่งที่กล่าวไว้ในบทที่ 3 "ขยะ" ในฐานะทรัพยากรของชุมชนเป็นปัจจัยสำคัญของคนกลุ่มหนึ่งในการนำมาใช้ประโยชน์ ทั้งโดยตรงต่อตนเองและโดยอ้อมต่อสังคมทั่วไป มีผู้กล่าวไว้ว่า "สรรพสิ่งมีอยู่ทั่วไป แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นขึ้นอยู่กับบุคคลใครจะมีความสามารถ หรือมีวิธีการที่จะทำ ให้ได้รับประโยชน์จากมัน" จึงไม่ต่างไปจาก "ขยะ" เป็นสิ่งที่ถูกมองข้ามความสำคัญและประโยชน์ของมันจากสังคมทั่วไป ขณะเดียวกัน "ขยะ" กลับถูกมองว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่ามีราคา โดยบุคคลกลุ่มหนึ่ง อย่างไรก็ตามพวกเขาต้องมีวิธีการหรือความสามารถที่สามารถเปลี่ยนสิ่งที่ไม่มียุคค่าให้มีค่ามีราคา และให้เป็นที่ยอมรับของบุคคลทั่วไปในสังคมได้

การศึกษานี้พยายามทำความเข้าใจในเชิงประจักษ์ที่ว่า "กองขยะ" เป็นแหล่งทรัพยากรของชุมชน ดังนั้นความอยู่รอดของชุมชนจึงขึ้นอยู่กับ "ขยะ" นั่นเอง "ขยะ" จึงเป็นทรัพยากรที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชุมชนอย่างใกล้ชิด ในขณะที่คนกลุ่มใหญ่ในสังคมไม่ได้มองเห็นถึงความสำคัญ หากแต่ทรัพยากร "ขยะ" เหล่านี้เป็นผลผลิตที่เกิดขึ้นจากสังคม โดยถูกสร้างขึ้นมาจากการผลิตและบริโภคของคนในสังคมเมือง เมื่อจำนวนขยะเพิ่มปริมาณมากขึ้น วิธีกำจัดค่อนข้างจำกัดและถูกโยนเป็นหน้าที่ของรัฐเท่านั้น ขยะจึงไม่สามารถถูกกำจัดได้อย่างหมดสิ้น ขณะที่คนอีกกลุ่มหนึ่งในสังคมมีความตื่นตระหนกหาทรัพยากรใหม่ ๆ เพื่อความอยู่รอดของตนให้พ้นจากสภาวะความกดดันของสังคม

เนื่องจากเดิมคนกลุ่มนี้ส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรที่ต้องพึ่งพิงทรัพยากรที่อิงกับธรรมชาติ เป็นสำคัญ ไม่ว่าจะเป็นป่าไม้ ท้องทุ่ง หนองบึง ซึ่งปัจจุบันได้ถูกทำลายจนเหลือน้อยลง ทรัพยากรธรรมชาติเหล่านี้พวกเขาเคยมองว่าเป็น "ของฟรี" ที่อยู่ตามธรรมชาติตลอดเวลา แต่เมื่อ "ของฟรี" เหล่านี้ถูกทำลายจึงจำเป็นต้องเสาะแสวงหา "ของฟรี" ใหม่ ๆ ดังนั้นการอพยพเข้าสู่ในเมืองพวกเขาต้องประสบปัญหาต่างๆมากมาย โดยเฉพาะทรัพยากรที่ต้องแสวงหาเพื่อความอยู่รอด ภายใต้สภาวะความกดดันในสังคมเมือง ทรัพยากรสำหรับพวกเขาค่อนข้างถูกจำกัดและมีน้อย จึงจำเป็นต้องเสาะแสวงหาทรัพยากรที่เหมาะสมกับตนเอง และที่สำคัญ

การลงทุนในทรัพย์สินนั้น ๆ ไม่สูงมากนัก จากความเคยชินกับการเสาะแสวงหา "ของฟรี" ในธรรมชาติ เมื่อค้นพบ "ของฟรี" ที่อยู่ในเมืองซึ่งก็คือ "ขยะ" นั่นเอง เป็นสิ่งที่ถูกทิ้ง ไม่มีผู้ใดสนใจหรือเห็นคุณค่าของมัน "ขยะ" จึงกลายเป็น "ของฟรี" ซึ่งมีค่าเป็น "ทรัพย์สิน" ที่สำคัญของพวกเขา ก่อให้เกิดรายได้และผลประโยชน์ที่มีคุณค่าสำหรับพวกเขา

"กองขยะ" แหล่งทรัพย์สินของชุมชนจึงเปรียบเสมือน เส้นเลือดเส้นชีวิตของชาวบ้าน สิ่งของที่ได้จากบริเวณกองขยะจึงถูกนำมาจัดระเบียบใหม่และให้คุณค่า ราคาในระบอบความคิดของชาวบ้าน จึงพบว่าชาวบ้านไม่เรียก "ขยะ" แต่ใช้คำว่า "ของ" แทน ซึ่งแสดงถึงสิ่งที่ได้จากกองขยะ ดังนั้น "ของ" ที่ได้จากบริเวณกองขยะจึงมีทั้งของดีและไม่ดีโดยถูกแบ่งตามความคิดของชาวบ้านและการนำมาใช้ประโยชน์ดังเช่น "ของจริง" "ของดี" "ของเก่า" และ "ของเสีย" จัดได้ว่าเป็นทรัพย์สินที่ชาวบ้านสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ใหม่ และทำให้มีราคา ขณะที่ "ของร้าย" เป็นสิ่งที่ถูกมองว่าเป็นที่มาของความชั่วร้าย เคารห์กรรม และอันตราย "ของร้าย" ของชาวบ้านมีทั้งสิ่งที่มองเห็นและสิ่งที่มองไม่เห็น สิ่งที่มีมองเห็นสามารถหลีกเลี่ยงได้หรือสามารถป้องกันได้ ขณะเดียวกันสิ่งที่มองไม่เห็น เป็นสิ่งที่เหนือธรรมชาติ เป็นเรื่องของไสยศาสตร์ ซึ่งชาวบ้านมองว่าอันตรายค่อนข้างสูง ดังนั้นจึงมีวิธีป้องกันตนเองเช่น การนำพระเครื่องห้อยคอ การสัก การนับถือไสยศาสตร์ รวมทั้งการทำพิธีกรรมต่าง ๆ ดังเช่นกรณีคนตายบริเวณกองขยะ ชาวบ้านและเจ้าหน้าที่รับผิดชอบบริเวณกองขยะจะร่วมกันเรียไรเงินเพื่อทำบุญและพิธีเช่นวิญญูญผู้ตาย เพื่อความสงบสุขบริเวณกองขยะ ไม่มีอันตรายใด ๆ เกิดขึ้นรวมทั้งความเป็นสิริมงคลแก่สมาชิกทุกคนบริเวณกองขยะ

สำหรับงานศึกษานี้พบว่าทรัพย์สิน "ขยะ" เป็นสิ่งที่สามารถนำมาวิเคราะห์ในแง่ความคิดของชาวบ้านได้ว่า ทรัพย์สิน "ขยะ" เป็นสินค้าที่สำคัญของพวกเขา และเป็นโคลลาจ ซึ่งเป็นสิ่งที่อยู่นอกเหนือความเป็นสินค้าของพวกเขา

1) ทรัพย์สิน "ขยะ" ในฐานะเป็นโคลลาจ

การกล่าวถึงคำว่า "โคล" มักจะหมายถึงสิ่งที่ดี สิ่งที่น่ามาซึ่งสิ่งที่ดี สิ่งทีเลวร้ายหรือสิ่งทีน่ามาซึ่งสิ่งที่เลวร้าย (เนื่องน้อย บุญเนตร, 2535: 41) สำหรับนัยยะของชาวบ้านชุมชนกองขยะแล้ว "โคล" ของพวกเขามีนัยยะที่บ่งบอกถึง สภาวะที่ผู้คนประสบกับเหตุการณ์หนึ่ง ๆ โดยมีได้คาดหมายและอยู่นอกเหนืออำนาจการควบคุมและการกำหนดของเขา เรื่อง

ของโชคเป็นเรื่องที่มีอาจสร้างขึ้นเองหรือห้ามให้เกิดแก่ตนเองได้ ซึ่งความมี "โชค" ของชาวบ้านเป็นความบังเอิญที่สถานการณ์ต่าง ๆ มาประจวบกันทำให้ต้องประสบสิ่งที่ดีหรือร้าย แต่มีโช่เรื่องไร้สาเหตุ

ดังนั้นเราจะเห็นว่า ชาวบ้านบางคนจะบอกว่าตนโชคดี หรือมีโชคลาภนั้นคือ สิ่งที่เขาได้จากกองขยะมีค่ามากกว่าสิ่งของที่พวกเขาคุ้ยหากันทั่ว ๆ ไป ดังเช่น การคุ้ยเจอสร้อยคอทองคำ แหวนเพชร หรือเงินจำนวนมาก เป็นต้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้พวกเขาถือว่าเป็นโชคลาภที่ได้จากกองขยะ โชคลาภจะเกิดขึ้นกับบางคนเท่านั้น บางคนอาจจะได้โชคลาภบ่อย บางคนนาน ๆ ครั้ง หรือบางคนจะไม่เคยได้เลย ซึ่งพวกเขาบอกว่าขึ้นอยู่กับ "ดวง" ของแต่ละคน ใครดวงดีจะได้โชคลาภบ่อย ใครดวงไม่ดีก็จะชวย

จากความเชื่อเรื่อง "โชคลาภ" และ "ดวง" ของชาวบ้านเป็นสิ่งที่นำเป็นความหวังของตน นั่นคือ หวังสิ่งที่ได้จาก "ขยะ" ซึ่งเป็นสิ่งที่มีมูลค่าราคาสูง หรือสิ่งที่ชาวบ้านเรียกว่า "ของจริง" เป็นต้น "ของจริง" ในความหมายของชาวบ้านก็คือ ทองคำ เพชร พระเครื่องราคาสูง เป็นต้น

นอกจากนี้สิ่งที่ชาวบ้านได้นอกเหนือจากโชคลาภในทางที่ดีแล้ว ชาวบ้านบางคนอาจจะได้โชคร้ายซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่ดี หรือที่เขามักจะพูดว่า "ดวงชวย" อย่างเช่น การเจอศพเด็กทารกหลังจากการทำแท้ง การเจอพระพุทธรูปหัก เศษชิ้นส่วนอวัยวะของคน เป็นต้น ใครก็ตามที่พบเจอสิ่งเหล่านี้ควรจะนำไปไว้ในที่ ๆ เหมาะสม เช่น บริเวณใต้ต้นไม้, การขุดฝัง บริเวณศาล เป็นต้น ถ้าใครไม่ทำให้ถูกต้องหรือขอมมาอาจนำความชั่วร้ายมาสู่คน ๆ นั้นหรือครอบครัวได้

อย่างไรก็ตามสิ่งที่ชาวบ้านส่วนใหญ่คาดหวังจากกองขยะคือ "โชคลาภ" ซึ่งหมายถึง สิ่งที่จะทำให้ชีวิตของพวกเขาดีขึ้นได้อย่างรวดเร็ว ทั้งนี้เกิดจากความรู้สึกที่ว่าช่วยตนเองไม่ค่อยได้มาก ไร้ความสามารถ การจะทำงานอย่างปกติยอมได้ไม่มากนัก เมื่อเทียบกับโชคลาภที่ได้จะได้มากเป็นกอบเป็นกำ

2) ทรัพยากร "ขยะ" ในฐานะสินค้า

จุดนี้เป็นประเด็นสำคัญมากสำหรับงานศึกษาชิ้นนี้ เนื่องจากสาเหตุที่ชาวบ้านเข้ามาประกอบอาชีพคุ้ยขยะ หรืออาชีพอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับขยะ เพราะสิ่งที่เขาได้จากกองขยะคือ

การนำมาเป็นสินค้าในการแลกเปลี่ยนทั้งในรูปตัวเงินสดและสิ่งของอื่น ๆ ซึ่งภายใต้การแลกเปลี่ยนเหล่านี้นำไปสู่การสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมของคนกลุ่มนี้กับกลุ่มคนอื่น ๆ ในแต่ละระดับ

สำหรับบุคคลทั่วไป "สินค้า" คือวัตถุสิ่งของบางประการรวมทั้งสิทธิในการครอบครอง วัตถุสิ่งของซึ่งถูกผลิต ดำรงอยู่และกระจายตัวผ่านการแลกเปลี่ยนกับสินค้าหรือเงินตราภายในระบบเศรษฐกิจ โดยปกติสินค้าชิ้นหนึ่งมีคุณค่าอยู่อย่างน้อย 2 ประเภท คือ คุณค่าในการใช้ (use value) และคุณค่าในการแลกเปลี่ยน (exchange value) นอกเหนือไปจากคุณค่าอื่น ๆ เช่น คุณค่าทางจิตใจ (sentimental value), คุณค่าทางศิลปะ (artistic value) หรือการเป็นสิ่งหายาก (scarcity) เป็นต้น จากมุมมองด้านวัฒนธรรมกระบวนการผลิตสินค้ายังเป็นกระบวนการทางวัฒนธรรมหรือการนิยามความหมาย สินค้ามิใช่เป็นเพียงวัตถุสิ่งของที่ถูกผลิตขึ้นเท่านั้น แต่ยังต้องได้รับการนิยามความหมาย ทางวัฒนธรรมว่าเป็นวัตถุสิ่งของประเภทหนึ่ง ในบรรดาวัตถุสิ่งของทั้งหมดที่มีอยู่ในสังคมแห่งใดแห่งหนึ่ง มีเพียงวัตถุสิ่งของบางประเภทเท่านั้นที่ถูกกำหนดว่าเป็นสินค้า นอกจากนี้วัตถุสิ่งของชนิดหนึ่งอาจเป็นสินค้าในเวลาและสถานที่แห่งหนึ่งว แต่กลับมิใช่สินค้าในเวลาและสถานที่อื่น และอาจถูกนิยามแตกต่างกันออกไปโดยแต่ละบุคคล การเปลี่ยนแปลงและแตกต่างในการนิยามความหมายของวัตถุสิ่งของที่เป็นสินค้า แสดงให้เห็นถึงระบบเศรษฐกิจแบบศีลธรรมที่อยู่เบื้องหลังระบบเศรษฐกิจการตลาดและการแลกเปลี่ยนสิ่งของที่มองเห็นได้ในชีวิตประจำวัน (Kopytoff I. อ้างใน ยศ สันตสมบัติ, 2535:93)

ดังนั้นการมอง "ขยะ" เป็นสินค้าจะพบว่าทรัพยากร "ขยะ" อยู่ นอกเหนือการแลกเปลี่ยนและการใช้แล้ว เราจะเห็นว่าทรัพยากร "ขยะ" เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นเป็นผลผลิตของสังคม ซึ่งในสังคมทั่วไปจะไม่เห็นความสำคัญของทรัพยากร "ขยะ" จะมองว่าเป็นสิ่งที่น่ารังเกียจ ไร้ประโยชน์ไม่มีคุณค่า ไม่มีราคา แต่เมื่อ "ขยะ" ถูกนำมาทิ้ง ณ บริเวณกองขยะช่วงเวลาเปลี่ยนไป สถานที่เปลี่ยนไป "ขยะ" กลับมีความหมายสำหรับคนอีกกลุ่มหนึ่ง ซึ่งเล็งเห็นผลประโยชน์ที่ตนพึงจะได้รับจาก "ขยะ" "ขยะ" จึงถูกนิยามเป็น "ทรัพยากร" ที่มีคุณค่ามีราคาสำหรับพวกเขา ซึ่งจะเห็นได้จากการจำแนก "ขยะ" ของชาวบ้านที่เรียกว่า "ของจริง" "ของดี" "ของเก่า" และ "ของเสีย" นับได้ว่าเป็นการจัดลำดับตาม "ราคา" ของ "ของ" ที่คาดว่าจะได้รับทรัพยากร "ขยะ" ถูกแปลงความหมายเป็น "สินค้า" ที่อยู่ในระบบเศรษฐกิจ

(ระบบเศรษฐกิจไม่เป็นทางการ: Informal Sector) และการแลกเปลี่ยนในชีวิตประจำวันของกลุ่มคนเหล่านั้น ขณะเดียวกันนอกเหนือการแลกเปลี่ยนโดยปกติแล้วพบว่า ภายใต้การแลกเปลี่ยนหรือการซื้อขายทรัพยากร "ขยะ" เหล่านี้พบว่ามีความสัมพันธ์ทางสังคมแอบแฝงอยู่ ทั้งในแง่ของความควบคุมทรัพยากร หรือระบบอุปถัมภ์ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ซึ่งสิ่งเหล่านี้ถูกมองว่าเป็นระบบที่อยู่นอกเหนือระบบเศรษฐกิจการตลาด

นอกจากนี้ Kopytoff I. ได้มองว่ากระบวนการทำให้เป็นสินค้าและการกำหนดคุณค่าแลกเปลี่ยนยังเกี่ยวพันเชื่อมโยงกับกระบวนการระลึกรู้ (Cognitive process) และการจำแนกแยกแยะ (Classification) วัตถุประสงค์ของและสรรพสิ่งที่แตกต่างกัน จะต้องได้รับการคัดเลือกและจัดประเภท (Category) เพื่อใช้เป็นพื้นฐานในการแลกเปลี่ยน ในบางครั้งสิ่งของที่แตกต่างกันจะถูกนำมาจัดประเภทให้เกิดการรับรู้ว่าเป็นสิ่งที่อยู่ในประเภทเดียวกัน และมีคุณค่าที่แลกเปลี่ยนกันได้ กระบวนการจัดประเภทของสรรพสิ่งเพื่อการแลกเปลี่ยนนี้ เป็นกระบวนการสากลที่เกิดขึ้นในทุกสังคม วัฒนธรรมทั่วโลก แต่ความหลากหลายของการจัดแบ่งประเภทอาจแตกต่างกันออกไปบ้าง อย่างไรก็ตามกระบวนการทำให้สรรพสิ่งทุกประเภทเป็นสินค้าที่แลกเปลี่ยนกันได้ เป็นพลังของระบบเศรษฐกิจเงินตราและทุนนิยม กระบวนการกลายเป็นสินค้า คือ การทำให้วัตถุสิ่งของชนิดหนึ่งประเภทหนึ่งสามารถแลกเปลี่ยนกับวัตถุของหลากหลายประเภทมากขึ้น และในขณะเดียวกันกระบวนการกลายเป็นสินค้าก็ทำให้วัตถุสิ่งของที่ถูกนำมาใช้แลกเปลี่ยน ได้มีความหลากหลายของประเภทเพิ่มมากขึ้นนั่นคือ การทำให้ระบบคุณค่าหมดความหลากหลายและกลายมาเป็นระบบคุณค่าประเภทเดียวกัน (Standardization of values) ระบบคุณค่าที่วางอยู่บนพื้นฐานของ "เงิน" (ยศ, อ่างแล้ว: 94-95)

ดังที่กล่าวไว้ในบทที่ 3 ถึงการจัดจำแนกแยกแยะประเภทของ "ขยะ" ในฐานะทรัพยากรของชุมชนจะเห็นว่า การนำ "ขยะ" มาเปลี่ยนเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่า มีราคาในการแลกเปลี่ยนนั้น ชาวบ้านจะต้องนำมาผ่านขั้นตอนในกระบวนการต่าง ๆ เพื่อแปลงคุณค่าของ "ขยะ" จากสิ่งที่ไร้ประโยชน์ สกปรก น่ารังเกียจ มาเป็นทรัพยากรที่สามารถนำมาแลกเปลี่ยนได้ เช่น การนำแก้ว ถ้วยชาม จากกองขยะ มาล้างให้สะอาด หรือ เครื่องใช้ไฟฟ้าเก่า ๆ ที่ถูกทิ้งนำมาขัดและซ่อมแซม ซึ่งการทำเช่นนี้เป็นการเปลี่ยนคุณค่าให้สิ่งเหล่านั้นสามารถนำมาแลกเปลี่ยนหรือเป็นสินค้า

ความหลากหลายของ "ขยะ" เมื่อถูกนำมาคัดเลือก ผ่านกระบวนการต่าง ๆ โดยวิธีการของชาวบ้านพบว่า จาก "ขยะ" สามารถแปลงคุณค่าของมันเป็นสิ่งที่มียุทธศาสตร์ เป็นทรัพยากร เป็นสินค้าที่ถูกนำมาใช้ในการแลกเปลี่ยนเป็นเงินตรา เป็นวัตถุดิบของอื่น ๆ และเขาได้นำ "สินค้า" เหล่านี้ส่งกลับคืนให้แก่กลุ่มคนอื่นที่อยู่ในเมือง หรือส่งเข้าสู่ระบบการผลิตของเมือง เช่น โรงงานอุตสาหกรรมต่าง ๆ

ในแง่นั้นนอกจากชุมชนกองขยะจะเป็นผลพวงของเมืองเพราะทรัพยากรที่มาจากความเป็นเมืองตั้งที่กลางข้างต้นแล้ว "ทรัพยากร" ที่ถูกแปลงโฉมให้เป็น "สินค้า" ก็ยังหันกลับเข้าสู่ระบบการผลิตและบริโภคของเมืองอีกด้วย

แบบแผนความสัมพันธ์ทางสังคม : เงื่อนไขจากการใช้ทรัพยากร "ขยะ"

จากคำกล่าวที่ว่า "พฤติกรรมมนุษย์มิได้เป็นเพียงการสนองตอบต่อแรงกระตุ้นที่มาจากสภาพแวดล้อมภายนอกราวกับประสาทสัมผัสของมนุษย์ แต่เป็นเพียงตัวที่ถูกกระทำเท่านั้น มนุษย์เป็นผู้ที่ให้ความหมายกับประสบการณ์ต่าง ๆ แตกต่างกันไปด้วย ดังนั้นกฎเกณฑ์ปทัสถานทางสังคม ตลอดจนการนิยามสถานการณ์ การให้ความหมายกับประสบการณ์และการกระทำต่าง ๆ ฯลฯ ซึ่งมีอยู่แล้วในสังคม และมนุษย์ก็มักจะต้องประพฤติกฎปฏิบัติอยู่ใน "กรอบ" นั้น หากกลุ่มคนกลุ่มหนึ่งรวมอยู่ใน "สถานการณ์ชีวิต" (Lived Situation) ที่คล้ายคลึงกัน แต่ละกลุ่มก็จะมี การนิยามสถานการณ์ชีวิตนั้น ๆ อยู่จำนวนหนึ่ง" (Scott, 1976 อ้างในอนัญญา รุขงคกุล) เป็นการแสดงถึงความเป็นกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งในสังคมใหญ่ โดยที่ผู้คนในกลุ่มนั้น ๆ มีประสบการณ์ต่าง ๆ ร่วมกัน มีความรู้สึกนึกคิดในการนิยามสถานการณ์ของเขาเอง มีแนวทางในการดำเนินชีวิตของตนเอง ทั้งนี้ตั้งมาจากความหมาย (meaning) ที่แฝงอยู่ภายใต้การกระทำ ประสบการณ์หรือค่านิยมต่าง ๆ ของเขาเอง ดังกรณีของกลุ่มคนค้ายขยะ หรือกลุ่มผู้อาศัยอยู่ในชุมชนกองขยะชานเมือง ถือว่าเป็นกลุ่มที่มีกรอบในการประพฤติกฎปฏิบัติตนในการดำเนินชีวิต ไม่ว่าจะเป็นการทำมาหากิน การปฏิสัมพันธ์ภายในและภายนอกกลุ่ม

Goffman (1959) กล่าวว่า การกำหนดภาพพจน์ หรือการนิยามสถานการณ์ (defining the situation or definition of the situation) เป็นเงื่อนไขเบื้องต้นและเป็นตัวกำหนดทิศทางของการปฏิสัมพันธ์ในชีวิตประจำวันของมนุษย์ทุกคนในสังคม

เปรียบเสมือนกฎเกณฑ์หรือแนวปฏิบัติที่ไม่มีบัญญัติไว้เป็นตัวอักษร หากไม่ปฏิบัติตามหรือมีการละเมิดอาจจ้องใจหรือไม่จ้องใจก็ตามย่อมจะมีผลกระทบกระเทือนต่อความสัมพันธ์ได้ ดังนั้นการปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์ต่างก็จะพยายามให้นิยามแก่กันว่าตนและอีกฝ่ายหนึ่งเป็นใคร นิยามหรือภาพพจน์ที่แต่ละฝ่ายพยายามสร้างนี้จะเป็นตัวบ่งบอกว่าแต่ละฝ่ายควรจะปฏิบัติตัวต่อกันอย่างไร

การศึกษาความสัมพันธ์ทางสังคมภายในชุมชนของชยะซานเมือง พบว่าความสัมพันธ์ของชาวบ้านมีหลายระดับ ซึ่งแต่ละระดับจะแตกต่างกัน ทั้งนี้ทั้งนั้นพวกเขาจะสร้างภาพพจน์ต่าง ๆ ที่เหมาะสมในการปฏิสัมพันธ์ หากการปฏิสัมพันธ์ของพวกเขาไม่นิยามหรือสร้างภาพพจน์ที่แน่นอนย่อมขาดความสัมพันธ์ที่ดี ซึ่งแต่ละคนจะต้องรู้ว่าตนต้องปฏิบัติกับคู่สัมพันธ์อย่างไร

ชาวบ้านในชุมชนของชยะซานเมืองส่วนใหญ่มีอาชีพค้าขาย โดยมีแหล่งทรัพยากรใกล้ชุมชนคือ "กองชยะ" "กองชยะ" จึงเปรียบเสมือนเส้นเลือดเส้นชีวิตที่หล่อเลี้ยงชาวบ้านในชุมชนนี้ แต่ในสภาพความเป็นจริงแล้ว "กองชยะ" มีใช้สถานที่สาธารณะที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งจะเข้าไปใช้ได้โดยอำเภอใจ แต่เป็นสถานที่ราชการ ดังนั้น "ชยะ" จึงเป็นสมบัติของ "กรุงเทพมหานคร" อยู่ภายใต้การดูแลควบคุมของเจ้าหน้าที่กรุงเทพมหานคร ซึ่งมีได้เป็นสมบัติของชุมชน สภาพบริเวณกองชยะจึงถูกทางราชการได้พยายามสร้างระเบียบกฎเกณฑ์ขึ้นมาเพื่อควบคุมระบบการใช้และการทำลายชยะ รวมทั้งควบคุมการเข้ามาใช้ประโยชน์ของชาวบ้านด้วย

ดังนั้นกลุ่มคนที่มีบทบาทสำคัญต่อชาวบ้านชุมชนกองชยะคือเจ้าหน้าที่กรุงเทพมหานคร ในส่วนควบคุมบริเวณกองชยะและโรงงานบุง ทั้งนี้เนื่องจากกลุ่มคนเหล่านี้มีอำนาจในการควบคุมทรัพยากร "ชยะ" ของชาวบ้าน หากชาวบ้านไม่ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ระเบียบที่วางไว้โอกาสการทำมาหากินย่อมหมดไป ดังนั้นการสร้างความสัมพันธ์ของชาวบ้านต่อเจ้าหน้าที่กรุงเทพมหานคร คือ การแสดงภาพพจน์ที่ให้ความเคารพนับถือ ให้เกียรติ รวมทั้งให้ความร่วมมือในการร่วมกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การช่วยเงินเรียไรทำบุญ เพื่อทำพิธีกรรมทางศาสนาบริเวณกองชยะ โดยมีเจ้าหน้าที่เป็นผู้ดำเนินการและขอบริจาคเงินจากชาวบ้าน หรือการขอความร่วมมือช่วยดับไฟที่ไหม้บริเวณกองชยะ หรือการจัดทางขึ้น-ลงให้รถขนชยะ เป็นต้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นลักษณะของการตอบแทนและให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

นอกจากคนอีกกลุ่มที่มีบทบาทสำคัญคือ กลุ่มพ่อค้าคนกลาง ความสัมพันธ์ระหว่างคน

ค้ายชเยกับพ่อค้า นอกเหนือจากการซื้อขายสินค้า แล้วยังมีลักษณะการให้ความช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ชาวบ้านต้องพึ่งพาปัจจัยด้าน "เงินสด" ส่วนพ่อค้าต้องพึ่งพาอาศัยการนำสินค้ามาขายให้ตน อย่างไรก็ตามความสัมพันธ์ระหว่างพ่อค้าและคนค้ายชเย พบว่าคนค้ายชเยมักจะต้องตกเป็นฝ่ายเสียเปรียบและอยู่ภายใต้การกำหนดของพ่อค้า โดยตัวพ่อค้าจะเป็นผู้กำหนดราคาสินค้า และมีบางโอกาสที่จะหยุดซื้อของ ซึ่งเป็นผลทำให้ชาวบ้านต้องเดือดร้อน แม้แต่การขังน้ำหนักของที่จะขายยังถูกพ่อค้าโกงตาชั่ง หรือบางครั้งเอาของไปแล้ว แต่ยังไม่จ่ายเงินแต่จ่ายเป็นเช็คกระดาษแทน แล้วค่อยไปขึ้นเงินกับพ่อค้าตามที่กำหนดในเช็ค ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะเกิดขึ้นเป็นประจำกับชาวบ้าน แต่พวกเขาที่ต้องจ่ายอมเพราะไม่มีอำนาจต่อรอง หากไม่ยอมหรือมีปฏิริยาโต้ตอบ ตนเองก็จะเสียเปรียบ เพราะพ่อค้าเหล่านี้อาจไม่ซื้อของหรือให้ราคาสินค้าต่ำลง

แต่ภายใต้การสร้างภาพพจน์ระหว่างพ่อค้ากับเจ้าหน้าที่ กทม. พบว่า พ่อค้าจะมีความเกรงใจต่อเจ้าหน้าที่ กทม. มากกว่า ความเกรงใจต่อชาวบ้าน ทั้งนี้เนื่องจากเจ้าหน้าที่ กทม. มีสิทธิ์จะไม่ให้รถพ่อค้าขึ้นไปซื้อของบนกองชเย ถ้าเป็นเช่นนั้นทั้งพ่อค้าและชาวบ้านก็ต้องเดือดร้อน เพราะจะต้องแบกของลงมาขายกันข้างล่าง หรือต้องข้างรถชเยบรรทุกลงมาขายตามร้านค้า ดังนั้นพ่อค้าก็จะพยายามไม่เกี่ยวข้องกับหรือขัดแย้งกับเจ้าหน้าที่ กทม. ทุกระดับ เราจึงพบว่า เจ้าหน้าที่ กทม. และพ่อค้าจะมีความสัมพันธ์กันอย่างดี มีการช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ อย่างเห็นได้ชัด ไม่ว่าจะรายได้พิเศษประจำเดือน ของขวัญ ระบบเส้นสายภายใน เป็นต้น

ความสัมพันธ์ของคนค้ายชเย พ่อค้าและเจ้าหน้าที่ กทม. เป็นความสัมพันธ์ที่อยู่ภายใต้เงื่อนไขของการประกอบอาชีพ การทำมาหากิน ซึ่งเงื่อนไขเหล่านี้เป็นตัวกำหนดทิศทางในการปฏิสัมพันธ์กับบุคคลกลุ่มนั้น ๆ เพื่อความอยู่รอด ซึ่งการปฏิบัติกันระหว่างคนค้ายชเยกับพ่อค้าหรือเจ้าหน้าที่ กทม. หรือแม้แต่ระหว่างพ่อค้ากับเจ้าหน้าที่ กทม. เอง ก็พบว่าต้องมีการกำหนดทิศทางหรือสร้างนิยามสถานการณ์นั้น โดยไม่มีกฎเกณฑ์หรือแนวปฏิบัติที่ตายตัว

อย่างไรก็ตามความสัมพันธ์ของชาวบ้านในชุมชนที่สำคัญที่สุดคือ ความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติ รองลงมาคือ เพื่อนบ้านและแวกเดียวกัน ชาวบ้านในชุมชนมีภูมิลำเนาที่แตกต่างกัน ดังนั้นญาติพี่น้องหรือคนบ้านเดียวกันเมื่อมาอยู่ด้วยกันในสถานที่ใหม่ ผู้คนหลากหลาย

คนเหล่านี้จะรวมตัวช่วยเหลือซึ่งกันและกันอย่างเหนียวแน่น ไม่ว่าจะการยืมเงินการแนะนำหรือสอนวิธีทำมาหากิน การดูแลบ้าน การฝากเลี้ยงเด็ก เป็นต้น ดังนั้นความช่วยเหลือของพวกเขาเหล่านี้ แสดงถึงความมีมิตรภาพต่อกัน ซึ่งอาจมีการแลกเปลี่ยนและตอบแทนซึ่งกันและกัน ทั้งนี้เนื่องจากการเข้ามาอยู่ในชุมชนนี้ ในระยะแรก ๆ พวกเขามีลักษณะขาดความมั่นคงในชีวิต จึงทำให้มิตรภาพเป็นเครื่องมือสำหรับสร้างความก้าวหน้าและความมั่นคงสำหรับตัวของเขาเอง (Akin, 1976)

นอกจากนี้ความสัมพันธ์ของชาวบ้านต่อบุคคลกลุ่มต่าง ๆ กล่าวไว้แล้วในบทที่ 4 ซึ่งเราจะพบว่าภายใต้เงื่อนไขของความสัมพันธ์ของกลุ่มต่าง ๆ ภายในชุมชนจะพบว่า ทุก ๆ กลุ่มจะมีจุดประสงค์ของตนในการสร้างความสัมพันธ์ ทั้งนี้เพื่อสนองความต้องการด้านต่าง ๆ ที่กลุ่มตนขาดสิ่งนั้น ๆ เพื่อมาเสริมหรือทดแทน แต่ความต้องการเหล่านี้จะต้องมีการแลกเปลี่ยนที่คิดว่าแต่ละฝ่ายพึงพอใจ ซึ่งการแลกเปลี่ยนอาจมีทั้งความเท่าเทียมกันและไม่เท่าเทียม ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับอำนาจของฝ่ายใดสามารถครอบงำอีกฝ่ายหนึ่งได้

ดังนั้นจึงไม่ใช่เรื่องที่แปลกว่าการแลกเปลี่ยนเพื่อสนองความต้องการของตนเองจะพบว่ามักมีการสร้างภพพจน์หรือนิยามสถานการณ์ เพื่อความเหมาะสมในการปฏิบัติตัวต่อกัน ซึ่งไม่ใช่กฎเกณฑ์ที่ทางกลุ่มกำหนดไว้อย่างตายตัว

เมื่อพิจารณาแบบแผนความสัมพันธ์ทางสังคมแล้วจะเห็นว่า คนในชุมชนกองขยะซานเมือง แม้จะมีความสัมพันธ์ในเชิงเศรษฐกิจกับคนเมืองกลุ่มอื่น ๆ อย่างมาก เช่น พ่อค้า แต่ความสัมพันธ์นั้นก็อยู่ในขอบเขตจำกัดและห่างเหิน และยังมีได้ก่อตัวในลักษณะอุปถัมภ์ในแง่ที่เราอาจจะกล่าวได้ว่า ชุมชนกองขยะซานเมืองมีความเป็นเอกเทศทางสังคมสูง และมีความสัมพันธ์กับเมืองน้อย ในขณะที่ความสัมพันธ์ที่เหนียวแน่นจะมีเฉพาะกลุ่มคนที่เป็นครีอูญาติ และมาจากภูมิลำเนาเดียวกันเท่านั้น

บทส่งท้าย : คุณลักษณะของความเป็นชายขอบและหน้าที่ที่มีต่อเมือง

จากการศึกษาประวัติของชุมชนจะพบว่า ชาวบ้านเดิมมิได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานในบริเวณชุมชน (ปัจจุบัน) ตั้งแต่แรก แต่เกิดจากการถูกขับไล่ของ "กรุงเทพมหานคร" ประจวบกับผู้คนเริ่มอพยพเข้ามาอยู่อย่างเจียบ ๆ โดยที่เจ้าของที่ไม่ขัดขวางเนื่องจากยังไม่เห็นความจำเป็นในการใช้ประโยชน์จากที่ดินนั้น ๆ และเมื่อชุมชนเริ่มขยายตัวใหญ่ขึ้น ผู้คนอพยพเข้ามาอาศัยมากขึ้น ปัญหาต่าง ๆ เริ่มติดตามมา เช่น ความเสื่อมโทรมของชุมชน การขาดแคลนสาธารณูปโภค การแย่งชิงพื้นที่ปลูกบ้าน เด็ก ๆ ไม่ได้รับการศึกษา ปัญหาเรื่องโรคภัยไข้เจ็บ เป็นต้น

เราจึงพบว่า คนส่วนใหญ่ในชุมชนเป็นคนยากจน อพยพกันมาจากหลายทิศหลายทาง ซึ่งแต่ละกลุ่มมีพื้นฐานทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน เมื่อมาอยู่รวมในที่เดียวกันต่างก็ยังคงดำรงลักษณะเฉพาะของกลุ่มตนเองไว้ จึงเกิดเป็นกลุ่มเล็กกลุ่มน้อยภายในชุมชนโดยอาศัยจุดรวมต่าง ๆ คือ กลุ่มอาชีพเดียวกัน กลุ่มเครือญาติ กลุ่มศาสนา กลุ่มจังหวัดเดียวกัน ภาคเดียวกัน เป็นต้น ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มมักจะปรากฏออกมาเป็นความขัดแย้งบ้าง ดุดุกเหี้ยมตหยามบ้าง แต่อย่างไรก็ตามแม้จะมาจากคนละทิศคนละทาง แต่สิ่งที่พกมาด้วยคือ ความจน ความขาดแคลน ปัญหาครอบครัว เป็นต้น ทำให้คนเหล่านี้มีความรู้สึกเป็นพวกเดียวกันระดับหนึ่ง มีลักษณะพึ่งพาอาศัยกันค่อนข้างสูง

แม้ชุมชนจะมีความหลากหลายในแง่ของถิ่นฐานที่มาและพื้นฐานทางวัฒนธรรมแล้ว แต่สิ่งที่บ่งบอกความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนได้คือ ลักษณะอาชีพและทรัพยากรของชุมชน นั่นคือ อาชีพของสมาชิกในชุมชนจะเกี่ยวข้องกับ "ขยะ" ทั้งสิ้น ซึ่ง "ขยะ" ถูกนำมาใช้เป็นทรัพยากรของชุมชนที่มีความสำคัญและจำเป็นต่อการอยู่รอดของสมาชิกภายใต้สภาวะความกดดันของสังคมเมือง

อย่างไรก็ตาม ชุมชนนี้ดูเหมือนจะมีความเป็นอิสระและมีศักยภาพในการกำหนดวิถีชีวิตของตนเอง เนื่องจากมีทรัพยากรเป็นของตนเอง ซึ่งต่างจาก "สลัม" อื่น ๆ ที่ไม่มีทรัพยากรของตนเองต้องพึ่งพิงสังคมภายนอกตลอดเวลา แต่ขณะเดียวกันชุมชนกองขยะมีทรัพยากรของตนเอง น่าจะมีความอิสระและสามารถพึ่งตนเองได้ เราอาจกล่าวได้ว่านี่คือ เสี้ยวหนึ่งของคนในชุมชนกองขยะเท่านั้น แต่ในความเป็นจริงแล้วพวกเขา ยังคงต้องพึ่งพิง

สังคมภายนอกค่อนข้างสูง ทั้งในด้านตัวเงิน หรือการดำรงชีพทางเศรษฐกิจและต้องพึ่งพาพ่อค้าคนกลางและนายทุนเงินกู้ ต้องพึ่งพิงตลาดแรงงานและโรงงานอุตสาหกรรมในฐานะช่องทางหารายได้ที่เป็นตัวเงิน รวมทั้งต้องพึ่งพาองค์กรของรัฐด้วย

ดังนั้นเราจะพบว่าชาวบ้านกลุ่มนี้มักถูกมองว่าเป็นประชากรส่วนเกิน ซึ่งเข้ามาอาศัยอยู่ในเมืองอย่างแออัด และถูกมองว่าเป็นพวกมีการศึกษาน้อย ไม่มีเงิน โอกาสที่จะยกฐานะขึ้นมาอยู่ในสังคมเมืองจึงเป็นเรื่องยาก พวกเขาจึงมีความรู้สึกสิ้นหวัง ต่ำต้อย ต้อยศักดิ์ศรี ท้อแท้ในการที่จะต่อสู้ให้ประสบความสำเร็จ และเป็นบุคคลที่ไร้เป้าหมาย (Lewis, 1968) ดังนั้นพวกเขาจะมีความรู้สึกที่ "ตนไม่ใช่คนเมือง แต่ก็ไม่ใช่คนบ้านนอก" เช่นการแต่งกายของผู้หญิงพวกเขาจะมีเสื้อผ้าที่ทันสมัย ใหม่ ไม่หรูหรามากนัก สำหรับใส่ในเทศกาลต่าง ๆ หรือไปเที่ยว เมื่อออกนอกบริเวณชุมชนพวกเขาพยายามแต่งตัวให้ดูดีที่สุดในไม่ชย และสะอาด เพื่อไม่ให้ใครทราบว่าตนมาจากไหน แต่ถ้าเมื่อใดพวกเขาแต่งตัวสกปรก เสื้อผ้าเก่า ๆ จะมีความรู้สึกต่ำต้อย เช่น การเข้าไปเดินในซูเปอร์มาร์เก็ต พวกเขาจะถูกมองอย่างหวาดระแวงจากพนักงานขายและยาม เพราะเกรงว่าพวกเขาจะเข้ามาขโมยสินค้า การถูกมองจากคนภายนอกทำให้พวกเขายังมีความรู้สึกที่ตนเองต่ำต้อย ต้อยศักดิ์ศรี ดังนั้นการเข้าไปเดินในห้างสรรพสินค้าจึงเป็นสิ่งที่ชาวบ้านไม่นิยมเข้าไปเดินหรือซื้อของ อีกประการหนึ่งรู้สึกที่สินค้าในห้างเหล่านั้นมีราคาแพงกว่าปกติ นอกจากนี้ความไม่มั่นคงในชีวิตของพวกเขา โดยเฉพาะเรื่อง ทรัพย์สิน "ขยะ" และอาชีพ พบว่าสิ่งที่พวกเขาต้องพึ่งพาระบบเศรษฐกิจภายนอก ทั้งการถูกกดราคาสินค้าจากพ่อค้าและ หน่วยราชการที่รับผิดชอบต่อการกำจัด "ขยะ" ซึ่งพยายามหาวิธีการกำจัด "ขยะ" ใหม่ ๆ จะมีผลต่อทรัพย์สินของชาวบ้านคือ "ขยะ" ซึ่งถ้ามีวิธีการกำจัดขยะใหม่ที่ดีและเหมาะสม ก็จะทำให้ทรัพย์สิน "ขยะ" ของชาวบ้านหมดสิ้น ชาวบ้านต้องดิ้นรนหาแหล่งทำมาหากินใหม่ ๆ อีกต่อไป

เราจะเห็นได้ว่าลักษณะความรู้สึกและชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านจะเป็นเสมือนบุคคลที่ไร้เป้าหมาย ไม่มีความมั่นคงในชีวิต มีการศึกษาน้อย และมีความรู้สึกต่ำต้อย เมื่ออยู่ในสังคม ทำให้พวกเขาไม่มีโอกาสที่จะยกฐานะขึ้นมาอยู่ในสังคมเมืองได้มากนัก

เราอาจจะมองว่า ชุมชนกองขยะชานเมืองมีลักษณะชายขอบได้ในแง่หนึ่งคือ ชาวบ้านส่วนใหญ่ยากจนและอพยพมาจากชนบทต้องหากินวันต่อวัน ไม่มีหลักประกันที่มั่นคง และ

ทรัพยากร "ขยะ" ที่ใช้ก็เป็นสิ่งที่พวกเขาไม่มีกรรมสิทธิ์ ซึ่งไม่เหมือนที่ดิน ซึ่งอาจมีราคาและขายได้ภายใต้กรรมสิทธิ์ของตนเอง ขณะที่ทรัพยากร "ขยะ" อาจหมดไปเมื่อไรก็ได้ และต้องพึ่งพิงชายขอบของระบบการผลิต รวมทั้งสภาพแวดล้อมชายขอบ นั่นคือ สภาพของชุมชนแออัดที่ทำให้เกิดสภาพเลวร้ายทางจิตใจและร่างกาย จึงอาจกล่าวได้ว่า คนกลุ่มนี้เป็น "กลุ่มคนจนของสังคมเมือง"

แต่อีกแง่หนึ่ง ชาวบ้านเหล่านี้จะมีความภาคภูมิใจตนเอง ที่พวกเขาสามารถช่วยเหลือตนเองได้ ทั้งในแง่ของทรัพยากรและความสัมพันธ์ทางสังคมที่เหนียวแน่นภายในชุมชน ถูกจัดได้ว่ามีลักษณะเหมือนแนวคิดวัฒนธรรมความยากจนของ Lewis ที่ว่าความคงอยู่ของระบบเศรษฐกิจที่ยั่งยืนขึ้นอยู่กับความรู้สึกรักตัวใครตัวมัน ในขณะที่ความสัมพันธ์ทางสังคมของคนในเมืองจะมีความหละหลวม ไม่เหนียวแน่นและผูกพันมากนัก

อย่างไรก็ตามสลัมก็คือชุมชนหนึ่ง คนในสลัมก็คือคนปกติธรรมดาที่มีความผูกพันระหว่างคนกับบ้าน และความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับงานทำให้เกิดเป็นความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมซึ่งมีลักษณะพิเศษของชุมชนแออัด แต่ก็มิได้แตกต่างอย่างสุดขั้วกับความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมใหญ่ในสังคม

ในทางกลับกัน พวกเขามีหน้าที่ต่อเมือง แม้ว่าหน้าที่พวกเขาต้องยากจนเพราะสถานการณ์บีบบังคับ แต่พวกเขาก็ได้ดิ้นรนเพื่อหาทางอยู่รอดและปรับตัวอยู่ตลอดเวลา เพื่อให้ดำรงชีวิตอยู่ได้ย่อมเป็นการพิสูจน์ว่ามีใช้ชนชั้นกาฝากของสังคม ซึ่ง Evers และ Korff (1982) ได้กล่าวไว้ว่า "คนจนในกรุงเทพมหานคร มีวิธีการยังชีพเพื่อการอยู่รอดในเมืองได้ดีทีเดียว และคนสลัมปรับตัวให้เข้ากับโอกาสและสถานการณ์ทางสังคม เศรษฐกิจได้ ไม่ใช่จมอยู่ในวัฒนธรรมคนจน นอกจากนี้คนจนเหล่านี้เป็นประโยชน์ต่อสังคมในเมืองเป็นแหล่งแรงงานราคาถูก และยังเป็นชนชั้นที่บริการความสะดวกสบายให้แก่กลุ่มคนชั้นกลาง และชนชั้นสูงในเมือง จึงนับได้ว่าพวกเขาก่อความเจริญให้กับเมือง คนจนเมืองส่วนมากมีโอกาสที่จะอยู่ในเมืองได้ คนจนได้พัฒนาการอยู่รอดวิธีการอยู่กับความจนได้ (Strategist to cope with poverty)" และ อคิน รพีพัฒน์ (2525) ได้มองว่าสลัมเป็นโครงสร้างส่วนหนึ่งของสังคม มีบทบาทและหน้าที่แน่นอนในการปรับตัวทางเศรษฐกิจและสังคม สลัมเป็นประโยชน์ต่อผู้มีรายได้น้อยที่อาศัยอยู่ในชุมชน ช่วยในการปรับตัวเองของผู้ที่อพยพมาจากชนบทให้ความอบอุ่นแก่ผู้มีรายได้น้อย

และผู้อพยพในการเผชิญกับชีวิตในเมือง มีการช่วยเหลือนครราชสีมาในการติดต่อ และช่วยเหลือในด้านโอกาสในการแสวงหางานแก่ผู้เสียเปรียบ ทำให้มีงานทำและอยู่รอดได้ในสังคมเมือง ฯลฯ

ดังนั้นเราจึงพบว่า ชาวบ้านในชุมชนกองขยะสามารถปรับตัวอยู่ในสังคมได้และมีส่วนทำให้เมืองพัฒนาขึ้นโดยอาศัยแรงงานของพวกเขา ในการช่วยรักษาสภาพแวดล้อม และไม่เป็นการระต่อสังคม ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีวัฒนธรรมยากจนในแง่ที่ว่า แม้อำนาจจะมีพฤติกรรมในแง่ลบ คือความทอดทิ้ง ขาดความมั่นคงในชีวิตขาดความกระตือรือร้น แต่ก็สามารถที่จะพัฒนาตัวเองให้มีศักยภาพทัดเทียมกลุ่มอื่นในสังคมได้ โดยที่รัฐไม่เข้าไปให้ความช่วยเหลือเท่าใดนัก ในสภาพความเป็นจริงจะเห็นว่าพวกเขามีส่วนร่วมในการรักษาระบบนิเวศน์ของสังคมเมือง แม้จะถูกมองว่าสภาพโดยรอบของพวกเขาเสื่อมโทรมเป็นปัญหาของสังคม แต่นั่นเป็นผลผลิตผลิตจากระบบสังคมและเศรษฐกิจที่ผิดพลาด เป็นสภาพความเสื่อมโทรมทางกายภาพที่มองเห็นเท่านั้น ซึ่งอาจเป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นระบบโครงสร้างของเมืองโดยเฉพาะในเชิงเศรษฐกิจ แต่ในทางกลับกันความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างเมืองและชุมชนมิได้มีความผูกพัน อย่างเป็นระบบชาวบ้านจะผูกพันกันเฉพาะภายในกลุ่มอย่างเหนียวแน่นเท่านั้น

ในงานนี้มีได้วินิจฉัยแนวคิดใดผิดหรือถูก แต่การศึกษานี้ต้องการแจกแจงให้เห็นลักษณะของชุมชนทั้ง 2 แห่ง คือ ในมุมที่เป็นชายขอบของสังคมเมืองและมุมที่เป็นหน้าที่ที่มีต่อเมือง ซึ่งแต่ละแนวคิดมีเหตุผลที่สามารถสนับสนุนให้เห็นความจริงเกี่ยวกับชุมชนกองขยะได้อย่างเด่นชัด

ภาคผนวก

ผนวก ก

แบบสอบถามเครื่องมือในการศึกษาชุมชนกองชอยข้อมูลพื้นฐาน

ชื่อ.....

เพศ.....

อายุ.....

ศาสนา.....

ระดับการศึกษา.....

สถานภาพการสมรส

1) โสด 2) สมรส (อยู่ด้วยกัน)

3) แยกกันอยู่ 4) หย่า

5) หม้าย

สมาชิกในครอบครัว.....คน

ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชนนี้.....ปี

พื้นเพเดิมเป็นคนจังหวัด.....

ที่อยู่อาศัยก่อนอยู่ในชุมชนนี้.....

สาเหตุที่ย้ายเข้ามาอยู่ในชุมชนนี้.....

.....

กรรมสิทธิ์ในที่อยู่อาศัย 1) บ้าน เจ้าของ เช่า อาศัย

2) ที่ดิน เช่า ที่บุกรุก อาศัย

กรณีเสียค่าเช่า.....บาท/เดือน

สภาพการใช้น้ำประปา/ไฟฟ้า

1) ประปา มิมิเตอร์เอง ต่อจากบ้านอื่น อื่น ๆ

2) ไฟฟ้า มิมิเตอร์เอง ต่อจากบ้านอื่น มิมิเตอร์ย่อย

มีบุคคลที่รู้จักสนิทสนมอยู่ในชุมชนหรือไม่.....

บุคคลที่สนิทสนมส่วนใหญ่

1) กลุ่มญาติ	2) เพื่อนบ้าน
3) กลุ่มอาชีพเดียวกัน	4) กลุ่มที่ย้ายมาจากที่เดียวกัน

ข้อมูลทางเศรษฐกิจ

อาชีพหลัก.....อาชีพรอง.....

รายได้.....บาท/วัน/เดือน

จำนวนผู้มีรายได้ในครอบครัว.....คน

รายได้และรายจ่ายพอเพียงหรือไม่.....

ถ้ามีเงินเหลือเก็บทำวิธีใด

1) ฝากธนาคาร	2) ซื้อของมีค่า	3) ปล่อยให้กู้
4) เล่นแชร์	5) ฝากสหกรณ์	6) อื่น ๆ.....

กรณีรายได้ไม่พอจ่ายทำอย่างไร

1) กู้ยืม	2) ลดรายจ่าย	3) จำนำของ
4) เปียแชร์	5) ซื้อของเชื่อ	6) อื่น ๆ.....

สิ่งอำนวยความสะดวกภายในครัวเรือน.....

.....

.....

สถานที่อยู่อาศัย.....

.....

.....

การพักผ่อนหย่อนใจ

1) การนั่งกินเหล้าเพื่อความสนุกสนาน	2) การนั่งคุยกับเพื่อนบ้าน
3) การดูมวย	4) การดูทีวี, ละคร, ภาพยนตร์
5) การฟังเพลง	6) การอ่านหนังสือพิมพ์
7) การเล่นหวย	8) การไปเที่ยว
9) อื่น ๆ	
-

การสาธารณสุข

1) น้ำที่สะอาด	2) การใช้ส้วม
3) เมื่อเจ็บป่วยไปหาหมอ (ระบุที่ไหน).....	
4) ซื้อมากินเอง (ระบุ).....	
5) การคุมกำเนิด.....	
6) โรคที่เจ็บป่วยเป็นประจำ.....	

ความสัมพันธ์ระหว่างคนภายในชุมชน

1) การพูดคุยเรื่องทั่วไป ซึ่งเป็นเรื่องราวทั่วไปภายในชุมชน.....
2) การพูดคุยเรื่องความเป็นอยู่ ทุกข์สุขของสมาชิกภายในครอบครัว.....
3) การขอความช่วยเหลือ (ระบุ).....
4) การยืมสิ่งของ (ระบุ).....

- 5) การเลี้ยงดูบุตร.....
-
- 6) การปรับความเข้าใจเมื่อเกิดปัญหา.....
-
- 7) การไปร่วมงานพิธีกรรมต่าง ๆ
- 8) การไปเที่ยวด้วยกัน.....
- 9) การดูแลรักษาหรือเอาใจใส่เมื่อญาติพี่น้องไม่สบาย.....
-

กิจกรรมเกี่ยวกับความเชื่อ

- 1) การสวดมนต์ก่อนเข้านอน
- 2) การทำบุญตักบาตร
- 3) การถือศีลในวันพระ
- 4) ทำบุญที่วัด.....
- 5) ความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์.....
- การร่วมกิจกรรมภายในชุมชน.....
- ส่วนใหญ่ใครเป็นผู้ริเริ่มและมีบทบาทในการจัดการอย่างไร.....
-
-

- 10) ความสัมพันธ์กับบุคคลภายนอก
 - ข้าราชการ, เจ้าหน้าที่กทท.
 - เจ้าหน้าที่องค์กรเอกชน
 - พ่อค้านอกชุมชน
 - คิดว่าคนอื่น ๆ ที่ไม่เคยเกี่ยวข้องกับงานขยะรังเกียจหรือไม่/คนทั่วไปมีทัศนคติต่ออาชีพนี้อย่างไร
- 11) ความคาดหวังในอนาคต
 - จะทำงานนี้ต่อไปหรือไม่
 - ถ้าไม่ สิ่งที่ต้องการทำในอนาคตคืออะไร
- 12) คิดว่าอาชีพนี้ทำประโยชน์ให้สังคมหรือไม่ อย่างไร
- 13) ตนเองมีความรู้สึกอย่างไรกับงานอาชีพนี้

ผนวก ข

แผนพัฒนากรุงเทพฯ ฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2535-2539)

1. หลักการและเหตุผล

เนื่องจากการขยายตัวของประชากรและการขยายตัวของเมืองในกรุงเทพมหานคร ประกอบกับอัตราการผลิตขยะมูลฝอยของประชากรสูงขึ้น (เนื่องจากการเจริญเติบโตทาง เศรษฐกิจทำให้สภาพความเป็นอยู่และการใช้สอยสิ่งของต่าง ๆ เพิ่มขึ้น) ปริมาณมูลฝอยที่ ผลิตขึ้นในเขตกรุงเทพมหานครจึงมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น จากผลการศึกษาขององค์การความร่วมมือ ระหว่างประเทศแห่งญี่ปุ่น (JICA) ได้คาดประมาณปริมาณมูลฝอยที่ผลิตขึ้น (Waste Generation) ในกรุงเทพมหานครในช่วงแผนพัฒนากรุงเทพมหานคร ฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2535-2539) ว่าจะมีปริมาณมูลฝอยผลิตขึ้นประมาณ 6,600-8,300 ตันต่อวัน และกรุงเทพฯ จะมีความสามารถในการเก็บขนมูลฝอย (Waste Collection) ประมาณร้อยละ 82-84

นอกจากปริมาณมูลฝอยมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วแล้วยังมีมูลฝอยประเภทวัสดุ สิ่ง เศษต่าง ๆ เช่น พลาสติกและโฟมเพิ่มขึ้นในอัตราที่สูง เป็นปัญหาสำคัญที่กรุงเทพฯ จะ ต้องวางแผนการจัดการมูลฝอยโดยเร่งด่วน เพื่อมิให้เป็นปัญหาต่อสิ่งแวดล้อม และผลจาก การดำเนินงานแผนงานพัฒนาการรักษาความสะอาดตามแผนพัฒนากรุงเทพฯ ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2530-2534) ปัญหาการจัดการมูลฝอย สิ่งปฏิกูล และของเสียที่เป็นอันตราย มีดังนี้

1.1 การบริการเก็บขนมูลฝอย

กรุงเทพมหานครได้ปรับปรุงประสิทธิภาพการบริการเก็บขนมูลฝอยแก่ประชาชนให้ มากขึ้น โดยเพิ่มจำนวนรถเก็บขนมูลฝอยขนาดต่าง ๆ ให้แต่ละเขตและขยายเวลาการเก็บขน ให้มากขึ้น จากสถิติการเก็บขนมูลฝอยของสำนักงานรักษาความสะอาดในปี พ.ศ. 2533 ปรากฏว่ากรุงเทพมหานครสามารถเก็บขนขยะมูลฝอยได้ปริมาณสูงสุดถึง 5,400 ตัน/วัน แต่ ก็ยังมีมูลฝอยเหลือตกค้างอยู่ตามถนน ตรอก ซอย แม่น้ำ ลำคลอง และมีบางส่วนที่ประชาชน จะต้องกำจัดเอง

1.2 การกำจัดมูลฝอย สิ่งปฏิกูลและของเสียที่เป็นอันตราย

เนื่องจากกรุงเทพมหานครมีงบประมาณในการกำจัดมูลฝอยจำกัด และมูลฝอยที่เก็บขนมาได้มีปริมาณเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว แต่ระบบกำจัดมูลฝอยที่มีอยู่ไม่สามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและถูกสุขลักษณะ เครื่องจักรบางส่วนอยู่ในสภาพชำรุด เนื่องจากขาดการซ่อมบำรุงที่เพียงพอ ทำให้กรุงเทพมหานครต้องประสบปัญหาการกำจัดมูลฝอยดังนี้

1.2.1 ขีดความสามารถในการกำจัดมูลฝอยและสิ่งปฏิกูลมีจำกัด โดยเฉพาะ

ด้านการกำจัดมูลฝอย กล่าวคือ ในปี พ.ศ. 2533 กรุงเทพมหานครสามารถเก็บขนมูลฝอยมากำจัดได้สูงจนถึง 5,400 ตัน/วัน แต่ขีดความสามารถเต็มที่ของโรงงานกำจัดมูลฝอยที่มีอยู่สามารถกำจัดได้ประมาณ 1,280 ตัน/วัน และจากการที่มีอายุการใช้งานมานานแล้ว ทำให้ประสิทธิภาพการกำจัดมูลฝอยลดลง ดังนั้นการกำจัดมูลฝอยส่วนใหญ่จะกำจัดโดยการจ้างเหมาเอกชนขนไปฝังกลบอย่างถูกสุขลักษณะ และปล่อยกองไว้ให้สลายตัวตามธรรมชาติ ซึ่งมูลฝอยที่กองไว้นี้เป็นปัญหาต่อสิ่งแวดล้อมทั้งด้านกลิ่นและน้ำเสีย จากกองขยะเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดปัญหาน้ำเสียในลำคลอง นอกจากนี้ยังเป็นแหล่งแพร่กระจายของเชื้อโรค

1.2.2 การกำจัดมูลฝอยติดเชื้อจากสถานพยาบาลและของเสียที่เป็นอันตรายให้ถูกสุขลักษณะ กรุงเทพมหานครได้ดำเนินการเก็บขนมูลฝอยติดเชื้อจากสถานพยาบาล และของเสียที่เป็นอันตรายจากสถานประกอบการต่าง ๆ ในเขตกรุงเทพมหานคร แต่ยังไม่มียุทธศาสตร์กำจัดมูลฝอยติดเชื้อและของเสียที่เป็นอันตรายอย่างถูกสุขลักษณะ เตาเผาที่ใช้เผามูลฝอยติดเชื้อมีอุณหภูมิสูงไม่เพียงพอ เนื่องจากเป็นเตาเผาที่ใช้เผามูลฝอยทั่วไป ทำให้ต้องเสี่ยงต่อการแพร่กระจายของเชื้อโรค (Infection) และการเกิดพิษ (toxicity)

2. วัตถุประสงค์

2.1 เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดเก็บมูลฝอยให้ทั่วถึงทั้งทางบกและทางน้ำและเพิ่มขีดความสามารถในการกำจัดมูลฝอยให้ถูกสุขลักษณะ โดยการจัดซื้อรถเก็บขนมูลฝอยเพิ่มเติม ก่อสร้างสถานีขนถ่ายมูลฝอยและจ้างเหมาเอกชนขนมูลฝอยไปฝังกลบอย่างถูกสุขลักษณะ

- 2.2 ลดปริมาณมูลฝอยที่ตกค้างจากการเก็บขนและจากการทำลาย โดยการจ้าง
เหมาเอกชนเก็บขน
- 2.3 ลดปริมาณมูลฝอยโดยมีการคัดแยกประเภทมูลฝอยก่อนนำทิ้งและให้หลีกเลี่ยง
การใช้พลาสติกและโฟม
- 2.4 เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการบริการเก็บขนสิ่งปฏิกูลและเพิ่มขีดความสามารถใน
การกำจัดสิ่งปฏิกูล
- 2.5 เพื่อให้สามารถเก็บขนและกำจัดมูลฝอยติดเชื้อและของเสียที่เป็นอันตราย
อย่างถูกสุขลักษณะ

3. แนวนโยบาย

กรุงเทพมหานครมีนโยบายที่จะเพิ่มประสิทธิภาพการเก็บขนมูลฝอยให้ทั่วถึงทั้งทาง
บกและทางน้ำ และพยายามกำจัดมูลฝอยที่กองทิ้งไว้ให้สลายตัวตามธรรมชาติ (Open Dump)
ให้หมดไป โดยเพิ่มขีดความสามารถในการกำจัด ส่วนมูลฝอยติดเชื้อและของเสียที่เป็น
อันตราย จะมีการปรับปรุงวิธีการเก็บขน การขนส่ง การกำจัดให้ถูกสุขลักษณะ ทั้งนี้เพื่อมิให้
เกิดปัญหาต่อสิ่งแวดล้อมและสุขภาพอนามัยของประชาชน

4. เป้าหมาย

- 4.1 ปรับปรุงประสิทธิภาพการบริการเก็บขนมูลฝอยและสิ่งปฏิกูลให้ทั่วถึง โดย
ดำเนินการดังนี้
- จัดซื้อรถยนต์กวาดถนนในระหว่างปี พ.ศ. 2535-2537 เฉลี่ยปีละ 10 คัน
 - จัดซื้อรถเก็บขนมูลฝอย (รถอัดขนาด 10 ลูกบาศก์เมตร) ในระหว่างปี
พ.ศ. 2535-2539 เฉลี่ยปีละ 55 คัน
 - เก็บขนมูลฝอยจากบ้านเรือนที่อยู่ริมคลองและชอนขยะที่อยู่ในคลองต่าง ๆ
จำนวน 25 คลอง ในพื้นที่เขตต่าง ๆ 12 เขต

- ก่อสร้างสถานีขนถ่ายมูลฝอยที่สามารถรับมูลฝอยได้อย่างน้อยแห่งละ 500 ตัน/วัน จำนวน 3 แห่ง
- จัดตั้งสถานีขนถ่ายสิ่งปฏิกูล (ย่อย) ขนาด 50-200 ลูกบาศก์เมตร จำนวน 30 จุด (ใต้สวนหย่อม)
- จัดซื้อยานพาหนะขนถ่ายสิ่งปฏิกูลในระหว่างปี พ.ศ.2535-2539 โดยแบ่งเป็นรถขนถ่ายสิ่งปฏิกูลขนาด 2 ลูกบาศก์เมตร จำนวนปีละ 10 คัน และรถบรรทุกสิ่งปฏิกูลขนาด 12 ลูกบาศก์เมตร จำนวนปีละ 5 คัน

4.2 จัดหาพื้นที่ไม่น้อยกว่า 1,000 ไร่ ในเขตชั้นนอก เพื่อฝังกลบมูลฝอยและจ้างเหมาเอกชนขนมูลฝอยไปฝังกลบอย่างถูกสุขลักษณะรวมไม่น้อยกว่า 5,000 ตัน/วัน เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการกำจัดมูลฝอย

4.3 จัดให้ประชาชนทดลองคัดแยกประเภทมูลฝอยในหมู่บ้านทดลองของสำนักงานเขตต่าง ๆ โดยมีการประชาสัมพันธ์ก่อนดำเนินการ

4.4 ศึกษาความเหมาะสมในการให้เอกชนเก็บขนและทำลายมูลฝอยทั่วทุกเขตเพื่อลดปริมาณมูลฝอยที่ตกค้างจากการเก็บขนและจากการทำลาย

4.5 ลดปริมาณมูลฝอยที่เกิดจากวัสดุประเภทพลาสติกและโฟม

4.6 นำเทคโนโลยีการกำจัดมูลฝอยที่เหมาะสมมาใช้ในการกำจัดมูลฝอยติดเชื้อและของเสียที่เป็นอันตรายโดยการจัดซื้อเครื่องจักรและอาคารเตาเผามูลฝอยเข้าเผาได้ไม่น้อยกว่า 10 ตัน/วัน จำนวน 2 เตา

4.7 ก่อสร้างโรงงานกำจัดสิ่งปฏิกูลเพิ่มขึ้น 1 โรง ขนาด 600 ลูกบาศก์เมตร/วัน

4.8 ศึกษาและเตรียมการระบบการเผามูลฝอยจากบ้านเรือน

5. แนวทางและมาตรการในการดำเนินงาน

5.1 เพิ่มประสิทธิภาพระบบการเก็บขนมูลฝอย และสิ่งปฏิกูลในเขตกรุงเทพมหานคร โดยดำเนินการ ดังนี้

- จัดซื้อรถกวาดถนน รถเก็บขนมูลฝอย และรถขนถ่ายสิ่งปฏิกูลเพิ่ม เพื่อให้สามารถเก็บขนมูลฝอยและสิ่งปฏิกูลได้อย่างมีประสิทธิภาพและทั่วถึง
- จัดเจ้าหน้าที่พร้อมเรือและอุปกรณ์ต่าง ๆ ออกเก็บขนมูลฝอยจากบ้านเรือนที่อยู่ริมคลองและชอนขยะที่อยู่ในคลองต่าง ๆ จำนวน 25 คลอง ในพื้นที่เขตต่าง ๆ 12 เขต
- จัดตั้งสถานีขนถ่ายมูลฝอยและสถานีขนถ่ายสิ่งปฏิกูล เพื่อแก้ปัญหาสถานที่กำจัดอยู่ห่างไกลจากจุดเก็บ อันจะมีผลให้การเก็บขนไปกำจัดทำได้รวดเร็ว และสามารถเก็บขนได้มากขึ้น
- จ้างเหมาเอกชนมาร่วมดำเนินการเก็บขนมูลฝอย
- ปรับปรุงการเก็บขนมูลฝอยติดเชื้อ และของเสียที่เป็นอันตรายออกจากมูลฝอยทั่วไป โดยมีภาชนะรองรับและระบบการขนส่งที่ถูกต้องลักษณะ

5.2 เพิ่มประสิทธิภาพการกำจัดมูลฝอยให้ถูกต้องลักษณะ และกำจัดกองมูลฝอยที่กองทิ้งไว้ให้หมดไป

- นำไปกำจัดให้ถูกต้องลักษณะ เช่น การฝังกลบมูลฝอยโดยดำเนินการเอง และจ้างเหมาเอกชนดำเนินการ หรือใช้เทคโนโลยีการกำจัดมูลฝอยที่เหมาะสมมากำจัดมูลฝอย เช่น การหมักปุ๋ย
- ก่อสร้างเตาเผามูลฝอยติดเชื้อและของเสียที่เป็นอันตราย
- ประชาสัมพันธ์และให้ความรู้แก่ประชาชนเกี่ยวกับอันตรายที่อาจเกิดขึ้นจากมูลฝอย โดยเฉพาะมูลฝอยติดเชื้อและของเสียที่เป็นอันตราย การคัดแยกของเสียที่เป็นอันตรายออกจากมูลฝอยทั่วไป
- ประชาสัมพันธ์และทดลองให้ประชาชนคัดแยกประเภทมูลฝอย เพื่อให้สามารถกำจัดมูลฝอยได้โดยสะดวกและมีประสิทธิภาพโดยประหยัดค่าใช้จ่าย

- นำวัสดุเหลือทิ้งจากกิจกรรมต่าง ๆ มาใช้ประโยชน์
- รณรงค์และประชาสัมพันธ์กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อลดหรือหลีกเลี่ยงการใช้วัสดุประเภทพลาสติกและโฟม
- ศึกษาความเหมาะสมเพื่อให้เอกชนมาดำเนินการเก็บขนและทำลายมูลฝอยรวมทั้งศึกษาและเตรียมการระบบการเผามูลฝอย

6. โครงสร้างของแผนงานและหน่วยงานที่รับผิดชอบ

- 6.1 โครงการจัดซื้อรถเก็บขนมูลฝอย
- 6.2 โครงการจัดซื้อรถยนต์กวาดถนน
- 6.3 โครงการเก็บขนมูลฝอยทางน้ำ
- 6.4 โครงการจ้างเหมาเอกชนเก็บขนมูลฝอย
- 6.5 โครงการจัดตั้งสถานีขนถ่ายมูลฝอย
- 6.6 โครงการจ้างเหมาเอกชนขนมูลฝอยจากที่ดินของกรุงเทพมหานคร

แขวงท่าแร่ เขตบางเขต และนำไปทำลายโดยวิธีฝังกลบอย่างถูกสุขลักษณะ

6.7 โครงการจ้างเหมาเอกชนขนมูลฝอยจากโรงงานกำจัดมูลฝอยอ่อนนุช และนำไปทำลายโดยวิธีฝังกลบอย่างถูกสุขลักษณะ

6.8 โครงการจ้างเหมาเอกชนขนมูลฝอยจากโรงงานกำจัดมูลฝอยหนองแขม และนำไปทำลายโดยวิธีฝังกลบอย่างถูกสุขลักษณะ

6.9 โครงการจัดซื้อเครื่องจักรและอาคารโรงงานกำจัดมูลฝอย พร้อมติดตั้งที่โรงงานกำจัดมูลฝอยอ่อนนุช

- 6.10 โครงการจัดซื้อเครื่องจักรและอาคารเตาเผามูลฝอยติดเชื้อจากโรงพยาบาล
- 6.11 โครงการจัดหาที่ดินเพื่อการฝังกลบมูลฝอย
- 6.12 โครงการแยกมูลฝอยก่อนนำทิ้งและการกำจัดของเสียอันตราย
- 6.13 โครงการสร้างโรงงานกำจัดสิ่งปฏิกูลรามอินทรา
- 6.14 โครงการจัดตั้งสถานีขนถ่ายสิ่งปฏิกูล (ย่อย)

- 6.15 โครงการจัดหายนพาหนะขนถ่ายสิ่งปฏิกูล
- 6.16 โครงการศึกษาความเหมาะสมในการขนมูลฝอยไปทำลายโดยทางรถไฟ
- 6.17 โครงการ ลด ละ เลิกการใช้พลาสติกและโฟม
- 6.18 โครงการศึกษาจ้างเหมาเอกชนขนมูลฝอยและนำไปทำลาย
- 6.19 โครงการเตรียมการสำหรับระบบการเผาผลาญ

หน่วยงานที่รับผิดชอบโครงการดังกล่าว คือ สำนักรักษาความสะอาด

7. สรุปสาระสำคัญของโครงการในแผนงานจัดการขยะมูลฝอย สิ่งปฏิกูล และของเสียที่เป็นอันตราย

7.1 โครงการจัดซื้อรถเก็บขนมูลฝอย จากการขายตัวของประชากรและขยายตัวของเมืองในเขตกรุงเทพมหานคร ประกอบกับอัตราการผลิตมูลฝอยของประชากรสูงขึ้น ปริมาณมูลฝอยจึงมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น จำเป็นต้องเพิ่มประสิทธิภาพการเก็บขนให้มากขึ้นตาม ปริมาณมูลฝอยในพื้นที่บริการ ซึ่งได้ขยายตัวออกไป ในปี พ.ศ. 2535-2539 จึงมีการจัดซื้อ รถเก็บขนมูลฝอย (รถอัดขนาด 10 ลูกบาศก์เมตร) เพิ่มขึ้น เฉลี่ยปีละ 55 คัน

7.2 โครงการจัดซื้อรถยนต์กวาดถนน เพื่อให้การดูแลรักษาความสะอาดตาม ถนนต่าง ๆ สามารถดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ สามารถลดปัญหามูลฝอยและฝุ่นละออง ที่เกิดขึ้น ในปี พ.ศ. 2535-2537 จึงมีการจัดซื้อรถยนต์กวาดถนนเฉลี่ยปีละ 10 คัน

7.3 โครงการเก็บขนมูลฝอยทางน้ำ จากสภาพขยะมูลฝอยตกค้างในชุมชนที่อยู่ริมคลอง ซึ่งรถเก็บขนมูลฝอยไม่สามารถเข้าไปเก็บขนได้ ทำให้เกิดปัญหาต่อสิ่งแวดล้อม การเน่าเสียของน้ำในคลองอันเกิดจากขยะมูลฝอย ในระหว่างปีงบประมาณ 2534-2536 กรุงเทพมหานครจึงได้ดำเนินการเก็บขนมูลฝอยจากบ้านเรือนที่อยู่ริมคลองและช้อนขยะที่ลอย อยู่ในคลองต่าง ๆ จำนวน 25 คลอง ในพื้นที่เขตต่าง ๆ 12 เขต

7.4 โครงการจ้างเหมาเอกชนเก็บขนมูลฝอย เพื่อให้การบริการเก็บขนมูลฝอย เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ลดปัญหามูลฝอยตกค้าง ในปีงบประมาณ 2535-2539 จึงจ้างเหมา เอกชนเก็บขนมูลฝอย โดยในปี 2535 จ้างเหมาเอกชนเก็บขนมูลฝอยไม่น้อยกว่า 770 คัน/วัน

และให้จ้างเหมาเก็บขนมูลฝอยเพิ่มขึ้นร้อยละ 2 ต่อปี จนถึงร้อยละ 30 ของปริมาณมูลฝอยที่ คาดว่าจะเก็บขนได้ในปี 2543

7.5 โครงการจัดตั้งสถานีขนถ่ายมูลฝอย เพื่อเป็นการลดระยะทางในการเก็บ ขนมูลฝอยไปกำจัด ซึ่งกรุงเทพมหานครได้ขยายการบริการออกไปในปีงบประมาณ 2535-2537 จึงได้มีการจัดหาสถานที่และก่อสร้างสถานีขนถ่ายมูลฝอย ในพื้นที่เขตชั้นในของกรุงเทพมหานคร จำนวน 3 แห่ง ๆ ละ 3-5 ไร่ ในพื้นที่บริเวณพระนครเหนือ พระนครใต้ และฝั่งธนบุรี ซึ่ง สถานีขนถ่ายมูลฝอยแต่ละแห่งสามารถรับขยะได้อย่างน้อย 500 ตัน/วัน

7.6 โครงการจ้างเหมาเอกชนขนมูลฝอยจากที่ดินของกรุงเทพมหานคร แขวง ท่าแร่ เขตบางเขน และนำไปทำลายโดยวิธีฝังกลบอย่างถูกสุขลักษณะ จากการศึกษาที่กรุงเทพมหานคร มีปริมาณมูลฝอยที่ต้องกำจัดเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว จึงจำเป็นต้องเพิ่มประสิทธิภาพการกำจัดให้ ได้ปริมาณมาก รวดเร็ว และประหยัดค่าใช้จ่าย ในปีงบประมาณ 2533-2539 จึงจ้างเหมา เอกชนขนมูลฝอยไปฝังกลบไม่น้อยกว่า 1,500 ตัน/วัน เป็นระยะเวลา 5 ปี (ไม่รวมระยะเวลา ก่อสร้างสถานีขนถ่าย และจัดหาสถานที่ฝังกลบ)

7.7 โครงการจ้างเหมาเอกชนขนมูลฝอยจากโรงงานกำจัดมูลฝอยอ่อนนุช และ นำไปทำลายโดยวิธีฝังกลบอย่างถูกสุขลักษณะ จากการศึกษาที่กรุงเทพมหานครมีปริมาณมูลฝอยที่ ต้องกำจัดเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว จึงจำเป็นต้องเพิ่มประสิทธิภาพการกำจัดให้ได้ปริมาณมาก รวดเร็ว และประหยัดค่าใช้จ่าย ในปีงบประมาณ 2534-2540 จึงจ้างเหมาเอกชนขนมูลฝอย ไปฝังกลบไม่น้อยกว่า 2,000 ตัน/วัน เป็นระยะเวลา 5 ปี (ไม่รวมระยะเวลาก่อสร้าง สถานีขนถ่าย และจัดหาสถานที่ฝังกลบ)

7.8 โครงการจ้างเหมาเอกชนขนมูลฝอยจากโรงงานกำจัดมูลฝอยหนองแขม แล้วนำไปทำลายโดยวิธีฝังกลบอย่างถูกสุขลักษณะ จากการศึกษาที่กรุงเทพมหานครมีปริมาณมูลฝอย ที่ต้องกำจัดเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว จึงจำเป็นต้องเพิ่มประสิทธิภาพการกำจัดให้ได้ปริมาณมาก รวดเร็ว และประหยัดค่าใช้จ่าย ในปีงบประมาณ 2534-2540 จึงจ้างเหมาเอกชนขนมูลฝอย ไปฝังกลบไม่น้อยกว่า 1,500 ตัน/วัน เป็นระยะเวลา 5 ปี (ไม่รวมระยะเวลาก่อสร้าง สถานีขนถ่าย และจัดหาสถานที่ฝังกลบ)

7.9 โครงการจัดซื้อเครื่องจักรและอาคารโรงงานทำลายมูลฝอย หรือติดตั้งที่โรงงานกำจัดมูลฝอยอ่อนนุช เนื่องจากขยะมูลฝอยที่กรุงเทพมหานครเก็บขนมาได้ มีปริมาณมากและส่วนใหญ่เป็นสารอินทรีย์ จึงควรเพิ่มประสิทธิภาพการกำจัดมูลฝอยให้เหมาะสมกับปริมาณและลักษณะมูลฝอย ในระหว่างปี พ.ศ. 2533-2535 จึงมีการจัดซื้อเครื่องจักรและอาคารโรงงานทำลายมูลฝอย (Compost Plant) จำนวน 1 โรง ซึ่งมีความสามารถรับมูลฝอยเข้าทำลาย ประมาณ 1,000 ตันต่อการทำงานวันละ 16-20 ชั่วโมง

7.10 โครงการจัดซื้อเครื่องจักรและอาคารเตาเผามูลฝอยติดเชื้อจากโรงพยาบาล เนื่องจากกรุงเทพมหานครต้องเก็บขนและกำจัดมูลฝอยติดเชื้อจากโรงพยาบาลให้ถูกสุขลักษณะ แต่กรุงเทพมหานครยังไม่มีระบบกำจัดมูลฝอยติดเชื้อที่ถูกสุขลักษณะ ต้องเผามูลฝอยติดเชื้อในเตาเผามูลฝอยทั่วไปซึ่งอุณหภูมิสูงไม่เพียงพอ ในระหว่างปี พ.ศ. 2534-2535 จึงมีการจัดซื้อเครื่องจักรและอาคารเตาเผามูลฝอยติดเชื้อจากโรงพยาบาล ขนาดรับมูลฝอยเข้าเผาได้ไม่น้อยกว่า 10 ตัน/วัน จำนวน 2 เตา ที่โรงงานกำจัดมูลฝอยอ่อนนุช

7.11 โครงการจัดหาที่ดินเพื่อการฝังกลบมูลฝอย

เนื่องจากปริมาณขยะมูลฝอยที่กรุงเทพมหานครเก็บขนมาได้มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ดังนั้นเพื่อเป็นการรองรับปัญหาการกำจัดมูลฝอยดังกล่าว ในปี พ.ศ. 2535 จึงมีการจัดหาที่ดินในเขตพื้นที่ชานนอกของกรุงเทพมหานคร จำนวน 1-3 แห่ง ซึ่งมีขนาดพื้นที่รวมกันไม่น้อยกว่า 1,000 ไร่ (ถ้าจัดซื้อไม่สำเร็จ จะใช้วิธีเวนคืนที่ดิน)

7.12 โครงการแยกมูลฝอยก่อนนำทิ้งและการกำจัดของเสียอันตราย

เนื่องจากปริมาณขยะมูลฝอยที่กรุงเทพมหานครเก็บขนมาได้มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว องค์ประกอบของขยะมูลฝอยมีลักษณะแตกต่างกัน ส่วนงบประมาณในการกำจัดมูลฝอยมีจำกัด ดังนั้นเพื่อเป็นการลดปัญหาการกำจัดมูลฝอยของกรุงเทพมหานคร จึงควรให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาโดยให้ทำการคัดแยกประเภทขยะมูลฝอยตามหมู่บ้านทดลองที่สำนักงานเขตต่าง ๆ กำหนดให้ และกรุงเทพมหานครจะนำขยะมูลฝอยที่คัดแยกแล้วไปกำจัดอย่างถูกสุขลักษณะ โดยเฉพาะการกำจัดมูลฝอยอันตราย ซึ่งจะเริ่มดำเนินการในปี พ.ศ. 2535 เป็นต้นไป

7.13 โครงการสร้างโรงงานกำจัดสิ่งปฏิกูลรวมอินทรา

เนื่องจากประชากรในกรุงเทพมหานครมีการขยายตัว ปริมาณสิ่งปฏิกูลจึงมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น การเพิ่มขีดความสามารถในการกำจัดสิ่งปฏิกูลจึงเป็นสิ่งจำเป็น ดังนั้นในระหว่างปี พ.ศ. 2535-2537 จึงมีการก่อสร้างโรงงานกำจัดสิ่งปฏิกูล 1 โรง ที่สามารถกำจัดสิ่งปฏิกูลได้ 600 ลูกบาศก์เมตร/วัน

7.14 โครงการจัดตั้งสถานีขนถ่ายสิ่งปฏิกูล (ย่อย)

เพื่อให้การบริการเก็บขนและการขนถ่ายสิ่งปฏิกูลไปกำจัด ดำเนินการได้อย่างเหมาะสมในสภาพการจราจรที่ติดขัด ในปีงบประมาณ 2535-2539 จึงมีการก่อสร้างสถานีขนถ่ายสิ่งปฏิกูล ขนาด 50-200 ลูกบาศก์เมตร จำนวน 30 แห่ง โดยจัดสร้างไว้ที่สวนหย่อมหรือที่ดินของกรุงเทพมหานคร

7.15 โครงการจัดหายานพาหนะขนถ่ายสิ่งปฏิกูล

เนื่องจากการขยายตัวของประชากรและการขยายตัวของเมือง ทำให้กรุงเทพฯ ไม่สามารถให้บริการขนถ่ายสิ่งปฏิกูลจากอาคารบ้านเรือนของประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องจากยานพาหนะขนถ่ายสิ่งปฏิกูลไม่เพียงพอ ในปีงบประมาณ 2535-2539 จึงให้มีการดำเนินการดังนี้

1. จัดซื้อรถขนถ่ายสิ่งปฏิกูล (รถสูบลม) ขนาด 2 ลูกบาศก์เมตร จำนวน 50 คัน
2. จัดซื้อรถบรรทุกสิ่งปฏิกูล ขนาด 12 ลูกบาศก์เมตร จำนวน 25 คัน

7.16 โครงการศึกษาความเหมาะสมในการขนมูลฝอยไปทำลายโดยทางรถไฟ

เนื่องจากการกำจัดมูลฝอยโดยวิธีการฝังกลบที่ดำเนินการอยู่มีข้อจำกัดในด้านการจัดหาที่ดิน ระยะทางที่ขนไปกำจัดไกลขึ้น ค่าใช้จ่ายในการเก็บขนสูงขึ้น ดังนั้น เพื่อให้การกำจัดมูลฝอยสามารถดำเนินการต่อไปได้อย่างต่อเนื่องและเหมาะสม ในปีงบประมาณ 2534 จึงมีการศึกษาความเหมาะสมของการใช้สถานที่เป็นสถานีขนถ่ายมูลฝอยไปทำลายโดยทางรถไฟ ในระยะห่างจากกรุงเทพมหานครไม่เกิน 300 กิโลเมตร

7.17 โครงการ ลด ละ เลิกการใช้พลาสติกและโฟม

เนื่องจากประชาชนนิยมใช้พลาสติกและโฟมกันอย่างแพร่หลาย องค์กรประกอบมูลฝอยประเภทพลาสติกและโฟมมีสัดส่วนเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว เป็นปัญหาสำคัญต่อสิ่งแวดล้อม ในปี พ.ศ.2534 จึงมีการรณรงค์เพื่อลดปริมาณมูลฝอยพลาสติกและโฟมโดยการประชาสัมพันธ์และประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

7.18 โครงการศึกษาการจ้างเหมาเอกชนขนมูลฝอยและนำไปทำลาย

ปัจจุบันกรุงเทพมหานครประสบปัญหาในการจัดการมูลฝอยทั้งด้านการเก็บและการกำจัด การให้เอกชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการเป็นแนวทางหนึ่งในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ในปี พ.ศ.2535 จึงมีการศึกษาความเหมาะสมในการจ้างเหมาเอกชนเก็บขนและทำลายมูลฝอย โดยการทดลองในบางพื้นที่ที่ 36 เขต แล้วประเมินผลความเหมาะสมและปรับปรุงแก้ไข

7.19 โครงการเตรียมการสำหรับระบบการเผามูลฝอย

จากการที่กรุงเทพมหานครมีปริมาณมูลฝอยเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ทำให้เกิดปัญหาการกำจัดมูลฝอยทั้งด้านการจัดหาพื้นที่และค่าใช้จ่ายในการฝังกลบมูลฝอยซึ่งมีแนวโน้มสูงขึ้น จึงมีการศึกษาความเหมาะสมของพื้นที่และขนาดของเตาเผามูลฝอยที่จะทำการก่อสร้าง

ผนวก ค

ตารางการเก็บขนมูลฝอยของกรุงเทพมหานคร ปีงบประมาณ 2533

เขต	จำนวนรถ	ธรรมดา	อัด	บ.คอนฯ	ปริมาณมูลฝอย ที่เก็บขนได้ (ตัน)	เฉลี่ย (ตัน/วัน)	พื้นที่ ให้บริการ (ร้อยละ)
พระนคร	49	13	30	6	73,173.86	200.48	100
ป้อมปราบฯ	26	19	7	-	36,173.86	100.90	100
ปทุมวัน	35	13	19	3	56,068.88	153.61	100
สัมพันธวงศ์	15	5	10	-	22,817.32	62.51	100
บางรัก	23	9	14	-	47,118.38	129.09	100
ยานนาวา	16	4	9	3	40,966.81	112.24	58.51
สาทร	21	8	11	2	44,167.43	121.01	100
บางคอแหลม	17	6	8	3	37,778.11	103.50	100
ดุสิต	40	23	16	1	75,284.59	206.26	100
บางซื่อ	25	17	6	2	55,484.66	152.01	86.61
พญาไท	24	9	13	2	68,589.16	187.92	100
ราชเทวี	20	5	13	2	58,357.83	159.88	100
ห้วยขวาง	18	9	8	1	52,894.51	144.92	92.57
สาขาทินแดง	16	11	4	1	30,641.10	83.95	99.65
พระโขนง	30	12	16	2	49,792.01	136.42	100
คลองเตย	25	12	10	3	73,161.52	200.44	84.33

ประเวศ	16	9	5	2	31,821.74	87.18	-
สวนหลวง	14	8	5	1	1,512.18	4.14	100
บางเขน	15	7	8	-	44,034.95	120.64	41.61
ดอนเมือง	20	5	13	2	56,557.75	154.95	73.58
จตุจักร	34	13	17	4	78,857.40	216.05	100
บางกะปิ	27	14	11	2	75,463.55	206.75	100
ลาดพร้าว	17	10	6	1	31,574.62	86.51	100
บึงกุ่ม	16	6	9	1	37,862.38	103.73	100
หนองจอก	4	2	1	1	2,486.16	6.81	0.27
มีนบุรี	14	7	5	2	16,292.44	44.64	28.10
ลาดกระบัง	9	5	1	3	12,788.13	35.04	68.62
ชนบุรี	34	16	16	2	50,773.51	139.11	75.35
คลองสาน	24	11	11	2	42,817.36	117.31	100
บางกอกน้อย	22	15	6	1	38,267.86	104.84	100
บางกอกใหญ่	14	8	4	2	27,359.95	74.96	70.06
บางพลัด	28	10	16	2	41,744.23	114.37	100
ภาษีเจริญ	35	13	19	3	47,793.00	130.94	88.97
บางขุนเทียน	14	9	4	1	21,432.85	58.72	3.86
จอมทอง	20	11	8	1	33,882.24	92.83	62.21
ตลิ่งชัน	14	7	6	1	10,593.92	29.02	43.91
ราษฎร์บูรณะ	25	15	7	3	35,556.75	97.42	34.98
หนองแขม	11	4	5	2	18,873.59	51.71	76.74
กบส.สนร.1**	17	4	10	3	18,936.14	52.02	-
กบส.สนร.2**	17	5	10	2	22,543.11	61.76	-
กบส.สนร.3**	14	3	8	3	8,527.68	23.36	-

แขวงคลองเตย*	-	-	-	-	75,008.78	205.50	-
แขวงคลองตัน*	-	-	-	-	2,565.26	7.03	-
บางกอกน้อย*	-	-	-	-	5,879.46	16.11	-
อื่น ๆ ***	-	-	-	-	11,300.69	30.96	-
รวม	875	392	405	78	1,537,393.79	4,212.04	52.86

หมายเหตุ : * หจก. ประเสริฐชัยบริการเป็นผู้เก็บขน ** เก็บขนจากโรงพยาบาลและตลาด
*** ทหาร สวนสัตว์ สวนจตุจักร ไฟฟ้า และอื่น ๆ

แหล่งข้อมูล : กองวิชาการ สำนักรักษาความสะอาด * รายงานเดือน ตุลาคม 2532

ข้อมูลด้านการให้บริการเก็บขนมูลฝอย (ตุลาคม 2533)

	ทั้งหมด	ให้บริการ	ร้อยละ
พื้นที่ (ตร.กม.)	1,568.737	815.065	51.96
ประชากร (คน)	5,685,445.00	4,567,567.00	80.34
หลังคาเรือน	1,123,530.00	901,570.00	80.24
ตลาด	274.00	264.00	96.35
โรงเรียน	1,028.00	876.00	85.21
โรงพยาบาล/รัฐวิสาหกิจ	37.00	21.00	56.76
โรงพยาบาลเอกชน	51.00	37.00	72.55
ศูนย์บริการสาธารณสุข	80.00	64.00	80.00
โรงงานอุตสาหกรรม	14,204.00	10,237.00	72.07

แหล่งข้อมูล : สำนักรักษาความสะอาด

ปริมาณมูลฝอยที่เข้าทำลาย ณ สถานที่กำจัด
มูลฝอยของกรุงเทพมหานคร ปีงบประมาณ 2533

		2531	
โรงงาน	โรงงาน	หัวกอง	รวม
กทม.	135,716.00	863,309.00	1,315,152.10
อ่อนนุช	89,917.00	349,318.00	529,874.33
หนองแขม	45,799.00	513,991.00	583,467.59
ซอยวัชรพล	-	-	201,810.18
รามอินทรา	352.00	394,850.00	131,645.43

		2532	
โรงงาน	โรงงาน	หัวกอง	รวม
กทม.	97,767.17	1,217,384.94	999,025.00
อ่อนนุช	67,770.47	462,103.86	439,235.00
หนองแขม	29,996.69	553,470.90	559,790.00
ซอยวัชรพล	-	201,810.18	-
รามอินทรา	6,880.17	124,765.26	395,202.00

แหล่งข้อมูล : งานศูนย์ข้อมูล ฝ่ายแผนงานโครงการและข้อมูล กองวิชาการ
สำนักรักษาความสะอาด กรุงเทพมหานคร

รายได้ค่าธรรมเนียมการเก็บขยะมูลฝอย และการขนถ่ายสิ่งปฏิกูล จำแนกตามรายเขต
ปีงบประมาณ 2533

เขต	การเก็บขยะมูลฝอย		การขนถ่ายสิ่งปฏิกูล	
	จำนวนราย	จำนวนเงิน	จำนวนราย	จำนวนเงิน
นครนคร	9,908	1,393,532.00	2,901	447,750.00
ป้อมปราบฯ	9,826	1,174,726.00	1,793	274,500.00
ปทุมวัน	9,021	1,657,651.00	2,110	395,700.00
สัมพันธวงศ์	6,359	1,218,190.00	2,415	115,600.00
บางรัก	8,192	1,537,093.00	829	321,950.00
ยานนาวา	4,322	959,896.00	3,136	450,750.00
สาทร	5,385	945,384.00	2,250	334,000.00
บางคอแหลม	1,661	391,408.00	2,043	305,650.00
ดุสิต	3,909	727,970.00	3,717	479,280.00
บางซื่อ	4,888	846,587.00	3,483	454,550.00
ญาไท	15,219	1,953,151.00	4,123	528,500.00
ราชเทวี	9,438	1,838,028.00	2,401	329,400.00
ห้วยขวาง	12,659	1,952,040.00	6,538	871,050.00
สาขาทินแดง	5,433	815,666.00	-	-
พระโขนง	9,726	1,492,930.00	7,540	1,064,000.00
คลองเตย	10,691	1,621,586.50	5,867	812,400.00
ประเวศ	96	140,180.00	1,620	219,200.00
สาขาสวนหลวง	1,486	367,056.00	-	-

บางเขน	14,527	829,130.00	4,123	621,480.00
ดอนเมือง	17,110	747,880.00	2,299	303,250.00
จตุจักร	15,643	995,908.00	4,588	596,200.00
บางกะปิ	159,855	1,085,328.00	7,385	954,600.00
ลาดพร้าว	45,879	533,044.00	2,471	312,450.00
บึงกุ่ม	182,291	783,758.00	3,009	340,100.00
หนองจอก	275	56,905.00	54	16,500.00
มีนบุรี	20,647	400,124.00	740	111,600.00
ลาดกระบัง	926	210,642.00	426	63,150.00
ธนบุรี	9,701	1,275,259.00	3,370	474,050.00
คลองสาน	10,349	1,213,110.00	3,018	413,500.00
บางกอกน้อย	5,150	634,218.00	3,917	542,300.00
บางพลัด	6,750	875,392.00	3,448	493,450.00
บางกอกใหญ่	6,276	730,226.00	2,055	325,500.00
ภาษีเจริญ	16,117	2,098,619.00	3,325	432,750.00
บางขุนเทียน	2,152	366,899.00	2,154	286,800.00
จอมทอง	2,872	544,414.00	1,800	247,600.00
ตลิ่งชัน	1,035	126,560.00	874	143,100.00
ราษฎร์บูรณะ	8,144	1,294,416.00	2,268	327,400.00
หนองแขม	2,870	394,066.00	711	94,050.00
กบส.สนร	200	525,397.00	-	-
รวม	656,988	36,754,369.50		

แหล่งข้อมูล : สำนักวิชาความสะอาด กรุงเทพมหานคร

รายได้ค่าธรรมเนียมการเก็บขยะมูลฝอย และการขนถ่ายสิ่งปฏิกูล จำแนกตามรายเขต
ปีงบประมาณ 2534

เขต	การเก็บขยะมูลฝอย		การขนถ่ายสิ่งปฏิกูล	
	จำนวนราย	จำนวนเงิน	จำนวนราย	จำนวนเงิน
พระนคร	9,612	1,404,684.00	2,981	489,250.00
ป้อมปราบฯ	9,337	1,173,116.00	1,926	298,350.00
ปทุมวัน	8,608	1,698,163.00	2,064	376,900.00
สัมพันธวงศ์	6,131	1,313,230.00	873	117,500.00
บางรัก	7,408	1,580,141.00	2,437	358,350.00
ยานนาวา	6,439	1,466,024.00	2,219	332,300.00
สาทร	8,141	1,348,878.00	2,518	366,450.00
บางคอแหลม	2,417	533,252.00	2,211	330,250.00
ดุสิต	4,310	858,519.00	3,130	396,000.00
บางซื่อ	4,574	868,596.00	4,442	617,600.00
พญาไท	15,828	2,068,378.00	3,913	497,300.00
ราชเทวี	8,395	697,838.00	3,057	434,150.00
ห้วยขวาง	10,118	1,573,038.00	7,038	850,800.00
สาขาคินแดง	6,497	1,016,169.00	191	22,950.00
พระโขนง	14,259	2,185,416.00	5,758	789,850.00
คลองเตย	18,584	2,644,421.00	6,782	954,200.00
ประเวศ	2,573	342,972.00	2,008	272,450.00
สาขาสวนหลวง	432	261,390.00	257	35,700.00

บางเขน	16,910	1,049,440.00	3,285	457,700.00
ดอนเมือง	22,367	1,003,221.00	3,291	449,700.00
จตุจักร	6,336	1,080,837.00	5,631	761,300.00
บางกะปิ	45,979	3,501,583.00	6,723	854,850.00
ลาดพร้าว	10,497	1,858,782.00	3,629	442,850.00
บึงกุ่ม	199,680	1,027,800.00	4,298	531,700.00
หนองจอก	249	51,120.00	98	12,600.00
มีนบุรี	15,784	433,560.00	989	135,700.00
ลาดกระบัง	1,056	232,414.00	511	73,450.00
ธนบุรี	7,779	1,330,138.00	3,667	544,800.00
คลองสาน	10,392	1,261,194.00	3,214	441,250.00
บางกอกน้อย	10,039	690,861.00	3,730	505,700.00
บางพลัด	6,925	903,710.00	4,698	728,150.00
บางกอกใหญ่	6,521	777,978.00	2,461	376,800.00
ภาษีเจริญ	17,338	2,457,719.00	3,816	515,350.00
บางขุนเทียน	5,968	617,800.00	2,070	280,450.00
จอมทอง	2,538	592,700.00	2,491	326,400.00
ตลิ่งชัน	1,682	205,380.00	1,253	216,200.00
ราษฎร์บูรณะ	7,693	1,317,722.00	2,292	365,250.00
หนองแขม	4,193	534,426.00	1,114	155,000.00
กบส.สนร	248	490,809.00	-	-
รวม	543,837	44,450,510.00	113,066	15,715,550.00

แหล่งข้อมูล : สำนักรักษาความสะอาด กรุงเทพมหานคร

ตารางการเก็บขนมูลฝอยของกรุงเทพมหานคร ปีงบประมาณ 2534

เขต	จำนวนรถ	ธรรมดา	อัด	บ.คอนฯ	ปริมาณมูลฝอย ที่เก็บขนได้ (ตัน)	เฉลี่ย (ตัน/วัน)
พระนคร	57	13	38	6	81,262.51	222.64
ป้อมปราบฯ	28	21	7	-	40,024.09	109.66
ปทุมวัน	38	14	21	3	57,433.78	157.35
สัมพันธวงศ์	21	7	14	-	22,678.35	62.13
บางรัก	32	11	21	-	47,478.61	130.08
ยานนาวา	20	6	11	3	45,942.90	125.87
สาทร	30	13	15	2	47,202.68	129.32
บางคอแหลม	29	15	10	4	47,224.80	129.38
ดุสิต	54	27	26	1	66,526.99	182.27
บางซื่อ	36	27	7	2	54,007.02	147.96
พญาไท	35	16	17	2	56,021.52	153.48
ราชเทวี	28	11	15	2	53,350.73	146.17
ห้วยขวาง	27	13	13	1	61,922.99	86.66
สาขาคินแดง	16	11	4	1	31,630.29	154.33
พระโขนง	30	12	16	2	56,329.43	99.55
คลองเตย	30	12	15	3	36,337.36	106.15
ประเวศ	19	9	5	5	38,743.14	-
สาขาสวนหลวง	15	9	5	1	-	119.49
บางเขน	20	12	8	-	43,613.96	163.47
ดอนเมือง	20	5	13	2	59,666.15	163.47

จตุจักร	34	13	17	4	79,493.03	217.79
บางกะปิ	27	14	11	2	88,751.93	243.16
ลาดพร้าว	23	14	8	1	35,332.65	96.80
บึงกุ่ม	16	6	9	1	48,882.48	133.92
หนองจอก	5	3	1	1	3,163.09	8.67
มีนบุรี	16	9	5	2	20,430.62	55.97
ลาดกระบัง	9	5	1	3	15,219.47	41.70
ชนบุรี	40	26	12	2	54,239.89	148.60
คลองสาน	25	11	11	3	45,116.71	123.61
บางกอกน้อย	30	21	8	1	40,724.36	111.57
บางกอกใหญ่	14	8	4	2	28,606.80	78.37
บางพลัด	28	10	16	2	46,053.96	126.18
ภาษีเจริญ	35	13	19	3	54,306.86	148.79
บางขุนเทียน	15	9	5	1	28,415.72	77.85
จอมทอง	23	14	8	1	42,898.64	117.53
ตลิ่งชัน	15	7	6	2	14,640.00	40.11
ราษฎร์บูรณะ	25	15	7	3	41,399.08	113.42
หนองแขม	11	4	5	2	19,659.99	53.86
กบส.สนร.	86	18	27	41	-	-
กบส.สนร.1**	20	6	11	3	12,180.59	33.37
กบส.สนร.2**	20	7	11	2	20,762.21	56.88
กบส.สนร.3**	15	4	8	3	9,798.48	26.85
อื่น ๆ ***	-	-	-	-	6,385.95	17.50
รวม	1,117	501	491	125	1,703,859.81	4,668.11

หมายเหตุ : ** เก็บขนจากโรงพยาบาลและตลาด
*** ทหาร สวนสัตว์ สวนจตุจักร ไฟฟ้า และอื่น ๆ

แหล่งข้อมูล : กองวิชาการ สำนักรักษาความสะอาด

ปริมาณมูลฝอยที่เก็บได้จริงในปัจจุบันและการคาดประมาณปริมาณมูลฝอยที่จะต้องเก็บได้ในอนาคต

	ปีปัจจุบัน				
	2529	2530	2531	2532	2533
ปริมาณขยะที่ถูกผลิตขึ้น					
ปริมาณขยะที่ต้องเก็บขน	3,779.51	4,189.53	4,225.45	4,107.32	4,212.04
ประสิทธิภาพการเก็บขน%					
	5,468,915	5,609,352	5,716,779	5,832,843	5,546,937
ประชากร (พัน)	5,469	5,609	5,717	5,833	5,547
	ปีอนาคต				
	2534	2535	2536	2537	2538
ปริมาณขยะที่ถูกผลิตขึ้น	6,247	6,643	7,050	7,468	7,896
ปริมาณขยะที่ต้องเก็บขน	5,108	5,458	5,819	6,193	6,579
ประสิทธิภาพการเก็บขน%	81.8	82.2	82.5	82.9	83.3
	6,267,026	6,370,391	6,470,406	6,573,661	6,678,938
ประชากร (พัน)	6,267	6,370	6,470	6,574	6,679

ปริมาณมูลฝอยที่เก็บได้จริงในปัจจุบันและการคาดประมาณปริมาณมูลฝอยที่จะต้องเก็บได้ในอนาคต

	ปีอนาคต				
	2539	2540	2541	2542	2543
ปริมาณขยะที่ถูกผลิตขึ้น	8,336	8,787	9,250	9,724	10,211
ปริมาณขยะที่ต้องเก็บขน	6,977	7,389	7,815	8,254	8,708
ประสิทธิภาพการเก็บขน%	83.7	84.1	84.5	84.9	85.3
	6,774,000	6,869,000	6,960,000	7,053,000	7,149,299
ประชากร (พัน)	6,774	6,869	6,960	7,053	7,149

แหล่งข้อมูล : สำนักรักษาความสะอาด และใจ้า

ผนวก ง

ลักษณะทางสังคม เศรษฐกิจของคนเก็บขยะใน 5 ประเทศ

Major Sodio-Economic Characteristics of Garbage Pickers					
	Bangkok	Bombay	Karachi	Kuala Lumpur	Shanghai
1. Distribution by age					
0-15 yrs	8	22	22	8.0	0.0
16-25 yrs	28	27	16	42.0	31.4
26-40 yrs	47	35	47	50.0	36.3
40-> yrs	17	16	15		32.3
2. Distribution by sex (%)					
Male	66	55	67	80	69
Female	34	45	33	20	31
3. Migration status (%)					
Born in the city	41	55	21	10	6.9
Over-10 yrs	28	18	19	20	5.9
5-10 yrs	12	18	17	50	14.7
Less than 5 yrs	19	9	9	20	72.5
N/A	-	-	-	-	-

Major Socio-Economic Characteristics of Garbage Pickers					
	Bangkok	Bombay	Karachi	Kuala Lumpur	Shanghai
4. Regularity (%)					
Collect garbage as permanent employment	65	85	94.12	90	32.3
Collect garbage only when in need of money	35	15	5.88	10	67.7
5. Average income earned per day	Bt 74	Rs 55	Rs 45.28	M\$ 30	Y 10.5
6. Do waste pickers live in separate settlement	Yes (59%)	-	Yes	Yes	-
7. Social status of waste pickers					
Lowest in society	10.4%	-	2	92	-

Major Socio-Economt Characteristics of Garbage Pickers					
	Bangkok	Bombay	Karachi	Kuala Lumpur	Shanghai
Low but better than some other groups	46.0%	-	12	-	-
Reasonably OK	43.2%		46		
Good	0.4%	-	9	-	82
Do not know		-	31	8	18

1
 777 : Uniten Nation, Citynet: Innovative Approaches to Municipal Environmental Management, (New York, 1992), P.29

บรรณานุกรม

หนังสือ

คอรีน แม็คลัฟลิน, กอร์ดอน เดวินสัน

2534 สถานแสดงอรุณ : สร้างสรรค์ชุมชนบนเส้นทางสู่สังคมใหม่. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโกมลคีมทอง.

งามพิศ สัตย์สงวน (บก.)

2533 ประสบการณ์วิจัยทางมานุษยวิทยาข้ามวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : เจ้าพระยาการพิมพ์.

แจ๊ค เอ็ม นอตเตอร์

2526 โครงสร้างสังคมของชาวนาไทย แปลจาก Thai Peasant Social Structure. โดย นฤจร อธิจิระจรัส, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ฉลาดชาย รมิตานนท์

2527 ผีเจ้านาย. เชียงใหม่ : สำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา

2529 บ้านกับเมือง. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สร้างสรรค์ จำกัด.

เนื่องน้อย บุษยเนตร และ สุวรรณา สดาอานันท์

2535 คำ : ร่องรอย ความคิด ความเชื่อไทย. ชุดความคิดและภูมิปัญญาไทย เล่ม 2. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ประสิทธิ์ สวาดีญาติ

- 2535 ระบบเครือญาติและการจัดระเบียบสังคม. กรุงเทพฯ :
สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พรณทินษ์ เพชรมาก และ กัณณิกา อังศุณสมบัติ

- 2533 ความสัมพันธ์ระหว่างแรงงานนอกระบบในชุมชนแออัดกับระบบเศรษฐกิจเมือง
: ศึกษาเฉพาะกรณีอาชีพเก็บและรับซื้อของเก่าในเขตกรุงเทพมหานคร.
กรุงเทพฯ : ฝ่ายข้อมูลเผยแพร่ มูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัย

มานพ ประทุมทอง

- 2531 ลมหายใจแห่งมหานคร : เรื่องราวชีวิตและการต่อสู้ของผู้คนบนกองขยะ.
โครงการศึกษาทางเลือกการพัฒนา. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยสังคม
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ยศ ลันตสมบัติ

- 2535 แม่หญิงสีขาวตัว : ชุมชนและการค้าประเวณีในสังคมไทย. กรุงเทพฯ :
สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.

ลูเซียน เอ็ม แองค์

- 2525 ข้าวกับมนุษย์ : นิเวศวิทยาทางการเกษตรในเอเชียอาคเนย์ แปลจาก
Rice and Man Agriculture Ecology in Southeast Asia.
โดย นฤจร อธิธิจิระจรัส. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

วูล์ฟ, อิริค อาร์

- 2527 สังคมชาวนา แปลจาก Peasant. โดย สุกเทพ สุนทรเกสัช. เชียงใหม่ :
สำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ลมพงษ์ นิตปยุ

- 2527 สภาพสิทธิของสลัม : มองจากแง่เศรษฐกิจสังคม และการพัฒนา.
กรุงเทพฯ : เจริญวิทย์การพิมพ์.

สนิท สัมครการ

- 2535 มีเงินก็นับว่าน้อง มีทองก็นับว่าพี่ : ระบบครอบครัวและเครือญาติของไทย.
พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สำนักข่าวพาณิชย์.

สรวงศ์ จันทวานิช

- 2531 วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุริชัย หวันแก้ว (บก.)

- 2535 การใช้ทรัพยากรกับความขัดแย้งทางสังคมพลวัตของการเป็นนิกิตทาง
เลือกการพัฒนา. โครงการศึกษาทางเลือกการพัฒนาศาสนาบ้านวิจัยสังคม.
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อคิน รณพัฒน์

- 2522 ชีวิตและจุดจบของสลัมกรุงเทพมหานครแห่งหนึ่ง. สถาบันไทยคดีศึกษา
กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- 2525 สลัม : ปัญหาและแนวทางแก้ไข. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์.

วิทยานิพนธ์

ฉำรง สุขเจริญ

- 2521 การบริหารงานรักษาความสะอาดของกรุงเทพมหานคร ศึกษาเฉพาะกรณี
ปัญหาและการแก้ไขปัญหาคารกวด เก็บ และทำลายมูลฝอย.
วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต. คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ปราณี พนมเรียงไชย

- 2532 การพัฒนานโยบายเกี่ยวกับชุมชนแออัด. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต.
คณะพัฒนบริหารศาสตร์ (พัฒนาลังคม) สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

พรรณทิพย์ เพชรมาก

- 2532 ปัจจัยที่มีผลต่อการแสวงหาที่ดินเพื่อสร้างความมั่นคงในการอยู่อาศัย :
ศึกษาเฉพาะกรณีกลุ่มสหกรณ์เครดิตยูเนียนรวมใจพัฒนา ชุมชนอ่อนนุช
เขตพระโขนง กรุงเทพฯ. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต.
คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

พรวิศิษฐ์ วรวรรณ

- 2532 สายสัมพันธ์ทางสังคม วัฒนธรรมและความร่วมมือกันของชาวบ้าน :
กรณีศึกษาชุมชน ส.สุขทวี กรุงเทพฯ. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต.
คณะสังคมวิทยา-มานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สมพงษ์ สุกุอรรรภ

- 2531 การบริหารงานรักษาความสะอาดเกี่ยวกับมูลฝอยของกรุงเทพมหานคร.
สารนิพนธ์มหาบัณฑิต. คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สมหญิง สุนทรวงษ์

- 2532 ระบบอุปถัมภ์กับการกระจายผลประโยชน์ในการพัฒนาชนบท : กรณีศึกษา
หมู่บ้านในเขตชายฝั่งทะเลตะวันออก. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต.
คณะสังคมวิทยา-มานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

บทความในวารสาร

เฉลิมศรี ธรรมบุตร

- 2524 "นิเวศวิทยาแนวใหม่กับทฤษฎีที่ว่าด้วยชุมชน". วารสารสังคมวิทยา-มานุษยวิทยา. ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 (กรกฎาคม 2534)

ธีรยุทธ บุญมี

- 2531 "แนวการศึกษาชุมชนแออัด". จดหมายข่าว : สังคมวิทยา-มานุษยวิทยา. ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 (มกราคม-มีนาคม 2531)

นิตี เอียวศรีวงศ์

- 2535 "กรุงเทพเมืองหลายวัฒนธรรม". ดิเซต. ปีที่ 2 ฉบับที่ 13 (เมษายน 2535)

สุริชัย หวันแก้ว

- 2527 "บทความวิชาการกับอนาคตคนจนในเมือง". สังคมพัฒนา. ปีที่ 12 ฉบับที่ 2 (มีนาคม-เมษายน 2527)

อนัญญา ภูชกุล

- 2530 "อะไรกำหนดพฤติกรรมของชาวนา : วิพากษ์หลักเกณฑ์การวิเคราะห์ของ เจมส์ สก็อต และแชมมวล น้อยคิน". วารสารธรรมศาสตร์. ปีที่ 5 ฉบับที่ 1 (มีนาคม 2530)

อมรา นงศาพิชญ์

- 2528 "ภาวะการเมืองและกรอบการวิเคราะห์". วารสารการวางแผนเมืองและภูมิภาค. (1 กันยายน 2528)

เอกสารอื่น ๆ

กรุงเทพมหานคร แผนพัฒนากรุงเทพมหานคร ฉบับที่ 4 (2535-2539)

จุไรรัตน์ จันทรธำรง และ युพา คลังสุวรรณ

2531 ประวัติทัศนวิสัยทางมานุษยวิทยาสังคมและวัฒนธรรมโดยสังเขป.
คณะสังคมวิทยา-มานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ฝ่ายพัฒนาชุมชน สำนักงานเขตหนองแขม

2533 ข้อมูลพื้นฐานชุมชนกองขยะ.

Books

Akin Rabibhadana

- 1975 Bangkok Slum : Aspect of Social Organization.
New York : Unpublished dissertation (Ph.D.) Cornell
University.

Basham, Richard

- 1978 Urban Anthropology : The Cross cultural Study of
Complex Societies. California : May field Pub. .

Douglas Mary

- 1966 Purity and Danger. London : Routledge & Regan Paul.

Evers, Hans-Dieter & Korff, Rudiger

- 1982 Urban Subsistence Production in Bangkok ; In Comparison
with Other Southeast Asian Cities. In Ernest E. Boesch,
(ed.) Thai Culture : Report on the second Thai-European
Research Seminar. Saarbruecken : University of the Saar.

Goffman, Erving

- 1969 The Presentation of self in Everyday life. New York :
Doubleday & co, Inc..

Hawley, Amos H.

- 1971 Urban Society : An Ecological Approach. New York :
The Ronald Press co.

Gist, Noel P. & Wright, R.D.

- 1973 Marginality and Identity. Netherland :Leiden E.J Brill.

Lewis, Oscar

- 1968 A Study of Slum Culture : Backgrounds for La Vida.
New York : Randon House.

Press, Irwin & Smith, M. Estellie

- 1980 Urban Place and Process : Reading in the Anthropology
of Cities. New York : Macmillan Publishing Co, Inc..

Redfield, Robert

- 1960 The little Community and Peasant Society and Culture.
Chicago : Phoenix Books.

Steward, Julian (ed.)

- 1967 Perspectives on Modernization : Introduction to the
Studies Contemporary Change in Traditiond Societies
Vol 1. Urbana : University of Illinois Press.

Valentine, Charles A.

1968 Culture and Poverty : Critique and Counter-Proposals.

Chicago : The University of Chicago Press.

United Nation

1992 Citynet : Innovative Approaches to Municipal

Environmental Management. Publication prepared with

the support of UNDP.

Articles

Furedy, Christine

1989 "Challenges in Reforming the Philosophy and Practice of Solid Waste Management : A Social Perspective".

Regional Development Dialogue. Vol.10 No.3

(Autumn 1989).

Korff, Rudiger,

2528 "Slums : Village or Workers quater ?". วารสารการวางแผน

: เมืองและภูมิภาค. (1 กันยายน 2528).

ประวัติการศึกษา

ชื่อ	สิริพร สมบูรณ์บุรณะ
วัน เดือน ปีเกิด	23 กุมภาพันธ์ 2510
วุฒิการศึกษา	ศิลปศาสตรบัณฑิต (พัฒนาชุมชน) มหาวิทยาลัยขอนแก่น
ทุนการศึกษา	ได้รับทุนอุดหนุนการทำวิทยานิพนธ์จาก สำนักงานคณะกรรมการ วัฒนธรรมแห่งชาติ